



T.C.

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**21. YÜZYILDA ASYA PASİFİK’TE GÜÇ DENGESİ:
ÇİN- JAPONYA İLİŞKİLERİ**

**THE BALANCE OF POWER IN THE ASIA PACIFIC IN THE 21st
CENTURY: CHINA- JAPAN RELATIONS**

AYŞEN AYSUN KIZIL

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

KIRIKKALE-2022



T.C.

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**21. YÜZYIL'DA ASYA PASİFİK'TE GÜÇ DENGESİ:
ÇİN- JAPONYA İLİŞKİLERİ**

**THE BALANCE OF POWER IN THE ASIA PACIFIC IN THE 21st
CENTURY: CHINA- JAPAN RELATIONS**

**AYŞEN AYSUN KIZIL
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU**

KIRIKKALE-2022

Ayşen Aysun KIZIL tarafından hazırlanan “21.YÜZYILDA ASYA PASİFİK’TE GÜÇ DENGESİ: ÇİN-JAPONYA İLİŞKİLERİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

Uluslararası İlişkiler, Kırıkkale Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum / onaylamıyorum.

Üye: Doç.Dr. Murat GÜL

Uluslararası İlişkiler, Kırıkkale Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum / onaylamıyorum.

Üye: Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Kırıkkale Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum / onaylamıyorum.

Üye: Doç. Dr. Mürsel BAYRAM

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı,
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum / onaylamıyorum.

Üye: Dr. Öğretim Üyesi Hatice ÇELİK

Asya Çalışmaları Anabilim Dalı,
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

İmza.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum / onaylamıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 30/06/2022

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Unvanı Adı SOYADI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

Ayşen Aysun KIZIL

(Tarih)

ÖZET

21. YÜZYILDA ASYA PASİFİK’TE GÜÇ DENGESİ: ÇİN- JAPONYA İLİŞKİLERİ

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

Haziran 2022, 234 sayfa

Bu çalışma, tehdit kuramı ve ittifaklar bağlamında Çin-Japonya ilişkilerini incelemektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan varsayımlardan ilki, Asya Pasifik’in iki kilit aktörünün rekabet ve dengeleme stratejilerinin, gücü engellemekten öte (istemeden de olsa) birbirlerinin gücüne yapmış olduğu katkıdır. İkinci olarak, 21. yüzyılda her iki devletin modelledikleri ittifakların 19. ve 20. yüzyıllarda temellerinin atıldığıdır. Üçüncü olarak, Japonya ile güç rekabetinin, yeniden yükselen Çin’in bölgede yükselen bir güç olmasının nedenleri arasında varsayılmasıdır. Çalışmada yükselen gücün tehdit oluşturduğu iddiasının sınırlı olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple kilit kelimenin değişim olduğu iddia edilmektedir. Devletlerin gücünü artırmasına dayalı değişimin, ittifaklarda defansif statüden ofansif statüye niteliksel değişimin, mevcut düzeni değiştirmeye dayalı değişimin tehdit oluşturduğu iddia edilmektedir. Newton’un Hareket Yasası’ndan kuram uygulama yapılan çalışmada ittifak ilişkisine giren devletler “momentum toplarına” benzetilmektedir. Asya Pasifik Bölgesi’ne özgü kalkınmacı devlet stratejisinin bir iç dengeleme unsuru olarak görüldüğü çalışma ayrıca her iki devletin birbirlerine benzer ve birbirlerinden farklılaşan stratejilerini de ortaya koymaktadır. Bu stratejiler, Asya Pasifik Bölgesi’nde ittifakları şekillendiren unsurlar arasında da yer almaktadır. Çalışmada eklektik analiz, tarihsel analiz, etki-tepki analizi, karşılaştırmalı strateji analizinden faydalanılmakta ve bağlama ve değişime dayalı Çin araştırma yöntemi kullanılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Asya Pasifik, güç dengesi, Çin, Japonya, ittifak, tehdit kuramı.

ABSTRACT

THE BALANCE OF POWER IN THE ASIA PACIFIC IN THE 21ST CENTURY: CHINA- JAPAN RELATIONS

Kırıkkale University

Graduate School of Social Sciences

Department of International Relations

PhD Thesis Supervisor: Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

June 2022, 234 pages

This study examines China-Japan relations in the context of threat theory and alliances. The first of the assumptions that emerged in this respect is that the competition and balancing strategies of the two key actors of Asia Pacific contributed to each other's power (even unintentionally) rather than hindering power. Second, the alliances modeled by both states in the 21st century were rooted in the 19th and 20th centuries. Thirdly, the power struggle between the China and Japan in the region may be a factor in re-rising China. In the study, the claim that rising power poses a threat is considered to be limited. For this reason, it is claimed that the key word is change. It means, the change based on the increase of the power of the states, the qualitative change from the defensive status to the offensive status in alliances, the change based on changing the current order pose a threat. In this study, the allied states are referred as "momentum balls" through theory application from Newtons' Law of Motion. The research, considers the developmental state strategy as an internal balancing act specific to the Asia-Pacific Region and examines the similar and differentiated strategies of both states. These strategies are also among the elements functioning in alliance-formation in the Asia Pacific Region. The study is conducted through eclectic analysis, historical analysis, impact-response analysis, comparative strategy analysis and Chinese research method based on context and change is used.

Key Words: Asia Pacific, balance of power, China, Japan, alliance, threat theory

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar her süreçte değerli yorumlarını benden esirgemeyen ve her daim destek veren kıymetli danışmanım, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU'na teşekkürlerimi en derin saygılarımla ifade etmek isterim. Aynı süreçte bu çalışma için geri dönütleriyle destek veren değerli Tez İzleme Komitesi Üyeleri, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı Öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Murat Gül ve Siyaset Bilimi Anabilim dalı Öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR'e de teşekkürlerimi sunmak isterim. Buna ilaveten Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Afrika Çalışmaları Anabilim dalı Öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Mürsel BAYRAM ve Asya Çalışmaları Anabilim dalı Öğretim Üyesi Hatice ÇELİK'e de bu çalışma esnasında tarafıma sunmuş oldukları değerli katkılarından dolayı teşekkür etmek isterim.

Çalışma sürecinden ayrı olarak, lisans öğrenimim sonrasında beni uluslararası ilişkiler alanında yükseköğrenime yöreklendiren ve Asya Pasifik çalışmalarında kendisini örnek aldığım ODTÜ Öğretim Üyesi ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Kurucu Rektörü emekli Sayın Prof. Dr. Mete TUNÇOKU'ya minnettar olduğumu özellikle belirtmek isterim. Ayrıca çalışma başlamadan önce fikirsel anlamda destek veren Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı Öğretim Üyesi Sayın Dr. Çağrı Emin DEMİRBAŞ'a ve Japonca karakterlerin doğruluğunu kontrol ederek destek veren Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Japonca Öğretmenliği Anabilimdalı Öğretim Üyesi Sayın Doç. Dr. Tolga ÖZŞEN'e teşekkür ederim.

Kişisel anlamda değerli vakitlerinden alarak tamamladığım bu çalışmada bana sabır gösteren ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili kızım Melis KIZIL ve eşim Serkan KIZIL'a sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak, etkin uzaktan erişim imkânı sağlayan Kırıkkale Üniversitesi Kütüphanesi personeline ve doktora sürecinde bilgilendirmeleri için Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğrenci İşleri personeline teşekkürlerimi iletmek isterim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE “GÜÇ” KAVRAMI.....	14
1.1. Realist Kuramın Soyut Çekirdek Kavramı “Güç”.....	14
1.2. Doğu’da “Güç”	31
1.2.1. Antik Çin’den Bugüne “Güç” Kavramı.....	40
1.2.2. Akamatsu’nun Uçan Kazlar Modeli (<i>Gankoo Keitai Hattenron</i> —頑固携帯発展論—) ve Kalkıncı Devlet Anlayışı	45
1.3 Güç Dengesi ve Tehdit.....	53
1.3.1. “Güç Dengesi” ve Tehdit Kuramları	57
1.3.2. Tehdide Karşı Devletlerin Geliştirdiği Stratejiler.....	67
1.3.3. İttifak Çerçevesinde Süper Güç ve Bölgesel Güç İlişkisi.....	74
1.3.4. Newton’un “Güç-Dengesi” Beşiği ve Hareket Yasası.....	77

İKİNCİ BÖLÜM

2. ASYA PASİFİK’TE İTTİFAKLARIN KÖKENLERİ.....	79
2.1. Birinci Tehdit Süreci.....	79
2.1.1. Kadim Çin Gücünün Yükselişi ve Düşüşü	81
2.1.2. 19. Yüzyılın Büyük Güç Mücadelesi	86
2.1.3. Batı’ya Karşı Mukavemet: “Güç	88
2.2. İttifaklara Giden Yol.....	91
2.2.1. Anglo-Japon İttifakı: 1894-1895 Çin-Japon Savaşı	91
2.2.2. Çin-Rusya Yakınlaşması	96
2.3. 19. Yüzyılda Güç-Dengesindeki Değişim	98
2.3.1. Japonya’da Yayılmacılığın (<i>Revizyonist Güç</i>) Mantığı.....	99
2.3.2. Batı İttifakı’nın Düşüşü: 1937 Çin-Japon Savaşı	101
2.4. İkinci Tehdit Sürecinde Gel-Git İlişkiler (1945-1990).....	103
2.4.1. Japonya’da Askeri Güç Boşluğunun İkamesi “Yumuşak Güç” ..	104
2.4.2. Çoklu İşlevsel Bir Araç Olarak Japon Resmi Kalkınma Yardımları (RKY) ve Çin’deki Etkileri.....	106
2.4.3. Japonya’da Pasifizm’den Proaktif Dış Politikaya Geçiş	109
2.5. Soğuk Savaş Sonrası Güç Dengesindeki Değişim (1990’dan 2000’li Yıllara)	111
2.5.1. Çin’in Yeniden Yükselişi	116
2.5.2. Çin’in İttifak-dışı Dış Politikası	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İKİ KUTUPLU İTTİFAK SİSTEMİ.....	123
3.1. Batı’dan İthal “Dengeleme Stratejisi” ve Asimetrik İttifak İlişkileri ...	123
3.1.1. San Francisco Sistemi ve Pasifik (Japonya-ABD) İttifakı	127
3.1.2. Çin Bakış Açısından Pasifik İttifakı	131
3.1.3. Pasifik İttifakı İçerisindeki Niteliksel Değişim	132
3.2. Çin-Rus İttifakı	133
3.2.1. Çin-Rus İttifakının Kaynağı	136
3.2.2. Çin-Sovyetler İttifakında Dağılıma	142
3.2.3. Sovyet Tehdidine Karşı Japonya-Çin İlişkilerinde Yumuşama..	145

3.2.4 Soğuk Savaş Sonrası Süreçten Bugüne Çin-Rus İlişkilerinin Pasifik İttifakı'na Etkileri.....	147
3.5. İttifak Sistemi İçerisinde Çin ve Japonya.....	149
3.5.1. Mevcut ve Geleceğe Yönelik Olası Çin-Japon İttifakı.....	150
3.5.2. Çin-Japon İttifakının Önündeki Engeller: Ulusal Çıkarların Çatışması.....	152

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İTTİFAKLAR İÇERİSİNDE ÇİN.....	156
4.1. Çin Liderliğindeki Dengeleyici Girişimler.....	156
4.1.1. ASEAN içerisinde Çin'in Liderlik Rolü	158
4.1.2. Kuşak-Yol Girişimi (KYG/一帶一路)	167
4.2. Çin-Rus İşbirliğine Dayalı Çin Liderliğindeki Oluşumlar	171
4.2.1. Şanghay İşbirliği Örgütü (“ŞİÖ”).....	172
4.2.2. Bir Dengeleme Aracı ve Batı Karşısı Koalisyon Niteliğinde “BRICS”.....	179

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. JAPONYA’NIN ÇİN’E KARŞI DENGELEME STRATEJİSİ.....	186
5.1. Japonya’nın ASEAN İçerisindeki Rolü	188
5.2. Hint Pasifik İttifakı: “İnci”ye Karşı “Elmas” Stratejisi	194
5.2.1 Dörtlü Güvenlik İşbirliği (“DÖRTLÜ”)	198
5.2.2 Serbest ve Açık Hint Pasifik İşbirliği (“SAHPİ”)	201
5.3. Transpasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma	205

SONUÇ	209
--------------------	------------

KAYNAKLAR.....	217
-----------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ	234
-----------------------	------------

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>ÇİZELGE</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Realist Kuramlara Göre Güç Arayışı ve Güç Gereksiniminin Nedenleri....	22
Tablo 2: Asya Pasifik Bölgesi'nde Güç Dengesi (Aralık 2019 itibariyle)	59
Tablo 3: Dengeleme Davranışı.....	68
Tablo 4: Tarihsel Süreçte Bir Mali Yardım Aracı Japon RKY Amaçları.....	108
Tablo 5: Asimetrik İttifak Kutuplarında Tehdit Süreçleri.....	148
Tablo 6: ASEAN Ticaret Ortakları İçerisinde Çin ve Japonya'nın Rolü.....	165

ŞEKİLLER DİZİNİ

ŞEKİL

Sayfa

Şekil 1. Akamatsu Modeli doğrultusunda 1940-1980’li yıllar arasında
Doğu Asya devletleri hiyerarşisi..... 47



KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIIB	Asya Altyapı Yatırım Bankası/ <i>Asian Infrastructure Investment Bank</i>
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği/ <i>Asia-Pacific Economic Cooperation</i>
ARF	ASEAN Bölgesel Forumu/ <i>ASEAN Regional Forum</i>
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği/ <i>Association of Southeast Asian Nations</i>
ASPAC	Asya Pasifik Bilim ve Teknoloji Ağı/ <i>Asia-Pacific Network of Science and Technology</i>
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Bağdat Paketi)/ <i>Central Treaty Organization</i>
DDY	Doğrudan Dış Yatırım / <i>Foreign Direct Investment</i>
DÖRTLÜ	Dörtlü Güvenlik İttifakı/ <i>Quadlitareal Alliance</i>
EAS	Doğu Asya Zirvesi/ <i>East Asia Summit</i>
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurt içi Hâsıla
KUG	Kapsamlı Ulusal Güç
KYG	Kuşak-Yol Girişimi/ <i>Belt and Road Initiative</i>
JSO	Japon Savunma Ordusu/ <i>Japanese Self Defence Force</i>
LDP	Liberal Demokrat Parti (Japonya)
MITI	Japonya Sanayi ve Ticaret Bakanlığı/ <i>Ministry of Trade and Industry</i>
NATO	Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü/ <i>North Atlantic Treaty Organization</i>
NDB	Yeni Kalkınma Bankası/ <i>New Development Bank</i>
RCEP	Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık/ <i>Regional Comprehensive Economic Partnership</i>
RKY	Resmi Kalkınma Yardımları/ <i>Official Development Assistance</i>
SAARC	Güney Asya Bölgesi İşbirliği Örgütü / <i>South East Asian Regional Cooperation</i>
SEATO	Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü/ <i>South East Asia Treaty Organization</i>
ŞİÖ	Şanghai İşbirliği Örgütü/ <i>Shanghai Cooperation Organization</i>
WMD	Kitle İmha Silahları/ <i>Weapon of Mass Destruction</i>

GİRİŞ

Dünyanın ekonomik ve stratejik merkezi Asya Pasifik Bölgesi'ne doğru kaymaya başladıkça büyük güç mücadelesi yeniden gündeme oturmuş ve yükselen Çin'in yarattığı tehdit algısı, alanla ilgili tüm çalışmalara konu olmuştur. Birbirlerine rakip ve birbirleri ile güç etkileşimi içerisinde yer alan bu iki devlet, hem tarihsel anlamda iki büyük süper güç ile kurmuş oldukları ittifak ilişkileri ile hem de ekonomik anlamda bölgesel birer büyük güç olmaları nedeni ile önemlidir. Her iki devletin belirledikleri dış politika ve stratejilerin bölgenin güvenlik yapısını da etkilediği söylenebilir. Özellikle 21. yüzyılda ve 2000'li yıllardan sonra ikili arasında giderek artan sorunlar (Senkaku/Diaoyutai adaları meselesi, Güney ve Doğu Çin Denizi'ndeki sınır sorunları ve Çin açısından Amerikan müdahalesine dayalı Tayvan meselesi gibi) bu iki devletin ilişkilerinin incelenmesi için temel nedenlerden olmuştur. Bu sorunların temeli 18. ve 19. yüzyılda meydana gelen gelişmelere dayanmaktadır. İlişkilerdeki gelişmeler ise göreceli güç değişimlerine ve oluşturdukları ittifak yapısının niteliğine ve gücüne göre hassasiyet göstermektedir. Her iki devletin rekabetinden doğan güç etkileşiminin bir çıktısı olan ittifakların Asya Pasifik Bölgesi'nin güvenlik yapısı ve istikrarına etkileri olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple bu çalışmada ilişkilerin daha çok dengeleme boyutu (iç dengeleme aracı olarak kalkınma stratejisi ve dış dengeleme davranışı olarak ittifak ilişkisi) ele alınmaktadır.

Aslında Çin ve Japonya coğrafi olarak Doğu Asya'da olmasına rağmen, bölgedeki diğer devletlerle de etkileşim içerisinde yer alışı sebebiyle kapsama ve bağlama uygun olarak "Asya Pasifik Bölgesi" şeklinde konuya alınması uygun görülmüştür. Asya Pasifik Bölgesi, coğrafi açıdan uluslararası toplumun üzerinde hemfikir olduğu bir bölge değildir. Şöyle ki bazı araştırmalarda Kuzeydoğu Asya, Güneydoğu Asya ve Doğu Asya bölgesinde yer alan ülkeler net çizgilerle belirlenmemiştir. Doğu Asya algısı uluslararası çalışmaların içeriğine bağlı olarak sürekli değişikliğe uğramaktadır. Bugüne kadar Doğu Asya algısı üç şekilde değişmiştir. İlki, Japonya ve Çin diplomasisi üzerine 1980'lerde tayin edilen "Doğu Asya" algısıdır. İkincisi, 1984 yılında Kuzeydoğu Asya, ABD-Çin ilişkileri, Çin ve Sovyet ilişkileri, Kore Yarımadası, Tayvan ve Hong Kong'a göre belirlenen "Doğu Asya" kavramıdır. 2004 yılında Kuzeydoğu Asya da Güneydoğu Asya'nın kapsamına ilave edilmiş; 2009 yılında Avustralya'nın Merkez Tayvan, Güneydoğu Asya ve Doğu

Asya ile yakın ilişkileri bakımından bu devlet de “Doğu Asya” kapsamına alınmaktadır.¹ Bu araştırma boyunca Çin ve Japonya’nın bazı çalışmalarda Güneydoğu Asya’da, bazı çalışmalarda ise Kuzeydoğu Asya’da kabul eden varsayımlara rastlanmış ve yer yer bu coğrafi alanlara yönelik terimler de kullanılmaktadır.

Her iki tarihsel ve mevcut süper gücün (Rusya ve ABD) bölgede ittifaklar üzerindeki etkisi, tüm bölümlerde değişken olarak ele alınacaktır. Bununla birlikte çalışmanın genelinde karşılaştırmalı analiz yolu ile Batı ile Doğu bakış açısının incelenmesi, çalışmaya bütünlükçü ve sistemik analiz imkânı sağlamıştır. Gerek Çin’in dengeleme stratejilerinin Japonya’nınki ile karşılaştırılması, gerekse Doğu’nun güç, güç dengesi, ittifak anlayışının Batı’dakinden farklı olduğu varsayımının ortaya konması amacıyla yapılan bu analizlerin karşılaştırmalı sosyal bilimler alanına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Diğer taraftan, Doğu ve Batı bakış açısının bu tez çalışmasında karşılaştırmalı olarak ortaya konması ise objektif ve bilimsel bilgiye erişim imkânı sağlayacaktır. Bu bakış açısıyla, Batı literatüründe kendi kurumsallaşma ve ulus devlet anlayışına dayalı “güç” kavramı, aslında Çin’in İmparatorluk döneminde halihazırda var olan bir anlayıştır. Bu sebeple yükselen güç yerine “yeniden yükselen güç” ifadesinin kullanımı objektif bir kavram olarak ortaya konmaktadır. Objektif bilgiye erişim sağlama amacıyla gerek Japonca gerekse Çince kaynaklardan faydalanan bu çalışmada başlıklarda ve kavramsal ifadelerde yer alan kaligrafik yazılara da Japonya ile ilgili konularda Japonca, Çince ile ilgili konularda Çince olarak parantez içinde okunuşu ile yer verilmiştir. Özgün kaynakların kullanımı ile daha doğru bir analiz yapılabileceği düşünüldüğünden, Türkçe literatüre katkıda bulunulacağı da düşünülmektedir.

Bu çalışma, bu konuda yapılan ilk çalışmadır. Bu çerçevede Çin-Japonya ilişkileri bağımlı değişken, Asya Pasifik Bölgesi’nde güç dengesi ve tehdit bağımsız değişken, ABD ve Sovyetler/Rusya’nın Asya Pasifik’te Japonya ve Çin ile ittifak ilişkileri ise aracı değişken olarak alınmış; eklettik analiz yöntemi ile inceleme

¹ “Doğu Asya” coğrafi algısı için bk. ayrıca Aoyama Rumi, 中国とアジア. 研究の特徴—『国際政治』誌の視点から (“*Uluslararası Siyaset Perspektifinden Çin ve Asya Çalışmalarının Özelliği*”) Japonya Uluslararası Bilim Kurumu Sistem Geliştirme ve Kontrol Misyona Raporu, Sayı 5, Waseda Üniversitesi, 4 Nisan 2019.

yapılmıştır. Literatür taraması yoluyla ve sistemik derleme yoluyla toplanan veriler, etki-tepki analizi, neden-sonuç analizi, tarihsel analizler, karşılaştırmalı analizler ve hareket ile değişime dayalı (bağlama dayalı) Çin çalışma yöntemi ile desteklenmiştir.

İki buçuk yıl yazım aşaması ve iki yıl ön araştırma ile planlama aşamasından geçen çalışmanın yazım aşamasında yüz yüze kalınan Covid-19 pandemisi, bilgiye ilk aşamada erişim imkânını sınırlandırmış ve öğrenciler üzerinde hayatta kalma kaygısı doğurmuştur. Ancak sonrasında gerek Türkiye’de gerekse tüm dünyada kütüphanelere uzaktan erişim imkânının bulunması ve 2022 yılında geleneksel olmayan bu tehdit unsurunun etkisinin hafiflemesi, ilgili sınırlılıkları büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı, çalışmanın içeriğinde de yazıldığı üzere “bilginin gücüne” inanan ve bilginin ifşa edilmemesi anlayışını bir strateji olarak gören Çin ve Japon kaynaklarında, tarihsel yenilgilerin yer aldığı savaşların çok az yer tutması veya Batı’ya her anlamda uzak olan tarihsel çalışmaların İngiliz diline çevrilmemiş oluşudur. Uluslararası ilişkiler çalışmalarında aslında “güç neden gerekir?” gibi soruların Antik Çin Felsefesi’nde Batı çalışmalarından çok önce ortaya çıkmış bir soru oluşu dikkat çekici bir durum olsa da tarihsel bilgilerin küresel yer bulmayı veya bilgilerin analiz düzeyine ulaşmaması, bu yöndeki kaynaklara erişim imkânını da sınırlandıran noktalar olarak görülmektedir. Bu durum ilk bakışta bir sınırlılık olarak nitelendirilebilir. Ancak çalışma kapsamında ilk defa yapılacak özgün analizlere zemin hazırlayabilmektedir.

Asya Pasifik Bölgesi’nde Çin ve Japonya’nın tarihçesindeki pek az ittifak deneyimi düşünüldüğünde, bölgede güç dengesi ve ittifak mantığının Batı’dan kazanılmış bir dengeleme stratejisi olduğu görülmektedir. Ancak zaman içerisinde Çin ve Japonya’nın Batı’dan güç devşirerek ittifak ilişkilerini güçlendirmesi ile bölgede oluşturdukları karşıt kutuplu ittifaklar ağı, bölgesel güç dinamiklerini de önemli yönde etkilemiştir. Bugün geleneksel güç dengesinden farklı olarak ortaya çıkan ittifak ağları içerisinde Çin ve Japonya, iki karşıt kutupta ve birbirlerini tetikleyici (etki-tepki ilişkisi içerisinde) davranışsal çıktılar verebilmektedir.

Bu çalışmanın temelini oluşturan güç dengesi ve ittifak kuramları, çalışmada farklı realist paradigmlar altında analiz edilmiştir. Geleneksel güç dengesi kuramına göre, zayıf devletlerin güçlü devletlere karşı ittifak kurması beklenen şeydir. Ancak değişen ve dönüşen güvenlik dinamikleri ile beraber güç dengesi anlayışı da tarihsel anlamda değişime uğramıştır. Geleneksel güç dengesine göre Çin ile Japonya’nın

ABD'ye karşı ittifak kurması beklenen varsayım iken, bu durumun uygulamada yer almaması, farklı analizleri de beraberinde getirmiştir. Bu sebeple Stephan M. Walt'un diğer realist kuramcılarının görüşlerinden farklı olarak ortaya atmış olduğu toplam güç (*aggregated power*) kavramının (devletlerin coğrafyası, nüfusu, sanayisi, ofansif niyetleri ve kapasiteleri) oluşturduğu tehdit algısı ile verilen davranışsal çıktılar çalışmada analiz edilmiştir. Ancak tehdit kuramının da Asya Pasifik'te Çin ve Japonya ilişkilerini analiz etmede sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu sebeple çalışma ile tehdit unsurlarına, boyutlarına, işlevlerine yeni boyutlar kazandırarak kuramsal katkı sağlanması beklenmektedir.

Çalışmada ayrıca değişen güç dengelerinin ve tehdidin Çin-Japonya ilişkilerini ne yönde etkilediği, tehdiye karşı Çin ve Japonya'nın geliştirdikleri birbirine benzer ve birbirinden farklılaşan stratejilerin neler olduğu da ortaya konacaktır. Buna ilaveten bu iki devlet için farklı tarihsel süreçlerde tehdit unsurları ve aktörlerinin neler olduğu, Asya Pasifik Bölgesi'nde ittifakların ne şekilde oluştuğu (ittifakları şekillendiren unsurların neler olduğu), Çin ve Japonya açısından ittifakların mantığının nasıl oluştuğu ve bu iki devletin modelledikleri ittifaklarla beraber ittifaklar içerisindeki rollerinin güç mücadelesi ve liderlik rekabeti çerçevesinde yerinin ne olduğu diğer sorular olarak incelenecektir. Ayrıca genel anlamda yükselen gücün tehdit oluşturup oluşturmadığı ile Çin'in yükselen gücünün nedenleri arasında Japonya'nın rolü ise diğer alt sorular olarak analiz edilecektir.

Aynı şekilde kuramsal analizlerde Asya Pasifik Bölgesi'nde Çin-Japonya ilişkileri ve tehdit kuramı bağlamında yapılan çalışmaların azlığı görülerek kuramsal katkı sağlama amacı güdülmektedir. Bu çerçevede, Asya Pasifik'te Çin ve Japonya'nın şahsına münhasır yapısını, kendi perspektifinden tanımladığı güç anlayışını görmezden gelerek yapılan ve bağlam, kapsam, diğer devletler ile etkileşim gibi bağlama göre analizleri dışarıda bırakan, yalnızca devlet veya yalnızca bölgesel/alt bölgesel analizlerin tehdit bağlamında Çin-Japonya ilişkilerini analiz etmede yetersiz kaldığı yönünde bir varsayım yapılarak, bu değişkenler mümkün olduğunca hesaba katılarak analiz yapılacaktır. Bu sebeple, tehdit kuramı bağlamında Çin-Japonya ilişkilerini iyi analiz edebilmek için bu devletlerle etkileşime giren değişkenlerin de hesaba katıldığı, sistemik analizin yapılması uygun görülmüştür. Ayrıca sistemde bir gücün düşüşe geçtiği dönemlerde diğer gücün yükselişe geçtiği varsayımı, örneklerle doğrulanmaya çalışılacaktır.

Öncelikle ve tehdit kuramı açısından ele aldığımızda, çalışmanın varsayımlarından biri, tehdidin Asya Pasifik'te çift yönlü ve etki-tepki etkileşim sürecine haiz bir süreç olduğudur. Batı literatüründeki hâkim varsayımlardan “Çin'in tehdit olduğu” (“*China as a threat*”) iddiası, Doğu bakış açısından da bakıldığında ABD ve müttefiklerinin de (Japonya gibi) Çin için tehdit olduğu iddiası (“*US and US alliance as threat*”) varsayımını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, Japonya'nın ABD ile giderek güçlenen ve ofansif yapıya bürünen ittifak yapısının, karşı tarafta Çin'in birçok alanda Rusya ile daha fazla iş birliği oluşturduğu, onu bölgesel ve küresel iddialarını ortaya koymaya iten bir hareket oluşturduğu düşünülmektedir. İttifakların davranışsal çıktılarının, diğer ittifak kutbunda bir hareket yaratması ise etki-tepki analizi içerisinde incelenecektir. Etki-tepki analizi yaparken, *Newton'un Hareket Yasası*'ndan faydalanılacaktır. Newton'un denge beşiği (“*Newton's Cradle*”), çalışmaya mekanik bir özellik katmaktan öte; Asya Pasifik'te güç dengesinin mantığını açıklamak amacıyla ve ittifaklardaki hareketin şiddetinin diğer ittifak grubunda yarattığı etkiyi ortaya koyabilmek amacıyla yapılacaktır. Yine Hareket Yasası, değişim ile özdeşleştirilmiş, sistemde görülen değişimin (gücünü artırma çabasına dayalı değişim, defansif yapıdan ofansif yapıya geçişte görülen değişim, mevcut düzeni değiştirmeye yönelik değişim vb.) tehdit oluşturduğu varsayımı, *Newton'un Hareket (etki-tepki) Yasası* ve *Denge Beşiği* ile Çin'in değişime dayalı bakış açısı birlikte analiz edilerek tehdit kuramına katkı sunulması hedeflenmektedir.

Tehdit-güç kuramı bağlamında ele alındığında, Asya Pasifik Bölgesi'nde Japonya'nın Çin'i dengelemek amacıyla istemeden de olsa Çin'in gücüne verdiği katkı, temel varsayımlar arasındadır. Diğer taraftan Çin'in yükselen gücünün bölgede ittifak formüllerini artırdığı ve 21. yüzyılın büyük güç mücadelesinde (“*ittifaklar mücadelesi*”) Çin'in büyüyen gücünün güç difüzyonu oluşturduğu incelenmektedir. Bu güç yayılımı ile Japonya ve bölgedeki diğer güçler de etkilenerek, özellikle askeri ve ekonomik alanda kendi güçlerini artırma imkânı bulabilmişlerdir. Her iki devletin bu çeşit bir ittifak mücadelesi içerisinde, rekabetlerinden doğan aşamalı kurumsallaşma ve bölgenin gücüne katkı ise bölgeyi besleyerek bölgenin güç dengesine etki eden bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifade ile birbirini dengelemeye çalışan bu iki devletin istemeden de olsa birbirlerinin gücünü yaptıkları katkı, çalışmanın önemli varsayımlarındandır. Japonya'nın Çin'i dengelerken onun yükselişine ve gücüne (istemeden de olsa) verdiği katkı, Çin'in bölgesel ve küresel

iddialarının ise Japonya'yı ittifak modellemesine iterek onun güçlenmesine verdiği çift yönlü katkı da bu çalışmada vurgulanmaktadır. Bu durum, dengelemenin teorisinde ve uygulamasındaki farklılığı göstererek her iki devletin stratejisindeki bir paradoks olarak iddia edilmektedir. Özellikle Japonya'nın bir iç dengeleme davranışı olarak kalkınma stratejisine verdiği önem, bölgeye mali yardımlarla nüfuz etme stratejisi ve prestij gücünü artırma stratejilerinin sonraki tarihsel süreçlerde Çin tarafından da kullanılan bir strateji olması, Çin'in bugünkü yükselişinin nedenlerinden biri olarak Japon dış politikası ve stratejilerinin göz ardı edilmemesi gereken bir varsayım olarak analiz edilecektir. Çalışmadaki alt varsayımlardan biri olarak bir diğer paradoks, 1980'lerden sonraki politikasını *ittifak dışı* olarak beyan eden ve ittifakı bir ABD stratejisi olarak görmesine rağmen Çin'in kendi ittifak ağını uygulamada güçlendirmeye ve bunun için de ikili veya üçlü anlaşmalar yoluyla bölgede ABD'nin ittifak yapısına benzer bir yapı oluşturmaya çalışmasıdır. Diğer taraftan, bölgedeki ABD varlığı ve giderek güçlenen ABD müttefik yapısının yarattığı tehdidin Çin merkezci ittifak grubunda kendini yenilenmeye, yeni ve değişime yönelik politikalar geliştirmeye itmesidir ki; aslında ABD'nin varlığı Çin'in askeri gücünü artırmaya yönelik bir etki unsuru olarak görülmektedir.

İttifak kuramı açısından ele alındığında, bu çalışmada ittifakın literatürde yer alan ve üzerinde mutabakat sağlanamamış kavramsal tanımlamaları öncelikle açıklanarak; ittifak kavramı için özgün bir tanımlama ortaya konacaktır. Buna göre bu tez çalışmasında literatürde yer alan mevcut tanımlamalardan farklı olarak "ittifak" kavramı için "*tehdidin yarattığı değişim olgusunu dengelemek üzere devletlerin, birbirlerinin askeri veya ekonomik hayatta kalışlarına verdikleri destek ile oluşturdukları güç birleşimi*" tanımlamasının yapılması uygun görülmüştür. (Burada yer alan hareket ve değişim olgusu, yine Çin araştırma yönteminden ve *Newton'un Hareket Yasası*'ndan uluslararası ilişkilere anahtar kelimeler olarak uyarlanmıştır.) Bunun yanı sıra, Asya Pasifik'te ittifakların da devletler gibi tehdit algılayabildiği, hayatta kalışları için dengeleme davranışları gösterebildiği ve kendilerine özgü yapılarının olduğu, devletlerin gücünün yükseliş ve çöküşe girdiği gibi ittifakların da gücünün yükselebildiği veya çöküşe girebildiği iddia edilmektedir. İttifakın bu yeni tanımının ve özelliklerinin de ittifak kuramına katkısı olması beklenmektedir.

Kuramsal boşlukları doldurmak anlamında ise, realist çerçevede özellikle askeri gücü merkeze alan ittifakların varlığı düşünüldüğünde, Asya Pasifik

Bölgesi'nde Batı-karşıtı (Batı'ya karşı mukavemetin güç anlamına geldiği varsayımı ile) koalisyon niteliğinde tehdit algısı yaratma potansiyeli olan ekonomik iş birliği oluşumları da bu çalışmanın kapsamına alınmaktadır. Bu yolla realist perspektife eko-politik alanında yeni bir bakış açısı kazandırılması hedeflenmektedir. Çünkü Batı'nın devlet anlayışı ve ittifak anlayışından farklı olarak Asya Pasifik'te askeri güç ile ekonomik güç birbiri ile içiçe geçmiş bir yapı sergilemektedir. Bu iç içe geçmiş yapı, bir güç hiyerarşisi olmayan sistemde, ekonomik gücü de en az askeri güç kadar merkeze koyabilmektedir. Dolayısıyla askeri güce bir savaş ihtimaline karşı daha fazla yer verdiği düşünülen realist kurama dair çalışmalarda bu özelliğin göz ardı edilmemesi gerekliliği de vurgulanacaktır. Bunun yanı sıra, genellikle neoliberal perspektiften ele alınan devlet merkezci kalkınma stratejisi, bu çalışmada ulusal gücün uluslararası güce katkı sunduğu bir unsur olarak ele alınacaktır. Bu şekilde, Çin ve Japonya'nın kalkınmaya dayalı stratejisinin bir iç dengeleme davranışı olarak kuramsal katkı sağlaması hedeflenmektedir. Çalışmada devletler arasındaki güç paritesindeki açıklığın *anarşi* yarattığı varsayımı (ki bu varsayım, uluslararası sistemin neden anarşik olduğunu güç farklılığına dayandırmaktadır) çerçevesinde, ittifakların aradaki bu eşitsizliği kapatabilmek adına ve güç dengesini korumak amacıyla ve genellikle aynı tehdit aktörüne karşı modellendiği varsayımı da diğer kuramsal katkı olarak belirtilebilir.

Çoklu disiplinler örnek olan çalışmada felsefe, iktisat, fizik gibi farklı disiplinlerden faydalanılmakta; devletlerin ne kadar güç istediği sorusunu cevaplarken Çin felsefesinde güç anlayışı ile realist kuramdaki güç anlayışı beraber analiz edilmektedir. Newton'un *Hareket* ("etki-tepki") Yasası ile kuram uygulama yapılırken; fizik alanında kullanılan ivme topları ("*momentum topları*") kavramı, tehdit ile harekette ivme kazanan devletler için kullanılarak uluslararası ilişkilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Buna ilaveten eko-politika alanında ittifaklar için kullanılan "*patron-müşterisi*" ilişkisi yerine Çin'in Rusya ile Japonya'nın ise ABD ile kurmuş olduğu ittifaklar için "*senpai-kouhai*" ilişkisi* benzetmesi yapılarak ittifak kuramına Doğu literatüründen kavramsal katkı yapılması düşünülmektedir.

*"*Senpai-kouhai*" ilişkisi, Japonca öğrenimim esnasında görmüş olduğum, genellikle eğitim alanında kullanılan, bir işin uzmanı veya daha çok bilenden o işi öğrenmeye çalışan kişiye yapılan bir güç aktarması şeklinde tanımlanabilir. Bu süreç, *kouhai*'in bu öğrenmeyi tamamladığında *senpai* konumuna yükselmesi ile devam eder. Türkçe'de "usta-çırak ilişkisi" şeklinde de tabir edilebilir. Bu terim, ittifaklar açısından bakıldığında, Batı'nın gücünü kendine devşiren ve ondan dengeleme davranışı

Değişen güç dengesi dinamiklerini, Çin ve Japonya'nın bu güç değişimi içerisinde ve tehdide yönelik değişen stratejilerini daha net görebilmek adına, bölge üç spesifik tarihsel tehdit süreci altında incelenmiştir: İttifakların şekillenmeye başladığı 18. ve 19. yüzyıllarda, Japonya'nın Batı'yı kendine adapte ederek ("*imitation*") askeri gücünü artırdığı (iç dengeleme) görülmektedir. Batı'ya karşı mukavemetin Asya Pasifik için "güç" anlamına geldiği ve temel tehdit aktörünün "Batı" olduğu bu süreçte Çin'in iç isyanlar, iç dengeleme hareketlerindeki başarısız çıktılar ve ittifak ortağı olarak tarihsel açıdan Rusya'ya yaklaşması gibi nedenler, göreceli olarak Çin'in gücündeki düşüşün de nedenleri olarak analiz edilecektir. Bu tarihsel süreç, Çin-Japonya Savaşları ile belirginleşen dengeleme stratejilerini ortaya koyması ve bugünün mevcut ittifaklarının altyapısının bu tarihsel altyapıda kendini bulması açısından önem taşımaktadır. Gerek Çin gerekse Japonya'nın birer süper güç ile ittifak ilişkisi içerisine girdiği ikinci tehdit sürecinde (İkinci Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş sonrası döneme kadar geçen süreç) Savaş sonrası kıtlığı tehdit unsuru olarak gören Japonya'nın bölgede gösterdiği yayılmacı mantık incelenecektir. Bu revizyonist güce yönelik nükleer güç kullanan ABD'nin bir tehdit unsuru bölgede belirmesi, Çin ve Rusya'yı sonraki evrelerde birbirine yaklaştıran nedenlerden de biri olmuştur. (İttifakı şekillendiren unsurlardan birinin aynı tehdit aktörüne karşı benzer dış politika seyredilmesi) Savaş sonrasında Japonya'nın askeri gücünden yoksun kaldığı tarihsel süreçte bu gücü ekonomik güç ile ikame etmesi ve Japonya-ABD ittifakının temelini atılması önemli köşe taşı olarak incelenmektedir. Bu tehdit sürecinde Japonya'nın izlediği kalkınma stratejisi, onu bölgenin lider ekonomik gücü haline getirmiştir (Akamatsu Modeli'ndeki lider kaz). Diğer yanda Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında bugüne takip ettiği kalkınma stratejisinin Çin tarafından 1980 sonrası ve Soğuk Savaş sonrası takip edilmeye başlandığı ve Çin'in ekonomik gücüne büyük katkısı olduğu görülmektedir (Akamatsu Modeli'nde en sondaki kaz olan Çin'in lider kaz konumuna geçmesi). Çin'in ekonomik gücünün arttığı süreçte yükselen gücünün yarattığı tehdidin boyutunu azaltmak amacıyla "barışçıl yükseliş" yerine "barışçıl kalkınma" ifadesini kullanması, "kalkınma" kavramının hem bir güç aracı (bölgeye nüfuz etmede ve angajman stratejisi ile prestij gücü ve ekonomik güç

öğrenerek gücünü yükselten Japonya ve Çin'in öğrenilmiş dengeleme davranışı için bir benzetme olarak kullanılmıştır.

elde etmek amaçlı) hem de dili yumuşatarak tehdit algısının önüne geçmek için bir propaganda aracı olarak kullandığını gösterir niteliktedir.

Her iki devletin dengeleme stratejileri karşılaştırıldığında, Çin'in önce ABD'yi daha sonra Sovyetler'i (Sovyetler ile ittifak ayrılığı sonrası) tehdit aktörü olarak gördüğü dönemde sistemde bir süre yalnız kaldığı ve her iki süper güce yaslanmadığı politikası, onun bu stratejisini Japonya'nınkinden ayıran bir nokta olarak ilginç bir örnektir. Her iki devletin diğer bir süper güçle giriştiği asimetrik ittifak ilişkilerinin analiz edildiği ikinci tarihsel tehdit evresinde hem Çin hem de Japonya'nın bu davranışı, birbirine benzer dış dengeleme davranışı olarak analiz edilecektir. Bunun yanı sıra prestij gücünü artırmaya yönelik stratejiler, bölgeye nüfuz ve angajman stratejileri ile kalkınma stratejileri farklı tarihsel zamanlarda bu iki devletin birbirine benzer izledikleri stratejiler arasındadır.

Soğuk savaş sonrası dönemden 2000'li yıllardan sonra ve bugüne kadar geçen üçüncü tehdit sürecinde, özellikle Batı literatüründe yükselen güç Çin'in yarattığı tehdit algısının yanı sıra, bölgede giderek güçlenen ve defansif yapıdan ofansif yapıya geçiş gösteren Pasifik İttifakı'nın (Japonya-ABD) Çin üzerinde yarattığı tehdit, yeni güç mücadelesinin de nedenleri arasında incelenecektir. Öyle ki, gerek Çin merkezci ittifak ilişkileri ve oluşumlar, gerekse Japonya'nın içerisinde bulunduğu ittifak modellemeleri, Çin ve Japonya'nın kendi taraflarına ittifak ortağı katma çabaları ve liderlik rolü üstlenme bağlamında ele alınacaktır.

Olası bir Japonya-ABD ittifakının mümkün olup olmadığı sorusu da bu çalışma içerisinde analiz edilecektir. Bu çerçevede, ulusal çıkarların çatıştığı noktada ve tarihsel kırılğanlıklarla beraber bu durumun çok da mümkün olmadığı değerlendirilecektir. Ancak her iki devletin kendi ittifak ortakları ile geliştirdikleri ittifakların bu kırılğanlığı ve birbirlerine karşı tehdidi artırdığı iddiası, sistemik analizlerle örneklendirilecektir. Tek başına Japonya'nın Çin için bir tehdit oluşturmadığı varsayımı, Çin'in her iki güce yaslanmadığı dönemde Japonya ile kurduğu iyi ilişkilerde ve Çin ile Japonya'nın güvenlik dışı konularda iş birliği yapabildiği örneklerde de görülebilmektedir. Bu varsayım, çalışmada kullanılan değişkenlerin (ABD ve Rusya'nın bölgedeki ittifak politikaları) bu iki devletin birbirleri ile olan ilişkilerinde de etkili olduğunun göstergesidir. Bir diğer nokta, Japonya her ne kadar mali yardımlar (RKY desteği) yolu ile Çin'e uzun yıllar destek vermiş olsa da bu yardımların bir ittifak oluşturmadaki etkisinin sınırlı oluşudur. Bu

bağlamda bu çalışmanın varsayımı, mali yardımların doğrudan ittifakı şekillendiren bir unsur olmadığını yönündedir. Bu durumda da ancak devletlerin askeri veya ekonomik hayatta kalışlarına verilen destek ile beraber verilen mali yardımların etkisinin olabileceği değerlendirilecektir. Dolaylı olarak ise mali yardımların Çin ve Japonya için bölgede nüfuz ve angajman stratejilerini kullanabildiği, prestij gücünü artırabilen bir araç olabildiği, zaman zaman da diğer devletlerden beklendiği çıktılar alabilmek için siyasi bir araç olarak kullanılabilirdiği de incelenecektir.

Çalışmanın genelinde kalkınma stratejisi, prestij gücünü artırma stratejisi ve Batı'nın teknolojisini kendine adapte etme stratejisi, angajman ve nüfuz stratejileri, dış dengeleme stratejisi gibi konularda Japonya'nın tarihsel açıdan önden giderek Çin'e yol açtığı ve Çin'in stratejilerini tayin etmesinde belirleyici rol üstlendiği iddia edilecektir. Hatta mali yardımlar konusunda da Japonya'nın Çin için bir örnek oluşturduğu iddia edilmektedir. Çin, hem ekonomideki fazlalığını eritebilmek hem de Japonya'nın tarihte yaşamış olduğu balon ekonomi kaderini yaşamamak adına, 2000'li yıllardan sonra artan şekilde DDY yardımları ve altyapısal kalkınma yardımları ile üçüncü ülkelere mali destek vererek büyük girişimlerle bulunmuştur. (Kuşak-Yol Girişimi gibi) Ayrıca ABD'nin ekonomik hayatta kalışına destek veren Japonya'dan sonra Çin'in ABD'nin borçlanmasındaki en büyük paya sahip devlet oluşu da önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Özetle, Japonya'nın almış olduğu derslerden pay çıkarmayı bilen ve tarihsel stratejilerini sonraki tarihsel evrelerde kullanabilen Çin için, aslında Çin'in yükselişini dengelemeye çalışan Japonya'nın kendi gücünü artıran bir aktör olarak belirmesi, çalışmanın diğer önemli varsayımlarından biri olarak iddia edilecektir.

Güç dengesi bağlamında ele alınan bu çalışmada öncelikle gücün her iki perspektiften (Batı literatüründe ve Doğu literatüründe) ve her iki devlet tarafından (Çin ve Japonya bakış açısından) ne anlama geldiğinin bilinmesinin önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu sebeple çalışmanın Birinci Bölümü'nde öncelikle kavramsal çerçeve çizilmekte; Doğu ve Batı literatüründe *güç*, *güç-dengesi*, *ittifak* kavramları karşılaştırmalı analiz edilmektedir. Bu bağlamda bu kavramların Batı literatüründe halen mutabakata varılan bir tanımının yapılamamış olmaması dikkat çekicidir. Soyut bir kavram olan gücün açıklanmasındaki bu zorluk, Batı literatüründe bu kavramın daha çok somutlanarak (ona niceliksel veya niteliksel özellik kazandırma yolu ile) veya bir kurama bağlı olarak incelenmesine sebep vermiştir. Diğer yanda "güç", Çin

ve Japonya için genellikle “ulusal güç” etrafında şekillenen bir kavram olagelmıştır. Bu bilgi ışığında Batı’da daha çok güce yönelik tahlil ve tasnif yoluyla ve bir kuram çerçevesinde gelişen kavramsal açıklamaların geleneksel Çin anlayışından bugüne aktarılan bilgiye dayalı güç ve ulusal güç çatısı altında birleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Karşılaştırılmalı analiz yapılan kısımda Batı ile Doğu anlayışındaki farklılıklar ortaya konmakta; sebep odaklı (Devletler neden güç ister? Savaşın sebepleri nelerdir? vb.) Batı çalışmalarına karşın Doğu literatüründe daha çok değişim, karşıtlık ve harekete dayalı bir yöntemsel analiz yapılmaktadır. Aynı devletlerin göreceli gücüne etkisi olan kalkınmacı devlet anlayışı, alt model olarak incelenecek; Asya Pasifik Bölgesi’nde ulusal gücün uluslararası güce etkileri bakımından analiz edilecektir. Yükselen gücün barışçıl mı yoksa çatışmacı mı olduğu sorusunun sorulduğu bu bölümde, Çin’in yükselen gücünün değil, mevcut düzene karşı oluşturduğu değişim olgusunun tehdit oluşturduğu iddiası yer alacaktır. Yine aynı bölümde, yükselen gücün tehdit oluşturduğu varsayımı, tarihsel diğer örneklerin barışçıl güç geçişleri ile beraber çürütülmeye çalışılacaktır. Aslında tehdit oluşturan şeyin gücün kendisi (devletin sahip olduğu kapasite) veya gücün yükselmesi değil, onu stratejiye dönüştürebilme yetisi olduğu iddiası ile söz konusu *değişim* varsayımlarda vurgulanacaktır.

Bugünkü ittifakların alt yapısının şekillendiği 18. ve 19. yüzyıllardaki ittifakları ele alan İkinci Bölüm’de ise 1894-1895 Çin-Japonya Savaşı ile ortaya çıkan Anglo-Japon ittifakı, Japonya’nın bugün içerisinde olduğu Batı ittifakını anlamak açısından önem taşımaktadır. Diğer taraftan tarihsel Çin-Rusya yakınlaşmasının aynı bölümde incelenmesi, bugünkü Çin-Rusya stratejik ortaklığının altyapısını hazırlaması bakımından önem taşıyan süreçler olarak belirtilecektir. Bu sebeple bugünkü ittifakları daha iyi anlayabilmemiz için İkinci Bölümde bu iki devletin ittifaklarının tarihsel ittifak altyapıları incelenmektedir. Ayrıca 1937-1945 Çin-Japonya Savaşları ile göreceli yükselişe geçen Japon revizyonist gücü, Batı ittifakındaki düşüş ile analiz edilecektir. Aynı bölümde 1945-1990 yılları arasında Çin-Japonya ilişkilerindeki gel-git ilişkiler, göreceli güç dengesindeki değişimle beraber ele alınacaktır. 1945 sonrası ABD’nin bölgedeki nükleer gücünün yarattığı tehdidin çıktıkları, her iki devletin savunma stratejilerinin değişiminde de büyük rol oynamıştır. Sert gücün yavaş yavaş yerini almaya başladığı yumuşak güç ile bölgenin güvenlik dinamiklerindeki değişimlerin ortaya konduğu bu bölümde ayrıca Japon mali

yardımlarının farklı işlevleri de ortaya konacaktır. 1990 yılından 2000’li yıllara geçen süreçte sistemde meydana gelen yapısal değişikliğin bölgenin güvenlik yapısına etkileri de ayrıca analiz edilecek; 2000’li yıllarda ittifaklarda sertleşmeye dönüşen yapı (defansif nitelikten ofansif niteliğe geçiş süreci) incelenerek bu iki karşıt ittifakın (Japonya-ABD ittifakına karşı Çin-Rusya ittifakı) birbirlerini davranışsal yönden nasıl tetiklediği ele alınacaktır.

Her iki devletin asimetrik ittifak ilişkilerinin incelendiği Üçüncü Bölüm’de Çin ve Japonya’nın bu ittifaklar içerisindeki rolü, ittifakların nasıl şekillendiği, sürdürülebilirliği ve niteliği yönünden karşılaştırılacaktır. Bir yanda Pasifik İttifakı içerisinde Japonya’nın sadakate dayalı rolünün ittifakın ömrüne etkisi, diğer taraftan başlarda güçler eşitliği unsuru ile aynı tehdit aktörüne karşı aynı dış politika ilkeleri ile (içişlerine müdahale etmeme vb.) yakınlaşma gösteren Çin-Rus ittifakının kaynağı ve bu ittifakı şekillendiren unsurlarla beraber Üçüncü Bölüm’de analiz edilecektir.

İttifaklar içerisinde Çin ve Japonya’nın dengeleme davranışları bu çalışmada ayrı ayrı güç ve liderlik mücadelesi çerçevesinde incelenecektir. Bu bölümlerde her iki devletin rekabet altında ASEAN’ın ekonomik gücünün artmasında, kurumsallaşmasında (ASEAN Yolu, ASEAN Bölgesel Forumu gibi) gösterdikleri çabaların verdiği katkı sayesinde bu rekabetin bölgenin istikrarına artı değer kattığı varsayımı incelenecektir. Bölgede dengeleyici güç olan ASEAN üye ülkelerini kendi tarafına ittifak ortağı olarak katma çabaları, bölgede her iki ülkenin nüfuz ve angajman stratejileri ile beraber analiz edilecektir. Yine Batı tarafından tehdit görülen ve Dördüncü Bölüm’de incelenen Kuşak-Yol Girişimi (KYG), Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve BRICS gibi oluşumlara karşı Japonya’nın dengeleme amaçlı stratejilerine de Son Bölüm’de yer verilecektir. Son Bölüm’de ASEAN+3 içerisinde Japonya’nın liderlik mücadelesi, Çin’in Hint Pasifik’teki iddialarına karşı izlediği Elmas stratejisi, kendi formülüne ettiği ve Çin’i dengelemeye yönelik çoklu strateji örneği kabul edilen Serbest ve Açık Hint Pasifik (“SAHPI”) ile Dörtlü Güvenlik İttifakı (“DÖRTLÜ”) içerisindeki dengeleme davranışı incelenecektir. Diğer taraftan, Transpasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma, hem Çin’in artan gücüne karşı dengeleme davranışının küresel yayılım göstermesi, hem de İngiltere’nin uzun bir tarihsel geçmiş sonrasında yeniden Japonya ile kurduğu ittifak olması açısından önem taşımaktadır. Bu da Japonya ve Çin’in bildiği ve güvendiği ittifak ortaklarını tercih ettiklerinin de göstergesidir. Ayrıca Avrupa Birliği üye ülkeleri ve İngiltere gibi ülkelerin güç

denesinde yeni yeni yer almaya başlaması, Çin'in yükselen gücüne karşı dengeleme davranışının küresel yayılım gösterdiğinin de endikatörü olarak iddia edilmektedir.



BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE “GÜÇ” KAVRAMI

1.1. Realist Kuramın Soyut Çekirdek Kavramı “Güç”

Uluslararası ilişkiler çalışmalarında geniş yer tutması* ve devletlerarası ilişkileri anlamamıza yardımcı olması sebebiyle² büyük öneme sahip olan “güç” kavramının yeri, 21. yüzyılda artarak önem kazanmıştır.

İktisat alanının temel kavramlarından olan “görünmez el” ilkesi gibi, “güç” kavramı da, uluslararası sistemin yapısını belirlemesi bakımından adeta uluslararası ilişkiler disiplininin omurgasını oluşturmuştur. Bu kavramın analizine yönelik çalışmalar giderek artarken Batı’da ve Doğu’da** kavramın ortaya çıkışı ve algısı ile ilgili farklılıklar görülmektedir. Buna ilaveten uluslararası sistemde değişen her kavram gibi bugün güç kavramının değişim ve dönüşüm gösterdiği de görülmektedir.

Batı’da “güç” kavramının kullanım alanına baktığımızda İngiliz dilinde “kontrol” sağlamaya yönelik faydacı bir yaklaşım, Alman dilinde ise kendi içinde negatif etkileri olduğu varsayılan fiziksel güç kullanımına dayalı ve sert gücü (askeri ve ekonomik) temel alan bir anlayışın olduğu söylenebilir. İngilizce sözlük anlamı olarak *güç*, insan ve olaylar üzerinde hâkimiyet kurma, kontrol sağlama veya etki oluşturma anlamına gelir. Yine aynı dilde politik bir terim olarak, bir ülkede kontrol sahibi (yetkin) olma durumunu³ belirtir. Güç politikalarından anladığımız şekliyle kullanılan *güç* ise orijinalinde Almanca *Machtropolitik*’ten (güç politikası) gelmekte ve güç tehdidi (*threat of force*) veya güç kullanarak uluslararası politikanın

*John Vasquez’in yaptığı niceliksel bir çalışmada uluslararası ilişkilerde İngiliz dilinde en çok kullanılan kavram %49,9 oranı ve 824 sıklık sayısı ile “Ulusal Güç” kavramıdır.

² Martin Wight, “Powers”, ed. Hedley Bull ve Carsten Holbraad, *Power Politics*, içinde Royal Institute of International Affairs, New York, 2004, s. 23.

**“Doğu” kelimesi, “Doğu Asya ülkeleri” (özellikle Çin ve Japonya) için kullanılmıştır. Batı’nın doğusunda kalması sebebiyle devletlerin coğrafi konumuna göre belirlenmiş bir ifadedir. Batı literatüründe bu bölge için Doğu veya d’Orient, ya da yalnızca Asya ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir.

³ “Power”, *English to Turkish Cambridge Dictionary*, 14 Eylül 2019, (Erişim)
https://www.dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/power_1.

icra edilmesi anlamını taşımaktadır. ⁴Aynı dilde güç politikası* (*die Macht*) ise askeri (silahlanma, ittifak) veya ekonomik yollarla devletin politik üstünlük sağlama amacını açık şekilde iddia ettiği bu gücü yayma amacıdır.⁵

Güç kavramının hak, doğru, iyi, sevgi, saygı kelimeleri gibi soyut bir kavram olması* sebebi ile bu kavram üzerinde alanda hâlihazırda bir uzlaşımın olmayışı: 1) kavrama nitelik kazandırma yolu ile sınıflama yapılarak incelenmesine; ** 2) nicelik kazandırmak yolu ile kaynağından, birimlerinden ve unsurlarından yola çıkılarak incelenmesine (*power as resources*) ve bir kurama bağlı olarak incelenmesine (*güç dengesi kuramı, güç geçişi kuramı, güç döngüsü kuramı, gücün üstünlüğü kuramı, hegemonik istikrar kuramı*) sebebiyet vermiştir.

- i. Alansal nitelik kazandırma yoluyla: *politik güç, ekonomik güç, sosyal güç, teknolojik güç, prestij (marka) gücü*, şeklinde;
- ii. Niyetine göre: *revizyonist güç, statükocu güç*;
- iii. Gücün fiiliyata dökülmesi anlamında: *potansiyel (gizli, örtülü) güç, gerçek (reel) güç* şeklinde;
- iv. Statüsel nitelik (görecelilik) kazandırma yoluyla: (göreceli) *yükselen güç, (göreceli) düşüşte olan ve düşen güç*;
- v. Boyutsal nitelik kazandırma yoluyla: *büyük güç, küçük güç, başat güç, süper güç, küresel güç* şeklinde,
- vi. Kapsamına göre nitelik kazandırma yoluyla: *ulusal (yerel) güç, bölgesel güç, küresel güç, uluslararası güç*,
- vii. Derecesine göre nitelik kazandırma yoluyla: *sert güç, yumuşak güç, akıllı güç*,

⁴ Wight, "Powers", s. 29.

*Sözlüğün birinci ifadesinin orijinali: *Machtpolitik, Bezeichnung für die offensive Interessendurchsetzung von Staaten auf dem Feld der internationalen Politik. Machtpolitik präsentiert sich in Form eines offen eingeforderten Anspruchs auf politische Vorherrschaft vor allem durch die Demonstration militärischer (Hochrüstung, Bündnisse) oder wirtschaftlicher Stärke und der Möglichk. Sözlüğün İkinci İfadesi: Macht|po|li|tik [f. -; nur Sg.] Politik, die vor allem auf die Erweiterung der Macht ausgerichtet ist Gefunden auf.*

⁵ Die Macht, **Worterbuch**, 15 Eylül 2019, (Erişim) <https://www.enzyklo.de/Begriff/Machtpolitik>.

**Güç, kuvvet, sevgi, saygı vb. kavramlar Türk Dilinde "soyut kavramlar" olarak ifade edilmektedir. İngiliz Dilinde ise bu tür kavramlar "sayılamaz isimlerdir" (*uncountable nouns*). Soyut kavramların yani nicelik açısından sayılamayan kavramlar için bir tanımlama yapılması zordur. Bu sebeple niteliğine göre sınıflandırılarak daha somut anlam katma yoluna gidilmiştir.

- viii. İçeriğine göre: *zorlayıcı güç, ikna edici güç, etkileyici (çekici) güç, yapışkan güç,*
- ix. Sistemdeki düzenine göre: *güçlü devlet (strong states), zayıf devlet (weak states),*
- x. Askeri donanımın niteliğine göre: *kara gücü, hava gücü, deniz gücü, uzay gücü,**

“Güç” kavramını kuramın merkezine koyan realist kuram ile büyük önem kazanan gücün analizi çalışmalarında Edward H. Carr, Reinhold Niebuhr gibi kuramcıların güç çalışmaları önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, gücü doğasından yola çıkarak açıklamaya giden Hans J. Morgenthau’nun *Politics Among Nations*⁶ adlı çalışması, kuram dışından diğer analiz uzmanları tarafından da temel bir çalışma olarak görülmüştür.* , Morgenthau da yukarıda gücün İngiliz dilindeki sözlük anlamına yansıyan şekliyle gücün “kontrol” ilişkisine dayalı bir açıklama yaparak, boyutsal anlamda gücü dört niteliği ile birlikte ortaya koymuştur: Bunlar: *politik güç, askeri güç, prestij gücü ve ekonomik güç* şeklinde sınıflandırılmıştır.

Askeri fiilin başlaması ile politik ilişkilerin son bulması sebebi ile politik ve askeri gücü birbirinden ayrı tutan Morgenthau askeri gücü daha çok fizyolojik bir ürün olarak görürken, politik güce psikolojik bir araç olma özelliği yüklemektedir. Devlet adamlarının uluslararası özgürlük, refah ve güvenlik arayışlarını gerçekleştirmesine yardımcı olan siyasal araca “politik güç” denirken, politik gücün hem onu kullanan hem de üzerinde kullanıldığı kitleler bağlamında psikolojik işleve (*kontrol etme ve fikir değiştirme*) sahip bir güç aracı olduğu söylenebilir.⁷

Bir devletin askeri hazırlık amacının, diğer devletleri kendine saldırma fikrinden vazgeçirme olduğunu ifade eden realist kuramcıya göre, güç amacına (*caydırma*) göre de ayrı bir somut tanım çerçevesi kazanmıştır. Bir diğer ifade ile güç kavramının içerisinde fiziksel güç kullanımı (*use of force*) tehdidi yer alırken; fiziksel gücün kullanımı, politikayı sonlandırabilen bir durumdur. Gücün tehdit oluşturma

⁶ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf Inc., New York, 1948; Edward H. Carr, *The Twenty Years Crises: 1919-1939*, Harper Torch Books, New York, 1939; Reinhold Niebuhr, *Moral Man and Immoral Society*, Charles Scribner’s Sons, New York, 1931.

*John Vasquez’e göre Morgenthau’nun *Politics Among Nations* adlı çalışması, güç kavramı üzerine en temel çalışmadır.

⁷ Morgenthau, *Politics Among Nations: ...*, s. 1-10.

(caydırma veya tehdit amaçlı kullanımı) özelliği ise ona araçsal bir işlev kazandırır ki buradan hareketle gücün araçsal ve amaçsal olarak iki işlevinin olduğu söylenebilir.

Gücün iki yönlü (araçsal ve amaçsal) amacının yanı sıra üç evresi bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile güç ya muhafaza edilir ya artırılır veya yayılır ya da güç gösterilir. Belirli bir tarihsel evrede gücün muhafaza edilmesi *statükocu güç* anlayışı ile, artırılması veya yayılması *revizyonist güç* anlayışı ve gücün gösterilmesi ise *prestij gücüne* eşdeğer kabul edilebilir. Buna paralel olarak gücünü muhafaza etmeye ve bölgede veya sistemde mevcut güç dağılımını korumaya yönelik eğilimlere statükocu yaklaşım, güçte değişim meydana getirme davranışına ve güç dengesini kendi lehine çevirme eğilimine de revizyonist yaklaşım denilebilir. Alman İmparatorluğu kurulduğu sıralarda Bismark'ın olası savaş ihtimali sebebiyle komşularıyla ittifak kurarak herhangi bir çatışmadan kaçınması, Japonya'nın pasifist politikası, ABD'nin Monroe Doktrini çerçevesinde Batı yarı küredeki mevcut güç dağılımını korumaya yönelik çalışmaları *statükocu güce* örnek verilebilir. “*Belirli bir tarihsel evrede mevcut gücünün korunması, statükocu gücün iki veya daha fazla ulus arasındaki güç değişimine karşı olmadığı anlamına da gelmemektedir.*” Bir diğer ifade ile bir bölgesel liderin önceki tarihteki güç sıralamasındaki yerine başka bir devletin gücünü yükselterek oturması durumunda statükocu gücün karşı davranışta bulunmayacağını düşünmek bir yanlısına olabilir.⁸

Bir ülkenin nüfusu ve refah düzeyi de askeri gücün altyapısını oluşturan unsurlar olarak görülmektedir. Bu unsurlar *potansiyel güç* olarak ifade edilirken, hava gücü, kara gücü, deniz gücü gibi askeri kapasite, devletin *gerçek gücü* şeklinde ifade edilir. Örneğin ekonomik güç, bir tür potansiyel güçtür. Çünkü güçlü bir orduyu oluşturacak olan şey de yüksek teknolojide silahların alımına imkân verecek şey de ekonomik güçtür. Savaşlar belli bir maliyeti de beraberinde getirdiğinden, büyük güçlerin aynı zamanda zengin devletler oluşu da tesadüf değildir. Zenginlik ise ekonomik kapasiteden ayrı olarak, örtük (gizli) güç olarak görülür. İyi örgütlenebilen bir zenginlik askeri güç oluşturmaya hazır ekonomik bir kaynaktır. Büyük nüfusu iyi bir askeri ve ekonomik güce dönüştürebilmek mümkündür. Ancak büyük nüfusun her zaman zenginlik getirebileceğini düşünmek yanlış olur. Nitekim şu ana kadar Çin ve

⁸ Morgenthau, *Politics Among Nations*, s. 18-33.

Hindistan'ın devasa nüfusları, onları birer süper güç yapmamıştır. Bu açıdan ele alındığında, zenginlik tek başına *gizli bir güç*tür.⁹

Ekonomik güç, aynı zamanda politik güç üzerinde fazlasıyla da etkilidir. Bir diğer ifade ile ekonomi politikaları, siyasi politikaların bir aracı olarak belirlenmektedir.¹⁰ Carr, askeri güç ile ilişkisi bakımından ekonomik gücü politik işleve sahip bir araç olarak nitelendirir. Ekonomik güç, askeri güç ve kanaat oluşturma gücü ile birlikte politik gücün unsurlarından olup; askeri güç ile ekonomik gücü birbirinden ayırma gibi yanılısamaya düşmek veya ekonomiyi siyasetten belirli çizgilerle ayıran kuramlar üretmek, uluslararası ilişkilerde yanlış yorumlamalara sebebiyet verebilir. Her ne kadar realist kuram, askeri gücün üzerinde fazlaca dursa da- ki bu durum *askeri gücün uluslararası politikada savaş ihtimalini her zaman barındırması* sebebi ile olan bir düşünce şeklidir- güç birimleri arasında bir hiyerarşinin olmayışı ve *gücün bir bütün oluşu* sebebiyle ekonomik güç ile askeri gücü bir bütün olarak ele alarak analiz etmek gerekmektedir.¹¹ Özellikle Doğu Asya ülkelerinde bu iki gücün grift bir yapı sergilediği görülmektedir. Ekonomik güç beraberinde politik gücü de getirebilir ve politik güç ile ekonomik güç kazanımına erişilebilir. Çin ve Japonya örneğinden hareketle hem ekonomik gücün hem de politik gücün birbiriyle etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir.

“Gücün, bir devletin gücünün diğer bir devletin gücü ile karşılaştırıldığında politik bir işlev kazandığı varsayımı, neredeyse bütün realistler tarafından genelgeçer görüş olarak kabul edilmiş ve “*gücün göreceliliği*”, hem küresel hem de bölgesel devletlerin kıyaslamasında kuramsal olarak incelenmiştir. Büyük güçlerin davranışları, uluslararası sistemin yapısı ve dış faktörlerden etkilenmekte olup *yalnızca ölçülerinde değişiklik gösteren “bilaro topları” gibidirler.*¹² Kara kutu veya bilardo topuna benzetilen devletler, liberal perspektifteki gibi demokratik veya otokratik olmaktan öte, *göreceli gücü* ile değerlendirilirler.

Asya Pasifik bölgesinin iki büyük rakip gücünün- Çin ve Japonya- güçleri kıyaslandığında Çin'in gücünün göreceli *yükselen güç*, Japonya'nın ise *göreceli*

⁹ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, Chicago Üniversitesi, W. W. Norton & Company, New York, 2001, s. 45-62.

¹⁰ Morgenthau, *Politics Among Nations*, s. 33.

¹¹E. H. Carr, *Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev. Can Cemgil, İstanbul, 1981, s. 151-157.

düşüşte olan güç şeklinde ifade etmek uygun olabilir. Öte yandan Japonya'nın gücünün Zimbabwe ile karşılaştırılması uluslararası ilişkiler alanı açısından çok önem teşkil etmeyebilir. Bunun sebebi, Mearsheimer'ın da iddia ettiği gibi, uluslararası politikaya şekil veren kilit aktörlerin her zaman *büyük güçler* olmasından kaynaklıdır. Küresel politikanın en önemli aktörü olarak görülen *büyük güçler* ise, tarihsel anlamda göreceli askeri kapasitelerine göre belirlenmiştir. Bir diğer ifade ile *büyük güçler**, *askeri kapasitesi ve onu kullanma yeteneği ile birlikte, bu kapasitesi yüksek olan devletlerdir*. Büyük güç olan devletlerin zengin, büyük nüfuslu ve büyük askeri kapasitesi olan devletler olması da rastlantısal bir durum değildir.¹³ Bu demektir ki, ekonomik gücü yüksek olan ve askerlik için elinde insan kaynağı bulunan devletler, gücünü artırmanın altyapısına da sahiptir. Günümüzde nükleer kapasite de büyük askeri kapasite içerisinde yer alan bir unsur sayılmakta ve nükleer kapasitesi olan devletler, sistemde *büyük güç* olarak kabul görmektedir.¹⁴

Kapasite ve teknolojik yenilikler ile bugün büyük oranda değişime uğrayan "*büyük güç*" kavramının, Wight'ın siyasi tarih alanındaki çalışmasında, Avrupa Ahengi ("*Concert of Europe*") ile Avrupalı olmakla eşdeğer tutulan bir tanıma sahip olduğu görülmektedir. Büyük güçlerin kriterleri hakkında ilk düzenleme Viyana Kongresinde ele alınarak yönetim şekline (imparatorluklar, krallıklar, cumhuriyet) bakılmaksızın yayınlanan doktrinde tüm devletler mütekabiliyet ilkesi gereği eşit kabul edilerek geleneksel sistemin yerine güce dayalı bir sistem düzenlemesi ile nüfusu ve ağırlığı en fazla olan 6 büyük güç şeklinde kabul görmüştür. Bunlar: Britanya, Rusya, Avusturya, Prusya, İspanya ve Fransa'dır. İspanya'nın katılmaması ile birlikte, geri kalan beş güç, yüz yıl boyunca *büyük güç* olarak kabul edilmiştir. Ancak 100 yılın sonunda, yayılımacı hedeflerinin bitmesi ve Avrupa Ahengi'nin dağılması ile bu devletlerin *büyük güç* statüleri de bitmiştir. Ancak 1919'daki Paris Barış Konferansı, büyük güçleri farklı bir konuma koyan gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Kilit müttefik devletler ve yardımcı güçlerden (ABD, Fransa, Britanya, İtalya ve Japonya) oluşan devletler, konferansta temel karar alıcılar olarak, otuz güç adına söz hakkına sahip olmuştur. Milletler Cemiyeti'nde kalıcı söz hakkı ve yasal açıdan tanınma hakkı bulunan büyük güç statüsündeki bu devletlerin, bu tarihten sonra

*Japonya *büyük devlet statüsüne*, hem Çin hem de ABD'den önce (1895) bu kapasitesi sayesinde erişmiş ancak bu statüsünü daha sonra kaybetmiştir.

¹³ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 64-66.

¹⁴ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 5.

küçük güçlerle karşılaştırıldığında daha fazla çıkarı, kaynağı ve uluslararası söz hakkının bulunuşu, onlara büyük güç olarak avantaj oluşturan noktalardır. Polonya, İspanya ve Brezilya gibi devletler ise Milletler Cemiyeti üyeliği bağlamında *yarı-büyük güç* statüsünde kalmıştır. Çin bu dönemde bir ulusun büyük güç olarak kabul edilebilmesi için ekonomik potansiyel ve coğrafi potansiyelinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmuştur. Büyük güçlere örnek vermemiz gerekirse 1930’larda ABD, Britanya, Fransa, İtalya, Rusya ve Japonya; 1914’te İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya, İtalya, ABD ve Japonya ve İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana ABD, Rusya, Britanya, Fransa ve Çin büyük güçler tanımı kapsamında örneklendirilebilir. Wight, büyük güçlerin sistemde az olması sebebiyle de onlar için ayrıca “*azınlık güç*” (*minor powers*) kavramını kullanmıştır.

Diplomatik öncelik ve üstünlüğü İkinci Dünya Savaşı sonlarında artan büyük güçler (ABD, Rusya ve Britanya), yeni bir uluslararası organizasyonun oluşumu (Birleşmiş Milletler) için Dumbarton Oaks Konferansı’na Fransa ile birlikte Çin’i de davet etmişlerdir. Büyük güçlere Milletler Cemiyeti’nden daha fazla yetki veren Birleşmiş Milletler’de mütekabiliyet ve oybirliği gibi esaslar geride kalmış; büyük güçler diğer devletlerin fikirlerini etkileme, kontrol etme yetisine sahip olmuşlardı. Bir diğer ifade ile tarihsel açıdan bakıldığında, *ön şartı söz hakkı olan devletlerce tanınmış olmak* anlamını taşıyan *büyük güç statüsü*, bugünkü gibi belirli unsurlara (askeri, ekonomik, politik kapasite gibi) sahip olan devlet anlamının çok gerisinde kalmıştır.

1904-1905 Japonya Rus Savaşı’nda Rusya’yı yenmesi ile büyük devletlerin arasına katılan Japonya, resmi olarak büyük güç olarak tanınmıştır. 1931-1945 yılları arasında Japonya’ya karşı bölgede ciddi mücadele veren Çin ise 1950-1953 Kore Savaşı’nda Sovyetlerle birlikte Kuzey Kore’ye verdiği destekten dolayı büyük güç statüsünü elde etmiştir.¹⁵ Her iki örnekte de *askeri gücün* devletlerin *büyük güç* statüsü elde etmelerinde birincil unsur olduğu söylenebilir. Ayrıca büyük güç statüsünün diğer devletlerce onaylanması sonrası kabul edildiği ve savaşlardan sonra bu statünün kaybedilebildiği düşünüldüğünde şu varsayıma ulaşılabilir: Tarihsel anlamda büyük güçler askeri gücü ile yükselen güç olmuş; prestij gücü ve diplomasi yetisi yoluyla bu güçleri küresel seviyede kabul görmüştür. Statüsel anlamda güç yükselebileceği gibi düşüşe de geçebilir hatta yok olabilir. Ancak güce gereksinimin değişiklik göstermediği görülmektedir Tarihsel örnekler, devletlerin hemen her tarihsel süreçte

¹⁵ Wight, “Great Powers”, s. 42-47.

güce ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu durum ise devletlerin neden güç peşinde koştuğu ve ne kadar güce ihtiyacı olduğu sorusunu da ortaya çıkarmaktadır.

İnsan doğasının kötü olduğunu ve iyiliğin dış baskıların sonucu oluştuğunu söyleyen Xzunzi (Hsun Tzu), insanoğlunun içinde neyin eksikliği varsa onun peşinden koştuğunu söyler.¹⁶ Fakir insan zengin olmak; aşağılık hissinde olan insan üstünlük kazanma peşinde koşar. Hâlihazırda zengin, itibarlı, saygın, makamlı niteliklerin hepsine haiz (güç erişim seviyesinde son nokta) bir insanın güç peşinde koşması beklenmez.¹⁷ Hsun Tzu'nun insanla ilgili söylemini, Morgenthau'nun çalışmasına* benzer bir yaklaşımla analiz edersek; diğer bir ifade ile insan doğasından hareketle devlet üzerinde kişileştirme (*personification*)¹⁸ yaptığımızda, devletlerin de gücün en üst seviyesinde güç arayışına girmeyeceği; ancak bu noktaya kadar kendinde olmayan gücün peşinde koştuğunu söylemek mümkündür. Mearsheimer bu tepe noktayı “küresel hegemon veya bu çok mümkün olmadığında bölgesel hegemon,” olarak görür. Devlet, ancak diğer tüm devletlerden daha üstün ve daha güçlü merteye olan küresel hegemon (tepe nokta) oluncaya kadar güç hırsı devam eder. Devletler, daha fazla kapasite kazanmak imkânı varken az ile yetinmez. Özetle gücün kazanılması, ofansif isteklerin etkisini azaltmadığı gibi, onları besler.¹⁹ Waltz'un da belirttiği gibi, “devletler minimum hedef olarak kendilerini koruma altında tutmayı düşünürken; maksimum hedef olarak evrensel hegemonya kurma amacındadır.”²⁰ Özetle güç

¹⁶ Hobbes Leviathan'da buna benzer bir yaklaşımda bulunmuş; kendine güvensiz insanın, “güvenlik” için mücadele ettiğini; kudret arayışının ise onu saygınlık elde etme mücadelesine sürüklediğini belirtmiştir. Thomas Hobbes, *Leviathan*, ed. Edwin Curley, Hackett Publishing Co., Canada, 1994, s. 150.

¹⁷ JeeLoo-Liu, *An Introduction to Chinese Philosophy: From Ancient Philosophy to Chinese Buddhism*, Blackwell, Avustralya, 2006, s. 101.

*Morgenthau'nun 6 ilkesi için bk. ayrıca Hans J. Morgenthau, “The Yardsick of National Interest”, *Sage Journals*, Cilt 296, Sayı 1, 1954, s. 4-5.

¹⁸ Dilbilimde insan olmayan bir nesneye insana ait bir özellik, davranış yüklem sanatına “kişileştirme” (*personification*) denmektedir. Türk Dilinde teşbih sanatı olarak ifade edilir. Yani devletleri, insanlar gibi faydacı olarak görmek, aslında Morgenthau öncesinde ve hatta daha geniş şekilde Antik Yunan'da değişik şekillerde kullanılmıştır. Buna göre doğal fenomenler (dünya, gökyüzü, nehir vb.), yerler (şehir, ülke, devlet), duygular (sevgi, korku, endişe) ve politik kavramlar (zafer, demokrasi, savaş vb.) insanoğlunda var olan özelliklerdir. Dolayısıyla devlet davranışlarına insanoğlunun yalnızca faydacı tarafı değil; kişileştirme sanatı uygulandığında korku, endişe, saygınlık ve prestij arayışı duyguları da yüklenebilir. Devletler insanlar gibi faydacıdır; devletler insanlar gibi korkar; devletler insanlar gibi prestij ve saygınlık arar vb. ifadelerle bu varsayımlar çoğaltılabilir. Kişileştirme sanatının akademik anlamda kullanımının önemi, yer, zaman ve küresel gücün aracı olarak kullanılmış olmasıdır. Kişileştirme için bk. Ayrıca Judith Herrin, *Personification in the Greek World*, From Antiquity to Bizantium, London Routledge, Londra, 2017.

¹⁹ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 169.

²⁰ Waltz, *The Theory of International Politics*, s. 118.

kazanımından ve tehdit oluşturmakta doyum noktası Waltzçu görüşte evrensel hâkimiyettir.

Devletleri uluslararası sistemde birbirinden koruyacak merkezi bir otoritenin bulunmayışı, birbirlerinin niyetlerinden hiçbir zaman tam anlamıyla emin olamamaları ofansif askeri kapasiteye haiz olmaları sebepleri ile tamamen hayatta kalmalarının tek yolu bu doyum noktalarına erişmektir. Ancak bu durumda tehdit algısı son bulabilir.²¹

Tablo 1. Realist Kuramlara Göre Güç Arayışı ve Güç Gereksinimin Nedenleri

	Klasik Realizm	Defansif Realizm	Ofansif Realizm
<i>Devletler neden güç için mücadele eder?</i>	<i>Devletlerin içerisindeki içsel güç arzusu</i>	<i>Sistemin yapısı</i>	<i>Sistemin yapısı</i>
<i>Devletlerin ne kadar güce gereksinim duyar?</i>	<i>Ne isterse alabilir; en büyük hedefi hegemon olma göreceli gücüne sahip olmaktır.</i>	<i>Sahip olduğundan fazlası değil; güç dengesini muhafaza etmek ister.</i>	<i>Ne isterse alır; göreceli gücünü artırarak en yüksek hedef olan hegemon güç olmak ister.</i>

Klasik realist kuramcılarının bakış açısından bakıldığında, tabiat kaynaklı güç arzusu devletleri güç elde etmeye iten faktörken; yapısalcı realistlere göre hayatta kalma amacı *büyük güçleri* güce yönelten etkidir.²² Büyük güçlerin ne için ve ne kadar güce ihtiyaç duyduğu noktasındaki tartışmalar ışığında hem klasik hem de ofansif realist kuramcılarının mutabakata vardığı görüş, devletlerin birer güç oburu olduğu ve bitmek tükenmek bilmeyen bir güç arzusu içerisinde olduğudur.²³ Ofansif realist kuramcılara²⁴ göre anarşik sistemde küresel güç politikalarını kendi lehine çevirmeye çalışan büyük güçler, uluslararası sistemin yapısı gereği sistemde en büyük güç (*küresel hegemon/bölgesel hegemon*) olma amacı ile hep daha fazla *güç mücadelesi* içerisinde.²⁵

²¹ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 15.

²² Waltz, *The Theory of International Politics*, s. 91.

²³ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 15-22.

²⁴ Ofansif Realizm, büyük güçlerin davranışlarını detaylı olarak analiz edemediği gerekçesi ile eleştirilmiştir. Bk. ayrıca Brandon Valerino, "The Tragedy of Offensive Realism: Testing Aggressive Power Politics Models", *International Interactions, Empirical and Theoretical Research in International Relations*, Routledge, Cilt 35, Sayı 2, 13 Mayıs 2009, s. 179-206.

²⁵ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 345.

Devletlerin güç için mücadeleye girmedığı bir ortamın varlığını gerçekçi bulmayan Realist kuramcılar için şu yedi varsayım önemlidir:

1. *Uluslararası sistem anarşiktir. Sistemde tehdit oluşturan devlete cezasını vermek üzere yapılandırılmış bir mekanizmanın olmayışı, birbirlerinden korkmalarına ve güvene pek az yer vermelerine sebep olur.*
2. *Devletler birbirlerine zarar vermek, hatta yok etmek amacı olan bazı saldırgan (ofansif) askeri kapasiteye haizdir.*
3. *Devletler, diğer devletlerin niyetlerinden hiçbir zaman emin olamaz.*
4. *Devletleri teşvik eden şey “hayatta kalma amacıdır ve bağımsızlıklarını muhafaza etmek isterler. Bu da diğer devletlere göre göreceli güçlerini artırma (power maximization) yoluyla olur.*
5. *Devletler uluslararası sistemde ne şekilde hayatta kalmaları (survival) gerektiğini stratejik anlamda planlarlar. Hayatta kalmalarını temin etmenin tek yolu askeri kapasitesinin geliştirilmesidir çünkü ne kadar askeri avantaj o kadar güvenlik getirir inancı vardır.*
6. *Devletler diğer devletler üzerinde göreceli kazanç elde etme peşindedir.*
7. *Devletlerin hem saldırgan (ofansif) hem de savunmacı (defansif) kapasiteleri bulunmaktadır.”²⁶*

Uluslararası ilişkileri bir güç ve çıkar alanı olarak gören realist kurama göre, insan doğasındaki bencillik ve anarşinin etkileşimi uluslararası ilişkilerde gücün üstün gelmesine sebep olmuş²⁷; uluslararası politikalar “güç mücadeleleri”²⁸ şeklinde kendini göstermiştir.²⁹ Uluslararası yapının anarşik^{30*} olduğunu savunan John Herz gibi yapısal realistlere göre de devletler agresif tutum ve buna benzer davranışlar

²⁶ John Mearsheimer, “The False Promise of International Institutions”, *International Security*, Kış 1994-1995, Cilt 19, Sayı 3, s. 9-12.

²⁷ Jack Donnelly, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, South Africa, 2004, s. 10.

²⁸ Güç Mücadelesi için bk. ayrıca Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post Cold-War Era*, ecpr, Great Britain, 2016.

²⁹ Morgenthau, *Politics Among Nations*, s. 31

* “Anarşi” kelimesi Yunanca hükümet veya kural yokluğu anlamına gelen *arche* kelimesinden geçmiştir. *Arche* kelimesi ise ilk olarak Thucydides’in Atina İmparatorluğu için resmi ittifak eşitliğinin zıttı olarak bir şehrin diğer şehir üzerindeki yönetimi, ilk eşit şehitler arasındaki hegemon liderlik ile ilgili olarak kullanılmıştır. Yunancadan geçme monarşi ve oligarşi tanımlamalarında görülmekte olup, günümüzdeki kullanımlarında kaos veya bozulma anlamını kazanmıştır.

sergilemese bile *güç mücadelesi* uluslararası yapının merkezindedir.³¹ Devletler bu güç mücadelesinde hayatta kalabilmek için gücünü artırmak ister. Devletlerin hayatta kalmak adına güç peşinde koştuğunu iddia eden yapısal realizmin temsilcisi Kenneth Waltz; insan, devlet ve uluslararası sistem olarak üç simgenin birim ve yapısal analizi ile politik yapının üç unsurunu, politik düzen ilkeleri, birimler arasında farklılaşan işlevler kapasite dağılımı (güç) şeklinde analiz ettiği çalışmasında politik düzeni de anarşik ve hiyerarşik olarak ikiye ayırmış ve uluslararası yapının anarşik olduğu savunmuştur. Waltz'a göre politik birimler (devlet) arasındaki işlevsel farklılıklar görüntüde yoktur. Yapının üçüncü elemanı olan kapasite dağılımı (güç), niteliksel olmaktan çok, birimler arasındaki niceliksel farklılıklara bakar. Örneğin, sistem çapında politik etkileri olan benzer işlevlere sahip kurumların farklı yapıda olmaları gibi. *Diğer bir ifade ile anarşik uluslararası düzende büyük güçlerin yükselişi ve düşüşünün bir neticesi olarak birimler (devletler) arasında kapasite farklılıkları doğmuştur.* Bu da gücün eşit olarak yapılandırılmadığı bir uluslararası sistem demektir.³²

Gücün uluslararası sistemdeki dağılımının düzensiz olduğu düşünüldüğünde bazı devletlerin güçlü (*strong states*), bazı devletlerin ise zayıf (*weak states*) olduğu söylenebilir.³³ Zayıf noktasını ekonomi, sosyal uyum, yetenek ve irade gücü ile ikame etmeye çalışsa bile askeri gücünün etkileri kısa vadeyi aşamayan, komşuları ve büyük güçlere göre görece zayıf olan devletlere “*zayıf güçler*” adını veren Buzan, savunmaya muhtaçlığı zayıf devletlere göre çok daha az olan güçlere ise *güçlü devlet* tanımlaması yapmıştır. Etiyopya ve Uganda gibi zayıf devletler, zayıf güç olsun olmasın, ulusal seviyede kurumsallaşması yetersiz, devlet anlayışı oturmamış, yabancı müdahalelere açık ise, politik hassasiyete sahiptir. Bunun yanı sıra, Mozambik gibi hem zayıf devlet hem de zayıf güç örneğinde hassasiyet en üst noktadadır. Diğer yanda ABD, Fransa ve Japonya gibi devletler, ulusal yapıda kuvvetli olduklarından bazı değişimlere karşı hassasiyetleri (*vulnerability**) daha azdır ve *güçlü devlet* olarak nitelendirilmektedir.³⁴

Siyasi tarihte güç politikalarını analiz eden Wight, güce boyutsal nitelik kazandırma yoluyla bir sınıflandırma yaparak *hâkim güç (dominant powers)*, *deniz*

³¹ John Herz, “*Realism and The Fragility of The International Order*”, Peter Stirk, *Review of The International Studies*, Cilt 31, Sayı 2, Nisan 2005, s. 300-306.

³² Waltz, *Theory of International Politics*, s. 79-114.

³³ Naseer Rizwan vd., “Balance of Power and Order in International Relations”, *Berkeley Journal of Social Sciences*, Cilt 2, Sayı 4, Nisan 2012, s. 2.

*“*Vulnerability*” kelimesi, orijinalinden Türkçe’ye “hassasiyet” olarak çevrilmiş olup; bağlama göre kırılgan veya yardıma muhtaç gibi karşılıkları da olabilir.

³⁴ Buzan, *People, State and Fear: ...*, s. 205.

gücü (*sea powers*) ve kara *gücü* (*land powers*), dünya *gücü* (*World power*) azınlık *güç* (*minor powers*) şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır. Buna göre hâkim *güç*,^{35*} (*dominant power*) kendine karşı oluşan ittifaka karşı direnme *gücü* olan ve bu direniş sonrasında ayakta kalan *güçtür*. Atina şehir devletlerinin, kendine karşı koalisyon oluşturan tüm diğer şehir devletlerine karşı deniz *gücü* yoluyla direnmesi eski dönem deniz *gücüne* örnek verilebilir. Orta Çağ Avrupası'nda ise deniz *gücü* ve ticari üstünlüğü sayesinde devletler sisteminin ilk hâkim *gücü* olarak dönemin en büyük Avrupa *gücü* olan İspanya deniz *gücüne* örnek verilebilir. 19. yüzyıl Avrupası'nda ise Sanayi Devrimi'nde ve Napolyon Savaşları'nda okyanuslara olan hâkimiyetini avantaja çeviren İngiltere, *hâkim güç* tanımlamasına örnektir. Bu hâkim *güce* meydan okuyan Almanya da 1898'de İngiltere'nin deniz *gücüne* meydan okumuş; ancak bu statüsünü Birinci Dünya Savaşı sonlarında yitirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş dönemine kadar geçen sürede Sovyetlerin diğer komünist ülkelerde oluşturduğu hâkimiyet de bu statüde incelenebilir.

“*Dünya gücü*”, tarihsel açıdan Meksika, Peru, Hindistan, Orta Doğu ve Çin'e kadar uzanan medeniyetleri kendi yayılmacı politikası ile etkisi altına alan, yalnızca kendi ulusal faydasını değil küresel çıkarlarını da gözeterek hareket eden *güç* şeklinde tanımlanmıştır. Avrupa kıtası dışında çıkarlara sahip Amerika Birleşik Devletleri, bu anlamda bir *dünya gücüdür*. Japonya'nın da Avrupa kıtası dışında çıkarları olduğu düşünüldüğünde ve Japonya'nın Asya'daki diğer büyük *güç* olan Çin ile karşılaştırıldığında bu çıkarlarının uzun vadeli olmayışı sebebi ile *dünya gücü* olarak tanımlanmamaktadır.³⁶

Hem Carr hem de Morgenthau'nun çalışmalarında *gücün* kapsamına göre ulusal ve uluslararası olarak sınıflandırılması, bu kavramın bize “*uluslararasılaşma*” sürecine tabi olabilen bir eylem ifadesini taşıdığını göstermektedir. Örneğin devletlerin ulusal ekonomik politikalarının yansımaları bugün içerisinde bulunduğu bölgenin ekonomik istikrarı ile birlikte küresel ekonomik parite üzerinde de etkili olmaktadır. Bir diğer ifade ile “*ulusal ekonomi politikalarının başarısı, uluslararası ekonomi politikalarının başarısındaki temel etkidir.*”³⁷ Bu sebeple devletlerin ulusal ekonomik gelişimi, ulusal kalkınma stratejilerinin ve kalkınmacı devlet anlayışının

* *Hâkim güç* kavramı politikada bağımsız devletlerin özüne uygun olmadığından, ilkesel olarak kabul görmemiştir. Bu sebeple bugün bir diplomatik terim olarak da kullanılmamaktadır.

³⁶ Wight, “Dominant Powers”, s. 27-34.

³⁷ Morgenthau, *Politics Among Nations*, s. 33.

güçlendirilmesi, askeri, teknolojik ve eğitim alanındaki ulusal modernizasyon faaliyetleri gibi ulusal kapasitenin gelişimine yönelik tüm uygulamaların uluslararası boyutta güce etkilerinin olduğu açıktır.

Gücün *uluslararasılaşma* süreci, yalnızca bir amaç olarak ekonomik alanda görülmeyip; politik alanda da ulusal yönetimlerin bir aracı olarak işlev kazanabilmektedir. Güç, politikanın temel unsuru ise, gücünü reel anlamda uluslararası seviyeye çıkarabilen yönetimler uluslararasılaşabilir. Şöyle ki; *devlet adamları ve insanlar, kendi içsel güçlerini (özgürlük, güvenlik, refah vb.) güç arayışında materyalize ettiklerinde ortaya çıkan dinsel, felsefi, ekonomik ve sosyal hedefler*, güç arayışı şeklinde kendini gösterir. Örneğin Wilson daha güvenli bir dünyanın demokrasi ile olacağını düşünmüş; Nasyonal Sosyalistler ise Doğu Avrupa'nın Almanya hâkimiyeti altında olması yüksek hedefi ile dünyayı işgal etmiştir.³⁸ Güç (amaç), örnekteki gibi fiziksel güç (araç) kullanılarak veya iç politika düzenlemelerini, dış politika hedeflerine göre belirleyerek uluslararasılaşabilir. Bu durumda güç hem bir amaç hem de araçtır.

Japonya'nın ilk defa dünyanın *güçlü devlet* kategorisine girişini gücün *uluslararasılaşma* özelliği ile açıklamak mümkün olabilir. Japonya'nın Çin'e göre tarihsel anlamda daha önce güçlü devlet statüsüne eriştiğini söyleyen uzmanların sayısı yadsınamayacak kadar çoktur. Ancak bu güç, Batı perspektifinden ilk defa Batılı olmayan bir devletin Batılı olarak kabul edilmesi ile ilgili bir güç durumudur. Ulus devlet anlayışının güçlü bir mekanizma olduğunu iddia eden Batı için Japonya'nın, köklü bir imparatorluğun mirasını taşıyan Çin'den çok daha önceleri Avrupa uluslararası toplumuna entegre oluşu onun bir nevi ulus devlet şeklini aldığına da göstergesidir. Şöyle ki ulus devletlerde görülen tüm özellikleri (hukuksal eşitlik, egemenlik hakları, müdahale etmeme gibi prensipleri) karşılıklı çıkar stratejisi ile işleyebilmeyi başaran Japonya da Batılı devletlerin bir ulus devlet olma özelliği olan tüm araçlarını (diplomasi, güç dengesi, uluslararası hukuk, savaş vb.) kullanabilmiştir.³⁹ Ulus devletin getirdiği “medeni” ve “modern” olma gibi Batı'nın kendisi ile özdeşleştirdiği kavramlar düşünüldüğünde, Japonya ne kadar batılı ise, bir diğer ifade ile ne kadar

³⁸ Morgenthau, *Politics Among Nations*, s. 13.

³⁹ A. Nuri Yurdusev, “Japonya'nın Avrupa Toplumuna Entegrasyonu”, ed. Prof. Dr. Mete Tunçoku, *Japon Dış Politikası: Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 7.

ulus devlet anlayışını yerine getirebilmiş, medeni ve modern olma sürecini tamamlamış ise, o kadar güçlüdür.

Modernizasyonu Batılı olmaktan ayıran Huntington ise Batı'nın gücü düşerken yükselmekte olan Asya'nın *ekonomik, askeri, politik gücünü* artırmakta olduğunu belirtir. 21. yüzyılda Batı dışı toplumlar özellikle de Doğu Asya askeri kapasitelerini ve ekonomik zenginliklerini güçlendirirken kültürel özelliklerine dayalı kimlik algısını ve politik etkilerini de giderek artırmaktadır. Çünkü Huntington'a göre bu güce sahip olmanın amacı, Batı'nın kendine empoze ettiği değerlerdense kendi değerlerini uluslararası sisteme dâhil edebilme isteğinin altında yatar. Batı sürekli kendi değerlerini dünyaya empoze etmeye çalıştıkça Batılı olmayan ülkelerde peşine takılma ya da askeri ve mali gücünü geliştirerek Batı'ya karşı direnme⁴⁰, bir başka deyişle onu dengeleme davranışı ortaya çıkmaktadır.⁴¹

Elbette dünyanın “Batı” ve “Batının dışında kalan ülkeler olarak ayrıldığı fikri Batılı perspektiften bir iddiadır. Nitekim Japon Devleti'ne göre yalnızca kendi devleti ve diğerleri (*Japan and the Rest*)* vardır. Bir Çinliye göre ise yalnızca Çin ve diğerleri vardır. (*China and the Rest*) Kaldı ki yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Japonya diğer Asya ülkelerine göre batı özelliği gösteren bir devlet olması sebebiyle bugüne kadar Asya'nın hem içinde hem dışında görülmüş şahsına münhasır yapıdadır. Bugüne kadar herhangi bir Asyalı kültür çatısı altında birleşmemiş olan Doğu Asya ülkeleri için batı dışı olma, doğulu olma, Asyalı olma gibi kavramlar pek az şey ifade eder. Güneydoğu Asya ülkelerinin bu şahsına münhasır yapısı düşünüldüğünde kültür ve kimliğe dayalı yaklaşımların Çin ve Japonya ekseninden güç ilişkilerini açıklamada yetersiz kaldığı söylenebilir. Buna ilaveten Batı perspektifinde bazı görüşlerce modernizasyon ve batılılaşmanın getireceği iddia edilen “güç” kavramı, bazı Japon düşünörlere göre Japonya'da en az Çin'in *Savaşan Devletler Dönemi* kadar erken dönemlere uzanmaktadır. Hem Çin hem de Japon perspektifinde “güç”, modernize olmuş ve

⁴⁰“Güç, kimilerine göre *bir değişime direnme olgusudur.*” Gücün direnme anlamı ile ilgili açıklama için bk. Joseph S. Nye Jr., *What is Power in Global Affairs: The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011, s. 5.

⁴¹ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster paperbacks, New York, 2011, s. 315-318.

*Japonlar yalnızca Japon toplumuna itafen “biz” anlamına gelen “Wareware” kelimesini kullanmaktadır. Bu kelime, bir Japon'u Japon olmayan kişiden ayıran bir özellik barındırır. Ayrıca Japon olmayan kişilerin isimleri ve orijinalinde Japonca olmayan kelimeler için kullandıkları ayrı bir alfabeleri (*Katakana*) bulunmaktadır. Bu şekilde yabancı bir kişinin dilde bile ötekileştirildiği söylenebilir. Dolayısıyla kendi kimliklerine benzer bir başka kimlik anlayışı olduğu söylenemez.

Batı'nın etkisi ile değişikliğe uğramış bir güçten öte, ulusun iyi eğitilebildiği, bilge devlet adamlarının yönetiminde olduğu ulusal bir güç anlayışıdır. Bir diğer ifade ile büyük güçlerin Batı'da yükselişi, Doğu'nun ulusal güç anlayışını tersine çeviren önemli bir gelişmedir.⁴²

Gücü batılı olma, modern olma veya Asyalı kimlik ile değerlendiren inşacı yaklaşımların yanı sıra, demokrasiyi devletin ulusal güç unsuru olarak kabul eden liberal kuramcılar da hâkim paradigmalarda arasındadır. Topluluk işlevine ve tarihsel sorunlara değinmediği gerekçesi ile realizmi eleştiren liberal kuramcılardan Fukuyama, dinsel, ideolojik ve ulusal çatışmaların halen var olduğunu iddia etmektedir. Buna ilaveten, demokrasiye henüz geçiş sürecinde olan yani Batı'daki gibi sanayileşme ve millileşme aşamalarını tam anlamıyla tamamlamamış ülkelerde eski güç politikalarının (dengeleme gibi) halen geçerli olduğunu düşünmekle beraber; tarih sonrası dünya ülkelerinde (demokratikleşme sürecini tamamlayan) güç politikalarının önemini yitirip artık ekonomi ile ilgili konulara geçilmiş olduğunu iddia eder.⁴³

Fukuyama, dünyanın tarih sonrası yarışını, halen tarihsel tarafta olanlarla ilgili şeylerde realist yöntemlerden faydalanmaktadır. Çünkü demokratik olmayanlar ve demokrasiye geçiş sürecinde olan devletler güvensizlik ve korku ile tanımlanmakta, artan ekonomik bağımlılığa rağmen devletlerarasında fiziksel güç son çare olarak tercih edilmeye devam edecektir. Aslında Fukuyama, realizmin insan tarihine yakıştırdığı güvensizlik ve gücün maksimizasyonu davranışının çöktüğünü iddia etse de yukarıdaki ifadesinde Asya Pasifik gibi çatışmaya açık ve demokrasiye geçiş sürecini tam tamamlamamış bölgelerde hâkim kuramın realizmden başkası olmayacağını söyleyerek kendi iddiasını çürütmektedir. Fukuyama, yönetim şekli (*demokrasi*) ve bağımsızlığın (*ulus devlet anlayışı*) da bir güç çeşidi olduğunu ve güçlü devletlerin çoğunlukla zayıflıklarını saklamasını, hesaplanmada göz önünde bulundurulması gereken unsurlar olarak ifade etmektedir.⁴⁴

⁴² Wang Pao, “大国崛起 中日国力何时出现逆转?”, (Büyük güçlerin yükselişi, Çin ve Japonya'nın ulusal gücünü ne zaman tersine döndürdü? 16 Haziran 2019, (Erişim) <https://www.chinatimes.com/cn/realtimenews/20151115002305-260408?chdtv>.

⁴³ Franchis Fukuyama, *The End of History and The Last Man*, Free Press, New York, 2006, s. 367-370.

⁴⁴ Fukuyama, *The End of History and The Last Man*, s. 370-382.

Derecesine göre gücü sınıflandırarak gücün niteliksel bir tanımını yapan Nye, tehdit ve tazminat yoluyla istenilen şeyi yaptırmaya *sert güç*, dolaylı yöntemlerle istedik sonuçlar alma durumu için ise *yumuşak güç* terimini kullanmıştır.⁴⁵ Nye, “güç” kavramını doğrudan veya uzaktan diğer devlete istediğini yaptırma yöntemi olarak tanımlamaktadır. Bu tür yaptırımlar veya tehdit yoluyla uygulanan güce sert güç, yine bir devletin başka bir devlete istediğini dolaylı yollardan yaptırması yöntemine de yumuşak güç adını vermiştir. Gücün kaynağı materyal olsun olmasın, gücün tanımı eğer diğerlerini istedik çıktılarının alınması yönünde etkileyebilme yetisi ise *yumuşak güç*, her zaman hükümetlerin ustalıklarla kullanabileceği ancak çıktıları açısından zayıf kalabilen bir güç çeşidi olagelmıştır.

“Güç” kavramının soyut anlam taşıması, belli sınıflandırmalar yapılarak detaylandırılması ve kurama bağlı olarak incelenmesi ile analiz edilmesi gibi, gücün hesaplanması çalışmaları da aynı oranda zor olmuştur. Henüz güvenilir ve uygulanabilir bir güç hesaplamasının yapılamamış oluşunun nedenleri arasında uluslararası alanda kuramların ve değişkenlerin fazlalığı ve çeşitliliği, hangi sorunla hangi değişkenin açıklanacağı, dış faktörler gibi etkenler sayılabilir.

Geçtiğimiz yüzyılın ortalarından itibaren unsurlarına göre güçten gücün göreceliliğine doğru yol kateden uluslararası çalışmalarda gücün unsurları yaklaşımı, ölçülebilir veriler vermesi sebebi ile tercih edilirken, özel bir gücün kapasitesinin yalnızca onu kullanan devletin şahsına münhasır olması sebebi ile de farklı sonuçlar doğurması bakımından dikkat çekicidir.⁴⁶ Gücün hesaplanmasında unsurlarına göre ve gücün göreceliliğine göre bir ölçümü araştırmalarının merkezine koyan realist kuramcılar, beraberinde büyük bir tartışmanın kıvılcımını da ateşlemişlerdir.

Morgenthau, jeopolitik konum (coğrafya), nüfus, doğal kaynaklar, sanayileşme, askeri altyapı, ulusal yapı ve ulusal düşünce biçimi, ulusal yönetimin yapısı, hükümetin kullandığı politik araç (diplomasi gibi) unsurlarını ve hatta bu unsurlar arasındaki göreceli değişimi gücün unsurları olarak tasvir etmekte ve ulusal gücün (kapasitenin) uluslararası güce etkisi olduğunu iddia etmektedir.⁴⁷ Bu unsurlar

⁴⁵ Joseph S. Nye Jr. ve David A. Welch, *Understanding Conflict and Cooperation: An Introduction to Theory and History*, bs.10, Pearson, Tokyo, 2017, s. 344.

⁴⁶ Mingjiang Li, Kalyan M. Kemburi ve Zang Hongzhou “Growth of China’s Power: capabilities, perceptions and practice”, ed. Mingjiang Li ve Kalyan M. Kemburi *China’s Power and Asian Security*, Routledge, New York, 2015, s. 5

⁴⁷ Morgenthau, *Politics Among Nations*, s. 149-152.

bugün yükselen güç Çin'deki ulusal güç anlayışının uluslararası platforma yansımalarının analiz edilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Wight ise gücü oluşturan faktörleri ekonomik kaynaklar ve sanayileşme, jeopolitik ve stratejik konum, idari ve finansal yetiler, eğitimsel ve teknolojik kapasite, ahlaki birlik gibi unsurlarla açıklamaktadır.

Güç hesaplanmasında realistleri iyi devletlerin davranışlarını görmezden gelmekle eleştiren liberal kuramcılara göre realistlerin güç hesaplamalarına konu olan devletler, kendi gücüne güç katma hedefinde olanlar kötü devletlerdir ve yalnızca ideal devletlerin (iyi devlet) olduğu bir dünyada güç etkisiz kalacaktır.⁴⁸ Buna karşın realistlere göre devletleri iyi veya kötü statüsünde kategorize etmek doğru değildir. Çünkü iyilik göreceli olup ne taraftan baktığınıza bağlı olacaktır.⁴⁹ Kapsama yalnızca büyük güçleri, revizyonist ve kötü devletleri alan realistlere karşı idealistlerin bu görüşlerine ilaveten, yöntemsel anlamda güce niceliksel boyut katmak isteyen davranışçılar da güç merkezci hâkim paradigmalar arasındadır. Davranışçı yaklaşımlara göre eğer güç hesaplanabilirse hem ona bilimsel açıdan bir tanım kazandırılabilir hem de doğruluğu, geçerliliği, uygulanabilirliği analiz edilebilir. Ancak soyut kavramlara sayısal nitelik kazandırma amacı birçok değişkene bağlı olarak sürekli bir değişim sürecinde olan sosyal bilimlerde çok da doğru sonuçlar veremeyebilir.⁵⁰ Diğer bir ifade ile göreceli bir kavram olan gücün ölçülmesi de bir o kadar göreceli sonuçlar verebilir.⁵¹ Örneğin 1977'de Ray Cline'in Soğuk Savaş döneminde Sovyetler ve ABD'nin gücünü formüle ederek ortaya koyduğu hesaplamadan (*Güç Algısı = Nüfus + Yüzölçümü + Ekonomi + Askeriye*) x (*Strateji + İstek*), Sovyetler Amerika'dan iki kat daha güçlü çıkmış; yaklaşık on yıl sonra yaşanan gelişmeler Sovyetlerin çöküşü ve Amerika'yı tek kutuplu sisteme dönüşen dünyada tek hâkim güç konumuna gelmiştir.⁵²

Davranışçı yaklaşım için en fazla yanıltıcı olan şey hesaplamalardaki yanlış ve eksik bilgidir. Şöyle ki; silah sayısını, nükleer başlık sayısını beyan eden bir ülkenin, konu ile ilgili bir uluslararası anlaşmaya taraf olmadığı sürece ne derece uygun doğru

⁴⁸ Yalnızca iyi devletlerin var olduğu ideal bir dünya varsayımı için bk. Immanuel Kant, *Perpetual Peace*, Çev. M. Campbell Smith, Delphi Classics, Great Britain, 2017.

⁴⁹ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, s. 16.

⁵⁰ Joseph Nye, *The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011, s. 3-4.

⁵¹ Rizwan vd., "Balance of Power...", s. 2

⁵² Nye, *The Future of Power*, s. 3-4.

beyan verdiğine şüphe ile yaklaşmak gerekir. Bu sebeple ülkenin beyanından yola çıkılarak silah sayısından hareketle elde edilecek bir askeri kapasite yanıltıcı olabilir. Özellikle bilgi gücüne dayalı Asya toplumlarında Sun Tzu'nun⁵³ deyimiyle *bilginin ifşası, düşmana kendini ele vermek* demektir. Ulusal güvenlik bağlamında yüksek derecede gizli görülen bilginin ise ölçümünün yapılabilmesi çok zor olacaktır.

1.2 Doğu'da “Güç”

21. yüzyılda uluslararası ilişkiler alanında Çin'in ekonomik, askeri ve politik gücündeki artış, batı uluslararası ilişkiler alanında kaynak olarak güç (*power as resources*) yaklaşımındaki araştırmaları da artırmıştır. Aslında incelenmesi gereken güç, Çin'in artmakta olan gücünün hedef ülkelerde bir davranışsal çıktıya dönüşmüş halidir.⁵⁴ Elbette gücün kaynağından hareketle Çin'in yükselişi ile ilgili yapılacak bir yorumlamada bu ülkenin devasa nüfusu, artan askeri ve ekonomik kaynaklarına atıfta bulunulabilir. Ancak anladığımız şekliyle “güç”, *diğerlerine istendik çıktılar verdirebilme yetisi* ise bu istendik çıktılar için ülkenin içerisinde olduğu alan, kapsam ve ülkenin sahip olduğu kaynakları stratejiye dönüştürebilme kabiliyetine de bakılmalıdır. Bu sebeple gücü ele alırken kapsama ve etkileşime girdiği diğer ülkelerle ilişkileri ve gücü incelenen ülkenin stratejileri⁵⁵ iyi analiz edilmelidir.⁵⁶

Bir diğer ifade ile yine yukarıda da ele alındığı gibi, artan bir Çin gücü, gücün unsurlarına ilaveten (politik, ekonomik, askeri vb.) şu yönleri de hesaba katılarak incelenmelidir: 1) Gücün kapsamı nedir? (Bölgesel/alt bölgesel vb.) 2) Davranışsal çıktılarının görüleceği ülkeler hangileridir? (Japonya/Amerika/Rusya vb.) 3) Bu gücün amacı ve niyeti nedir?

Yükselen gücün barışçıl veya çatışmacı bir çevre oluşturup oluşturmayacağı konusunda güç geçişi kuramcılarında Organski, 19. ve 20. yüzyıllarda Almanya ve Japonya örneğinden hareketle, yükselen bir gücün (ancak halen zayıf da olabilir) en nihayetinde sistemde en üst güce meydan okuyabileceği ve bu durumun savaş olasılığına sebep olabileceğini iddia etmektedir. Elbette güç geçişi kuramına göre

⁵³ Sun Tzu'nun savaş stratejileri için bk. ayrıca Sun Tzu, *The Art of War*, ed./çev. Lionel Giles, Sublime Books, Amerika, 2017.

⁵⁴ Mingjiang Li, Kalyan M. Kemburi ve Zang Hongzhou, “*Growth of China's Power...*”, s. 5.

⁵⁵ Nye, bu stratejilerin yani sert ve yumuşak güç kaynaklarının farklı bağlamlarda başarılı bir şekilde kombine edilmesine “*smart power*” adını vermiştir.

⁵⁶ Nye, *The Future of Power*, s. 9.

savaş olmadan da güç geçişleri de olabilmektedir. Tıpkı 19. yüzyılın hâkim gücü ve en büyük deniz gücünün yerini ABD'nin gücüne bırakmış olması gibi. Diğer bir ifade ile gücün barışçıl yükselişi de olasıdır. Meydan okuyan aktörün güç elde etme yarışında nerede duracağı, aslında tehdide karşı savunmaya geçen lider gücün ne şekilde hareket ettiğine de bağlıdır. Özetle tehdit algılayan süper gücün meydan okuyan aktöre karşı geliştireceği tutum, güç geçişinin barışçıl olup olmayacağına da göstergesidir. Bu sebeple yalnızca yükselen güç tarafının iyi niyet göstermesi değil; tehdit algılayan lider güç veya güçlerin de yükselen güce karşı iyi niyeti gibi iki taraflı bir etkileşimle güç geçişinin barışçıl/çatışmaya dayalı yapısı belirlenebilir.⁵⁷

Davranışçı yaklaşımların yükselen gücün barışçıl mı yoksa çatışmacı mı gelişim göstereceği üzerine çalışmaları, uluslararası ilişkilerde bir dizi yeni kuramın yeni varsayımlarıyla yükselen gücün analiz edilmesine zemin hazırlamıştır. İngiltere'den ABD'ye güç geçişinin barışçıl olmasını iki ülke arasındaki benzer kültürel özelliklere bağlayan kuramcılar olduğu gibi, Çin'in Konfüçyüsçü geleneğe dayalı hiyerarşik yapısının * "barışçıl ve kalkınmacı" yükselişini teşvik ederek çatışma olmadan güç geçişi olacağına dair varsayımlar da bulunmaktadır. Konfüçyüsçü geleneğin barışçıl geçiş oluşturacağı idealist görüşler, demokrasi temelli ve liberal görüşlerin yanı sıra Antik Çin felsefesinden günümüze taşınan erdem ve ahlaka dayalı değerler de yükselen gücün analiz edilmesinde kullanılmıştır.

Demokratik ülkelerin demokratik ülkeler ile savaşmayacağı varsayımını savunan Demokratik Barış Kuramı temsilcilerine göre yükselen gücün demokratik ülke olması halinde herhangi bir çatışma ihtimalinin oranı da azalacaktır.⁵⁸ Ancak Çin ve Japonya gibi devletlerin şahsına münhasır yapısını göz ardı eden bu kuramın, bölge devletlerinde uygulama alanı zor görünmektedir. ABD'nin kuruluşu dâhil, Batı'nın tarihsel süreci demokrasiye dayalı iken; Doğu'nun tarihsel yapısı bilgelik, erdem, hiyerarşi temelli daha otoriter yönetim şekillerine dayalıdır.⁵⁹ Doğu Avrupa'da Bulgaristan'ın demokrasiye geçişinde bir düzen sağlanması ile Çin'de demokrasinin oturmasını beklemek aynı şey değildir. Çünkü Konfüçyüsçü gelenekten gelen yönetim

⁵⁷ Shih-Yueng, Yang, "Power Transition, Balance of Power and The Rise of China: A Theoretical Reflection About Rising Great Powers", *China Review*, Cilt 13, Sayı 2, Sonbahar 2013, s. 36.

* Çin'in Konfüçyüsçü anlayışında Hiyerarşinin (*Zhong*) yeri için bk. ayrıca Bölüm 1: Antik Çin'den Bugüne Güç Kavramı.

⁵⁸ Patrick A. Mello, Democratic Peace Theory, *The SAGE Encyclopedia of War: Social Science Perspectives*, Haziran 2016, s. 1.

⁵⁹ Mark R. Thompson, "Asia After Asian Values: Authoritarianism, Democracy and Good-governance", Taylor & Francis Group, *Third World Quarterly*, Cilt 25, Sayı 6, 2004, s. 1081.

ve devlet işleyişine kadar sirayet eden sıkı hiyerarşik yapının Batı'daki anlamıyla demokratik olmasını beklemek hem hayalî bir varsayımdır hem de uygulama alanı bulması güçtür. Bu sebeple Asya Pasifik devlet anlayışına tamamen yabancı olarak ondan uzaktan geliştirilen bir demokratik kurama ait varsayım küresel genelleme taşımamaktadır. Çünkü ortaya birçok seviyede demokrasi türü çıkacaktır ve yalnızca yönetim anlayışından yola çıkılarak hangi demokrasi türüyle savaşıp savaşılmayacağına kararının verilmesi kuramın eksikliğidir.

Yükselen güce bugün farklı bir perspektif sunan diğer kuram, 1977'de Joseph Nye'in "*Power and Interdependence*" çalışmasında analiz ettiği, "*neoliberal kurumsalcılık*" ve "*karmaşık bağımlılık* kuramıdır." Kuram, sistemin merkezine devleti yerleştiren realizme uluslararası düzende hükümet dışı kurumların ve hatta özel sektörün dünya düzenine etkisi olan aktörlerden olduğunu varsayan görüşü ile neoliberal paradigma etrafında şekillenmiştir. 1980'lerde gelişen süreçte bu paradigma, kadın, din, fikri ve sinai haklar, teknoloji ve bilgiye dayalı düzen, barışı koruma gibi kavramlara devlet dışı unsurlar olarak yer verirken, küreselleşme ile çok uluslu şirketler, elit ve diğer gruplar, hükümet dışı karar alıcılar vb. kavramlar, devletin sistemde temel aktör olarak belirleyici rolünü tartışmaya açmıştır. Neorealistlere benzer şekilde, devlet üzerinde uluslararası sistemin etkilerini görmezden gelmeyen ancak rejimdeki değişikliklerin realistlerin savunduğu gibi güç ilişkilerinden kaynaklı bir durum olmadığını; güç ile kurumsal değişikliklere sebebiyet veren karmaşık karşılıklı bağımlılığın bir etkileşimi olduğu inancını taşırlar. Bu paradigma, bugün Doğu Asya'da birbirleri ile ekonomik anlamda ittifak halinde olan ve üretim ilişkileri bakımından Çin'e bağlı bir bölgesel yapı düşünüldüğünde iş birliğinin mümkün olduğunu savunmaktadır. Diğer yandan realizmin devletlerin kendi ulusal çıkarına ters düşen konularda iş birliği yapmaktan imtina edeceği ve göreceli kazancın iş birliğini sınırlandıran nokta olduğu görüşü, bölgedeki ittifak ilişkilerinin ulusal çıkara ters düştüğünde sürdürülebilir olup olmadığı sorusunu da ortaya çıkarmaktadır.⁶⁰

Neorealizmin askeri güç ve tehdit oluşumuna alternatif sunmaya çalışan neoliberal kurumsalcılar, fiziksel güç ve güvenlik konularının yerini çoklu sosyal ve

⁶⁰ Helen V. Milner, ed. Andrew Moravcsik, *Power, Interdependence and Non-State Actors in World Politics*, Princeton Üniversitesi Yayınları, America, 2009, s. 19-32.

politik ilişkilere bıraktığı varsayımı ile devletlerin içerisine kadar nüfuz eden hükümet dışı kurumların yeni bir uluslararası düzen oluşturduğunu da iddia etmektedirler.⁶¹

Batının uluslararası ilişkiler anlayışında her zaman merkeze oturan sebep odaklı çalışmalara karşın, Çin mantalitesi daha çok Antik Çin felsefesinden gelen geleneksel bir anlayış ile *karşıtlık, değişim ve hareket* üzerine odaklanmıştır.⁶² Başka bir ifade ile Çinli bir uluslararası ilişkiler uzmanının savaşın sebepleri nelerdir? Yükselen gücün nedenleri nedir? gibi sorulardan çok, Doğu Asya uluslararası ilişkiler çalışmalarının, gücün değişimi, ulusal güçte yaşanan hareketlilik ve Japonya'nın gücünün Çin politikasını nasıl değiştirdiği (veya bunun tam tersi olarak Çin'in göreceli yükselen gücünün Japon politikasını nasıl değiştirdiği) vb. gibi sorular üzerinde daha çok durması beklenir.

Yöntemsel anlamda ise Batı geleneğinde tahlil ve tasnif yöntemi ile daha detaylı ve kurama bağlı olarak incelenen “güç” kavramının, doğuda Sun Tzu'dan bu yana gelişen “strateji” odaklı ve Konfüçyüsçü geleneğinin perspektife ve bilmeye dayalı yaklaşımı çerçevesinde, son zamanlarda genelde ulusal güç etrafında şekillendiğini ifade etmek mümkündür. Bu yaklaşımda Konfüçyüstü geleneğini taşıyan iki devletin de- Çin ve Japonya- perspektife dayalı olarak ve bağlama göre gücü yorumladığı söylenebilir.

Güç kavramı veya Çin'in kullandığı şekliyle “ulusal güç” ifadesi, Batı'daki kadar yeni bir kavram olmayıp, savaş stratejisi alanında Sun Tzu, *Savaş Sanatı* (“*The Art of War*”) adlı çalışmasında, “*Savaşın sonucu devletlerin gücüne bağlıdır ve güçlü bir komutanın başarısının sırrı, gözlemler ve bekleyerek karşı tarafın gücünün ne olduğunu anlamasının altında yatmaktadır.*” ifadesi yer almaktadır. Sun Tzu'nun güç kavramı, yalnızca askeri güce değil, aynı zamanda ekonomik, coğrafi, politik ve öznelliğe dayanan bir güç kavramıdır. Yine, kuzeyden gelen Moğol akınları karşısında yenilen Çin'in Song Hanedanlığı ile ilgili olarak Çinli strateji düşünürleri, askeri kapasitenin en az ekonomik zenginlik kadar bir ülkenin gücünün önemli unsuru olduğunu iddia etmişlerdir. Aynı şekilde, yüzelli yıl önce İngilizlerin yenilgisine uğrayan yüce Qing Hanedanlığı için Çinli strateji uzmanları, zayıf koordinasyon, geri kalmış savaş kültürü ve teknolojisi, parçalanmış bir politik sistemin Çin'i yüzyıl süren

⁶¹ “*Power and Interdependence in the Information Age*”, *Foreign Affairs*, Cilt 77, Sayı 5, Eylül Ekim 1998, s. 82-83.

⁶² Hun Jeng Wang, *The Rise of China and Chinese International Relations Scholarship*, Lexington, Great Britain, 2013, s. 21.

bir durgunluğa götürecektir olan yenilginin sebepleri arasında görmüştür. Mao Zedong'un, Çin-Japonya savaşlarını anlattığı “*Sürüncemede Kalan Savaş Hali Üzerine*” (“*On Protracted Warfare*”) adlı eserinde, Japonya'nın Çin'e karşı askeri bakımdan üstün olmasına rağmen toprak, nüfus ve uluslararası destek açısından hesaplandığında güç bakımından daha avantajlı olan Çin'in Japonya'yı yenebileceğini söylemiştir.⁶³

Japon çalışmalarında “*chikara*” (力) kelimesiyle ifade edilen güç, kapasiteye dayalı bir güç anlamı taşır. “*Eikyoryoku*” (盈虚力) başka bir şeye karşı gösterilen, göreceli etki anlamı taşımaktadır. Bunların dışında göreceli kullanım alanı kazanarak; geniş, nüfusu büyük ve doğal kaynağı fazla olan devletler için ortak ad şeklinde yalnızca “*taikoku*” (大国) ekonomik büyük güç için “*keizaitaikoku*”, (経済大国), toprağı ve uluslararası alana etkileri olan (prestij gücü olan), aynı zamanda ekonomik ve askeri kapasitesi olan ülke için ortak ad şeklinde “*kyokoku*” (挙国) olarak kullanılmaktadır.⁶⁴

Japonya'da gücün ilk kullanımı, Çin'deki gibi felsefi ve askeri (stratejik) olmaktan ziyade daha çok askeri ve yasal alanda önem kazanmıştır. 1874'te Japon Ordusu tarafından başkalarını zorlama ve itaat ettirme yeteneğı olarak ifade edilen “*güç*” kavramı, 1870 ve 1871 yıllarında Nishi Ulusal Dergisinde Nakamura Haneyoku tarafından İkihoki yani “*yasa gücünden büyük*” şeklinde bir kullanım kazanmıştır. 1901'de Nishiki'de Haruha Yanagawa tarafından Devlete ve Hükümete ait yönetim gücü anlamında kullanılan terim, “*Ulusal politika, halkın kendilerine olan güvenine dayanır ve insanların temsil ettiği kişiler bu gücü kullanır.*” şeklinde 1946 Japon Anayasasının önsözünde yerini almıştır. Bundan bir yıl sonra benimsenen 1947 Tarihli Barış Anayasası'nın savaşın terk edilmesine dair 2. Bölümün 9. Maddesinde “*Nizam ve adalete müstenit milletlerarası sulhu gönülden dileyen Japon milleti, halkın hükümranlık hakkı olarak harpten ve milletlerarası hal işinde tehdit ve kuvvet kullanmaktan, daimi şekilde feragat eder.*”^{*} ve “*Ülkenin askeri, deniz ve hava gücü*

⁶³ Mingjiang Li, Kalyan M. Kemburi ve Zang Hongzhou “*Growth of China's Power...*”, s. 5-6.

⁶⁴ Linus Hagström, *Japan's China Policy*, The European Institute of Japanese Studies in Stockholm, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2005, s. 5.

*Japon Barış Anayasası 2. Bölüm, 9. Madde Orijinal Metni için bk. 第2章 戦争の放棄 [戦争の放棄と戦力及び交戦権の否認]第9条日本国民は、正義と秩序を基調とする国際平和を誠実に希求し、国権の発動たる戦争と、武力による威嚇又は武力の行使は、国際紛争を解決する手段としては、永久にこれを放棄する。

veya diğer kuvvet kollukları yukarıda beyan edilen amaçları sürdüremez; bu madde ülkeye savaşma hakkı vermemektedir.”⁶⁵ şeklinde kullanılmıştır. Bu perspektiften bakıldığında 1870’lerde zorlama ve itaat ettirme yetisi ile kendi istediğini yaptırma anlamına gelen güç anlayışının 1900’lerde ulusal güç, iktidara ait güç anlamı kazandığı, 1946 sonrasında ise fiziksel güç kullanımından muaf olma özelliğinin, (*pasifizm*) aktivist (*gücü kullanan*) kelimesinin zıt anlamlı bir karşılığı olarak (*güç kullanmayan*) kullanıldığı görülmektedir.

Gerek Çin gerekse Japonya’daki “güç” kavramı anlayışını incelediğimizde, aslında ulusal gücün gücün önemli bir unsuru olarak kabul edildiği varsayımı net olarak kendini ispat etmektedir. Diğer yanda Batı literatüründe uluslararası alanda güç çalışmaları ağırlık kazanırken (bir devletin diğer devlet üzerindeki etkisi); Doğu’da ulusal gücün (kalkınma ve ekonomik gelişim yoluyla artırılan iç gücün) uluslararası gücün bir ön şartı olduğu görülmektedir. Bir diğer ifade ile kendi içinde kalkınmasını tamamlayan, ekonomisini güçlendiren ve iç dengeleme kapasitesini geliştiren bir devlet, en nihayetinde uluslararası alanda da güçlü devlet statüsünü kazanabilecektir.

Örneğin Takeshi Nagano, “*ulusal güç nedir?*” adlı çalışmasında, gücün ülkede görülen büyük bir kriz sonrasında ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu krizler savaş, deprem gibi afetler olabileceği gibi ekonomik kriz, pazarda durgunluk ve deflasyon da olabilmektedir. Bu tip durumlara mukavemet göstererek yeniden canlanışa geçme durumuna “güç” denmektedir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrası bir usta yumuşak güç ve dünyanın ekonomik devi olmayı başaran Japonya, yıkıcı büyük deprem sonrasında milli birlik ve beraberlik duyguları etrafında birleşerek kısa sürede yeniden yapılanmıştır. Ekonomik kriz sonrasında da ulusal korunmacılık ilkesi ile ayağa kalkan bu ülke için güç, bir tür krizlere mukavemet gösterebilme sanatı haline gelmiştir.⁶⁶

Çin’de modern anlamda *ulusal güç* anlayışı ise Deng Xiaopings’in 1980 sonrasında Çin’in güvenlik alanları ile ilgili yeni görevi ile birlikte, dünya barışındaki büyümenin savaşlarda güç kullanımının yerini aldığı şeklinde kullanılmaya

2 前項の目的を達するため、陸海空軍その他の戦力は、これを保持しない。国の交戦権は、これを認めない。

⁶⁵ “1946 ve 1947 Tarihli Japon Anayasası”, 21 Aralık 2019 (Erişim) <http://www.peace-toyama.jp/9jyou/image/pdf/kennpou.pdf>.

⁶⁶ Takeshi Nagano, *国力とは何か—経済ナショナリズムの理論と政策* (講談社現代新書), (Ulusal Güç Nedir? Ekonomik Milliyetçilik Teorisi ve Politikası), Kodnasha Co Ltd., Japonya, 2011.

başlanmıştır. Uluslararası ilişkilerde barış ve kalkınmanın öneminin daha çok hissedilmesiyle birlikte Deng, askeri gücün artık bir ülkenin gücünü ölçmede ve güç indeksinde en önemli kriter olmayacağını ifade etmiştir. Sonrasında Deng, dış politika gündemine birinci sıraya ekonomik kalkınmayı yerleştirmiştir.⁶⁷ Diğer bir ifade ile Morgenthau'nun deyimi ile ekonomik güç politik gündemin belirleyicisi olmuştur.⁶⁸

Çinli uzmanlar sonraki süreçte hem niceliksel hem de niteliksel verilerden oluşan, çeşitli alanlarda bir ülkenin gücünü ifade eden ve bütün koşulları bir araya getiren bir kavram olan *Kapsamlı Ulusal Güç* (KUG) hesaplamasını ortaya koymuşlardır. Bu hesaplamada niteliksel ölçümler ülkenin güçlü ve zayıf yönleri üzerindeki tartışmalara kolaylık sağlarken; niceliksel veriler, formül, denklem veya özel indeks sistemi kullanılarak hesaplanan sayısal verileri vermektedir. Çinli analizciler, bu Kapsamlı Ulusal Güç çalışmalarının ülkenin uluslararası durumunu tanımlamada ve Çin'in müttefiklerini, düşman veya rakiplerinin gücünü değerlendirmede önemli yer teşkil ettiğini savunmaktadır.^{69, 70} Bu ölçümlerde savaş ve barış anında, hangi tarafın daha avantajlı, hangi tarafın mücadelede üstün geleceğine dair net bir gösterge sağlayabilmek adına, hangi ülkenin askeri değişiklikleri kendi çıkarına kullanacağı gibi stratejik sorular da bulunmaktadır.

Sonraki yıllarda Çinli akademisyenler KUG'u daha da geliştirmek üzere birçok niceliksel araştırma yapmıştır. Örneğin Çin Askeri Akademisi'nden Huang Shuofeng, bir ülkenin genel ulusal gücünün; politik, ekonomik, araştırmaya dayalı ve teknolojik, askeri, kültürel, eğitim, diplomasi ve kaynaklar şeklinde yedi kilit unsurdan oluştuğunu iddia etmektedir. Aynı bölümden Wu Chunqiu ise en azından “*yüzölçümü, coğrafi konum, doğal kaynaklar, bölge ve iklim, nüfus, ideoloji, sosyal ve politik sistem, uluslararası strateji, liderlik yeteneği, müttefiklerden gelen uluslararası yardımlar ve diğerleri*”nin KUG içerisinde yer alması gerekliliğini vurgulamıştır. Çin Uluslararası Kurumu'ndan Li Tianran ise ulusal gücün unsurlarını “*coğrafi konum, nüfus, kaynaklar, ulusal uyum (milli birlik ve beraberlik), savunma kapasitesi, ekonomik güç, diplomatik güç*” şeklinde ifade ederken; Hu Anghang ve Men Honghua, KUG'un “*ekonomik kaynaklar, insan kaynağı, doğal kaynaklar, mali kaynaklar, bilgi*

⁶⁷ Mingjiang, Kalyan M. Kemburi ve Zang Hongzhou “*Growth of China's Power...*”, s. 6.

⁶⁸ Morgenthau, *Politics Among Nations*, s.15.

⁶⁹ Mingjiang, Kalyan M. Kemburi ve Zang Hongzhou “*Growth of China's Power...*”, s. 6.

⁷⁰ “*Karşı tarafın- rakip veya düşman- gücünün ne olduğunun iyi anlaşılması gerekliliği*” anlayışı için bk. Sun Tzu, *The Art of War*, Ed./Çev. Lionel Giles, Sublime Books, America, 2017.

ve teknolojik kaynaklar, hükümet kaynakları, askeri güç ve uluslararası kaynakların” bir araya gelmesinden oluştuğunu savunmuştur.⁷¹

Çinli akademisyenlerin KUG kavramında gücün unsurlarının farklılaştığı görüldüğünde, gücün kaynağına göre bir tanımlama, Batı’daki gibi Doğu’da da henüz üzerinde mutabakata varılmış bir konu olmamakla beraber, her hesaplamada muhakkak askeri ve ekonomik gücün yer alışı, çeşidine göre bu güce verilen önemi göstermektedir. Ayrıca Çin’in uluslararası alanda yükselen gücünü tanımlamasına ilişkin ve diğer çalışmalarında *Japonya*, *Amerika*, *Güneydoğu Asya* ve *Tayvan* ile birlikte en önemli yeri teşkil etmektedir. Çünkü Çin’in yükselişi bu alanlarda –her alanın ve ülkenin kendine özgü problematiki ile birlikte- tehdit algısına ivme kazandırmıştır. Çin-Japonya ilişkilerinde daha çok tarihsel çatışma ve rekabete dayalı görüşler önem kazanırken; ABD-Çin ilişkileri daha çok bir hâkim güce meydan okuyan, yükselen gücün ortaya çıktığı dünya düzeni (*quanqiu gongzi*) temellidir.⁷²

Soğuk Savaşın bitimi ile ekonomik konuların uluslararası ilişkiler disiplinde daha geniş yer tutması, KUG hesaplamalarında ekonomik güce fazla yer verilmesi,⁷³ Çin’in yükselişinin çalışmalarda daha çok ekonomik boyutu ile ele alınışı, Batılı araştırmacılar arasında da ekonomik gücün askeri gücün gerisinde kaldığı bir görüşün ortaya çıkışı⁷⁴ ile ekonomik gücün askeri gücün yerine geçtiği gibi kuramsal tartışmaların ötesinde; Çinli akademisyenlere göre askeri güç, ulusal çıkarın korunması, küresel stratejilerin yürütülmesinin ve ekonomik gücün yayılmasının ön şartı olarak düşünülmektedir.⁷⁵ Buna ilaveten Kapsamlı Ulusal Gücün unsurlarından olan ekonomik güç tamamen parayla ölçülmemekte, devletlerin marka gücü ve teknik seviyesi de belirleyici olabilmektedir. Bu sebeple bazı Çinli düşünürlere göre ulusal gücü yaymak için düşmana karşı kuvvet kullanmak değil, onu kapasite, yetenek ve kültür ile etkilemek (*power of attraction*) önemlidir.⁷⁶

⁷¹ Mingjiang, Kalyan M. Kemburi ve Zang Hongzhou “*Growth of China’s Power...*”, s. 6.

⁷² Wang, *The Rise of China...*, s. 16.

⁷³ Mingjiang, Kalyan M. Kemburi ve Zang Hongzhou “*Growth of China’s Power...*”, s. 7.

⁷⁴ Bk. Joseph S. Nye Jr. ve David Welch, *Understanding Global Conflict and Cooperation: An Introduction to Theory and History*, 10.basım, Pearson, Tokyo, 2017. Bk. ayrıca Robert Keohane ve Joseph Nye, *Power and Interdependence*, Little Brown, Boston, 1977. Bk. ayrıca Robert Gilpin, *Global Political Economy: Understanding The International Economic Order*, Princeton University, America, 2001.

⁷⁵ Mingjiang, Kalyan M. Kemburi ve Zang Hongzhou “*Growth of China’s Power...*”, s. 7.

⁷⁶ 日本经济新闻社版权所有, “新时代的综合国力”(NihonKeizaiShinbun, “Yeni Yüzyılda Kapsamlı Ulusal Güç”) 15 Eylül 2019 (Erişim) <https://cn.nikkei.com/columnviewpoint/kelongcolumn/28890-2018-01-24-05-00-00.html>.

Chan, Soğuk Savaş sonrasında Çin'in *geju* (küresel yapı) ve *shi* (trend) kavramlarının doğudaki kullanımını Batı'nın kuramları ve Batı'nın uluslararası politikadaki dünya perspektifinden, yine batılı meslektaşları ile müzakereler yaparak üzerinde çalışmalar yapmıştır. Çin'deki uluslararası ilişkiler çalışmaları ile Batı'daki uluslararası ilişkiler çalışmaları arasında bir köprü görevi oluşturan bu çalışmalarında Chan, Çin araştırmalarına Batı'dan en çok ithal edilen kavramların öncelik sırasına göre: *Güç, Kültür, Marksizm ve Modernizasyon* olarak ortaya çıkarmıştır.

Çin'in 1990'lardan bu yana uluslararası alanda yükselen statüsünün tanımlanmasına yönelik çalışmalar, yalnızca Batı çalışmalarının değil, aynı zamanda bölgesel çalışmaların da merkezine oturmuştur. 1987 ve 2010 yılları arasında dergilerde yayınlanan makalelere bakıldığında, Çin'in yukarıdaki gibi bir güç hesaplaması yoluna gitmekten çok, hakları bağlamında bir ulusal fayda belirleme yoluna gittiği ve emperyalizm karşıtı devam eden sosyalist düşünceyi ele aldığı görülmektedir. Daha çok ülkenin imajının uygun bir şekilde resme yansıtılması gerektiğini düşünen uluslararası ilişkiler uzmanlarının "yüce ulus" (*great nation-daguo*) tabiri, bu alanda çalışan Çinli akademisyenlerin ulusun büyümekte olan bu gücünün analizi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Tan Guanghong, "*bir ülkenin dış stratejilerinin ve politika yapıcı süreçlerinin ve sonuçlarının, bu ülkenin dünyaya nasıl baktığından çok; dünyanın bu ülkeye nasıl baktığı ve ne şekilde davrandığı ile bağlantılı olduğu*" ifadesine yer vermiştir.⁷⁷

Doğu'da (Çin ve Japonya'da) Antik zamanlarda ve İmparatorluk sisteminde bu ulusal güç onlar için zaten var olduğundan, Batı'nın modern devlet içerisinde açıkladığı "güçlü devlet" statüsü anlayışından farklıdır. Çünkü Batı'da güç kavramının "modern devlet sistemi" ile özdeşleştiğini söylemek mümkündür. Bir diğer ifade ile Orta çağ Hıristiyanlığının yıkılışı ve modern devlet anlayışının doğuşu*, "güç" kavramını da beraberinde getirmiştir. Peki, bu tarihten önce güçlü bir oluşum yok muydu? Aslında bu ifadenin anlamı, modern devletin ortaya henüz çıkmadığı yüzyıllarda, politik üstünlüğe sahip yani meşru bir devletin henüz olmayışıdır. Oysaki güçlü bir sistem hâlihazırda zaten vardır. En eski medeniyetlerden biri olan Çin İmparatorluğu da güçlü olmasına rağmen, modern meşru devletin politik bağımsızlık

⁷⁷ Wang, *The Rise of China...*, s. 14-21.

*Fransa'nın 1914'te İtalya'yı işgali, modern uluslararası tarihin başlangıcı kabul edilir. Çünkü Avrupalı güçler o tarihte İtalya'dan güç politikaları uygulamalarını almıştır.

özelliğini taşıması, süreklilik ve organizasyon anlamında aynı özelliklere sahip olmaması sebebiyle o dönemlerde Batı'nın ifade ettiği tarzda bir güce sahip değildir.⁷⁸ Batı anlayışından farklı olarak Antik Çin'den bugüne gelen değişim ve hareket gücü, bilgi, akıl ve bilinç gücü, ruh gücü, etki gücü gibi gücün çeşitlilikleri, Çin ve Japonya'nın kendine özgü "güç" anlayışı içerisinde temsil edilebilir.

1.2.1. Antik Çin'den Bugüne Güç Kavramı

Çince'de gücün ilk kullanıldığı alan daha çok "spiritual"* bir anlam taşımaktadır. "Güç" kavramının Doğu'da kullanımı, Antik Çin dönemi felsefesine kadar uzanmaktadır. Bu dönemlerden günümüze kadar gelen "chi" kelimesi daha çok materyal gücü ifade eder. "Shi" (şi) hecesi ise unsurların düzen içerisindeki gücünü ve gücün evrimleşme özelliğini ifade eder.

Materyal güç anlamına gelen (*chi*) gerçekleşen güç, hareketin içsel baharı, henüz görünemeyen gerçeklik, iyi veya kötüye karşı oluşan kritik nokta anlamlarını taşımaktadır. Neo-Konfüçyüsçü Doktrin'de Ch'i, kan ve nefretle ilgili psikolojik bir güç anlamı taşımaktadır ve "vital force" olarak tercüme edilmiştir. *Hao-jen chih ch'i* ise "güçlü, değişen güç anlamındadır." *Sen-chi* kelimesi, her şeyi yaratan gizemli güç (*latent power*), akıl gücü (*power of mind*) ve ruhsal güç (*spiritual power*) anlamlarından oluşan, bütünleyici bir güç anlamına sahiptir.⁷⁹ Yine Çince'de "Jen" kelimesi ise sevginin gücü (*power of love*), cazibenin gücü (*power of attraction*) gibi anlamları kapsar.⁸⁰

Antik Çin Dünya Görüşü'nde güç kavramı evren (*cosmos*) ile birlikte düşünülmüştür. Cennet (*Heaven*) ve Cennetin üstünlüğü (*supreme being*) gibi ifadelerde hükümdarın gücünün üzerinde bir güç, yani politik adalet anlayışı şeklinde kullanılmıştır. Antik Yunan'ın kişileştirilmiş tanrılarının aksine, Çin düşünürleri evrenin organik bir sistem olduğuna inanmıştır. Örneğin Cennet hareketleri güçle doludur. Bu sebeple, diğer canlılardan daha güçlü olan insanoğlu kendini hep daha güçlü olacak ve yorulmayacak şekilde eğitir. Evrende Güneş; insanoğlunda bulunan nezaket, sıcaklık, adalet gibi kavramları simgelerken rüzgâr; ortama yumuşakça

⁷⁸ Wight, "Powers", s. 40.

*Spirit, Çin'deki anlamıyla yalnızca "ruh" demek değil; doğanın gücü ile ilgili farkındalığa sahip olmak gibi bir bilinç gücü anlamını da barındırmaktadır.

⁷⁹ JeoLooLiu, *An Introduction to Chinese Philosophy: From Ancient Philosophy to Chinese Buddhism*, Blackwell, Avustralya, 2006, s. 647-784.

⁸⁰ Wing-Tsit-Chan, *A Source Book in Chinese Philosophy*, Princeton, New York, 1963, s. 735.

yayılan gücün simgesidir. Gök gürültüsü güçlülüğü ve korkusuzluğu simgelerken; dağlar kararlılığı, ateş görkemi ve parlaklığı anlatır.⁸¹

Yin-Yang* (阴阳) Konfüçyizmde Cennet (*Heaven*), her şeyi yaratan ve yayan şey olarak “güç” ile eşleştirilmiş, Dünya ise gücünü değiştirmesi ile karakterize edilmiştir. Cennetin materyal gücü, Dünyanın üzerinde ve yukarıda, insanoğlunun gücü ise ortadadır. Materyal güçten daha saf, dünyadan daha zengin, cennetten daha spiritual bir güç yoktur. İnsanoğlu Cennetten yönetilir ve evrendeki tüm varlıkların en güçlüsüdür.⁸² Dünyadaki hemen her şey, dağlar, göller, bitki ve hayvanlar, bir değişim gücünün (*power of change*) içerisinde ve bir hareket gücü (*power of movement*) halinde yer alır. *Değişim gücü* ise, materyal gücün içerisinde. Aslında materyal güç, değişim gücünün etkisiyle ortaya çıkmıştır.⁸³ Chuang Tzu'nun Mistik Yolu'na göre doğadaki tüm canlıların yaratıcı ve değişken bir gücü vardır. Örneğin doğanın gücü, evrendeki değişim olgusunda saklıdır. Toprağa su verdiğinizde ipek olur, verimli topraklarda bunların kökünden ot olur; bu otlardan solucan olur, solucanlardan kelebek ve böcekler olur; binlerce yıl sonra bu böcekler *kan-yü-ku* kuşuna dönüşür. Bu da doğadaki hareketin gücüdür.⁸⁴ Çin felsefesinde yer alan “değişimin gücü” ve doğadaki her canlının bir değişim gücüne sahip olduğu varsayımı, bugün Dünya'da gücün değişebileceği, kendine ait bir ruh (*spirit*) taşıyan devletlerin bu değişime uygun hareket etmesi gerektiğini ifade eder. Doğası gereği değişime açık olan uluslararası ilişkilerde ise dış politikanın da değişebileceği varsayımları yükselen Çin'in gelenekten bugüne taşınan özel yapısını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Tao düşünürleri için ise “*ruh (spirit) ve güç*” korunması gereken önemli iki kavram olup; aklın gücü muhafaza edilmelidir. Ruhsal güç, yani *spiritual güç*, Konfüçyüsçü felsefede *bilinçlilik gücü* anlamına da gelmektedir. Hint Budizm felsefesinden Huayan Sutra, gerçek aklın Budha aklı olduğunu ve bunun da akıl

⁸¹ JeoLooLiu, *An Introduction to Chinese Philosophy:...*, s. 34.

*Yin-Yang (阴阳) felsefesinin özü, her bakış açısında bir perspektifin bulunduğu anlamını taşımaktadır. Örnek şudur: bir ağacın yaprakları gövdesine göre eril olan yang'dır, gövde ise yin'dir. Ama ağacın gövdesi köküne göre yang'dır, kök, ağacın gövdesine göre yin'dir. Bir dal yin'dir, gövde yang'dır. Bir yaprak yeşil ve canlı olduğu için yang'dır, dal ise yin'dir. O yaprağın güneşe bakan ön yüzü yang'dır, arkası yin'dir. Aynı yaprağın içerisindeki damarlar yin olarak düşünülür, yeşil kısımları yang'dır. Dolayısıyla, biraz içine girdikçe her adımda farklılaşabilen bir bakış açısı belirir. Bu tabii düşünce alışkanlıklarının temelindeki yaklaşımı oluşturur. Bu aynı zamanda bir bilme yöntemidir, "ayrıştırma" dır. Bu ayrıştırma öncelikle perspektife bağlı olduğu için Batı'da ya da ehli kitap geleneğinde gördüğümüz tahlil eden ve her şeyden önce kategorilere ayırarak sınıflandıran yaklaşımdan farklılaşır.

⁸² Wing-Tsit-Chan, *A Source Book in Chinese Philosophy*, s. 280.

⁸³ JeoLooLiu, *An Introduction to Chinese Philosophy:...*, s. 647- 698.

⁸⁴ JeoLooLiu, *An Introduction to Chinese Philosophy:...*, s. 204.

gücünden geldiğini iddia eder. Akıl, bizim ağaçtan ve taştan ayrıldığıımız bilişsel faaliyetin de gücüdür.⁸⁵ Budist düşünürler de Tao düşünürlerine benzer şekilde, evreni tamamen görmezden gelerek yalnızca aklın gücüne (“*power of mind*”) odaklanır. Aklın gücü ise dört erdemden oluşmaktadır. Bunlar insanlık, doğruluk, görgü ve bilgeliktir.⁸⁶ Tao ve Budist düşüncenin getirdiği bilginin (bilmenin ve farkındalığın *gücü*) bugünkü Asya devletlerinin de geleneksel politika anlayışının temelindedir. Şöyle ki Doğu’da (Çin ve Japonya’da) eski yüzyıllardan bugüne bilgiye saygı duyulmuş, bilgiyi ve modern teknolojiyi elinde bulunduran devletler de takip edilmiştir. Konfüçyüs öğretilerine dayanan “bilgi”ye duyulan saygı, Güneydoğu Asya Pasifik Devletlerinin, özellikle Çin ve Japonya’nın geleneksel benzer özellikleri arasında gösterilebilir.

Bugün Çin ve Japonya’nın savunmaya ayırdığı bütçe, savunma stratejileri, nükleer kaynağı, askeri silahlanma miktarı, dış politikası hakkında bilebildiğimiz şeyler, Amerika hakkında bildiğimiz şeylerin belki de milyonda biridir.⁸⁷ Demokratik ülkelerin daha şeffaf olduğu ve bilgiyi üçüncü taraflarla paylaşmaktan çekinmeyeceği varsayımı doğru olabilir. Ancak Japonya’nın da Çin ile karşılaştırdığında daha demokratik yapısı ile bilginin ifşasına imkân tanımayan devlet politikası, geleneksel anlamda bu ülkelerde bilginin gücüne dayalı bir stratejinin takip edildiğini gözler önüne sermektedir. Çünkü bilginizi paylaştığımızda rakibinize sizi alt etme imkânını kendi ellerinizle vermiş olursunuz. Bilgiye sahip olanın takip edilmesi gerektiği anlayışı, batı literatüründe yer alan “taklit” (*imitation*) davranışından farklı olarak, doğuda geleneksel bilgi gücünün taşıdığı değerle gelmektedir. Örneğin Japonların 19. Yüzyılda batılılar hakkında topladığı bilginin, batılıların Japonya hakkındaki bilgisinden çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Bilginin güç anlamına geldiği doktrini, Konfüçyizm tarihi boyunca görülmektedir.⁸⁸ “*Ahlaki gelişim, bir erdem merdivenine tırmanmak gibidir. Gelişime her zaman yer olduğundan, hep daha iyi olabiliriz.*” diyen Konfüçyüs öğretilerde hayatta her şeyin bir Yolu* (“*dou*”) vardır.⁸⁹ Örneğin kişisel gelişim için *bilgi*, etik kişi

⁸⁵ Wing-Tsit-Chan, *A Source Book in Chinese Philosophy*, s. 300.

⁸⁶ Wing-Tsit-Chan, *A Source Book in Chinese Philosophy*, s. 647-707.

⁸⁷ Yurdusev, “Japonya’nın Avrupa Toplumuna Entegrasyonu”, s. 13.

⁸⁸ Wing-Tsit-Chan, *A Source Book in Chinese Philosophy*, s. 40.

**Dou* (Way), uluslararası literatüre “yol” olarak çevrilerek girmiştir. “*Dou*” kelimesi anlamı içerisinde hep iyiye götüren, gelişim hedefleyen, doğru yol gibi felsefeyi ve anlayışı barındırır. Çin’de ve Japonya’da günümüzde günlük yaşamda kullanımdadır.

⁸⁹ JeeLooLiu, *An Introduction to Chinese Philosophy*, s. 62-63.

olabilmek için ise *eğitim* bir yoldur. Daha iyi olabilmek ise, bu etik görevlerin başarılmasından geçmektedir. Bilge kişiler yönetici olduğunda topluma yayılan sihirli bir gücün ortaya çıktığını söyleyen Konfüçyüsçüler, yönetici ne kadar erdemli ise etrafına da o şekilde bir erdem yayacağını, ne derece bilgiliyse o kadar güçlü olacağına inanır. Doğacı Konfüçyizmde de buna benzer şekilde, insanoğlunun kaderi cennette; devletlerin kaderi ise adab-ı muaşerette saklıdır. Kendi onurunu koruyan ve bilgeliğini artıran devlet adamı, gerçek bir yönetici olmak için ideal kişidir. Çıkarı peşinde koşan ve sahtekârlığa sıkça başvuran yönetici devrilebilir ve gizemli gücün etkisiyle yok olur gider.⁹⁰

Konfüçyüsçü öğretide tıpkı aile içerisinde olduğu gibi, ülkede de sadakate dayalı bir hiyerarşi (*Xiao*) bulunmaktadır. *Xiao*'da (孝) en tepede bulunan kişi en güçlü olan ve sadakat ve bağlılığı hak eden kişidir. Aynı türde bir hiyerarşi yönetilen yönetilen arasında da bulunmaktadır. Çince'de “*zhong*” adı verilen bu ifade, hiyerarşide kendinden daha güçlüye karşı kendini adama, sadık olma davranışını temsil eder.⁹¹ Astın üste mutlak sadakati ve üstün de altına karşı empati kurma yetisi ile ideal düzen kurmayı amaçlayan Konfüçyizmde beşerî ilişkilerin eşitlik ilkesine dayalı olduğu durumlar pek azdır.

Zhong (忠) anlayışının günümüz Çin ve Japonya'sında halen kabul görmüş bir anlayış olduğunu söylemek yanlış olmaz. Devleti yöneten kişi hiyerarşide en üstte, ona bağlı bakanlık, kurum ve kuruluşlar görevlerini sadakatle ve liyakatle yerine getirmek üzere kural ve sorumluluklarına sıkı sıkıya bağlıdır. Politik ulusal yapıda, ülke yönetiminde kurulu sıkı hiyerarşik düzen, ailedeki *Zhong* (忠) anlayışının siyasal alana yansımış hali denebilir.

Konfüçyizmi yetersiz bularak Legalizm akımına kuruculuk yapan Han Fei Tzu* (Hanfeizi), Kanun (*Fa*), Devlet İdaresi (*Shui*) ve Politik Gücü (*Shi*) sentezlediği

⁹⁰ JeeLooLiu, *An Introduction to Chinese Philosophy*, s. 83-122.

⁹¹ JeeLooLiu, *An Introduction to Chinese Philosophy*, s. 49-50.

* Hanfeizi, MÖ 280-223 yıllarında yaşadığı söylenen, Çin'in Savaşan Devletler Döneminin (MÖ. 403-221) önemli görüşü olan Antik Çin felsefesine ait Legalizm düşünürlerindedir. Han Devleti Krallığı'ndan gelen Hanfeizi, Xunzi'nin öğrencilerinden olup; Konfüçyizmi yetersiz bularak Legalizm akımının kurucusu olmuştur. Han Devleti ve sonrasında Qin Kralı'na itafen yazdığı yazılarda iyi bir yöneticiye tavsiyeler sunmuş ve danışman olarak görevlendirilmiştir. Hanfeizi'nin birçok makalesi, 55 bölümlük bir kitapta derlenmiş; halktan çok yöneticinin pragmatist görüşünü yansıttığı şekilde eleştirilmiştir. Hanfeizi her ne kadar Konfüçyizmi yetersiz bulsa da Konfüçyüsçü görüşten ve Mencius'tan farklı olmadığı yönünde eleştirilmiştir. Çünkü her iki felsefenin arkasında da “hümanistik yaklaşım” yatmaktadır.

çalışmasında üçüncü unsur olan gücü, yüksek mertebede olan kişinin politik yetki ve makamı olarak tanımlamıştır. Bu durum devlet idaresi ile ilişkilidir. Bu şekilde hükümdar uygun gördüğü kişileri devlet idaresinde görevlendirerek politik gücünü kullanmış olur. Hükümdarın politik gücünü korumasının önemli diğer araçları ise cezalandırma ve ödüllendirme. Hükümdar bu aracı kullanmayı bıraktığı anda gücü bozulmaya uğrar. Bir diğer ifade ile politik güç bir statü değil; ceza ve ödül gibi kontrol araçlarına bağlı geçici bir durumdur. Birinci unsur olan kanun ise kralın gücünü korumada yetersizdir. Çünkü yalnızca devlet idaresinde bakanlar değil, aile erkânı (kralın eşi, çocukları, annesi, oğlu vb.) onun gücünü devirmek için uğraşmaktadır.⁹²

Konfüçyizmi kibirli idealist görüşe sahip olması ile eleştiren Legalizm bakış açısında çatışmaların sebebi bu kibirli görüşün içerisinde. Bir yüce güç semsiyesi altında birleşmiş tek ulus, Çinli devletlerin arasında olan savaştan daha iyidir. Legalist görüşe göre iyi bir yönetici ahlaklı olursa ancak yukarıda yazıldığı gibi gücü devrilemez. Yine Legalizm’de savaş, tehdit ve devlet müdahalesi (*regimentation*), hükümdarın gücüne hizmet ettiği müddetçe tercih edilebilir ve gücün toplanması (*accumulation of power*), insanların devlete boyun eğmesi, düşüncede birlik ve fiziksel güç (*use of force*) kullanımı makbuldür. Bu öğretilen hareketle, Çin’in MÖ 221’de Çin diktatörlüğü altında birleştiğini görmek sürpriz olmayacaktır.⁹³

1.2.2 Akamatsu’nun Uçan Kazlar Modeli (*Flying Geese Model*/頑固携帯発展論/Gankoo Keitai Hattenron) ve Kalkınmacı Devlet Stratejisi

Japonya’nın uluslararası eko-politika alanına bugüne kadarki en büyük katkısı olarak görülen, Asya Pasifik Bölgesinde bugün “*Kalkınmacı Devlet*” stratejisinin benimsenmesine etkileri olan Uçan Kazlar Modeli⁹⁴ (*Flying Geese Model*), Akamatsu Kaname* tarafından geliştirilmiştir. Çin’in ekonomik yükselişinin temelindeki unsur

⁹² JeeLooLiu, *An Introduction to Chinese Philosophy*, s. 196.

⁹³ Wing-Tsit-Chan, *A Source Book in Chinese Philosophy*, s. 252.

⁹⁴ Akamatsu’nun Uçan Kazlar Modeli, bazı kuramcılar tarafından pozitivist orta seviyeli bir kuram olarak görülmektedir. Bk. Takashi Inoguchi, “*Why are there no non-Western Theories of International Relations? The case of Japan*”, ed. Amitav Acharya ve Barry Buzan, *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and Beyond Asia*, Routledge, New York, 2010.

*Akamatsu Kaname, 1896’da Japonya’nın Kuzey Kyushu Adası’nda fakir bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1919’da Tokyo Üniversitesi Ekonomi Bölümü’ne giren Akamatsu, 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında Japonya’da trend oluşturan Marksizm’e büyük ilgi duymuştur. Özellikle Nietzsche, Shopenhauer ve Kant gibi Alman filozoflarına ilgi duyan Akamatsu, 1921’de mezun olduktan sonra Nagoya Ekonomi Okulu ve Nagoya Üniversitesi’nde ticari ve sanayi politikalar üzerine çalışmıştır. 1924’te, çalışmalarına devam etmek üzere ilgi duyduğu Almanya’ya gitmiş, Berlin Üniversitesi Ekonomi Bölümü’nde okuyarak, Hegel ve Kant felsefesi üzerine çalışmıştır. İstatistiksel ekonomik

olarak düşünölen Uçan Kazlar Modeli,⁹⁵ aslında Pasifik uluslararası sistemdeki kalkınma ve sanayileşme sürecine ilişkin bir ekonomik bir modeldir. Başlarda Hegel felsefesini Japon ekonomisi ile yorumlamaya dayalı ve savaş konusundan ayrı olarak Japon tekstil sanayisi tarihi (tamamen ekonomi amaçlı) üzerine araştırmalar şeklinde ortaya atılan kuram (1932), sonraları (1943) daha büyük bir Doğu Asya alanının oluşturulması amacıyla, Güneydoğu Asya ölkeleri üzerinde savaş propagandası olarak kullanılmıştır. Bu sebeple önceleri Batı literatürüne girmemiş olan kuram, 1960’lardan sonra yavaş yavaş iktisat alanında kalkınmaya dayalı konularda kullanılmaya başlamıştır.⁹⁶

“Endüstriyel kalkınmayı” hedef alan Uçan Kazlar Modeli, basit hiyerarşik düzende sanayisi daha çok gelişmiş ölkelerin daha az gelişmiş ölkelerce takip edilmesi ve onların yolunda ilerlenmesini esas alır. Modelde ölkeler, sanayisi ileride giden (*senshinkoku*) ölkeler ve onları takip eden ölkeler (*kōshinkoku*) olarak ikiye ayrılır; orta kategoride ise yeni yeni yükselmekte (*shinkōkoku*) olan ölkeler yer almaktadır. *Senshinkoku* kategorisinde Batı ölkeleri, *kōshinkoku* kategorisinde Asya ölkeleri yer almaktadır.⁹⁷ Ekonomide önde giden ölkelerin üretim faaliyetlerindeki ileri teknolojiyi daha az gelişen ölkelere açarak onları karmaşık faaliyetlerden alarak önlerine daha fazla fırsat sunmaya (bölgesel iş dağılımı vb. ile) yardımcı olmuşlardır.⁹⁸

Basit bir hiyerarşik düzende ancak uçan kazların durumuna benzerlik gösteren modelin özelliği, gruptaki ölkelerin birbiriyle iletişime girmesi, yani takip eden ölkenin kendinden daha ileri teknolojik yeniliğe sahip grubun bilgi gücünden faydalanması ve güçlü takipçi ölkeler en tepeye çıktığında, lider ölkelerin gerileyebilmesi

araştırmalar yapan ve bu dönemlerde yeni açılan Harvard İstatistik Bürosunda üç ay kalmış ve burada ders vermiştir. Nagoya’ya geri döndüğünde, Nagoya’nın ithal ikameden uluslararası pazarlara ihracat yapmaya başlayan ve hızlı büyüyen bir yün tekstil sanayisi üzerine gelişim gösteren bir süreçte olduğunu görür. Kendisi de yün ve tekstil tarihi üzerine araştırmalar yapar. Hegel felsefesi kavramlarını Japon ekonomi tarihi perspektifinden yorumlar. Sonuç, 1930’ların başlarından itibaren ortaya çıkan Uçan Kazlar Modeli’dir. Bk. ayrıca Kaname Akamatsu, A Theory of Unbalanced Growth in the World Economy, *Weltwirtschaftliches Archiv*, Sayı 86, 1961, s. 191-217.

⁹⁵ Akamatsu’nun Uçan Kazlar Modeli, bazı kuramcılar tarafından pozitivist orta seviyeli bir kuram olarak görölmektedir. Bk. Takashi Inoguchi, “Why are there no non-Western Theories of International Relations? The case of Japan”, ed. Amitav Acharya ve Barry Buzan, *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and Beyond Asia*, Routledge, New York, 2010.

⁹⁶ Pekka Korhonen, “The Theory of Fying Geese Pattern of Development and Interpretations”, *Journal of Peace Research*, Cilt 31, Sayı 1, Şubat 1994, s. 95.

⁹⁷ Korhonen, “The Theory of Fying Geese Pattern of Developments”, s. 95.

* Akamatsu, Japonya’yı savaş sırasındaki dönemde *senshinkoku* (yükselmekte olan ölkeler) kategorisinde görmemiş; bu durum sonradan değişmiştir.

⁹⁸ Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı, *The Asian Developmental State and the Flying Geese Paradigm*, Sayı 213, Kasım 2013.

veya durma noktasına gelebilmesidir. Bu durum, gruptaki üye ülkelerin rekabetçi özelliği ile ilgilidir.⁹⁹

Akamatsu Modeli, hedeflerine uygun olarak üç dalgada bölgenin diğer ülkelerinde etkili göstergeler oluşturmuştur. Birinci dalgada Güney Kore, Tayvan ve Singapur, ikinci dalgada Malezya ve Endonezya, üçüncü dalgada Çin ve Viyetnam *senshinkoku*’ yu takip ederek sanayileşme ve ekonomik büyümeye tabi olmuştur.¹⁰⁰ Bölgedeki bu ekonomik patlama, “kalkınmaya” dayalı kavramsal çalışmaların ve “kalkınmacı devlet” ile ilgili soruların gündeme gelmesine de zemin hazırlamıştır. “Kalkınmacı devlet” kavramına açıklık getirmek, model ile bugün önce Japonya’da, sonrasında Çin’de kalkınmacı devlet stratejisinin bağlantısını ortaya çıkarabilmek bakımından önemlidir.

Şekil 1. Akamatsu Modeli doğrultusunda 1940-1980’li yıllar arasında Doğu Asya devletleri hiyerarşisi¹⁰¹



“Güç” kavramına benzer şekilde, tanımı ile ilgili üzerinde mutabakata varılamayan diğer bir kavram olan “*Kalkınmacı Devlet*” kavramı, ekonomik

⁹⁹ Korhonen, “The Theory of Flying Geese Pattern of Developments”, s. 96.

¹⁰⁰ Esteban Perez Caldentey, “The Concept and Evolution of the Developmental State”, *International Journal of Political Economy*, Cilt 37, No 3, Sonbahar, 2008, s. 10.

¹⁰¹ “Çin’in Afrika’da yatırımı”, 10 Eylül 2019, (Erişim)

<https://econfix.wordpress.com/2017/07/28/chinas-investment-in-africa-and-the-flying-geese-paradigm/>.

kalkınmada ilerlemeye müdahale ve öncülük etmek amacıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Japonya ve Doğu Asya ülkelerinin sanayileşmesini hedef alan bir kavram olarak¹⁰², liberal devlet kavramına alternatif olarak ortaya çıkmıştır¹⁰³. Terimsel anlamda kavrama ilk kez Chalmers Johnson'un 1982 tarihindeki "*MITI¹⁰⁴ and the Japanese Miracle*"¹⁰⁵ adlı çalışmasında yer verilmiş olup; tasarlanması ve uygulanmasının Akamatsu Modelini temel aldığı söylenebilir. Özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya'nın, müttefik güçlerin yıkıcı etkilerini dengelemek amacıyla bir tür kalkınmaya dayalı ulusal kapasiteyi güçlendirme davranışı olarak ve Japonya'nın ekonomik anlamda hayatta kalışını temin etmek amacıyla ortaya koyduğu anlayış, Akamatsu Modeli'nde tariflendiği gibi, Güney Kore başta olmak üzere bölgenin diğer devletlerine de uygulamada rehberlik ederek bölgenin ekonomik gelişimine katkı sağlamıştır.

"*Kalkınmacı Devlet*" anlayışı, geç sanayileşen ülkelerin önceden sanayileşme sürecini tamamlamış olan ülkeleri yakalamak amacıyla kendi üretimini artırmak için endüstriyel, ticari ve teknolojik politikaların bir kombinasyonunu oluşturmaları; gümrük tarifeleri, küçük ölçekli sanayiler ve korunmacı tedbirlerin devlet tarafından uygulanması stratejileri ile ulusal kapasitenin, araştırma, geliştirme, eğitim, bilgi, dışarıdan teknoloji edinimi (know-how), kamu ve özel sektör uygulamalarına adapte edilmesi gibi sanayileşme sürecinin ilk aşamasında kullanılan devlet müdahalesine yönelik araçları kapsamaktadır.¹⁰⁶

Batı'nın "*kalkınmacı devlet anlayışı*", daha çok neoliberal kuram etrafında ve sanayi devrimini temel alan tarihsel sürece yönelik olarak şekillenmiştir. Çünkü batıda kalkınmacı devlet, kapitalist reformlar, ulus-devlet anlayışı ile toplumların güç kazanması, sanayi devrimi gibi şahit olunan tarihsel gelişim süreçlerinin hepsi kapitalizmin evreleri ile açıklanmıştır. Bu sebeptendir ki bazı Japon kuramcılar, ulusal

¹⁰² Caldentey, "The Concept and Evolution of the Developmental State", s. 27.

¹⁰³ Luiz Carlos Bresser-Pereira, "Models of developmental state", *Working Paper*, Cilt 426, Sayı 1, Eylül 2016, Sao Paulo, s. 1.

¹⁰⁴ MITI: Ministry of Industry and Trade (Japon Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) anlamına gelmekte olup; Japonya'da kalkınmacı devlet anlayışının uygulamadaki önemi sebebiyle önemlidir.

¹⁰⁵ Bk. Chalmers Johnson, *MITI and The Japanese Miracle, The Growth of Industrial Policy: 1925-1975*. Stanford University, America, 1982.

¹⁰⁶ Caldentey, "The Concept and Evolution of the Developmental State", s. 28-31.

ekonomik milliyetçilik olmadan demokrasinin olmayacağını, küreselleşme, liberalizm gibi ideolojilerin bile birer Amerikan milliyetçilik çıktısı olduğunu düşünmektedir.¹⁰⁷

Neoliberal kurama göre kalkınmacı devletler şu modeller altında sınıflandırılmıştır: 1) İngiltere, Fransa gibi özünde sanayi devrimini yaşayan *merkez ülkeler*; 2) Almanya ve ABD gibi koloni olmayan ancak *merkezi devletleri takip ederek sanayi devrimi sürecini yaşayan merkez ülkeler (latecomers)*, 3) Japonya, Tayvan, Güney Kore gibi koloni veya yarı koloni durumdan ulusal bağımsızlığa erişerek sanayileşme sürecini tamamlayarak ekonomik güç elde eden veya orta gelirli “*bağımsız çevre ülkeleri*” (*independent peripheral countries*), 4) 1980 ekonomik buhranından ciddi boyutlarda etkilenecek yavaş ilerleme gösteren ve “*ulusal açıdan bağımlı çevre ülkeleri*” adı verilen Latin Amerika ülkeleri, özellikle Brezilya ve Meksika örnekleridir. Birinci gruptaki devletler Adam Smith ve Karl Marx gibi ekonomistler ve Fernand Braudel, Paul Bairach ve David Landes gibi tarihçiler tarafından analiz edilmiş; kalkınmacı devletin merkantalist yapısına odaklanmıştır. “*Latecomers*” olarak sınıflandırılan Almanya, İtalya, İsveç ve ABD gibi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayileşme sürecine giren ülkeler ise Alexander Gerschenkron’un 1963’teki çalışmalarında ileri derecede devlet müdahalesi ile ekonomisi kalkınmaya giren Bismarkçı model¹⁰⁸ olarak tariflenmiştir. Bunun sebebi, Otto von Bismark döneminde (1815-1898) devlet müdahalesinin yatırım bankaları ile birlikte icraat yapmasıdır. ABD’de ise liberal takıntının son derece fazla oluşu, ülkenin sanayileşmesindeki devlet rolünün hemen hemen bütün çalışmalarda üzerinin örtülmesine sebep olmuştur. Bunun en önemli nedeni, liberal değerler etrafında bir kapitalizm anlayışını güçlendirmek ve Doğu’ya kapitalizmde öncülük ederken; onun gelenekçi değerleri ile kapitalizme olan direncini yıkmak amacı olarak belirtilebilir. 19. yüzyılda Britanya her ne kadar liberal değerlere dayalı bir algı yaratmak istemiş ise de Almanya devletin kurumsal realitesini ve toplumsal rolünü görmezden

¹⁰⁷ Takashi Nakano, 国力とは何か—経済ナショナリズムの理論と政策, (Ulusal Güç Nedir? Ekonomik Milliyetçilik Teorisi ve Politikası), s. 49.

¹⁰⁸ Bismarkçı Model için bk. ayrıca Helio Jaguaribe, “Economic and Political Development, A Theoretical Approach and a Brazilian Case Study”, Baer Werner, *Economic Development and Cultural Change*, Chigaco, Cilt 18, Sayı 3, 1 Nisan 1970.

gelmeyerek karşılaştırmalı sosyal bilimler alanında* devletin rolü çeşitli varsayımlarda ortaya çıkmıştır.¹⁰⁹

Üçüncü kalkınma sınıfında “bağımsız çevre modeli” olarak adlandırılan Japonya’nın ise liberal reformlara geleneksel bakış açısı ile direnişi sonrasında Meiji Restorasyon Dönemi, Batı teknolojisinin alınarak Doğu’ya adapte edildiği ve Asya’yı ekonomik gücün altyapısına hazırlayan kilit tarihi süreçtir. Japonya’nın kalkınması, Asya Pasifik’teki diğer ülkelere örnek oluşturmuş; Akamatsu Modelindeki gibi geriden gelen diğer ülkeler de bağımsız kalkınma devleti olarak dalga dalga sanayileşme sürecine ağırlık vermiştir. Bugün Doğu literatüründe Japonya’nın olağanüstü ekonomik büyümesini Akamatsu Modeli ile açıklayan birçok çalışmanın mevcut olmasının yanı sıra, Çin’in devasa ekonomik yükselişini ve bugünkü ekonomik durumunu bile bu modelle ve Japonya’nın dönemin bölgesel liderliği ile açıklayan çalışmalar da göz ardı edilemeyecek kadar fazladır.

Devletin rolünün ne olduğu sorusu kuramsal analizlerin konusu haline gelerek çeşitlilik kazanırken, 1960’lardan sonra “NeoMarksizm”’in kapitalist devletle ilgili ortaya attığı varsayımlarda¹¹⁰ ileri sanayi sürecindeki demokratik ve kapitalist ülkelerde devletin sosyo-ekonomik yetkinliğine ve politik sınıf mücadelelerine odaklanmıştır. Kuramsal açıdan tüm NeoMarksistlerin devleti toplum-merkezci bir aktör olarak görerek devletin temel sorumluluğunun ulusal seviyede sınıf ve sınıf mücadelelerinden başlayarak üretimi ve ekonomide sermaye tasarrufunu muhafaza etmek olduğunu iddia etmektedir. NeoMarksistler ise önyargılı olarak yalnızca liberal merkezci kalkınmacı yaklaşımda, bir kapitalist sermaye sürecinde veya dünya kapitalist sistemindeki bir üretim şekli içerisinde aynı genellemeyi yaparak devletlerin yapısal anlamdaki farklılıklarını görmezden gelmişlerdir.¹¹¹

Uluslararası ilişkilerde devletin aktör olarak rolünün azaldığını ortaya atan çoğulcu ve fonksiyonalist paradigmanın getirdiği *devletin trendinin bittiği anlayışının*; yani bir aktör olarak gücünün azaldığı veya rolünün küçüldüğü gibi

*Peter Katzenstein, sanayisi gelişmiş ülkelere 6 kapitalist ülkenin uluslararası ticaret, yatırım ve para akışını ekonomilere nasıl soktuklarını incelemiştir; Japonya ile Fransa arasındaki stratejilerde açık farklılıklar gözlemiştir. Katzenstein’in bu çalışması karşılaştırmalı sosyal bilimler alanında devletin aktör olarak yapısal bir analizini sunması sebebiyle de önemlidir.

¹⁰⁹ Theda Skocpol, “Bringing The State Back in: Strategies of Analysis in Current Research”, ed. P. Evans, D. Rueschemeyer ve T. Skocpol, *Bringing The State Back In*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, s. 7.

¹¹⁰ Max Weber, Otto Hintze, (Erişim) <https://econpapers.repec.org/article/zbwespst/>, 3 Aralık 2019.

¹¹¹ Skocpol, “Bringing The State Back in:...””, s. 5.

varsayımların ve 1980’lerde tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme ve özelleştirme ile gelen süreçte de devletin rolünün azaldığı veya bittiği iddialarının¹¹² aksine, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Asya Bölgesi’ndeki ekonomik gelişimin devletin eliyle oluşu ve devletin ulusal çıkarı yöneten, uluslararası faydanın gerçekleşmesi için ulusal kapasiteyi güçlendiren temel aktör olarak uluslararası ilişkiler çalışmalarında güçlü bir aktör olarak yer edinmesine sebep olmuştur. Bugün Asya Pasifik’te “*kalkınmacı devlet*” anlayışı ile devlet yalnızca askeri kapasiteden sorumlu güç sahibi olarak değil, aynı zamanda kalkınma, büyüme, sanayi ve teknolojinin gelişimi, ekonominin büyümesi gibi süreçlerde temel aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Devletlerin modernleşme ve ekonomik güce yaptığı katkı, Japonya, Malezya ve Singapur örneklerinde olduğu gibi, otoriter tek parti hükümetlerinin uzun yıllar iş başında kalmasına da sebep olmuştur. Kalkınmacı devlet anlayışı devletin statüsünü ulusal seviyede hem idari güç hem de ekonomik güç anlamında beslerken, hem de süreklilik ve istikrar ile ekonomiye yansımaları uluslararası etki yaratmıştır.¹¹³

Devletin rolü üzerine yaşanan bu paradigmatik kayma, devletin ekonomi üzerindeki rolünün arttığı üzerine iddiaları da güçlendirmiştir. Devlet neden ve nasıl şekillenmiştir? Devlet kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere mi ortaya çıkmıştır? Devlet kontrol (güç) sahibi midir yoksa devlet-girişimli reformları teşvik etmek için mi vardır? gibi sorular üzerinde uluslararası ilişkilerde henüz bir fikir birliğine varılmamış olsa da Asya Pasifik Bölgesi’nde Japonya’nın ekonomik büyümesinde devletin rolü ve Çin’deki hibrid¹¹⁴ düzenin yükselen güç bağlamında uluslararası ilişkilere etkileri üzerine yapılacak olan detaylı analizlerin realist paradigmaya farklı perspektifler kazandırması beklenmektedir.

Şöyle ki; realist kuram, devletlerin göreceli materyal gücü (askeri kapasite, Gayri Safi Milli Hasıla, yüzölçümü vb.) kadar, uluslararası unsurlara etkileri açısından devletin askeri teknolojisinin yapısı (ofansif veya defansif olup olmadığı), güç dağılımı vb. üzerinde de durur. Bu faktörlerin devletlerin belirsiz olan niyetlerine şekil verdiği düşünüldüğünde kalkınmacı devlet anlayışı, devletin göreceli gücüne etkileri olan ve devletin ekonomik, politik, sosyal ve prestij gücünü artırarak güç

¹¹² Küreselleşmenin getirdiği özelleştirmenin devletin rolünü azalttığı varsayımı için bk. ayrıca V. Eick ve Nigel South, “Privatizing Policing in the European Market: Some Issues for Theory, Policy, and Research”, *European Sociological Review*, Cilt 10, Sayı 3, Aralık 1994, s. 219-233.

¹¹³ Martin Jacques, *When China Rules the World: The End of The Western World and The Birth of A New Global Order*, Penguin Press, New York, 2009, s. 132-133.

¹¹⁴ Skocpol, “Bringing The State Back in:...”, s. 5-19.

maksimizasyonunda temel teşkil eden bir güç unsuru olarak da ifade edilebilir. Realist kuramlar içerisinde özellikle neoklasik realist kuramın ulusal politikayı uluslararası politikayla ilişkilendirmeye yönelik analizleri bulunmaktadır. Hatta ilk akım neoklasik düşünürlerin ulusal çıkarlardan sapmaları açıklamaları için devletin uluslararası komşuluk ilişkilerini analiz ettiği çalışmalar da bulunmaktadır.¹¹⁵ Ulusal çıkarların, bir ulusun uzun vadeli güvenlik hedeflerine etki ettiği ve devlet adamlarının* ulusal çıkarlarını gerçekleştirmesinin bir aracı olduğu düşünüldüğünde, Akamatsu Modelinin ulusal seviyede başarılı göstergesinin Japonya’da yarattığı ekonomik patlama, Meiji Restorasyon dönemi ile modernlik (güç) kazanan Japonya’nın batılı ülke prestiji kazanmasının etkeni olmuştur. Bu nedenle, Bölgede liderlik rekabetinin getirdiği süreçte Çin’in, Japonya’nın gelişim sürecine benzer özellikler göstererek bölge gücü haline geliş gibi konular ulusal gücün uluslararası güce etkilerinin en kilit örnekleri olabilir. Özetle ifade etmek gerekirse, kalkınmacı strateji devlet gücünü artırırken, devletin bölgedeki ve sistemdeki göreceli gücünü de beraberinde artırmaktadır.

Yukarıda kalkınmanın devletin ulusal çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak tanımlanabileceğini belirtmiştik. Bu varsayımı destekleyen bir davranış, Soğuk Savaş sonrasında kendisi için uluslararası imaj oluşturma çabaları içerisinde olan Çin’de görülmektedir. Konfüçyüsçü geleneğinin etkisinde kalan Çin’in pasifist bir politika izlediği; korumacı ancak yayılmadan kaçınan bir dış politika takip ettiği ve Çin’in göreceli yükselen gücünün “barışçıl” olduğu idealist görüşlerin yanı sıra, savaşın Çin ekonomisine sekte vuracağı ve bu sebeple savaşın Çin’in isteyeceği bir durum olmadığı liberal görüşleri defalarca vurgulanmıştır. Ancak bütün bunlar Çin’in tehdit uyandırıcı imajını düzeltmemiştir. Mao sonrası dışarıya açılma döneminde Çin’de ulusal seviyede uygulamaya konan kalkınmacı yaklaşım, daha çok Soğuk Savaş sonrası Çin’e karşı geliştirilen tehdidi karşılama davranışı olarak ortaya çıkmıştır. Kalkınma ve istikrar gibi kavramlar, bugün Çin’de yükselen bir gücün tehdit algısını yıkmak amacıyla bir *propaganda** ve *prestij gücü* aracı olarak kullanılmak istenmektedir. 1996’daki yeni güvenlik kavramı olarak Çin tarafından ortaya atılan “*barışçıl yükseliş*” (*peaceful rise*) kavramı, yerini zamanla “kalkınma” kavramına

¹¹⁵ Farklı perspektiften realist paradigmanın varsayımları için bk. ayrıca Peter Trubowitz, *Politics and Strategy: Partisan Ambition and American Statecraft*, Princeton University Press, America, 2011.

* Çin’de Hu Jintao ve Rusya’da Vladimir Putin örnekleri verilebilir.

**“Propaganda”, görülen ve duyulan şeylerin etki ve inandırıcılık yaratacak şekilde savunulmasıdır. Propaganda, devletlerin prestij gücünü artıran politik bir araç olup, bu aracın Batıda ilk defa Nazi Almanyası’nda ortaya çıktığı düşünülmektedir.

birakmiştir. Çünkü devletler her zaman yükselen güce karşı tehdit algısı hissederler ancak “*kalkınma*” kavramı, “yükselme” ye göre daha yumuşak, daha barışçıl anlam yüklü bir kelimedir. Sonuç olarak gücün göreceli yükselişi tehdit uyandırır da kalkınma daha toplumsal bir araç olarak bilindiğinden tehdit uyandırması daha zor bir kavramdır. Hem ekonomik hayatta kalış hem de askeri güç yokluğunda bölgede savunmasız hale gelen Japonya’nın gücünü koruma amacının aksine, kalkınmacı devlet anlayışı, Çin için hem bir propaganda hem de uluslararası prestij sağlama aracı olarak kullanılmaktadır.¹¹⁶ Ancak her iki devlet için bugün kalkınmanın bölgeye nüfuz etme ve angajman stratejisi için bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. (Bu stratejiler, son bölümlerde detaylı olarak incelenecektir.)

Diğer yandan batı perspektifinden bakıldığında, bugün içerisinde bulunduğumuz küresel yapının geçen yüzyılın süper gücü olan ABD tarafından şekillendirilmiş olduğu söylenebilir. Kurum ve kuralları hâlihazırda ABD tarafından düzenlenmiş olan bu dünya düzeni içerisinde Çin’in eski düzenin ilkeleri ile uyum içerisinde hareket etmesi Batı algısında “*barışçıl yükseliş*” anlamına gelirken; bu kurum ve kuruluşların oluşturduğu şartlar içerisinde ABD’nin eski düzenini yıkarak kendi düzenini ortaya koymak istemesi ise barışçıl olmayan yükselişe işaret etmektedir. Özetle ifade etmek gerekirse, Batı bakış açısından yükselen gücün tehdit oluşturup oluşturmayacağı, mevcut düzene uygun veya uygunsuz hareket edilip edilmeyeceğine bağlıdır çünkü değişimin kendisi de (yeni bir düzen oluşturmaya götüren değişim) aslında bir tehdit unsurudur.

Kimilerine göre Çin’in sistemdeki *barışçıl yükselişi*, Amerika’daki gibi demokratik bir düzen ile daha şeffaf politika yürütmesi, kapitalizmin mekanizmalarını uygulaması ile mümkün olabilir. Bu sebeple ABD, Çin’i küresel ekonomiye tam geçiş konusunda teşvik etmektedir.¹¹⁷ Ancak bu öneri, Çin’in geleneksel özelliklerine sıkı sıkıya bağlı, şahsına münhasır devlet özelliği düşünüldüğünde çok sığ bir olasılık olarak kalmaktadır. Tarihten bugüne yukarıdan aşağı (*top do down*) sıkı bir hiyerarşi ve bağlılık ile birbirine bağlı bu anlayış içerisinde demokrasinin kendine uygulama

¹¹⁶ Andrew Scobell, “China’s Rise: How Peaceful”, ed. Sumit Ganguly, Andrew Scobell ve Joseph Chinyong Liow, *The Routledge Handbook of Asian Security Studies*, The Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2010, s. 11-13.

¹¹⁷ G. John Ikenberry, “The Rise of China and The Future of The West; Can The Liberal System Survive?” *Foreign Affairs*, New York, Ocak Şubat 2008, Cilt 87, Sayı 1, s. 1-5.

alanı bulması ya çok zor olabilir ya da Çin, bugün olduğu gibi kendine özgü bir demokrasi anlayışı (*Asya tipi demokrasi*) geliştirebilir.

1.3. Güç Dengesi ve Tehdit

Birinci kısımda analiz edilen güç tanımından yola çıkarak gücün devletler üzerindeki iki tür etkisinin olduğu ifade edilebilir: Bunlardan birincisi tehdit oluşturma etkisi, diğeri de caydırma etkisidir. Peki bir devletin tehdit oluşturduğu, bir başka ifade ile tehdit algısı yarattığı nasıl belirlenebilir?

Mearsheimer'a göre bir devletin tehdit algısı yaratması için şu durumlarda değişimlerin gözlemlenmesi gerekmektedir: 1) ekonomik zenginlikte ani bir çıkış yaratması, 2) savunma bütçesini artırması, 3) bölgenin en güçlü devletlerinden olması ve başka bölgede de çıkarıcı politikalar yürütmesi. Güçlü ve dinamik bir ekonomi, hem rakibe karşı avantaj yaratabilecek bir durum, hem de askeri gücün kaynağı olduğundan, göreceli yavaş ilerleyen ekonomilere göre hızlı bir artış sergilemesi, askeri kapasitesine bakılmaksızın bu ülkelerin tehdit olarak algılanmasını sağlar. Zengin devletler hiyerarşisinde tepelerde olanların tehdit oluşturmaları daha olası iken, aşağıda olan devletlerle ilgili çok fazla endişe duyulmaz. Savunma bütçesine yapılacak fazlaca bir yatırım ise göreceli ekonomik durumu bozabilmekte ve gücün düzensiz dağılımına etki edebilmektedir. Güçte keskin asimetri, dengesiz çok kutuplu sistemde en fazla tehdit uyandıran şeydir. Bir başka ifade ile büyük güçlerin güç dağılımı, nispeten daha düzenli olan çok kutuplu sisteminde tehdit seviyesi, dengeleme davranışının az oluşuna paralel olarak düşüktür.¹¹⁸

Stephan M. Walt'un diğeri realist kuramcılarının görüşlerinden farklı olarak ortaya atmış olduğu toplam güç (*aggregated power*) kavramı, devletlerin coğrafyası, nüfusu, sanayisi, ofansif niyetleri ve kapasiteleri, bu tehdidin seviyesine etki eden unsurlar olarak ifade edilmiştir. Bir diğeri ifade ile bir devletin toplam gücü (*aggregated power*) - diğeri değişkenler sabit kabul edildiğinde- ne kadar çoksa o kadar çok tehdit yayar.¹¹⁹ Toplam gücün tehdidin seviyesine etkisi, neden ekonomik bir dev olan Japonya'nın bugünkü Çin kadar diğeri ülkeler için küresel bir tehdit oluşturmadığının da açıklayıcı nedeni olabilir.

¹¹⁸ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 44-270

¹¹⁹ Stephan M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, İthaca and London, New York, 1987, s. 47.

Toplam güç unsurlarındaki eşitsizlik (fazlalık) ile tehdit algısını açıklayan kuramcılara karşın, yukarıda açıklandığı gibi yeni düzen yaratma çabası veya eski düzene direnme davranışının tehdit uyandırdığı varsayımını ortaya koyan kuramcılar da bulunmaktadır. Bu varsayımına göre, 1940’lardan 1960’lara kadar geçen süreçte Japonya’nın GSYİH’si, ABD’nin GSYİH’sinin % 60’ının üzerine denk gelmesine rağmen ABD’nin Japonya’yı tehdit algılamaması, Japonya’nın uluslararası düzeni değiştirme çabasının olmaması ile ilişkilendirilmektedir¹²⁰ Oysa yalnızca düzenle ilişkilendirilen bu varsayım, 1945 sonrası demilitarize olan Japonya’nın askeri gücünden yoksun oluşu, Çin nüfusundan daha az nüfusa sahip oluşu, coğrafi açıdan bir ada devleti oluşu gibi sebepler gözetilmediğinden yetersiz kalmaktadır. Diğer yanda Çin ile Japonya’nın Batı’ya karşı tehdit algısı oluşturan nedenleri düşünüldüğünde, “*toplam güç unsurları*” tehdit unsuru olarak durumu daha net ortaya koyabilmektedir.

Aslında gücün tek başına kendisinin tehdit oluşturması beklenmez. Yeni bir güç göreceli yükselmeye başladığında, bu bölgenin dinamiklerini savaşın çıkması yönünde tetiklediğinden tehdit algısı oluşturmaktadır. Realist paradigmada revizyonist niyete sahip büyük güçlerin birbirini tehdit olarak algılamaması, uluslararası sistemin temel durumudur. Ancak bu tehdidin yoğunluğuna (derecesine) göre güvenlik rekabeti ivme kazanır. Ne kadar çok güç, o kadar tehdit algısı yaratır. Diğer yandan anarşik ortamda devletlerin müphem niyetleri, bu tehdit algısının (korkunun) seviyesini artırarak *güç maksimizasyonu* davranışını tetikler.¹²¹ Örneğin Soğuk Savaş sonrası Rus tehdidinin bölgede son bulması Asya Pasifik’te suların durulduğu, devletlerin sonsuz barış ve dostluk içerisinde olduğu ütopyik bir atmosfer oluşturmamıştır. Aksine ABD’nin Avrupa ve Kuzeydoğu’da yüz binlerce askeri birliğinin bugün bile mevcut olduğu bölgede Çin, ABD ve Japonya’yı kendine karşı tehdit olarak algılarken, ilerleyen zamanlarda bölgedeki güç boşluğunu hızlı ekonomik büyümeyle kapatan Çin’in bir Hong Kong’a dönüşebileceği korkusu da ABD ve Japonya için tehdit oluşturmuştur.

Geçen otuz yıl içerisinde gücün unsurlarını niceliksel ve niteliksel boyutuyla karşılayan ve artıran sürekli ekonomik büyümeye sahip Çin, savunma bütçesini 2020 yılında 252.304 milyar dolara çıkararak askeri alanda Amerika’dan sonra ikinci sıraya

¹²⁰ Ikenberry, “The Rise of China...”, s. 2.

¹²¹ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 43.

yerleşmiştir.¹²² ABD ile karşılaştırıldığında halen göreceli zayıf ordusu olsa da, güçlü bir orduya zemin hazırlayacak 1.4 milyarlık nüfusu ve hızlı büyüyen ekonomisi ile Çin, ABD tarafından dünyanın süper gücüne tehdit uyandırma kapasitesi bakımından, Japonya tarafından ise bölgesel hegemon olma yarışında liderliği alması bakımından tehdit uyandırmaktadır.

Bölgesel hegemon statüsündeki en çarpıcı nokta, tehdit uyandıran devletin bölge komşularının veya komşulardan birinin güvenlik rekabetinde açmaza girmesidir.¹²³ Japonya'nın son yirmi yıldaki değişen dış politikasına bakıldığında, Çin'in bölgesel hegemon olması tehdidi ile karşı karşıya kalan Japonya'nın şu konularda ikilem yaşadığı söylenebilir: 1) ABD'nin Okinawa'daki üssüne karşı Japonya çok olumlu bakmasa da, ABD'nin bölgede yer almadığı bir durumda ortaya çıkabilecek güç boşluğu bölgeyi istikrarsızlığa ve çatışmaya götürebileceği ihtimalini göz ardı edememesi. ("Ne seninle ne de sensiz" çıkmazı) 2) ABD ve Çin ticaret savaşlarında Çin'in ekonomik olarak zarar görmesinin bölgeye yansması ihtimaline karşı ekonomik anlamda peşine takılma stratejisinin mi yoksa dengeleme stratejisinin mi daha etkin olacağı ikilemi. ("Pastadan kar elde etme amacı") 3) Çin'e karşı ABD ile bir dengeleme politikası yürütmeye çalışan Japonya'nın son yıllarda özellikle ekonomik alanda peşine takılma stratejisine zaman zaman kaymalar göstermesi ("Aslana yem olmaktansa aslanın yanında uyuma çıkmazı")

Bölgede tehdit algısının ve güvenlik rekabetinin yoğunluğunu iddia eden realist paradigmaya karşı, idealist perspektiften bölgenin nispeten istikrarlı olduğu söylenebilir. Buna ilaveten Çin'in barışçıl yükselmeye dair propaganda yürütmesi ve agresif tutumlardan son yıllarda özellikle uzak duruşu, belki de bu varsayımı kanıtlayabilir.¹²⁴ Bu iddiayı okuyan kişinin ilk aklına gelecek şey; aslında Çin'in yarattığı bir "tehdit" algısının var olmadığı ve bunun bir Amerikan miti olduğudur.¹²⁵ Buna ilaveten Asya'da ekonomik gücün etrafında döneceği ve askeri gücün önemini yitireceğini, bunun yerine dost ve müttefik kazanma ile insanları etkileme yönteminin

¹²² Dünya Bankası, "*Military Expenditure for China*", 6 Mart 2022 (Erişim) <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=CN>.

¹²³ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 143.

¹²⁴ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 363.

¹²⁵ Çin'in yaydığı tehdit, bazı kuramcılar tarafından bir Amerikan bakış açısı olarak görülmektedir. Konstrüktivist temelli varsayımlar için bk. ayrıca "Alexander Wendt, Anarchy is what states make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Cilt 46, Sayı 2, Bahar 1992, s. 391-425.

öne çıkacağı görüşler mevcuttur.¹²⁶ Ancak bugün, Doğu Asya’da askeri gelişmelerin ittifak oluşturma sürecine paralel olarak ilerlediği söylenebilir. Realitede bölgesel silahlanma yarışının halen devam ediyor oluşu ve Çin dış politikasının Batı için belirsizliğini koruması, Japonya’nın dış politikasını gelişmelere göre yeniden düzenleyeceği ve ABD’nin bölgedeki politikasından vazgeçip vazgeçmeyeceği düşünüldüğünde tehdit algısının bölgede yoğun bir şekilde var olduğu rahatlıkla söylenebilir. Silahlanma yarışının bu derece yoğun olduğu bölgede liberallerin iddia ettiği şekliyle ekonomik iş birliği havasının politik gerilimi yumuşatacağı iddiasını savunmak da zor olacaktır. ABD’nin yüz bin askeri birlikle bölgede yer alışı, bölgenin istikrarlı olduğunu varsayımını çökertir nitelikte bir kanıttır.¹²⁷

Yukarıda tehdidi oluşturan sebepler incelendiğinde, Çin’in hem Japonya hem de diğer devletler için tehdit oluşturmaması için geleceğe yönelik şu olasılıkların ya birinin ya da bir veya birkaçının gerçekleşmesi gerekir: 1) Çin ekonomisindeki hızlı yükselişin geçmişte Japon ekonomisine benzer şekilde belli bir noktada durması 2) Çin ekonomisinin ABD ticaret savaşlarından zarar görmesi-ki bu durumda bölgesel ekonomik istikrarla birlikte, Japon ekonomisine de yansımalar olacaktır. 2) Bölgesel hegemon olarak en büyük güç olarak ortaya çıkması ki o zaman da başka tehditler ortaya çıkabilir. 3) Başka bölgeler üzerinde yürütmüş olduğu çıkarıcı politikalarından vazgeçmesi 4) Revizyonist niyetlerinden vazgeçmesi ve söylemlerinde yer alan barışçıl yükselişe uygun olarak realitede buna uygun davranış göstermesi 5) Savunma bütçesinin artışı ofansif silahlanma ve modernizasyonunu durdurması ki bölgedeki silahlanma yarışının Çin için de karşılıklı bir tehdit etkileşimi yarattığı düşünülürse bu olasılığın da uygulanabilirliği olmayabilir.

1.3.1. “Güç dengesi” ve Tehdit Kuramları

Morgenthau’ya¹²⁸ göre güç dengesi, “uluslararası politikanın gerekli gelişimi, uluslararası politik yaşamın içinden sökülüp atılamayacak gerçeği, politikanın demir kanunudur.”¹²⁹ David Hume güç dengesine bilimsel bir ilke olma özelliği yüklerken,

¹²⁶ Mingjiang Li, Kalyan M. Kemburi ve Zang Hongzhou, “Growth of China’s Power: ...” s. 4.

¹²⁷ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 377.

¹²⁸ Inis Claude’a göre Morgenthau çalışmalarında güç dengesi kavramını dört veya beş farklı anlamda kullanmıştır. Bk. Inis R. Claude Jr., *Power and International Relations*, Random House, New York, 1965. Bk. Ayrıca Wright, Moorhead. “The Balance of Power: Controversial but Indispensable?” *Review of International Studies*, Cilt 15, Sayı 2, 1989, s. 211–214.

¹²⁹ Morgenthau, *Politics Among Nations*, s. 126-182.

Kissenger “bilimin ötesinde bir sanat” olarak görmektedir. Glenn Synder ise güç dengesi için “temel kuramsal kavram” ifadesini kullanmaktadır.¹³⁰

Waltz, Rousseau'nun “Savaş Durumu” çalışmasından hareketle, anarşi halinde-doğa durumunda- olan devletlerin, diğerleri tarafından ezilmeyeceği gibi bazı garantileri almadığı sürece düzgün davranmasının beklenemeyeceğini; bir devletin barış durumunda olmak istese bile önleyici savaşı göz önünde tutması gerektiğini belirtmektedir. Bu sebeple devlet diğer devlete saldırmasa da en uygun anda daha sonra saldırıya uğrayabilir ve avantaj diğer tarafa geçer. Bu durum, uluslararası ilişkilerde güç dengesi yaklaşımının analizine temel oluşturmaktadır.¹³¹ Waltz'a göre, devletlerin yardımına koşabilecek bir üst makamın olmadığı ve devletlerin bu sebeple kendi çıkarları için her türlü araçları kullanabildiği, iki veya daha fazla devletin olduğu anarşik düzende güç dengesi politikaları ortaya çıkmaktadır.¹³²

Batı literatüründe ilk defa 16. ve 17. yüzyıllarda kullanılmaya başlayan güç dengesi kavramı, “anarşik uluslararası ortamda bulunan devletlerin, diğer devletlerin gücündeki bir yükselişe karşı, bu devletlerin kendi gücünü artırma yoluna giderek davranışsal tepki göstermesi” olarak nitelendirilmektedir.¹³³ 16. yüzyılda Machievelli ve 17. yüzyılın ortalarında Hobbes'a kadar uzanan “güç dengesi” kavramı, özellikli modern uluslararası toplumda önem kazanarak 20. yüzyılda, Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen süreçte bir disiplin olarak ortaya çıkmış; 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası Carr ve Morgenthau gibi realist kuramcılarca yeniden şekillendirilerek tanımlanmıştır.

21. yüzyılda uluslararası alanda artan nükleer silahlanma yarışı ve beraberinde gelen güç kavramındaki değişim, uluslararası ilişkilerde güç dengesi kavramlarında da değişikliğe uğramış; 18. ve 19. yüzyıllarda tarih kitaplarında görmeye alışık olduğumuz güç dengesi kavramı daha karmaşık bir nitelik kazanmıştır.¹³⁴ Yukarıda analiz edilen “güç” kavramı gibi, “güç dengesi” kavramının tanımında ve açıklanmasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Şöyle ki, güç dengesini bir durum olarak ele aldığımızda gücün bazı durumlarda denge, bazı durumlarda dengesiz durum oluşturma sonucuyla beraber kullanıldığını görmekteyiz. Politika olarak

¹³⁰ Rizwan vd., “Balance of Power”, s. 2.

¹³¹ K. Waltz, *Men, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 2001, s. 7.

¹³² Waltz, *Theory of International Relations*, s. 117.

¹³³ Keith Dowding vd, *Encyclopedia of Power*, Australian National University, SAGE, Singapur, 2011, s. 46.

¹³⁴ Rizwan, “Balance of Power”, s. 1

kullanıldığında ise “diğer devletlerle denge oluşturma” veya bazen “varolan dengenin muhafaza edilmesi” amacını taşıyan bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Güç dengeleri (*balances of power*), kilit öneme sahip devletlerarasındaki güç denklığı şartlarında görülen sistem seviyesinde veya alt sistem seviyesindeki çıktılar olarak ifade edilirken; devletlerin dengeleme davranışları, onların stratejisi veya dış politikası şeklinde yorumlanmaktadır. Özetle ifade etmek gerekirse güç dengesi, dengelemenin sonucunda ortaya çıkan mevcut durumun kendisidir. Bir diğer ifade ile yükselen bir güç, devletler tarafından tehdit daha fazla yükselmeden ya durdurulmak ya da engellenmek istenir. Devletlerin tehdit oluşturabilme potansiyeli düşünüldüğünde, yükselen yeni bir güce karşı iki şekilde karşılık verebilmek olasıdır. Bunlardan birincisi, devletin kendi askeri kapasitesini ve silahlanmasını artırma yoluyla vereceği davranışsal tepki olan *iç dengeleme*, diğeri ise bilinmez bu güce veya başka bir tabirle yükselen tehdide karşı diğer devletlerle oluşturacağı ittifaklar şeklindeki *dış dengeleme* hareketidir.¹³⁵

Devletlerin diğer devletlerle, kendinden daha güçlü, kaynakları daha fazla ve kendine tehdit oluşturan devlete karşı ittifak oluşturması, geleneksel “güç dengesi kuramı” (*balance of power theory*) ile açıklanır. Burada amaç, bölgesel hegemon olma hedefine ulaşmadan önce yükselen devletin önüne geçmektir; çünkü tehdit oluşturan devletin bölgesel hegemon olması devletin hayatta kalma amacını tehlikeye sokar.¹³⁶ Dengeleme, özellikle de Çin’in yükselişi ile Japon dış politikası bağlamından bakıldığında, yükselen gücü engelleme stratejisidir. Bu dengeleme amacı başarıya ulaşırsa güç dengesinin mevcut olduğu söylenebilir.¹³⁷

Tablo 2. Asya Pasifik Bölgesinde Güç Dengesi (Aralık 2019 itibariyle)*

	GSMH	Nüfus	Ordu	Nükleer Başlık Sayısı
ÇİN	13.608 trilyon	1.393 milyar	2.035,000	46
JAPONYA	4.971 trilyon	126.529,100	*	33

¹³⁵ Dowding vd, *Encyclopedia of Power*, s. 46-47.

¹³⁶ Walt, *The Origins of Alliances*, s. 42-43.

¹³⁷ T.V Paul, James J. Wirtz ve Michel Fortmann, *Balance of Power, Theory and Practise in the 21st Century*, Stanford Üniversitesi Yayınları, Amerika, 2004, s. 2.

*GSMH ve Nüfus verileri için bk. Dünya Bankası veri bankası (Erişim) <https://data.worldbank.org/country/>, 12 Kasım 2019; ordu ve nükleer başlık sayıları için Bk. <https://www.janes.com/defence/weapons>, 11 Ekim 2019.

RUSYA	1.579 trilyon	144.496,740	1.013,628	36
HİNDİSTAN	2.726 trilyon		1.440,000	22

“Güç” kavramında olduğu gibi farklı ifadelerle tanımlanan “güç dengesi” kavramı, “güç” kavramının içerdiği olumsuz tanımların¹³⁸ aksine, çıktıları açısından değerlendirildiğinde, özellikle de realist kuram çerçevesinden bakıldığında daha olumlu bir algıya sahiptir. Klasik realistlere göre güç dengesi uluslararası düzeni koruyan ve fiziksel anlamda bozulmaları önleyen bir işleve sahipken,¹³⁹ ofansif realizme göre tüm devletlerin hayatta kalmalarını veya hiçbir aktörün sistemde gücünü kaybetmediği bir statüko hali yaratan durumdur. Bir diğer ifade ile güç dengesinin hiçbir zaman bir savaş veya çatışma ortamına zemin hazırlaması beklendik bir sonuç değildir. Çünkü istikrar, güç dengesinin temel politik hedefidir.¹⁴⁰ Uluslararası istikrar ortamının özelliğine bakıldığında güç dengesinin var olduğu, tüm birimlerin işlev görmekte olduğu ve bir devletin diğerine üstünlüğünün olmadığı; dolayısıyla büyük savaşların var olmadığı bir durum olarak tasvir edilebilir.¹⁴¹ Özetle ifade etmek gerekirse güç dengesi daha çok, barış ve istikrarın sağlayıcısı olarak görülmektedir. Bir diğer ifade ile güç dengesi kuramının en önemli varsayımlarından biri uluslararası düzene sağladığı olumlu etkilerdir.¹⁴² Güç dengesi kuramcıları, büyük güçler arasındaki güç dengelendiğinde istikrarın korunduğunu ileri sürmektedir. Çünkü devletler arasındaki güç paritesi, çatışmanın önündeki önleyici etkendir.¹⁴³ Bu güç paritesi ise ittifaklar yoluyla nispeten düzenli dağılım göstererek, istikrar, yani barış ortamının sağlanmasına katkıda bulunur. İttifaklar, ABD’nin 1949’daki oluşumu olan Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü (NATO) ve 1955’te Sovyetlerin komünist müttefiklerini NATO etkisinden korumak amacıyla kurulan Varşova Paktı örneğinde*, Soğuk savaşın yıkıcı bir sıcak savaşa dönüşünü engelleyerek onu belli bir seviyede tutabilmiştir.¹⁴⁴

¹³⁸ *Gücün toplumlar arasında eşitsizlik yarattığı ve adalet üzerinde negatif etkileri olduğu* tanımı için Bk. Niebuhr, Reinhold *Moral Man and Immoral Society*, Charles Scribner’s Sons, New York, 1931.

¹³⁹ Paul vd., *Balance of Power*, s. 6.

¹⁴⁰ Rizwan, “Balance of Power”, s. 2.

¹⁴¹ Paul vd., *Balance of Power*, s. 6.

¹⁴² Dowding vd., *Encyclopedia of Power*, s. 46-47.

¹⁴³ Rizwan, “Balance of Power”, s. 5.

* Varşova Paktı ve NATO’nun yukarıda incelenen özelliği, güç dengesine çok yakın bir durum olarak görülmüş; bazı akademisyenlerde bu durum iki büyük süper gücün temel *de-eskalasyon* sebebi olarak ifade edilmiştir.

¹⁴⁴ Rizwan, “Balance of Power”, s. 2.

Aslında ittifakların yalnızca büyük güçler arasında bir etkileşim yarattığını da söylemek yanlış olabilir. Çünkü gücün eşitliği büyük devletler arasında olmadığı gibi, küçük devletlerle büyük devletler arasındaki güç farkının yüksek olduğu görülmektedir. Göreceli olarak daha zayıf olan devletler, potansiyel tehdide karşı yeterli savunma ve caydırıcılık kapasitesine sahip olmak amacıyla birbirlerine tutunurlar. Göreceli zayıf olan devlet için dengeleme önemlidir çünkü büyük ve tehdit oluşturan gücün kendisini yok etme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Göreceli zayıf devletler için hayatta kalarak güçte eşitlik elde etmenin rasyonel yolu, ya kendi aralarında ittifak kurarak tehdit oluşturan/oluşturabilecek devlete karşı dengeleme stratejisi yürütmek veya güçlü ve tehdit oluşturan/oluşturabilecek devletin rakibi olan devletle ittifak kurarak kendi gücünü artırmaktır.¹⁴⁵ Birinci durum için verilebilecek en güzel örnek son bölümlerde üzerinde durulacak olan ASEAN'dır. İkinci durum için verilebilecek en güzel örnek ise Japonya'nın Çin'in göreceli yükselişinin önüne geçebilmek amacıyla ABD ile hem sert hem de yumuşak dengeleme stratejisi yürütmesidir. Elbette Japonya küçük devlet statüsünde değildir; ancak ABD'nin özellikle askeri gücüne dayanarak, ittifaklar içerisine girdiğinde kendi gücünü çarpan etkisiyle artırabilmektedir.

Uluslararası sistemde devletlerin gücünü ölçmeye yönelik bir araç veya bu gücün sınırlandırılmasına ilişkin bir yaptırım bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kendi güvenliği sağlamak zorlanan zayıf devletlerin (*weak state*), daha fazla güç peşinde koşan güçlü devletlerle (*strong states*) yani "*tehdit aktörleri*" ile kendi güvenliklerini sağlama amacıyla giriştikleri davranış şekline "*ittifak*" denilebilir. Pakistan'ın Soğuk Savaş döneminde Hindistan ve Sovyetleri dengelemek için SEATO ve CENTO gibi ABD girişimli paktlara katılımı, 21. yüzyılda ise Hindistan'ın ABD girişimli paktların içerisinde daha çok yer alışı, "*güç dengesi*" nin devletlerin çıkarları doğrultusunda zaman içerisinde değişik ittifak şekillerine evrilebileceğini göstermektedir. Yani, dengelenen devlet veya kurulan ittifakın değişebilir oluşu, güç dengesinin önemli bir özelliği olarak nitelendirilebilir.¹⁴⁶ Mearsheimer'in deyişi ile "*geçici devlet evliliklerine*" benzeyen ittifaklarda devletler bugünün hasmı ancak geleceğin hısımı olabilmektedir. Bu da kendi kendine yardım (*self-help*) ilkesi ile hareket eden

¹⁴⁵ Paul vd., *Balance of Power*, s. 5-6.

¹⁴⁶ Rizwan, "Balance of Power", s. 3.

devletlerin kendi çıkarını (*self-interest*) gözeterek ittifak oluşumlarına yön verdiğinin kanıtıdır.

Zayıf devletlerde görülen dengeleme davranışı, aynı zamanda *büyük/başat güçler*¹⁴⁷ için de önemli yere sahiptir. Şöyle ki; *güç dengesi ilkesi*, içerisinde niteliksel anlamda daha üstün devletin- askeri ve ekonomik gücün kapasite dağılımını belirleyerek hangi devletin büyük/başat güç olduğunu da belirlemesi açısından- diğer devletlere üstünlük sağladığı bir özelliği de içerisinde barındırır. Devlet sisteminin ön şartının başarılı güvenlik stratejileri belirlemekten geçtiğini bilen *başat güçlerin* güvenlik politikalarında bu sebeple *güç dengesi* önemli yere sahiptir.¹⁴⁸ Yani kendi kendine yardım (*self-help*) ilkesine dayalı devletlerin kendi çıkarlarını hedef alan ittifak oluşumlarına yön vermesi, yalnızca zayıf devlere özgü bir özellik olmakla kalmayıp, ABD gibi başat güçler ve Çin, Sovyetler, Almanya, Japonya gibi büyük güçlerce tercih edilmesi kuramsal örnekleri çoğaltmaktadır. Almanya ve Japonya tehdidine karşı İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte Çin ve Sovyetlerle ittifak oluşturan ABD'nin sonraki tarihsel süreçte Batı Almanya ve Japonya ile ittifak kurarak komünizm tehdidine karşı Sovyetler ve Çin'i dengeleme davranışı, tarihsel süreçte devletlerin değişen çıkarlarına uygun şekilde ittifak partnerlerinin de değişebileceğinin en güzel göstergesidir.

Büyük güç ve küresel politikalarda etkili olan güç dengesi dinamiklerine bakıldığında, bölgede yükselen güç ve bölgesel ittifak(lar), problemin kaynağını teşkil eder. Bölgede bir aktör veya aktörler ittifakı çok fazla güç kazandığında bu gücün kendi çevresine karşı ofansif niyetleri olduğu düşünülmektedir. Bu tehdide karşı bölgedeki diğer devletler ya bölgenin kurumları ile veya onlar olmadan ittifak kurabilir.

Yükselen bir bölgesel gücü dengelemenin iki yolu vardır: Bunlardan birincisi, önce de belirttiğimiz gibi kendi silahlarında yenilik ve orduda modernizasyon oluşturma olarak düşünülen iç dengeleme davranışıdır. Çin ve Japonya örneğinde bu dengelemeye devletin rolünün de arttığı “kalkıncı devlet anlayışı” veya “kalkınma stratejisi”, ulusal gücün uluslararası güce etkileri olması bakımından eklenmiştir. İkinci yol ise bu bölümün son kısmında detaylı açıklanacak olan devletin bir dış dengeleme davranışı olan “ittifak” tır.

¹⁴⁷ “Major power” olarak orijinalinde yer alan terim, büyük/başat güç olarak çevrilmiştir.

¹⁴⁸ Rizwan, “Balance of Power”, s. 3.

Bölgesel dengelemenin iki amacı olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi; güç dengesinin amacı olarak daha önce belirtilmiş olan bölgede olası bir savaşın çıkma ihtimalinin önüne geçmek için bölgedeki devletler arasında güç paritesini açmadan dağılımını sağlamaktır. Bir başka ifade ile amaç, bölgesel istikrarın korunması ve sürdürülmesidir. İkincisi ise bölgede revizyonist politika seyreden, yani bölgeye tehdit yayan (yükselen güce karşı) devlete- toplam güç anlamında güçlü sayılmasa bile- karşı önlem alma amacıdır. Revizyonist devletlerin güç dengesinin bozulmasında, dolayısıyla bölgesel istikrara zarar vereceği varsayımından hareketle burada bölgedeki diğer devletlere tehdit oluşturmada, güçlü bir ordusu olup olmadığına bakılmaksızın, tek başına ofansif kapasite bile yeterlidir. Buna ilaveten, revizyonist devletler, kitle imha silahlarının üretim ve satın alımı sürecine girmeleri ile bölgedeki tehdit seviyesini artırmakta ve komşusu olan veya bölgenin diğer büyük devletlerince bölgesel istikrarsızlığın kaynağı olarak görülmektedir. Bu durumda da önleyici, ön alıcı savaş ve/veya kaçınılmaz savaş, olasılık dâhilindedir.¹⁴⁹

İstikrarı güç dengesinde gören realist paradigmaya karşı, güç dengesini “sinsi bir düş” olarak nitelendirilen liberaller istikrarı güç dengesinden öte, devletlerin ekonomik karşı bağımlılığında görürler. Çünkü devletlerin birbirlerine ekonomik anlamda bağımlılığı demek, onların herhangi çatışma veya savaş ortamını yaşamaması demektir. Robert Keohane ve Joseph Nye, “*Power and Interdependence*” adlı çalışmalarında çok ve çeşitli uluslararası aktörler tarafından şekillenen “karmaşık bağımlılık” modelini* ortaya atarak, bir boyuttaki gücün (örn. askeri) diğer boyuta kaydırılması (örn. ekonomik) ile fiziksel güç kullanımında azalma varsayımı ile açıklayan çalışma yapmışlardır. Bugünün Asya Pasifik Bölgesi’ndeki durumu da bu model ile açıklamaya çalışmışlardır. Model gerek güvenli çalışmaları gerekse dış politika alanında çok fazla kabul görmemiş olmakla beraber, realizme alternatif sunması ve uluslararası çalışmalarda ekopolitiğin kapsamına katkı yapmış olması bakımından önemlidir.¹⁵⁰

Güç dengesi kavramının bugün Asya Pasifik’te kilit kavram haline gelişi, bu kavramın liberal perspektifteki gibi bir düş olmasının ötesinde, neo-realist perspektife

¹⁴⁹ T.V Paul vd., *Balance of Power*, s. 7-8.

*Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık Kuramı’nın realist paradigmaya eleştirileri yukarıda incelendiğinden, bu bölümde tekrarlanmamıştır. Bu bölümde aynı kuram, güç dengesine yaklaşımı bakımından ele alınmıştır.

¹⁵⁰Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık Kuramı için bk. Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye Jr., *Power and Interdependence*, Glenville, Scott Foresman, 1989; Bk. Ayrıca Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, *Transnational Relations and World Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1972.

göre “devletlerin kazanımlarını artırma ve kayıplarını önleme adına iş birliği yaparak kendi faydasını artırma fırsatı bulduğu, zekice tasarlanmış bir güç politikası oyunu.” şeklinde görülmesindedir. Ulusal politikalarda fiziksel gücün kullanım yetkisi devletin tekelinde iken; uluslararası sistemde bu gücü kontrol eden üst otoritenin olmayışı, devletlerin gücü kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanmalarına sebep olmaktadır. Devletlerarasındaki güç dengesi bu sebeple tüm kapasitelerin dengesini yansıtır.¹⁵¹

“Güç dengesi” kavramının Çin uluslararası ilişkiler literatüründe doğrudan ABD ile özdeşleştiğini söylemek mümkündür. Batı için güç dengesinin onlarca tanımı varken; Çin için güç dengesi ABD’nin bölgedeki hegemonyasına dayalı özel bir strateji olarak görülmektedir. Bir diğer ifade ile Çin için güç dengesi, hegemon güce ait özel bir stratejidir.¹⁵²

Tarihçi Shi Wen, bölgede istikrarın güç dengesinden daha çok; iki devlet arasında oluşturulacak güven ortamı, güvenlik revizyonu (Tayvan’ın silahsızlandırılması gibi) ve Pasifik İttifakında yapısal revizyondan (güçlendirilmiş fakat sınırlı bir Japonya- ABD müttefikliği) geçtiğini belirtmektedir. Buna ilaveten, Çin’de askeri ve ekonomik yükselişin ve ABD’deki göreceli düşüşün, Batı Pasifik’te askeri ve ekonomik açıdan güç dengesinde kökten değişime yol açabileceğini de ortaya atmaktadır.¹⁵³

Merkezi güç mekanizması olmayan anarşik alanda her egemen ülke, bağımsızlığını korumak amacıyla ordusunu genişletmeye çalışır. Bu noktada hâkimiyet kurmaya çalışan potansiyel gücün kendi çıkarları doğrultusunda gücünü maksimize etmesi, diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanabilir ve askeri güç politikaları oluşturan güç dengesi çıktısını verebilir. Özetle ifade etmek gerekirse güç dengesi, bir temel (hâkim) güce karşı onu engelleyen bir gücün ortaya çıkması durumudur.¹⁵⁴

¹⁵¹ Waltz, *Men, the State and War*, s. 204-205.

¹⁵² Cheng, Jen-Chih, 「權力平衡理論」析論美「中」南海戰略思維學術論著從「權力平衡理論」析論美「中」南海戰略思維 (Güç Dengesi Kuramı Perspektifinden Güney Çin Denizinde Amerikan ve Çin Stratejilerinin Bir Analizi), *Prospect & Exploration* Cilt 16, Sayı 3, 107 Yıl 12, s. 42.

¹⁵³ Shi Wen, 构建稳定的亚洲：为了中美权力平衡的议程 (İstikrarlı bir Asya Yaratmak: Çin ve ABD Arasında Bir Güç Düngesi Ajandası).

¹⁵⁴ Gan Yihua, 歐盟與美國的權力關係：「柔性平衡」的適用性 (AB ile ABD arasındaki güç ilişkisi: “Esnek Denge”nin Uygulanabilirliği) *Ulusal Chengchi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi Yayınları*, Cilt 47, Sayı 2, 1997.

Japon literatüründe “güç dengesi” kavramı, “*homojen olmayan uluslararası toplumda, ortak bir güç olmadığında bazı bağımsız ulusların, diğer grubun veya ulusun baskın hegemon gücünü ortadan kaldırmaya çalışıp dengelerken, kendi göreceli ulusal çıkarlarını ortaya koyması*” ile ifade edilmektedir. Güç dengesi, ulusların birbirleri ile çatışmayacak şekilde barış ve istikrara katkı yapan uluslararası politika veya ilkelerdir.”¹⁵⁵ Buna ilaveten Japonya’ya göre, ittifaka dayalı ilişkiler, küresel zorlukların üstesinden gelmek için bir yol ve devletin tehdide yanıt verme kapasitesini geliştirici ve güvenliği artırıcı bir araç; güvenlik ortamının geliştirilmesindeki unsurdur.¹⁵⁶

Mevcut uluslararası ilişkiler çalışmalarında “ittifak” kavramının kapsamının tam bir netlik kazanmadığını söyleyebilmek mümkündür. Özellikle güvenlik kapsamında analiz edilen “ittifak” ilişkileri, Asya Pasifik’teki eko güvenlik trendi düşünüldüğünde kapsam temelinde zayıf kalmaya başlamıştır. Özellikle son yıllarda Asya Pasifik’te kurulan ekonomik iş birliği modellerinin Batı tarafından ittifak (*coalition*) şeklinde yorumlanması ve bu oluşumların askeri iş birliğini de barındırması, Çin’in yükselişi ile başlayan ittifak ağı dinamiğinin kavramın kapsamında da muğlâklık yarattığını göstermiştir.

Realist perspektifte “ittifaklar”, güç dengesinin en önemli çıktısıdır.¹⁵⁷ Walt’a göre ittifaklar, “*iki veya daha fazla devlet arasında resmi veya resmi olmayan güvenlik iş birliği ilişkileridir*”.¹⁵⁸ Ayrıca “*İttifak, tehdide cevap verme şeklidir*”. Anarşik uluslararası sistemde devletler kendilerini korumak adına ittifak kurar. Ancak bu ittifak güce karşı değil, algılanan tehdide karşıdır. Walt, bu varsayım ile güç dengesi kuramını yeniden formülize ederek “*tehdit kuramı*” adını vermiştir.¹⁵⁹ Devletlerin davranışlarını inceleyen çalışmalarda “ittifak kuramı”nın çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Ancak geleneksel güç dengesi kuramına göre ikincil veya küçük güçlerin büyük güçlere karşı gösterdiği bu davranış¹⁶⁰, büyük güçlerin veya

¹⁵⁵Japon literatüründe “güç” dengesi kavramı için bk. 09.12.2021 (Erişim), <https://kotobank.jp/word/%E5%8B%A2%E5%8A%9B%E5%9D%87%E8%A1%A1-546684>.

¹⁵⁶ 09.12.2021 (Erişim), https://www-mofa-go.jp.translate.google.com/mofaj/area/usa/hosho/henkaku_saihen_k.html?_x_tr_sl=ja&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc.

¹⁵⁷ Morgenthau, *Politics Among Nations: ...*, s.169.

¹⁵⁸ Walt, *The Origins of Alliances*, s. 12.

¹⁵⁹ Tehdit kuramı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Stephan M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca and London, New York, 1987.

¹⁶⁰ Alyson J. K. Bailes, Bradley A. Thayer and Baldur Thorhallsson, “Alliance theory and alliance ‘Shelter’: the complexities of small state alliance behaviour”, *Third World Thematics: A Two Journal*, Routledge Taylor & Francis Group, Cilt 1, Sayı 1, 2016, s. 9.

yükselen güçlerin neden ittifaklar sistemine dâhil olduğunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır ki; bu durumda tehdit kuramının daha açıklayıcı olduğunu belirtmemiz gerekir.

Kapsayıcılık ve netlik anlamında tipolojileri değişen “ittifak” kavramı için mevcut tanımlamalar da değişmektedir. Walt, ittifakı genel anlamda “iki veya daha fazla bağımsız devlet arasında resmi veya yarı resmi güvenlik iş birliği olarak tanımlarken Wolstman daha genel bir tabirle “ikili veya çoklu anlaşmalar bütünü” şeklinde tanımlar. Synder bu tanımları daraltarak ittifakı “bir devletin diğer devlete karşı belirli şartlarda askeri gücünü kullanıp kullanmaması olası durum” olarak nitelendirir. Korolov, askeri ittifakın şekillenmesindeki aşama ve kriterleri sınırlı kurumsallaşma ve derin kurumsallaşma süreçleri ile açıklamaktadır. Sınırlı kurumsallaşma temelli normal ittifaklarda bir ittifak anlaşması, düzenli danışmanlık mekanizması, askeri-teknik iş birliği ve askeri personel değişikliği, düzenli askeri talimler ve güven oluşturma önlemleri yer alırken; derin kurumsallaşmada entegre askeri komuta, müşterek füze konuşlandırılması ve/veya askeri üslerin değişimi ve müşterek savunma politikaları yer almaktadır.¹⁶¹

İttifak kavramı genel anlamıyla iki devlet arasındaki “dostluk” veya “birlikte çalışma ortaklığı” anlamını ifade ederken; kuramcıların bu kavramı daha spesifik (bağlayıcı bir anlaşma ile iki veya daha fazla devletin, anlaşmanın *casus foederis* maddesi kapsamında askeri güç kullanımına imkân tanıyan) bir hale getirmeye çalıştığı görülmektedir. Buna göre ister ofansif ister defansif güce sahip olsun, sınırlı veya sınırsız, eşit veya eşit olmayan, ikili veya çoklu ortaklıklarla olsun, ortak bir hedefi başarabilmek için kendine güç kullanmaya yönelik tedbir taahhütleri içeren oluşumlar, ittifaklık olarak kabul görmektedir. Siyaset bilimciler “ittifak” kavramına yalnızca teknik olarak değil, ittifakların ne şekilde işlediğine de odaklanmaktadır. Buna göre ittifaklar yalnızca ulus devletlerin kurum oluşturma kapasitesini artırmak değil, diplomasi veya savaş konumunu oluşturma, koruma veya güçlendirme amacı taşımaktadır. İttifakların amacı bir ortak düşmana karşı ittifaklık anlaşmasına sahip olmak iken işlevi ortak bir düşmana karşı güçleri birleştirmektir.

İttifaklar, uluslararası ilişkiler alanında en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Devletlerin neden ittifak ilişkisine girdiği, ittifak ilişkisinin hangi değişkene bağlı olarak ve kim ile kurulduğu konusunda çeşitli araştırmalar mevcuttur.

¹⁶¹ “Alexander Korolev, “On The Verge of An Alliance: Contemporary China-Russia Military Cooperation”, *Asian Security*, Cilt 15 Sayı 3, 2019, s. 236.

Bu konudaki en yaygın görüş, ulusal güvenliğe karşı tehditlere verilen devlet davranışı yanıtıdır. Tehdidin kaynağı ise dış ve ulusal tehditler olarak ayrılmaktadır. Dış tehditler, büyük güçler arasındaki ilişkilere odaklı iken, iç tehditler özellikle gelişmekte olan daha küçük devletlerce şekillenen ittifaklara odaklıdır.

İttifakları, ülkeler arasındaki iş birliğini tanımlayan resmi veya gayri resmi ilişkiler olarak tanımlayan Yoshizaki, ittifaka dayalı ilişkilerin de uluslararası alandaki diğer unsurlardan etkilendiğini ifade etmektedir.¹⁶² Liska'ya göre, iç ve dış tehditlerin yanı sıra ittifakların rolü, bir tehdidi karşılamaya yönelik işlevinin olmasının yanı sıra, güçlü bir ittifakı sınırlandırma yoluyla uluslararası denge sağlama (Liska buna ittifaklararası kontrol sağlama adını vermektedir) demektir. Bu bağlamda Liska, büyük veya ikincil güç ayrımı yapmaksızın ittifakları işlevlerine göre ayırmaktadır.¹⁶³ Robert Rothstein, askeri ve siyasi ittifakları ayırarak siyasi ittifakları kararsız müttefik davranışlarını sınırlandıran bir eylem olduğunu iddia eder. İttifak kavramını bir yönetim aracı olarak gören Schroder, ittifakları bir kontrol mekanizması olarak görmekte ve uluslararası sistemde barışı daha iyi garantilediğini ifade etmektedir.

1.3.2 Tehdide Karşı Devletlerin Geliştirdiği Stratejiler

Stephan M. Walt, Orta Doğu Bölgesi üzerindeki dengeleme davranışları üzerine yaptığı “*Origins of Alliances*” adlı çalışmasında, klasik ve yapısalcı realist kuramcılardan farklı olarak, devletlerin dengeleme davranışının kaynağından “güç” değil, “tehdit” durumunun bulunduğunu iddia eder. Devletlerin dengelemeye olan eğilimlerinin peşine takılma eğiliminden daha fazla olduğunu savunan Walt, tehdidin farklı kaynakların- *toplam güç, coğrafi yakınlık, ofansif güç, saldırgan niyetler*- kullanılacak stratejiyi de tercih etmede etkili olduğunu düşünmektedir.¹⁶⁴ Önemli bir dış tehdide karşı devletler sistemin yapısına, büyüklüklerine ve dış politikalarına bağlı olarak güç dengesini kendi lehine çevirmek veya hâlihazırdaki güç dengesini korumak

¹⁶² 吉崎 知典, (Tomonoro Yoshizaki), 「同盟の終焉」論をめぐって — NATO の事例を中心に (İttifakın sonu teorisi üzerine NATO üzerine odaklanmak) — 防衛研究所紀要 (*Ulusal Savunma Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*) 1 Cilt 10, Sayı 3, Mart 2008.

¹⁶³ George Liska, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, John Hopkins University Press, Robert Rothstein, “Alliances and Small Powers”, Institute of War and Peace Studies of the School of International Affairs of Columbia University, New York: Columbia University Press, 1968, *The American Historical Review*, Cilt 74, Sayı 5, Haziran 1969, s. 1614–1615; Paul W. Schroder, *Alliances, 1815–1945: Weapons of Power and Tools of Management*, (Ed.) Wetzels, D., Jervis, R., Levy, J.S., Systems, Stability, and Statecraft: Essays on the International History of Modern Europe, Palgrave Macmillan, New York, 2004.

¹⁶⁴ Walt, *Origins of Alliances*, s. 275-277.

için farklı stratejiler geliştirebilirler. * Dengeleme, peşine takılma, başka devlete sorumluluk yükleme, yüklenen sorumluluğu yerine getirme ve korunma bu stratejilerdendir. Devletlerin bu stratejileri kullanmasının nedeni, kendilerini mevcut tehdide karşı güvende tutma amacıdır.

Devletlerin kullandığı güvenlik stratejilerinin merkezinde bulunan dengeleme davranışını, sistem seviyesinde üç kategoride incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi olan “sert dengeleme” (*hard balancing*) davranışı, devletlerin askeri kapasite ve stratejilerine düzenleme getirdiği hem resmi ittifaklık hem de karşı ittifaklık ilişkileri kurduğu, müttefiki olan devletin de kapasitesini geliştirmek amacıyla stratejiler geliştirdiği bir dengeleme davranışı olup; geleneksel realist ve neorealist kuramcılarının anlayışında temel yer teşkil eder. Günümüzde ise yoğunlukla Doğu Asya ve Güney Asya devletlerinde görülmektedir. İkincisi, “yumuşak dengeleme” (*soft balancing*) davranışında yükselen gücü engelleme amacı, sınırlı silah ve güvenlik anlayışı geliştirme, adhoc çalışmalarında ve bölgesel veya uluslararası kurumlarla iş birliği ve anlaşmalar yoluyla resmi ittifakların üstü örtülü şekilde şekillenmesine yansımaktadır. Yumuşak dengeleme politikaları, güvenlik rekabetinin yoğun olduğu zaman ve yerde açık şekilde; güçlü devletin tehdit boyutu üst seviyeye ulaştığında ve sert dengeleme de mevcut olduğunda gizli şekilde yürütülmekteydi. Günümüzde bu tür bir strateji ABD’nin Çin’i dengelemek amacıyla Japonya ve Hindistan ile iş birliği içerisinde yürüttüğü güvenlik iş birliği anlaşmalarında görülmektedir.¹⁶⁵ Bu dengeleme davranışlarından üçüncüsü, asimetrik dengeleme davranışı olup; terörist gruplar gibi alt ulusal aktörlerle ulus devlet arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Alt ulusal aktörlerin ulus devletin stratejisini yönlendirme, değiştirme veya yok etme amacı taşımaktadır.

	<i>Rekabetin Yapısı</i>	<i>Kilit Stratejiler</i>
--	-------------------------	--------------------------

* Örneğin savaş, göreceli güç elde etme yönündeki en temel stratejidir. Bunun yanı sıra, tehdit (*blackmail*), yemi at oltaya al (*bait and bleed*), fiziksel güç gibi bazı stratejiler tarihsel anlamda kullanılmış ancak şu an geçerliliğini yitirmiş stratejilerdir. Bk. Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 94.

¹⁶⁵ Paul vd., “*Balance of Power:...*”, s. 3-5.

Tablo
3.

Sert Dengeleme (Hard Balancing)	<i>Yoğun, açık, sıfır toplamı, genellikle göreceli kazanç</i>	<i>Açık silahlanma, resmi ittifak veya her ikisi de</i>
Yumuşak Dengeleme (Soft Balancing)	<i>Alt bölümlü, sıfır toplamı olmayan, şimdilik sınırlı göreceli kazanç</i>	<i>Sınırlı silahlanma, resmi olmayan, üstü kapalı (zımni) veya taraf devletlerarasında, uluslar arası kurumlar içerisinde veya dışında ad hoc güvenlik anlayışı</i>
Asimetrik Dengeleme (Asymmetric Balancing)	<i>Devlet veya devlet dışı aktörler (özellikle terörist gruplar) tarafından. Devlet dışı aktörlere güvenmek zor olsa da rekabet yoğunudur.</i>	<i>Devlet dışı aktörler ve onların devlet sponsorları asimetrik stratejilerin dengeleyicisidir. Devletler tehdidi karşılayabilmek için alışılmış (geleneksel) ve alışılmışın dışındaki stratejilerin karışık halini uygular.</i>

Dengeleme Davranışı

Dengeleme davranışı, yukarıda görüldüğü gibi, sistem seviyesinde üç farklı nitelikte olabildiği gibi, devletlerin etkileşime girdiği bağlamda farklı alanlarda da (ekonomik, askeri, politik vb.) olabilir. Yukarıda da örneklendirildiği gibi, güç dengesinin sistemik ve alt sistemik şeklinde ve ekonomik, askeri gibi farklı boyutları bulunmaktadır.¹⁶⁶ Bu çalışmada Doğu Asya’da Çin ve Japonya’nın kilit aktör olarak içerisinde bulunduğu ittifakların niteliğinden hareketle, güç dengesinin daha çok politik, askeri ve ekonomik (ekonomik alanın uluslararası ilişkiler alanını kapsayan kısmı) boyutları üzerinde durulacaktır.

Morgenthau’nun iddia ettiği şekilde bir devletin gücünün araç olarak caydırma etkisinin, diğer devlet(ler)in peşine takılma stratejisi seçmesinde etkili olduğu; ancak devletlerin gücünün yarattığı tehdit etkisinin ise dengeleme davranışının ortaya çıkmasına sebep olduğu söylenebilir.¹⁶⁷ Kenneth Waltz’a göre ise anarşi düzeninde bulunan devletler peşine takılmaktansa dengelemeyi tercih eder. Hiyerarşik düzende ise aktörler kendi güvenliklerini garanti altına almak amacıyla daha çok peşine takılmayı tercih ederler. Ancak anarşik düzende peşine takılmayı tercih etmek,

¹⁶⁶ Paul vd., *“Balance of Power:...”*, s. 5-6.

¹⁶⁷ Bk. ayrıca Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf Inc., New York, 1948.

yükselen gücün çok fazla ileri gitmemesi için onunla flört etmektir. Bir devlet, öncelikli olarak göreceli gücünü göz önünde bulundurmalı; büyük güçleri cazibe olarak görmekten öte, her zaman tehdit oluşturabileceğini düşünmelidir. Bu sebeple zayıf güçler için düşman ile iş birliği yapmak onun (zayıf gücün) hayatta kalması için belki tek şans iken; yalnızca yine yükselen güç gibi büyük olan diğer büyük güç dengeleme gibi bir riski göze alabilir.¹⁶⁸

Dengeleme, (*balancing*) daha çok tehdit uyandıran devlete karşı ittifak ilişkisi kurma yoluyla sağlanırken; peşine takılma* (*bandwagoning*) tehlike uyandıran devletin davranışına uygun davranışlar gösterme halidir.¹⁶⁹ Bir diğer ifade ile dengeleme, olası tehdide karşı kullanılan ihtiyati tedbirdir. Dengeleme davranışı ile tehdit algılayan devlet, tehdidi oluşturan devleti çevreleme amacı güder.¹⁷⁰ Yani dengelemenin kaynağında gücün kendisi değil; tehdit algısı yatar. İkinci Dünya Savaşı sürecinde hem yönetsel hem de ideolojik farklarına rağmen ortak bir düşman ve tehdidin boyutu, Amerika ve Sovyetleri aynı ittifakta bir araya getirmiş; savaşın sonlanması ile kapasite dağılımları birbirinden farklı olan bu iki devlet, tekrar iki rakip olmuştur. Öncelikleri ve eğilimleri fark etmeksizin, güç dengesini korumak için aynı safta yer almışlardır.

Uluslararası sistemde devletlerin niyetleri sürekli bir değişime tabi olduğundan ve devletlerin niyetleri ile ilgili bir belirsizliğin var olmasından kaynaklı olarak potansiyel tehlikeye karşı dengeleme davranışı görülmektedir. Diğer bir ifade ile dengeleme bir bölgede ne derece yoğun ise bu, tehdidin yoğunluğunun bir o kadar yüksek olduğunun ve güven ortamının da aynı derecede sağlanmaya çalışıldığının en büyük kanıtıdır.¹⁷¹ Dolayısıyla Walt'un Orta Doğu Bölgesi üzerine uyguladığı analize benzer bir yaklaşım, Asya Pasifik Bölgesi için de yapılabilir. Sürekli bir değişim içerisinde olan bölge mimarisinde özellikle Çin'in niyetindeki belirsizlik, bu tehlikeye karşı dengeleme davranışı oluşturmuş; dengelemenin yoğunluk derecesi ise bölgede tehdit seviyesinin de yoğun olduğunun göstergesi olarak ortaya çıkmıştır. Bölgede

¹⁶⁸ Waltz, *Theory of International Politics*, s. 126.

*Peşine takılma (*bandwagoning*) terimi, Amerikan seçim politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Seçimlerdeki adayın seçimi kazanma olasılığı yüksek görülüyorsa, oy verenler arasında kararsız kalanların, adayın zaferinden bir pay elde edebilmek için ona oy vermesi beklenir. Peşine takılanlar (*bandwagoners*) güçlü partiye taraf olarak kendi kazanımları artırma hedefindedir.

¹⁶⁹ Walt, *The Origins of Alliances*, s. 41- 42.

¹⁷⁰ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 94.

¹⁷¹ Waltz, *Theory of International Politics*, s. 54-99.

Japonya ise Walt'un toplam güç unsurlarından hareketle, coğrafi yakınlık, ofansif kapasite ve ofansif niyet düşünüldüğünde Çin'in önündeki kilit dengeleyicidir.

Nedenleri açısından bakıldığında dengeleme, bölgesel dengeleme bölümünde de analiz edildiği gibi 1) istikrarın sağlanması, korunması veya sürdürülmesi; 2) tehdit yaratan yükselen gücün engellenmesi gibi amaçlar taşır. Sonuçları açısından bakıldığında dengeleme, kendi düşmanına karşı (*ally against*) ittifak kurma sonucunu doğurur. Peşine takılma stratejisi (*bandwagoning*) ise, tehdit olarak algılanan devletin kendi gücünü artırmasının önüne geçilmesi amacı bir tarafa bırakılarak; pastadan küçük de olsa bir dilim alabilmek umuduyla kendi düşmanı ile ittifaka girme (*ally with*) sonucunu doğuran stratejidir.

Dengeleme davranışının, peşine takılma stratejisine göre daha etkili olduğunu (tehdidi önleme açısından) söylemek mümkündür. Peşine takılma stratejisi ise daha etkisiz olup; ittifaka girilen devletin lehinde güç dengesinin terazisini değiştirebilme ihtimalinden dolayı önemli görülmektedir. Peşine takılma stratejisinde asıl amaç, ciddi tehlike oluşturma olasılığı taşıyan saldırgan devletin nabzına göre hareket edip; ona kendini daha güvende hissettirerek tehdidi doğurabilecek olası teşvikleri azaltmaktır. Büyük güçlerin daha çok dengeleme davranışını tercih etmesine karşı, zayıf devletlerin peşine takılma stratejisi gütmesi olağan bir durumdur.

Tehdit algılayan devletin temel dengeleme stratejilerinden bir diğeri, başka devlete sorumluluk yükleme (*buck-passing*) stratejidir. Bu strateji, genellikle bölgeye coğrafi anlamda uzak kalan devlet (*off-shore balancer*) tarafından, bölgede tehdit uyandıran devletin düşmanı olan bölgesel diğer devlet üzerinde kullanılır.¹⁷² Başka devlete sorumluluk yükleme stratejisi için büyük güçler ya kendi kaynaklarını kullanır ya da sorumluluk yüklediği devletin kaynaklarını güçlendirmesine yardımcı olur.

En az iki büyük güçlü devletin yer aldığı dengeli iki kutuplu sistemde veya gücün büyük güçler arasında dengeli dağıldığı çok kutuplu, dengeli sistemde hegemon olmayı amaçlayan bir devlet de bulunmamaktadır. Bu sebeple, sorumluluk yüklenecek bölgesel devlet (geyik avcısı) olamayacağından, başka devlete sorumluluk yükleme stratejisinin kullanım alanı da olmayacaktır. Bu durumda tehdit algılayan büyük gücün rakibi büyük gücü dengelemekten başka seçeneği kalmaz. Bir diğer ifade ile başka devlete sorumluluk yükleme stratejisi, halen bölgede büyük bir güç varken ve

¹⁷² Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 139-157.

potansiyel hegemon henüz yokken kullanıma uygundur.¹⁷³ Asya Pasifik Bölgesinin çok kutuplu düzensiz yapısı ve en az iki bölgesel hegemon amacı taşıyan rakip aktör - Çin ve Japonya- olduğu varsayıldığında, ABD bölgede olmasaydı, Çin tehdidine karşı geyik avcısı (*buck-catcher*) olarak zaman zaman Japonya'ya, zaman zaman da Hindistan ve Avustralya'ya sorumluluk yüklediği söylenebilirdi.

Devletlerin üçüncü stratejik tercihi olarak güç dengesi kapsamında yer alan ve dengeleme ile peşine takılma arasında bir üçüncü strateji tercihi, “korunma” (*hedging*) stratejisi olarak adlandırabileceğimiz stratejisi bulunmaktadır. Devletler, genellikle ekonomik ve askeri kapasitelerinin durumuna, sistemik güç kaymalarına göre hangi stratejiyi kullanacaklarına karar vermektedir. Politik anlamda bir yükselen gücü hegemon güce dönüşmeden engelleme yöntemi olarak görülen “dengeleme” ile tehdidin kaynağı görülen devlet ile ittifak kurma anlamına gelen “peşine takılma” stratejileri, mevcut koşullarda devletlerin karmaşık stratejilerini tanımlamada yetersiz kaldığından, araştırmacılar “korunma” gibi opsiyonel farklı stratejiler de ortaya atmışlardır. Daha çok ikincil veya küçük güçlerin stratejisi olarak görülen “korunma” stratejisi, devletin askeri kapasitesinin artırılması yolu ile diplomatik ve askeri karşılama hazırlığı içerisinde olup ekonomik iş birliğinin artırılması süreçlerinden oluşmaktadır. Özellikle büyük güçlerin, korunma stratejisi uygulayan devletlere yoğun güç rekabeti esnasında baskı uygulaması, onlara politik duruşlarında netlik kazandırma amacı taşımaktadır. Bu bağlamda Çin'e yönelik Japonya'nın “korunma” stratejisi uygulamakta olduğu sıkça yer almaktadır. Çünkü Anayasa'nın 9. Maddesi gereğince güç kullanımı yasak olan Japonya'nın sınırlı askeri kapasitesi, ABD ile sıkı ittifak ilişkisi ve Çin ile geliştirdiği ekonomik ilişkileri düşünüldüğünde, Japonya'nın Çin'in bölgedeki hâkimiyetine karşı bu stratejiyi geliştirdiği söylenebilir. Diğer taraftan, ABD'nin bölgeden çekilme riskinin Japonya'yı korunma stratejisine ittiği de söylenebilir. Ancak gerek “korunma” stratejisinin net olarak kavramsallaştırılmaması, gerekse güç değişimlerine göre değişen Japon dış politikası düşünüldüğünde, aslında durum bundan daha karmaşık görünmektedir.¹⁷⁴

Dengeleme, peşine takılma, başka devlete sorumluluk yükleme, sorumluluk alma gibi stratejiler, bölgesel ittifakın oluşumunda yer alan güvenlik boyutlu

¹⁷³ Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, s. 270-329.

¹⁷⁴ Kei Koga, “The Concept of Hedging Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift”, *International Studies Review*, Sayı 20, s. 633-634.

araçlardır. Bu güvenlik araçlarına ilaveten ittifakların oluşumunda etkili olan politik araçlar da bulunmaktadır. Bunlar: 1) *diplomasi* 2) *ideoloji* 3) *bölgesel veya küresel nüfuz etme*, 3) *dış yardımlar* şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Nüfuz etme (*penetration*), *devletin ulusal politik sistemini ittifak oluşturma yönünde teşvik etmeye yönlendirmek* olarak tanımlanabilir. Nüfuz etme stratejisi, devletin ittifak için diğer teşvik unsurlarının mevcut koşullarda var olmadığı zamanlarda kullandığı bir araçtır. Nüfuz etme ve dış yardım araçları, aynı ulusal çıkarı taşıyan devletlerarasında kullanıldığında başarılı çıktı verebilir ancak tek başına kullanıldığında ittifak açısından çok da etkin bir araç olduğu söylenemez. Ancak bu araçların ittifak oluşumunda fazlaca etkisinin olmayışı demek, uygulanmasının gerekli görülmediği anlamına da gelmemektedir. Diğer faktörlerle bir araya geldiğinde, benzer ideolojiler, benzer ulusal fayda, benzer yönetim yaklaşımları vb., daha etkin bir süreç de izleyebilir.¹⁷⁵

Büyük güçlerin düzenli dağılım gösterdiği bölgelerde ittifakların görülmemesi olasılığı kadar, çatışma riski yüksek olan düzensiz çok kutuplu bölgesel sistemlerde yoğun ittifak olasılığı mümkündür. Asya Pasifik'te büyük güçlerin oluşturduğu çok kutuplu yapı ve gücün bölgede görece eşit dağılımının olmayışı, bölgenin bir ittifaklar ağı ile örülü hale gelmesine sebep olmuştur. Çok kutuplu ve dengesiz yapıda, nispeten istikrarlı Asya Pasifik mimarisine bakıldığında, güç dengesinin bu istikrarın temel sebebi olduğu söylenebilir. İttifaklar, iki kutuplu Çin ve ABD liderliğinde modellenmiş olup; ABD'nin Çin'e karşı bölgede sorumluluk yüklediği Japonya ve Çin arasında iki kutuplu bir bölgesel ittifak düzeninin var olduğu da görülmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönem, ittifakların artmasına ivme kazandıran köşetaşı olarak nitelendirilebilir. Soğuk Savaş öncesi Rusya ve ABD eksenindeki iki kutuplu ittifak düzeni, bölgede Rusya'nın göreceli güç kaybı ve Çin'in göreceli gücünün artması sonrasında Çin ve ABD müttefiki Japonya olarak yeni aktörlerle değişim göstermiştir. Soğuk Savaş dönemine kadar nispeten daha istikrarlı görülen iki kutuplu dünya düzeninde bölgede ideolojik yakınlaşmaya bağlı Rus-Çin ittifakı ve tam demokratik yapıdaki ABD ile benzer yönetim şekli sergileyen yarı demokratik yapıda sayılan Japonya, bölgedeki ittifak aktörleri olarak görülmektedir. Yine soğuk savaş sonrası kıta aşırı dengeleyici (*offshore balancer*), süpergüç ve tek güç olan ABD, Asya

¹⁷⁵ Walt, *Origins of Alliances*, s. 424-448.

Pasifik'te sorumluluğu Çin'in kilit rakibine yükleyerek (*buck-passing*) Japonya'nın Çin'in yükselişine engel olmasını desteklerken, bölgenin diğer yükselen güçleri ile de (Hindistan ve Avustralya gibi) ittifakını sürdürmektedir.*

Bazı araştırmacılar, günümüzde Çin'in yükselen gücünün uluslararası sistemin yapısını, güç ilişkilerini, uluslararası güvenliği, sınır aşırı ekonomik faaliyetleri ve en önemlisi 21. yüzyılın politik ve ekonomik dinamiğini değiştirdiğini iddia etmektedir. Birçok araştırmacıya göre ise, Çin'in büyüyen gücünün Güney Çin Denizi sorunu gibi Asya'daki bazı güvenlik çalışmalarına paralel gittiğini ileri sürmektedir. Bu sebeple Çin'in büyümesine karşı şüpheci bir yaklaşım mevcuttur. Bazılarına göre ise Asya'da Çin'in bölgesel ekonomik liderlik konumuna geçtiği (Japonya'nın önceki konumu), Amerika'nın ise bölgenin istikrarı ve güvenliğinden sorumlu önemli bir aktör olduğu, bunun da Asya Pasifik'te yer alan diğer devletlerin oluşacak ittifaktaki yerini belirlemeye zorladığı şeklinde yorumlanmaktadır.¹⁷⁶ Bu sebeple, Asya'da mevcut güvenlik rekabetinin yanı sıra, Çin ve Japonya'nın kendi tarafında ittifak ortağı kazandırabilmek amacıyla yürüttükleri politik araçlar bölgesel açıdan önem kazanmaktadır.¹⁷⁷

1.3.3. İttifak Çerçevesinde Süper Güç ve Bölgesel Güç İlişkisi

Tehdide cevap verme davranışı yukarıda da belirtildiği gibi dengeleme, peşine takılma, başka devlete sorumluluk yükleme, korunma gibi güvenlik stratejileriyle sağlanabildiği gibi, eğer bir bölgede dengeleme fazla ise, o bölgenin güvende (barış ortamında) olduğu söylenebilir. Bir diğer ifade ile aslında dengelemenin bölgede fazla oluşu, ittifakları da fazlalaştıran temel etkidir.¹⁷⁸ Bir diğer ifade ile tehdiye karşı dengeleme davranışı farklı yöntemlerle olabilir. Bunlardan en sık karşılaşılanı, devletlerin diğer devletin gücünü kendisinininkine katmasıdır. Bu şekilde süper güçler birbirlerinden gelen tehdidi karşılamak için müttefik arayışına girer. Bu da bölgesel devletin toprağında üst edinilmesi veya askeri varlığın sürdürülmesi şeklindedir. Bu

*Asya Pasifik'in yukarıdaki ittifak durumu, Walt'un Orta Doğu ülkelerini temel alarak yaptığı *Origins of Alliances* çalışmasında yer alan "İttifakı Şekillendiren Faktörler" incelenerek Asya Pasifik Bölgesi için yazılmıştır.

¹⁷⁶ Mingjiang Li vd., "Growth of China's Power: ..., s. 4-5.

¹⁷⁷ Walt, *The Origins of Alliances*, s. 42-71.

¹⁷⁸ Stephan M. Walt, "Alliance Formation and The Balance of World Order", *International Security*, Cilt 9, No 4, s. 3-43.

şekilde diğer devletin etkisinin genişletilmesi sağlanarak çevrelenir. Nadiren iki süper güç arasında iş birliği de doğabilir.

Bölgesel devletler ise çok şiddetli bir çatışma halinde sıklıkla bir süper gücün veya seyrek olarak da başka bir bölgesel gücün desteğini alırlar. Çünkü bölgesel güçler, diğer bölgesel güçlerden gelen tehditlere karşı daha duyarlıdır. Bu varsayımı doğru kabul edersek; ittifakların çoğu bir veya diğer süper gücü dengelemek amacıyla oluşmaktan çok; yine bir bölgesel (içeriden veya dışarıdan) tehdit uyandıran devletin agresif davranışını karşılamak amacıyla oluşacaktır. Bölgesel güçleri ele alırken, küresel güç dengesi kuramından çok; bölgenin şahsına münhasır yapısını göz önünde tutan ve uluslararası sistemin yapısından çok bölgesel yapıda kendini gösteren ittifak girişimlerine daha çok yer verilmelidir. Çünkü birim seviyesinde, devletlerin yapısı arasında rahatça görülebilen farklar, bölgesel seviyede de mevcuttur. Bir başka ifade ile bölgenin yapısı, küresel yapıdan farklı olup, bölgenin kendine özel yapısına uygun ittifakların oluşumunun gözlemlenmesi beklenmektedir. Bunun nedeni, bölgesel güçlerin birincil önceliğinin bölgesel güç dengesinin sağlanması ve bölgenin istikrarına katkı sağlamak oluşudur. Ancak bu davranış, pek tabii küresel güç dengesi de göz önünde bulundurularak yapılır. Bu Waltçu yaklaşım; Çin yerine ABD müttefikliğini tercih eden Japonya'nın durumunu da uygun şekilde tasvir etmektedir. Bu varsayımın aksi olsaydı hem Japonya'nın hem de Çin'in bölgede birbirlerine değil; ABD'ye karşı ortak bir tutum sergilemesi beklenirdi.

Bölgesel devletlerin küresel dengeyi değiştirmeye etkileri olmadığından süper güçlerden göreceli olarak daha zayıftır. Bu sebeple kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için bir süper gücün yardımına ihtiyaç duyarlar. Bir başka ifade ile tehdit algısına karşı devletin verebileceği en tipik davranış dengeleme ise, küresel güç dengesinde çok etkin olmayan bölgesel güçlerin yakından gelebilecek bir bölgesel tehdiye karşı bir süper güçle ittifak yolunu tercih etmesi olasıdır.¹⁷⁹

Spesifik bir bölgede sürekli değişimler ve güç dengesizliği durumları yaşanıyorsa, o bölgenin yerel (bölgesel) tehditlere karşı daha hassas olduğu söylenebilir. Çünkü bu durumda ittifakın şekillenmesi biçimleri arasında büyük çaplı farklılıklar gözlemlenecektir. Bir diğer ifade ile devletlerarasında güç eşitliğinin önemi

¹⁷⁹ Walt, *Origins of Alliances*, s. 186-298.

kadar, ortaya çıkan ittifakların çıktısı olan ittifak güçleri arasındaki farklılıkların da istikrara etkileri açısından önemi büyüktür.

Bir bölgesel güç için iki kutuplu (iki süper gücü olan) bir düzende önemli olan hangi süper gücün daha güçlü olduğu değil; hangi süper gücün bölgesel güç ile ittifaka sıcak baktığıdır. Bir bölgesel güce karşı en az agresif davranan süper güç bu durumda ittifak partneri olabilir. Bunun yanı sıra ittifak partnerliği tercih edilecek süper güç ile ulusal yönetimdeki benzerlikler de bu tercihi etkileyen unsurlardandır.

Asya Pasifik'te farklı tarihsel dönemlerde mevcut olan iki kutuplu süper güç bölgesel güç ittifakı görülmektedir. Birisi Sovyetler Birliği ile Mao dönemi Çin'in ideolojik yakınlaşmadan kaynaklı bölgesel ittifakı, diğeri ise 2. Dünya Savaşı sonrasında askerî açıdan ABD'ye dayanan Japonya'nın Çin'in yükselişi ile son yıllarda giderek ABD'ye bağımlı hale gelen güvenlik ittifakıdır. Waltçu yaklaşımdaki gibi, geleneksel güç dengesinden farklı olarak coğrafi unsurlar, ofansif niyet ve tutum gibi ilave unsurların bu iki kutuplu ittifakın şekillenmesinde rol aldığı söylenebilir. Her iki devletin –Çin ve Japonya- birbirlerine olan coğrafi yakınlığı, toplam gücü (*aggregated power*) bununla beraber birbirlerine karşı ofansif niyet ve tutumlara sahip oluşları bu bölgesel iki gücün başka süper güçle karşı ittifaklarda yer alımlarının nedenleri arasında sayılabilir. Ayrıca her iki devletin bölgede kilit rol oynayan güçlü devletler oluşu, süper güçler perspektifinden Çin ve Japonya'nın diğere devletlerce ideal partner olarak görülmelerine neden olmuştur.¹⁸⁰

Çin ve Japonya'yı ittifak çerçevesinde bu kadar önemli aktör yapan şey ise, yalnızca *bölgesel güç* olmaları ile değil, *bölgesel ve küresel iddiaları olan büyük güç* olmaları ile ilişkilendirilebilir. Kavramsal olarak ele aldığımızda bölgesel güçler; liderlik, güç kaynağı, dış politika araçlarından oluşan kriterlerden oluşmaktadır. Büyük güçler ise ekonomik, askeri ve siyasi güce sahip ve küresel alanda gücünü kullanabilen güçler olarak tanımlanmaktadır. Herhangi diplomatik veya askeri fiile girişmeden önce istişare içerisinde bulunulan büyük güçlerin ayrıca askeri müdahale ve dünyanın daha az gelişmiş devletlerinde ekonomik yatırım yapma kapasitesini içeren yumuşak gücü bulunmaktadır.

Büyük güçler, uluslararası düzene katkıları; etkin devlet fiiline imkân tanıyan ulusal uyum, artan ekonomik büyüme ve geniş pazarlara sahip ekonomik güç;

¹⁸⁰ Walt, *Origins of Alliances*, s. 295-306.

geleneksel bir savaşta diğer güçlerle rekabet edebilecek düzeyde askeri güce sahiptir. Baldwin'e göre Uluslararası ilişkilerde büyük güçler: 1) Liderlik iddialarında bulunması; 2) Gerekli güç kaynaklarına sahip olması; 3) Dış politika araçlarını yönetmesi; 4) Üçüncü devletlerce liderlik rolünün kabul görmesi ile açıklanmaktadır. Bir diğer ifade ile bölgesel büyük güç olmanın ön koşulu, liderlik iddiasına sahip olmaktır. Bu da bölgesel güvenlik ilişkilerinde dengeleme rolü ile ekonomide karar alıcı bir rol üstlenmek anlamı taşır. İkinci olarak bölgesel güçler, uluslararası sorunlarda fark yaratacak gerekli güç kaynaklarına sahiptir. Bölgedeki diğer aktörler tarafından bölgesel gücün gücünün tanınması, özellikle ikincil bölgesel güçlerin engellerine takılarak güç çıktılarında azalma olmaması açısından önemlidir.¹⁸¹ Bu kavramsal tanımlamalardan yola çıkarak, BM Güvenlik Konseyi üyesi olan Japonya'nın ve Çin'in *bölgesel büyük güç* veya *sadece büyük güç* kavramlarına uygun olduğu söylenebilir. Diğer taraftan süper güçler ise uluslararası sistemde ilk sırada yer alan, uluslararası olay ve güç durumlarını etkileme kapasitesine sahip olma yetisi ile beraber, mevcut koşullarda bugün yalnızca ABD süper güç olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bu güçlerin kavramsal olarak anlaşılması, birbirleri arasındaki ittifakların daha iyi analiz edilebilmesi açısından da önemlidir.

Gerek Çin gerekse Japonya, güç dengesi bağlamında ikincil bölgesel güçleri etkileyerek, uluslararası alanda fark oluşturacak güç kaynaklarını artırarak ve ekonomide karar alıcı rol üstlenerek, bu liderlik iddialarını yarıştırmaktadır. Bu durumda temel varsayım, her iki bölgesel büyük gücün birbirleri ile liderlik rekabeti içerisinde olduğu ve modelledikleri ittifak, iş birliği ve oluşumların bu rekabeti etkilemesi içerisinde, karşılıklı tetiklediğidir.

1.3.4 Newton'un “Güç-Dengesi” Beşiği ve Hareket Yasası

Newton'un “güç-dengesi beşiği”, çelik topların bir düzenekte sıralandığı ve harekete dayalı topların etkileşime girdiği bir düzenektir. En sondaki topu kaldırarak hareket ettirdiğinizde ve sonra bıraktığınızda, bu top düzenekte kalan diğer toplara çarpar ve beşiğin en sonundaki topun kendisinin çıktığı yükseklik kadar yükseğe çıkmasına (çarpışmanın etkisiyle) neden olur. İki topu yukarı doğru hareket ettirerek

¹⁸¹Daniel Flesmes, “Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case”, Almanya Küresel ve Alan Çalışmaları Enstitüsü, *GIGA Research Programme: Violence, Power and Security*, Sayı 53, Haziran 2007, Germany, s. 1-18.

bıraktığınızda düzeneğin en sonundaki iki topun hareket ettirdiğiniz top ile aynı yükseklikte hareket değişimi gösterdiği görülmektedir. Bu denemeyi kaç defa yaparsanız yapın, yine aynı şekilde karşı tarafta aynı ivmede hareket uyandıracaktır. Uygulamada basit şekilde işleyen güç dengesi, momentum ve enerjinin korunumuna göre Fizik kitaplarında farklı şekillerde yer bulmaktadır.¹⁸²

Newton'un birinci yasasına göre bir cisme dış kuvvet etki etmedikçe, o cisim doğrusal harekette ve sabit hızla durumunu koruyacaktır. Yani cisme etki eden bir net güç yok ise ivme de yoktur. ($F=0$ ise $\Rightarrow a=0$). Kütle ise, bir cismin sahip olduğu eylemsizliğin ölçüsü olup; kütle büyüdükçe başka bir gücün altında kazandığı ivme azalır. Yani kütleleri farklı iki cisme aynı güç uygulandığında kütlesi daha az olan cismin ivmesinde daha büyük değişiklik görülebilir.

Newton'un ikinci yasası (Momentum Yasası veya İvme Yasası) ise bir cisme uygulanan güç ile cismin kütlesi ve bu cisme kazandıracığı ivmesi arasındaki korelasyonu vermektedir. Özetle cismin ivmesi dış kuvvet ile doğru orantılı, kütlesi ile ters orantılıdır. Belirli bir yönde dengelenmemiş güç ne kadar fazla ise o yöndeki ivme daha büyük olacaktır. Eğer güç değişmezse, cismin artan kütlesi ile eylemsizliği ivmeyi azaltacaktır.

Newton'un üçüncü yasası ise, etkileşen cisimler üzerine olup; birinci cismin ikinci cisme karşı kullanmış olduğu güç, ikinci cismin üçüncü cisme karşı uyguladığı güce eşit ve zıt yönlüdür.¹⁸³

Evrende, sınırlı bir alanda, belirli bir koordinat sisteminde yer alan cisimler düşünün. Newton'un denge beşiğini (momentum toplarını) gözümüzde canlandırdığımızda "dış kuvvet", diğer devleti doğrusal bir harekete itecektir. Yani bir devletin diğerine karşı oluşturduğu tehdidin büyüklüğü, oluşturduğu ivmenin nedenidir. Doğasında eylemsiz (statükocu) olan devletleri harekete geçiren şey; diğer devletlerin pozisyonundaki değişikliklerdir. Harekete geçen devletin, harekete geçse bile hızını düşürmesi, diğer devlette de hızını düşürmesine neden olacaktır. Ancak dış kuvvet ne derece fazla ise, karşı taraftaki etkisi de o derece fazla olacaktır. Örneğin

¹⁸² Colin F. Gauld, "Newton's Cradle in Physics Education", *Science & Education*, Cilt 1, Sayı 15, 2006, s. 597-598.

¹⁸³ P. M. Fishbane, S. Gasiorowicz ve S.T. Thornton, *Temel Fizik*, Çev. Cengiz Yalçın, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2006, s. 22-31.

ABD'nin Çin'in yükselen gücüne verdiği tepkinin şiddeti, karşı tarafta yani Çin tarafından aynı orandaki şiddette bu tehdidi karşılayacak bir davranışa dönüşecektir.

Fizik kanunlarından uluslararası ilişkilere aktarmak istediğimiz bu analizde temel nokta; harekete geçen en uzaktaki topun hızının yüksek olması halinde çarptığı topun hareketini artırmasıdır. Yani kütlesi büyük süpergücün hareketi ne derece fazla olursa; ona uzak olan diğer gücü aynı etkiyle harekete geçirdiğini görürüz. Bu noktada devletleri (topu) harekete geçiren unsurun “tehdit” olduğu varsayımına ulaşabiliriz. Burada uzaktaki top ABD ve ABD gibi Çin tarafından dış tehdit olarak görülen güçler, çarptığı topun Çin olduğu varsayılırsa, Çin Batı'dan ne derece yüksek şiddette tehdit algılasa o derece şiddetli davranışsal tepki vermesi olası görülmektedir. Bu Yasa'nın özelliği ise, topların bu hareketi ideal şartları sağlamak amacıyla yapmasıdır. Yani bölgedeki etki-tepki hareketi, ideal şartlar (istikrar) sağlanıncaya kadar devam edecektir. İdeal şartlar ise, bölgede “güç dengesi” ve “istikrar” ortamının sağlanmış halidir.

İKİNCİ BÖLÜM

ASYA PASİFİK'TE İTTİFAKLARIN KÖKENLERİ

2.1 Birinci Tehdit Süreci

21. yüzyılın ittifaklarının Asya Pasifik Bölgesi'nde şekillenmesinde, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın erken dönemlerinden itibaren başlayan gelişmelerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple 21. yüzyılda Asya Pasifik'te güç dengesinin net olarak anlaşılabilmesi, ittifakların şekillenmeye başladığı 19. ve 20. yüzyıl gelişmelerinin anlaşılmasına bağlı olduğundan, özellikle değişen güç dengeleri ve tehdidin niteliği, tehdit yaratan aktörler ve tehdidin istikrara etkileri açısından tarihsel altyapı incelenmiştir.

19. yüzyılda Batı'nın yükselişi, yeni teknoloji ve uygulamaların Çin ve Japonya'nın hayatına girmekle kalmayıp; onların ulusal bağımsızlığına (hayatta kalışlarına) karşı da çok önemli bir tehdit unsuru olmuştur. Batı'dan gelen jeopolitik ve ekonomik amaçlı bu tehditlerin 19. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Asya ve Pasifik'in farklı bölgelerinde farklı etkiler yarattığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, Birinci Bölüm'deki kuramsal çerçevede de analiz edildiği gibi, tehdit algısının bir sonucu olarak ittifak ilişkilerinin ortaya çıktığı varsayımından hareketle, Çin ve Japonya'nın göreceli güç değişimindeki nedenler üç şekilde analiz edilmiştir. Birincisi, Batı'ya karşı mukavemetin (güç) bir sonucu olarak ortaya çıkan ittifak ilişkileri ile açıklanabilir. Devletlerin küresel sistemde yalnız kalışları veya ideal stratejik ortak belirlemedeki başarısızlıkları, yanlış bir ittifak partneri seçimine ve yanlış stratejiler sonucunda nispeten etkisiz veya göreceli olarak başarısız çıktılar almaya itmektedir. Bu varsayımın en güzel örneği, Çin'in İngiltere ve Fransa'yı Rusya ile dengelemeye dayalı yanlış stratejisinde görülmektedir. Diğer taraftan aynı şekilde mukavemeti Batı'nın iyi uygulamalarını alarak Batı ülkelerinin ittifak ortağı olan Japonya, dönemin şartlarına göre uygun ittifak partneri ve uygun strateji ile nispeten daha verimli çıktılar alabilmiştir.¹⁸⁴

İkincisi, tehditlere yönelik kullanılan stratejinin uygunluğudur. Japonya'nın Batı tehdidi ile karşılaştığı tarihsel sürecin başından beri etkin şekilde kullanarak yönettiği "kalkınmacı anlayış"ı hem kuramsal anlamda analiz etmesi hem de uygulamaya koyması, bu anlayışın çıktılardaki başarısını etkilemiştir. Her ne kadar Batılı kaynaklar Asya Pasifik'teki kalkınmacı anlayışı 1945 ve sonrası ile ilişkilendirse de aslında bu, 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan bir stratejidir.

Doğu Asya Pasifik Bölgesinde yükselen ve düşüşte olan güçlerin kazanımlarını "kalkınmacı devlet anlayışı" ile bir yere oturtmaya çalışan literatürde bu anlayış özellikle Batı perspektifinde 1945 ve sonrası yıllara dayandırılmış olsa da Japonya ve Çin'in bölgedeki güç değişimi ve "devlet yapımı" (*state-building*) aşamalarının 19. yüzyıla kadar uzandığını söylemek mümkündür. 1850 yılında Japonya'nın Batı'nın gücünü yakalamaya olan adanmışlığı ve bu yönde uygulamaya koyduğu top yekûn ve geniş çaplı reformlarının, Çin'de göreceli olarak daha az başarıya ulaşması ve her iki bölge devletinin batıya mukavemet (güç) gösterirken farklı stratejiler takip edişi, göreceli güç değişiminin nedenlerini ortaya koymaktadır. Her iki devlet de reformlara karşı başkaldırıyla karşı karşıya kalmış; ancak Japonya bu başkaldırıların üstesinden gelebilmiştir.¹⁸⁵ Şöyle ki; kararlı, kuvvetli, kendinden emin ve sistemli bir iç siyasi

¹⁸⁴ Mark Koyama, Chiaki Moriguchi, Tuan-Hwee Sng, "Geopolitics and Asia's little divergence: A Comparative Analysis of a State-building in China and Japan after 1850", *Journal of Economic Behavior and Organization*, s.179.

politika, uluslararası güce (dış politika) etkileri bakımından ulusal gücün en önemli unsurlarından sayılabilir.

Üçüncü olarak hem birinci hem de ikinci nedenlerde yer alması gereken bir Sun Tzu stratejisi olarak “devletlerin kendi gücünün farkında olması” durumu yatmakta ve diğer çıktılarında aslında bu duruma göre gösterge belirlediği söylenebilir. Şöyle ki Kadim Çin İmparatorluğu’nun kendi gücünün (Batı’ya göre) üstünlüğüne dayalı bir inanış, onu reform sürecinde beklemeye ön alıcı planların yapılmasında zaman kaybetmesine sebep olmuştur. Kadim Çin İmparatorluğu’nun aslında Batı’dan çok önce “yükselen bir güç” olmuş olduğu ve bu yükselen güç ile tarihsel tehdit uyandırmamış oluşu da dikkat çekicidir.

2.1.1 Kadim Çin Gücünün Yükselişi ve Düşüşü

Çin Medeniyeti (Ming Hanedanlığı), büyük bir nüfus (100-130 milyon) ile verimli ve sulamaya elverişli toprakları, 11. yüzyıldan bu yana inşa ettikleri kanal sistemi, iyi eğitilmiş Konfüçyüsçü anlayışı sahip bürokrasi ile hiyerarşik yönetimi, taşıdığı birlik ruhu ile hâlihazırda yükselmiş bir medeniyetti. Buna ilaveten, erken dönemlerden itibaren kullandıkları hareketli matbaa ve bu matbaada basılan geniş sayıda kitap, sanayileşme ve ticaret, yenilikçiliğe açık Çin şehirleri, ortaçağ Avrupa şehir devletleri ile karşılaştırıldığında daha geniş ve şehre ait ticaret yolları daha yaygındı. Pazarın gelişiminde katkısı olan kâğıt paranın kullanımı, artan ticaret hacmi ile birlikte ekonomik refahı sağlarken; bu dönemden tam yedi yüzyıl sonra İngiltere’de yaşanacak olan Sanayi Devrimi’ndeki imalat rakamlarını bile gerisinde bırakacak derecede 125 bin ton civarı imalat yapan demir imalatına dayalı sanayisi bir milyon üzerindeki asker sayısı düşünüldüğünde iyi bir iç pazarı teşkil ediyordu. Yine 14. yüzyıl sonlarında Moğol baskınlarına karşı kullandıkları top ve barut muhtemelen bu iki icadı ilk kullanan medeniyetin Çin olduğunun da göstergesi idi. Ayrıca manyetik pusulanın kullanımı, Çin için deniz seferlerini de kolaylaştırmıştı. 1260’larda Sung’u devirmek amacıyla Kubilay Han tarafından yaptırılan kurşun atan makinelerle donatılmış donanma gemileri ve 14. yüzyılın erken dönemlerinde yapılan deniz

¹⁸⁵ Mark Koyama, Chiaki Moriguchi, Tuan-Hwee Sng, “Geopolitics and Asia’s little divergence: A Comparative Analysis of a State-building in China and Japan after 1850”, *Journal of Economic Behavior and Organization*, s. 180.

ürünleri (tahıl) ticareti hem deniz ticaretinde hem de gemi yapımında Çin'i üstün hale getirmişti. 1450'lerde Ming Hanedanlığına ait 400'ü uzun mevzili ve 250'si uzun yolculuklara dayanıklı 1350 savaş gemisi Japonya, Kore, Güneydoğu Asya ve Doğu Afrika'nın bir kısmı ile ticareti kolaylaştırmış; 1405 ve 1433'teki denizaşırı seferlerin de yolunu açmıştı.¹⁸⁶

1500'lü yıllar, çoğu araştırmacı tarafından modernite ve modernite öncesi dönemi ayırmalarında kullandığı bir tarih olsa da bu tarihte var olan geniş nüfuslu ve verimli topraklara sahip Çin'de Ming Hanedanlığı, Moğol İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun olağanüstü zenginliği ve büyük askeri kapasitesi düşünüldüğünde bu İmparatorlukların Avrupa'daki krallıkların göreceli zayıflığı karşısında daha güçlü olduğu söylenebilir. Coğrafi açıdan dezavantajlı^{187*}, bölünmüş topraklara sahip ve tek bir birlik oluşturamamış lordlardan oluşan bir Avrupa yönetim sistemine karşın, sistemli bir askeri strateji oluşturabilen Çin İmparatorluğu'nun, tarih anlatıcılarının anlattığının ötesinde, Dünya'da göreceli olarak daha güçlü olduğu söylenebilir.¹⁸⁸ Ancak Çin'in bu gücü, Konfüçyüsçü bir anlayışla askeri gücün uygulamada kullanılmayışı; yayılcılık hedeflerinin ise Batı'nın güç mücadelesini örnek alan Japonya'ninkine benzemeyişi noktasında ulusal gücünü bir dış ticaret aracı olarak uluslararası güce eviremeyişi gibi sebeplerle zamanla bölgedeki diğer gücün (Japonya) yükselişe geçmesine sebep olmuştur. Çin'in siyasi anlamda Konfüçyüsçü perspektifte askeri güce önem vermeyişi, deniz askeri kapasitesinin azaltılması gibi durumlar birbirini etkileyerek; onu ekonomik zayıflığa iterek ve giderek Japonya karşısında göreceli düşüşe geçen bir güç konumu almasına yol açmıştır.

Örneğin Amiral ChengHo komutası altında 1400'lü yıllarda 7 kruiz gemisi ile yapılan deniz seferleri, 1433 yılına gelindiğinde İmparatorluğun deniz gemilerinin yapımını durdurma kararı ile son bulmuştu. Askeri, sosyal, kültürel, tarımsal tüm gelişmelerine rağmen, Çin'in göreceli yükselişi (gelişmelere devam ederek ve dünyaya açılarak gösterdiği) yerini içine dönük bir İmparatorluk politikasına bırakmıştı. Hem Moğol baskınlarıyla içeride uğraşan hem de denizaşırı seferlerin getirdiği maliyeti karşılamamanın zorluğu ile bürokraside "restorasyon" sayesinde daha

¹⁸⁶ Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Vintage Books: A Division of Random House, New York, 1987, s. 6.

*Avrupa kıtasının biçimsiz şekli, buzlarla kaplı oluşu, kuzey ve batıya doğru sularla çevrili olmasından dolayı ekilebilecek tarım arazilerinin azlığı, doğudan gelebilecek istilalara açık oluşu, güneyde ise stratejik askeri tuzaklara açık oluşu, coğrafyanın getirdiği dezavantajlar arasında yer almaktadır.

¹⁸⁸ Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers:....*, s. 3-4.

güçlü olmak yerine, Konfüçyüsçü anlayışın getirdiği geçmişin erdemine ve saygınlığına tutunma görüşü bu içe dönmenin kaynağı olarak gösterilebilir. Çin'in denizaşırı seferlerinin ardında yatan Annam'a (Viyetnam) yayılcılık hedefi, Portekizlilerin Çin kıyılarına akınları ve Japon korsanların Yangtze'yi istilasını başarılı olamamıştı. Ayrıca Konfüçyüsçü anlayışta savaşın kendisi aslında çok kötü bir olgu olarak görülmekte; silahın yalnızca barbarların isyanlarına karşı kullanılması gerekli bir şey olarak görülmekte idi. İmparatorluk için dışarıdan gelen ticaret anlayışı ve yeni oluşuma girebilecek Pazar ekonomisi her zaman şüphe ile karşılandığından, Mandarinler* ticaret amacı güden donanmaya karşı sempati duyamamıştı. Teknolojik gelişimin birer çıktısı olan Çin Seddi, Kanal Sistemi ve İmparator Donanması, İmparatorluğa hizmet amacı taşıdığından bu girişimler başlandığı gibi bitebilirdi de. Süreç içerisinde kanallar çürümeye yüz tutup orduda yenilik sağlanamayıp (yeni ekipmanlar, modernizasyon gibi) demir imalatı bırakılıp, eserlerin matbaada basılıp dağıtımına son verilmiş; bilimsel araştırmaya dayalı çalışmalar azalmış, sosyal anlamda eleştirel ortam son bulmuş; sanayileşme seviyesi düşmüştü. Bütün bu gelişmeler, 1644 sonrasında Mançu Hanedanlığı'nı zayıflatan gelişmeler oldu.¹⁸⁹

1640 ve sonraki on yıl içerisinde Mançular Qing'den kalan ekstra vergileri kaldırarak, istila sonrası boşalan arazilere vergi muafiyeti ile birlikte bazı tarımsal imkânlar sunarak buraları yeniden yerleşim yeri yapmak amacıyla diğer bölgelerden göçmen yerleştirmişti. Yani siyasi bir birlik sağlama politikasının yanında, Mançular için arazi ıslahı, su projelerinin (hidrolik döngü) yapılması ve tarımın iyileştirilmesi en büyük hedefti. Bu sebeptendir ki 16. yüzyılda Çin'e tarımsal ürünler (İrlanda patatesi, mısır vb.) ithal edilmiş yeni araziler yerleşime açılmıştı.¹⁹⁰

1644'ten bu yana Konfüçyüsçü Doktrini benimseyen Mançu Hanedanı, ülkede yönetim sistemindeki zayıflık sebebi ile 19. yüzyıla gelindiğinde gücünü iyice yitirmişti. Merkezi otoritenin zayıflaması ile zamanla imparatorluğa meydan okuyan valiler*, çoğunluğu geçim sıkıntısı yaşayan köylüler, sanayileşmenin az seviyede

*"Mandarin" adını alan sınıf, toplumda prens ve askeri sınıftan sonra gelen üst düzey bürokratik sınıftır.

¹⁸⁹ Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: ...*, s. 6-9.

¹⁹⁰ Kenneth Pletcher, Ed. Michael I. Levy, *The History of China: Understanding China*, Britannica Education Publications in Association with Rosen Educational Services, 2011, s. 223.

* İmparatorluğa vergi vermekle yükümlü on sekiz eyalet ve her bir eyaletin başında onu yönetmekten sorumlu bir "vali" bulunmaktaydı. Ancak bu eyaletlere dışarıdan gelen bir askeri istila, baskın vb. olduğunda merkezden asker göndermenin zorluğu, valilerin kendi güvenliğini kendilerinin sağlaması zorunluluğunu da beraberinde getirmişti. İmparatorlukta yönetimin zayıflaması ile gelişen süreçte valilerin hem kendi başının çaresine bakmak zorunda kalışı ve giderek askeri anlamda merkezden üstün hale gelişleri, çeşitli hak taleplerini ve merkeze başkaldırıları da beraberinde getirmişti.

olduğu ve el sanatları ile hayatın devam ettirilmeye çalışıldığı ekonomik düzen, bilgeliğe inanan Mandarinlerin askeri bir hayattan uzak, durgun ve fikir odaklı bir yaşam şeklini benimsemeleri askeri gücü de etkilemişti.¹⁹¹

Mançular, önceki hanedanlıkların dış ilişkilerinden haraç sistemini (*tributary system*) devralmıştı. Bu sisteme göre Çin, tüm uluslardan kültürel ve materyal anlamda daha üstündü. Çin’le anlaşma ve ticaret yapmak isteyenler “Cennetin altındaki İmparator”un vassal’ı olarak ona gelirdi. Çin’in doğu ve güney kıyıları boyunca Qing Kral Heyeti (*Board of Rites*) kuralları geçerli idi. Bu kurallar güney ve güney doğu limanlarına ticaret amaçlı gelen Avrupalı uluslar için de kullanılırdı. Kore, dış ilişkilerini yürütürken önce Çin’in onayını alır; ayrıca Çin’e haraç verirdi. Qing İmparatorluğu ise Koreli yöneticilerin atanması, yöneticilerinin belirlenmesi gibi işlemlerde söz sahibi idi.¹⁹²

Japonya ise Kore örneğinden farklı olarak Çin’e haraç sistemi ile bağlı değildi.** Çin’e haraç vermeyi reddederek 1715’te Nagasaki’ye ticaret amacıyla gelen Çin tüccarlarına yönelik kendi ticari kurallarını koyan Japonya’da Tokugawa Şogunluğu, Mançuların düzeninde ahlaki üstünlük sağlamaya dayalı barbarlar olarak görüyordu. Çin’in (Qing Hanedanlığı) ise kendi parasını basmak için Japonya’dan gelecek olan madeni ham malzemeye (bakır) ihtiyacı vardı. Bu sebeple 21. yüzyılda birdenbire politik anlaşmazlıkları giderme amacı güden ekonomik ittifakların ötesinde, Çin’in Japonya ile kurduğu ekonomik bağımlılığın bu dönemlerden itibaren başladığını söylemek mümkün olabilir. Dolayısıyla Çin’in Japonya’dan ham malzeme alımı ile başlayan ekonomik bağımlılığın, gelecek süreçlerde bir savaşa engel olamadığı da örnekleri ile görülmüştür.

Mançu Hanedanlığından farklı olarak bir haraç fikrinden uzak Qing Hanedanlığı için Merkez Asya ilişkileri Çin-Rusya temelli idi. Rusya, hem kuzeyden gelen Moğolları kontrol etmede tampon olarak kontrol altında tutulabilmesi açısından hem de Merkez Asya kabilelerinin akınlarında tarafsız kalması açısından Çin için önemliydi. 1689 yılında Nerchinsk’te ortak bir sınır oluşturabilmek amacıyla yapılan Çin-Rusya anlaşması, eşitler arasında yapılan ilk anlaşma olması vesilesiyle büyük öneme haizdir. 1727’de yine Rusya ile yapılan Kyakta Anlaşması, sınırlarla ilgili bu

¹⁹¹ Fahir Armaoğlu, ed. Zeynep Berktaş, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1789-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 717.

¹⁹² Pletcher, *The History of China: ...*, s. 223.

şartların batıya doğru genişletilerek pazarı ticarete açan bir anlaşma oldu. 1731’de Çin elçileri, Moskova ve St. Petersburg ziyaretlerinde Rusya’nın Merkez Asya’dan Çin’i sıkıştıran Oyrat kabilesine karşı tarafsız kalmasını istemişti.¹⁹³ 18. yüzyılda Rusya’nın coğrafi konumundan kaynaklı bu özelliği, 19. yüzyılda Batı ve Batı ile birlikte Japonya arasında sıkışmış ve yalnız hisseden Çin için bir dayanak olacaktı.

Qing Hanedanlığı’nın* erken dönemlerinden 19. yüzyılda Mançuların siyasi birlik sağladığı döneme kadar geçen süreçte Çin’deki üç kat büyüme, 19. yüzyılda Çin’in göreceli zayıflığının da nedenleri arasında görülmüştür. 18. yüzyılda çok sayıda isyanın getirdiği mali yük, mali reformlarla düzeltilmeye çalışıldı ise de Qing Hükümetini zayıflatmış; 1800’lü yıllardan sonra peşi sıra gelen askeri yenilgiler Çin pazarında ekonomik dalgalanmalara sebep olmuştur. Çin göreceli zayıflarken 1820 ve 1830’lu yıllarda ithalatın yoğun şekilde artışı (özellikle İngiltere’nin afyon ticareti ile) ticaret dengesini değiştirerek ekonomik kriz yaratmıştır.¹⁹⁴

Yüzyıllar boyunca Doğu Asya’nın bölgedeki en önemli medeniyeti olan Çin’de Mançu Hanedanlığının gerek ekonomik ve politik gerekse stratejik anlamda zayıflaması ise bölgeye ticari amaçlarla giren yabancı güçlerin de etkisini artırmıştır. 1850-1864 Taiping İsyanı ile yönetimin devrilmesi ile mevcut durum 1840-1842 yıllarında bölgeyi afyon ihracat pazarı haline getirerek Çin’i daha serbest bir şekilde kullanmayı amaçlayan İngiltere’nin ve Japonya’nın da içerisinde bulunduğu diğer yayılcı ülkelerin de yolunu açmıştır.¹⁹⁵ 1830’lu yıllardan başlayarak Pasifik Savaşı’nın sonunda kadar geçen süreçte bölgede hem Japonya hem de Çin açısından bölgesel tehdit aktörü, dönemin büyük güçleri ve Batılı güçlerdir. Ancak iki rakip ve bölgesel devlet (Çin ve Japonya), aynı tehdit aktörüne karşı bölgesel bir ittifak oluşturamadığı gibi, her iki devlet arasında kullanılan strateji ve yönetsel farklılıklar, bir bölgesel rekabet ilişkisinin getirdiği gerilimi daha da derinleştirmiştir. İleriki süreçte Batı’nın askeri gücünü kendine örnek alan ve Çin tarafından Batı ittifakının bir

¹⁹³ Pletcher, *The History of China:...*, s. 222-223.

*Qing Hanedanlığı, 1644’te Mançu ordusunun Mançurya’da yerleştiği bölgeden gelip Çin’i işgal ederek Qing İmparatoru liderlerini zorla başa geçirerek yönetime gelmiştir. Nüfusun geneli Han olan Çin’de Qing, hep yabancı bir monarşi gibi görülmüştü. Çünkü Qing, kendisini gerek kıyafet şekli, gerekse verilen statü anlamında nüfusun geri kalanından ayırmıştı. Mançu ve Hanlar ayrı tutulurken; İmparatorlar yalnızca Mançu Ailesi bireylerinden evlenebilirdi.

¹⁹⁴ Pletcher, *The History of China:...*, s. 230.

¹⁹⁵ Gregory J. Moore, “History, Nationalism and Face in Sino-Japanese Relations, *Journal of Chinese Political Science*, Association of Chinese Political Studies, 2010, s. 284.

parçası olarak görülen Japonya da bölgede tehdit unsuru olarak görülmeye başlanmıştır.

2.1.2. 19. Yüzyılın Büyük Güç Mücadelesi

Bu tehdit sürecinde bölgeye dışarıdan gelen tehdit aktörü (*external threat actor*) Batı olarak görülmüştür. Ancak Batı'nın ekonomik güç kazanmak için Pasifik'te zorlayıcı güç (*use of force*) kullanımı sonrası Doğu'nun Batı'ya karşı gösterdiği mukavemetin (güç), Çin ve Japonya'da farklı uygulanış biçimleri ile göreceli güçte değişimler ortaya çıkmıştır. Bölge köklü bir değişim sürecine girecektir. Bu değişim sonucu olarak dönüşüme uğrayan güç dengesi, ortaya yeni bir tehdit aktörünü (Japonya) ortaya çıkaracaktır.

18. yüzyılda sanayileşme sürecine geçen İngiltere'nin sanayisine (özellikle tekstil sanayisi için) ham malzeme kazandırma, hem de buradan gelecek olan ham malzemelerden ortaya çıkardığı nihai ürünleri Doğu pazarına sunarak ülkeye kaynak elde etme amacıyla yaklaştığı Çin, tarihsel anlamda kendini hep Avrupa'nın üstünde görmüştür. Buna ilaveten Avrupa'dan gelen mallara gereksinim hissetmemesi sebepleri ile Batı tarafından zorla ticari sürece itilen bir medeniyet olmasına neden olmuştur. Canton limanında* ithalatı yapılan malların %60'ının İngiliz menşeli, %25'inin Almanya menşeli olduğu Batı ithalatı, Çin tarafından aynı ticari ilgiyi görmemişti. Yine İngiltere'nin 1832'de Çin'e soktuğu afyonun yerli halkın sağlığına zarar verdiği gerekçesi ile önce 1800'deki emirname ve sonrasında 1839 tarihli hükümet kararı ile yasaklanması; İngiltere'nin Çin'e karşı zorlayıcı güç (*use of force*) kullanmasına sebep olmuştu.** 1840 yılında dönemin en büyük deniz gücü İngiltere'nin Çin'e karşı düzenlediği Yang-Tze askerî harekâtı¹⁹⁶ 1841'de Guangzhou'ya (Canton) girerek buradaki Canton halkı ile karşı karşıya kaldığı süreçte Sir George Elliot'un Çinli yetkililerle görüşmesi sonucu bir anlaşmaya varıldı. Çünkü Çin'in 19. yüzyılın en büyük gücünü alt etmeye yarayacak ne bir stratejisi ne de askeri gücü vardı. Bu büyük deniz gücüne karşı Qing'in, kendi bölgesinden çıkan ancak tüm toprakları korumakla görevli milis güçlerden başka çaresi yoktu. 1842 yılında Henry

*Britanya, 1757 yılında Canton'da ilk ticaret kolonisini kurmuştur. Çin'e Canton ticaret limanı yoluyla gelen batılı tüccarlar olmasına rağmen Çin ile resmi ticari ilişkilerin başlaması 18. yüzyıla tekabül etmektedir.

**Britanya Hükümeti'nin başında o sıra George Sir Elliot vardı; sağlık sebeplerinden dolayı Kasım 1840'ta görevinden istifa etti. Yerine Ağustos ayında Henry Pottinger geçti.

¹⁹⁶ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1789-1914*, s. 720-721.

Pottinger Wusong, Shanhay ve Zhenjiang'ı ele geçiren Britanya,¹⁹⁷1842'de Şanghai ve Nanking'e kadar ilerledi. 1842'de teslim olan Nanking'de yapılan Anlaşma'ya^{***} göre Çin artık Batı'nın resmi anlamda kaynak sağlayabileceği bir alan haline geliyor, Batı'nın yayılmacı ve sömürgeci dış politikası Asya Pasifik'e kadar genişlemiş oluyordu.

Çin ise bu dönemde İngiltere'ye fazla direnmemiş olmakla beraber, Amerika ve Fransa ile yaptığı anlaşmalarla İngiltere'yi dengelemeye çalışsa da Amerika ve Fransa'nın da pazar arayışına yönelik kendi çıkarları, Cennetin İmparatorluğu Çin'i yalnız bırakmıştı. 1844'te Fransa'nın Wampoa (*Huangpu*) Anlaşması'nı imzalayarak İngiltere ile aynı haklara sahip olması ve bu gelişmeyi takip eden süreçte Amerika'nın Wanghia (*Wangxia*) Anlaşması ile Çin'deki misyonerlerle ilgili ayrıcalıklar elde etmiş olması bu iki anlaşmayı Yakınçağ Avrupası ve Batı tarihinin sömürgecilik anlayışında bir dönüm noktası yapıyordu. Ancak zamanla bu gelişme bile İngiltere, Fransa ve Amerika gibi ülkeler için yetersiz gelmeye başladı. 1858'de Fransa ile yapılan Tientsin (*Tiajin*) anlaşması ile Çin'in 11 limanı ticarete açılmıştı. Bu anlaşma ile ayrıca yabancılar sürekli ikamet olmaksızın Çin'in diğer yerlerine gidebilme hakkını da elde etti. 1862'de Fransa ve İngiltere müşterek kuvvetleri Nanking'i ele geçirmiş; Pekin'de diplomatik temsilci bulundurma hakkına sahip olmuşlardı. Bu dönemde İngiltere ve Fransa ile Çin arasında arabuluculuk yapan Rusya, 1849'dan beri Sibiryadan Mançuryaya kadar ilerlemiş; 1850'de Amur'u (Hen-lung-kiong) ele geçirmiş; Çin üzerinde İngiltere ile karşı karşıya gelmişti.¹⁹⁸ Batı ile yaşanan bu kriz Çin'in Guangdong gibi çeşitli bölgelerinde yaşanan yabancı karşıtlığının kaynağı haline gelirken; 1840'lı yıllardan sonra batı düşmanlığı dış politikanın belirleyicisi olarak ortaya çıkacak, 1841'de çok daha örgütlü* bir hal alan batı düşmanlığı, ilerleyen süreçte batının ittifak halinde Çin'de zorlayıcı güç kullanmasına neden olacaktır. İngiltere ise 19. yüzyılın en büyük deniz gücü, ekonomik ve askeri gücü, denizaşırı dengeleyicisi (*offshore balancer*) olarak bölgede gücü göreceli yükselen Rusya'nın karşısına Japonya'yı bölgede potansiyel geyik avcısı (*buck-catcher*) adayı olarak

¹⁹⁷ Pletcher, ed. Michael I. Levy, *The History of China: ...*, s. 232-233.

^{***}Nanking Anlaşması, 1843'te iki (Wampoa ve Wanghia) tamamlayıcı anlaşma eklenerek revize edilmiştir. Anlaşma, en çok kayırlan ulus (*the most favored nation*) maddelerine dayalı öncelikler barındırmaktadır.

¹⁹⁸ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1789-1914*, s. 722-725.

*Konfüçyüsçü kuramcılar bu dönemde Batı'yı "barbar" olarak nitelendirmekte ve barbarların topraklarından atılması gerektiğini savunmaktadır.

ortaya çıkaracaktır. Bu dönemde bölgeye tehdit dışarıdan (Amerika, İngiltere, Fransa, Hollanda vb.) gelmiş; Japonya'nın güçlenişi ile Çin, Batı ittifakı içerisinde yer alan Japonya ile karşı karşıya kalacaktır.

Qing Hanedanlığı'nın Batı'ya karşı direnci hem iç hem de dış faktörlerle açıklanabilir. Çinliler, Batılıları kendilerini afyonla zehirlemek için gelen barbarlar olarak görmektedir ki onlar için bu tip kötü bir davranış gösteren birinden erdemli (ahlaklı) bir şey öğrenilemez. İkincisi, Konfüçyüsçü anlayışın getirdiği saldırıya dönük olmayan yaşam ve erdem; üçüncüsü ise Batılıların Çin'de elde ettiği ve giderek artan imtiyazlarının yönetimde yarattığı bozulmalar ve sonuncu olarak Qing Hanedanlığı'nın bu tehdidi yeni ve strateji geliştirilmesi gereken bir olgu olmaktan öte bir sürecin devamı niteliğinde görmesidir.¹⁹⁹

2.1.3. Batı'ya Karşı Muhavemet: “Güç”

Asya Pasifik Bölgesi, hiyerarşik Sino-merkezci sistemden Westphalia ilkelerine bağlı Batı inisiyatifindeki devlet sistemine geçiş özelliği gösterirken, diğer Doğu Asya devletleriyle beraber 19. yüzyılda bölgeyi bir değişim ve dönüşüme sürüklemiş ve devletlerarası ilişkileri etkilemiştir.²⁰⁰ Bölgenin yapısında görülen bu değişiklikler, Batı'nın Westphaliacı devlet sistemine karşı bölgede kendi ulusal çıkarlarını korumak amacıyla hem Çin hem de Japonya'nın devletlerarasında geliştirdikleri diplomatik ilişkilerle ortaya hibrit bir yapı çıkarmıştır. Bölgenin şahsına münhasır bu hibrit* yapı, Asya Pasifik (Doğu Asya) devletlerinin Batı'ya karşı mukavemetinin (güç) davranışsal karşılığıdır. Bu devletlerin ne ölçüde ve hangi noktaya kadar Batı veya Sino-merkezci** kurum ve uygulamaları tercih edeceği ise devletlerin kendi statüleri, güç özellikleri ve bölgesel güç dengesi ile ilgilidir. Örneğin Çin'in göreceli zayıflamaya başladığı 1860'lardan sonra Japonya'da iç savaş ve rejim değişikliği politika değişimi için de bir manevra yaratmıştır. Takeshi Hamashita, 19. yüzyılın ortalarından itibaren birdenbire değil ancak bir süreç olarak yaşanan bu

¹⁹⁹ Pletcher, *The History of China: ...*, s. 234-236.

²⁰⁰ Seo-Hyun Park, “Changing Definitions of Sovereignty in Nineteenth Century East Asia: Japan and Korea Between China and the West”, *Journal of East Asian Studies*, Cilt 1, Sayı 13, 2013, s. 281-282.

* Türk Dil Kurumu'na göre “hibrit”, iki farklı güç kaynağının bir arada bulunmasıdır. Burada Batı'nın Westphalia devlet sistemi ile Asya Pasifik (Doğu Asya) Bölgesinin Sino-merkezci hiyerarşik yapısının bir arada bulunması anlamına gelmektedir.

**Hidemi Suganami ve Gerrit W. Gong gibi bazı İngiliz Okulu kuramcıları, Sino-merkezci düzen veya farklı bölgesel politikaları unsurları ile ortaya koymaktadır. Ancak bu varsayımlar, sistematik karşılaştırmalı analizlerin eksikliği yönünden eleştirilmektedir.

değişimi Doğu Asya'nın karmaşık bir geçiş sürecine girerek bölgenin yapısal değişikliğe uğraması ile ilişkilendirmektedir.²⁰¹ Bu yapısal değişimin bir parçası olan askeri ve diğer alanlardaki modernleşme ve sanayileşme süreci aslında bir nevi, Batı tarafından yutulup gitmeme endişesine dayalı hayatta kalma (*survival*) amacına yönelik bir iç dengeleme hareketi olarak görülebilir. Her iki devletin bu dengelemeyi yapma şeklindeki değişiklik ise en nihayetinde bir çıktı olarak güçlerine yansımıştır.

1868 yılına gelindiğinde bir yol ayrımında olan Japonya hem diğer Asya devletleri hem de Avrupa'nın emperyalist hedefli istilaları karşısında ekonomik ve askeri olarak göreceli zayıflarken; içine kapalı bir toplumun son demlerini yaşamakta ve ABD tarafından zorlayıcı güç ile açılmaya sürüklenmişti. Tabii bu “batıya açılım” sürecinin birdenbire olduğunu söylemek yanlış olabilir. (1794-1858). Bu uzun süreçte Batı'ya ait bilgi ve teknolojinin ülkeye adapte edilmesinden (bilgi gücünü elinde bulundurma) geçtiğini belirleyen Japon dış politikası, bu politikanın Çin'den öte Batı'ya dönük olması gerektiği inancını merkeze almıştır.*

Japonya'dan Batı'ya öğrenci gönderildiği, Batılı uzmanların Japonya'ya getirildiği, Japon vatandaşların Batı teknoloji üzerine bilgilendirildiği, ekonomik kurumların düzenlenerek kalkınma amaçlı kaynak tahsis edildiği Meiji Dönemi'nde kalkınmaya dayalı fikirler benimsenerek uygulanmıştır. Bu bağlamda, Japonya'da dünyanın geri kalanı ile ticaret yapabilmek için Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ile Kara ve Deniz Kuvvetleri bünyesindeki kalkınma programları çeşitlenerek bu programlara kaynak temin edilmiştir.²⁰²

“Zengin Ulus, Güçlü Ordu” (*Fukoku Kyōhei*/富国強兵**) ve “Üretimi Artır, Sanayileşmeyi Destekle” (*Shokusan Kōgyō*/殖産興業) sloganı ile Japonya'nın hızla yükselen, modern bir ulus olması yolunda her adım atılmıştı. Bu feodaliteden miras

²⁰¹ Seo-Hyun Park, “Changing Definitions of Sovereignty in Nineteenth Century East Asia: Japan and Korea Between China and the West”, *Journal of East Asian Studies*, Cilt 1, Sayı 13, 2013, s. 283-285.

*Satsuma Shozan (1811-1864) gibi batı taraftarı düşünürler, yabancı dil öğrenmenin Çince öğrenmeye göre daha rasyonel olduğunu; Fukuzama Yukiichi ise (1835-1901) Japonya'nın ileriye dönük başarısının Batı'ya ait bilgi ve teknolojinin ülkeye adapte edilmesinden geçtiğini belirterek Japon dış politikasının Çin'den öte Batı'ya dönük olması gerektiğini vurgulamışlardır.

²⁰² Paul A. Tenkotte, *Gale Researcher Guide for Industrialization in Meiji Japan*, Gale: A Cengage Company, Amerika, 2018, s. 1-50.

**“*Fukoku KyouHei*” (富国強兵) ve “*Shokusankogyō*” (殖産興業), Savaşan Devletler Döneminde Çinli Zhan Guo Che'nin tarihsel eserinde ilk defa kullanılmış olup; Meiji Dönemin'de Japonya'nın sloganı olmuştur. Ekonominin güçlendirilerek askeri gücün artırılmasına dayalı bir politikadır.

kalanlar (samuray ve daimyo sistemi gibi) yürürlükten kaldırmış ve 1835-1924 yılları arasında Maliye Bakanı Matsukata Masoyoshi'nin deflasyon politikası ve tasarruf programı dahilinde, devlete ait sanayi ve madenin özel şirketler satışı ile Japon ekonomisinin kontrolünün çoğunu elinde bulunduran *zaibatsu*'nun kalkınma süreci olarak ortaya çıkmıştır.

Ancak kalkınmaya dayalı büyük gelişime rağmen 1880'de 80-85 milyonluk nüfusun 30-33 milyon kadarının kırsal kesimde yaşadığı düşünüldüğünde Japonya bütün gayretlerine rağmen halen sanayi öncesi Asya ülkesi (*kōshinkoku* /後進国) idi.

Çin ise, 1840-1884 yılları arasında dışarıdan bölgeye gelen batılılar karşısındaki yenilgisi ve içerideki isyanları* kısa sürede ve kolaylıkla bastırmakta zorlanması sebebiyle ulusal güçteki zayıflığı, kendi kara ve deniz kuvvetlerinde yenilenmenin olması gerektiği fikrinin başlangıç noktası olmuştur.²⁰³ Bu tür yenilgiler sonrasında kendi gücünün hangi noktada olduğunu ancak 1860'lardan sonra anlayarak "tepeden bakma imajı" nı bir kenara bırakan Çin; endüstriyel, teknolojik, kalkınma ve inovasyon anlamında batınınkine eşdeğer savaş araçlarını ve teknolojisini kullanmadığını fark ederek kendini kısmen modernleşme fikrine açmıştır.

1861-1894 yılları arasında kendini güçlendirme hareketi adı altında (*self-strengthening movement*) Çin sanayi ve ticaretinin çoğu kavramlarını modernleştirme amacı taşıyan Çin'deki modernleşme çabaları, İmparatorluğun kara ordusu ve deniz donanmasına yeterli düzeyde ekipman tedariki temin edebilecek geniş mühimmat depoları ve tersane yapımı, bu gelişimlerin Avrupa'dan gelen uzmanlara gösterilmesi gibi süreçleri kapsamaktadır. Ancak askeri malzeme imalatında Avrupa kalitesinin yakalanamamış oluşu projeye yapılan yatırımları boşa çıkarırken; bu imalatın Çin'in kendi topraklarında üretilmesinin ithal etmeye göre daha maliyetli oluşu, projelerin uygulanabilirliğini de düşürmüştür. Buna ilaveten Çin Ordusunda modernleşme yanlıları ile gelenekselciler arasındaki fikir ayrılıkları da hızlı adımlar atılmasını

*Çin, 1850 ve 1860'da Taiping İsyanlarını bastırmada bazı Avrupalı askeri uzmanların yardımını alarak 1864'te bastırabilmiştir. 1865 yılında Çin'e Avrupa'dan gelen askeri uzmanların sayısı giderek artmıştı. Bu uzmanlar, Çin'de "Yeşil Ordu" adıyla anılan askeri kuvvetin belirli bir biriminin eğitiminden de sorumludur. Batılı anlamda eğitilen bu askeri birimlere "Lien Chun" (Yeni Düzenleme) adı verilmektedir. Bu birimin silah ve eğitimleri Avrupa standartlarında olmasa da eskisi ile karşılaştırıldığında nispeten daha modern olduğu söylenebilir.

²⁰³ Philip Jowett, *China's Wars: Rousing The Dragon 1894-1949*, Osprey Publishing, Oxford, 2013, s. 15.

güçleştirmiş; Çin'in Japonya ile 1894'teki savaşa hedefindeki askeri hazırlığı gerçekleştiremeden girmesine neden olmuştur.²⁰⁴

1860 yılında “içe dönüklük” (*isolation***) politikasından vazgeçerek, elindeki sınırlı kaynağa rağmen, Avrupa'nın bulunduğu yere koşar adımlarla giderek kalkınma hedefinde başarılı olan Japonya, kara ve deniz ordusunu modernize etmişti.

Yeni ve güçlü bir İmparatorluğun kurulmasının, Asya topraklarında kurulmasının Doğu Asya'yı tarihsel anlamda derinden etkilemiş rakip İmparatorluğun (Çin) gücü pahasına yapılması gereken şey olduğunu düşünen Japonya için 19. yüzyıl boyunca Asya'da yalnızca kendi topraklarında etkili olmakla kalmamıştır. Bu sebeple Moğolistan, Tibet, HindiÇin'in bazı bölgeleri ile “İnzivadaki Krallık” (*Hermit Kingdom*) adını verdikleri Kore'ye de müdahale eden Çin İmparatorluğu ile aralarındaki çıkar çatışmaları, bu dönem savaşlarının en temel sebebi olarak ortaya çıkacaktır.²⁰⁵

2.2. İttifaklara Giden Yol

2.2.1. Anglo-Japon İttifakı: 1894-1895 Çin-Japon Savaşı

1937'de savaş patlak verdiğiğinde savaşın nedenleri üzerine bir dizi yorum getirilmiş; ancak 1937'deki ikinci Çin-Japon Savaşı'na kadar 1894 Savaşı'nın nedenleri muğlâklığını korumuştur.

Bazı kaynaklara göre Japonya'nın savaşa birdenbire dalmasındaki en büyük neden Rusya'nın Çin'de yapmakta olan Sibiryâ demir yolu hattıdır ki bu hattın tamamlanması durumunda Çin Rus sömürüsüne açık bir hal alacaktır. 1894-1895 Çin Japonya Savaşı'nın nedenleri üzerine bir diğer yorum, Japonya'nın Meiji döneminden itibaren reformlar kapsamında geliştirdiği iç kapasiteyi, askeri gücünü test etme amacıdır. Bir başka görüş, Çin'in süzerenlik sistemini yeniden uygulamaya koymak

²⁰⁴ Jowett, *China's Wars: Rousing The Dragon 1894-1949*, s. 16-18.

**İngiliz dilinde kullanılan “*isolation*” terimi Türkçe makalelere genel olarak “tecrit” olarak geçmiştir. Ancak burada Japonya'nın kendini üstün görmesi, dünyanın geri kalanından kendini ayırt ederek kimsenin işlerine karışmayıp; bu işlerle ilgilenmeyişi tecrit kelimesinin anlamından öte kendi tercihiyle oluşturduğu bir politika anlamı barındırdığından, “*içe dönüklük*” kelimesinin kullanımı daha uygun görülmüştür.

²⁰⁵ Jowett, *China's Wars:...*, s. 15.

istememesidir. Diğer bir görüş ise, Çin'in Kore ile yakınlaşmasının Japonya'yı kızdırmış oluşudur.²⁰⁶

7 Haziran'da Kore'nin haraç sisteminin bir parçası olduğu ve Kore Krallığı'nın vassal sistemine müdahale edebileceği yönünde Çin'den gelen açıklamanın öncesinde (2 Haziran) Japonya'nın Kore'ye asker göndermesi, Çin'in bu planından haberdar olduğunu göstermektedir. Japonya'nın Seul'a göndermiş olduğu takviye kuvveti, 1882 *Japonya-Kore Temsilciliklerin Korunmasına Dair Anlaşma* gereği vuku bulmuştur. Çünkü Kore topraklarında yaklaşık 15.000 Japon yaşamaktadır. En son Çin ordusu Kore'ye girdiğinde yabancı düşmanlığı neticesinde Tong-Hank Hareketi ile Japon sefaretine saldırı düzenlenmiştir. Bu sebeple Kore'de en fazla vatandaşa ve en çok çıkara sahip olan Japonya için Kore'nin Çin'den bağımsız olması çok önemlidir.

Rusya'ya karşı Çin'i güçlendirmeye çalışan Britanya'nın, bölgede Çin'i Kore politikası ile ilgili destekleyici görünmesi ise savaşı kaçınılmaza sürüklemiştir. Konfüçyüsçü politikanın getirdiği pasifist anlayışa sahip Çin, Britanya'nın desteğini almak düşüncesi ile Japonya'ya Kore blöfünü açmıştır. Blöfü başarısız olduğunda ise Britanya, Rusya ve diğer büyük güçlerin onu kurtaracağını düşünmüştür. Uygun askeri gücün doğru strateji (uygun ittifak ilişkileri, doğru güç hesaplamaları vb.) ile birleşmediğinde başarılı çıktılar vermeyebileceğini göstermektedir. Şöyle ki; 1894'te Çin-Japon Savaşı başladığında, Uzak Doğu'nun en güçlü ve dünyanın sekizinci güçlü donanması olan Beiyang Donanması* ve onu takip eden ikinci büyük Nanyang Donanması'na sahip Çin'in askeri güç anlamında Japonya'ya göre daha üstün olduğunu söylemek mümkündür. Savaş başladığında Çin'in elinde iki adet Alman yapımı savaş gemisi, sekiz zırhlı kruzeri, altı adet çelik korumalı İngiliz yapımı gambotu ve çok sayıda torpidosu bulunmaktaydı.²⁰⁷ Oysaki savaşın ilk yıllarında batılı güçlerin kendi barışçıl koşullarını zorla Japonya'ya kabul ettireceğini düşünen Çin, Japonya'ya karşı kazanacağı zaferde batı müdahalesini aramış; Kore'de bir reform sürecinin batılı temsilcilerce gerekliliği görüldüğü zamanda bile bu reform sürecini Japonya yerine Rusya yardımı ile gerçekleştirmeyi tercih etmiştir. Ancak Rusya Kore'ye müdahil olmayı reddederek bu konuyu Avrupalı büyük güçlerin

²⁰⁶ Jowett, *China's Wars:...*, s. 16.

* Çin'in 1894'te dört deniz donanması olmasına rağmen bunlardan en önemlisi ve en büyüğü Beiyang veya Kuzey Denizi Donanması'dır. Çin'de kendini geliştirme hareketinin öncülerinden ve modern bir ordu oluşturma yanlısı Li Hung Chan'ın desteği ile deniz gücüne bulunan kaynak boşa harcanmıştır.

²⁰⁷ Jowett, *China's Wars: ...*, s. 15-19.

temsilcilerinden oluşan uluslararası bir komisyona devretmiş; alınan ilk yenilgide ise Japonya ile birlikte Kore'nin bağımsızlığını savunmuştur.²⁰⁸ Bu da askeri güç nispeten yüksek olsa da ittifak partnerinin gücünü güç hesaplamasına dâhil ederek yanlış strateji uygulamadaki başarısızlığa örnektir. Diğer taraftan karşı tarafın göreceli gücündeki değişim; uygun strateji ile birleştiğinde askeri güç üzerinde çarpan etkisi oluşturmuştur.

1894-1895 Çin-Japon Savaşı, Doğu Asya tarihi açısından bir dönüm noktası olarak tabir edilebilir. Şöyle ki; bu döneme kadar Asya güç dengesinde kilit aktörler Batı iken, Japonya'nın yükselen yeni bir güç olarak ortaya çıkışı ve büyük güce geçişteki dönüşümü, bu dönüşümün etkilerinin ise günümüze kadar gelişti yalnızca sömürü amacıyla Doğu Asya'dan faydalanmak isteyen Batı için de ilginç bir gelişme olarak görülmüştür.²⁰⁹ Ancak Savaşın Doğu Asya tarihi açısından bir dönüm noktası olarak görülmesine rağmen bu konu üzerinde gerek Batı'da gerekse de Japonya ve Çin'de bu konu üzerine yapılmış çalışmaların azlığı dikkat çekicidir.* Oysaki Çin-Japon Savaşı, Asya Pasifik Tarihinin başlangıcından bu yana gerek ittifak ilişkilerine şekil verme yolundaki ilk adım, gerekse güç dengesindeki değişimlerin görülmeye başlaması sebebiyle bir köşe taşıdır. Ito Hirobumi'nin tabiri ile Çin bu savaşla yüzyıllık uykusundan uyanırken, Japonya kendi gücünü test etme imkânı bulmuş; sömürme ve öldürmeyi medeniyet olarak anlamlandıran Batı'nın askeri gücüne eşdeğer güce erişerek Dünyaca tanınan bir imparatorluk olmuştur. Diğer taraftan Çin'in Japonya karşısındaki gücü göreceli zayıflarken bölgede Japonya ile Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir. Bu gelişmeler Çin topraklarında yeni reformların gerekliliğine dayalı hareketleri ve isyanları tetiklerken; Japonya'nın emperyalist hedeflere

²⁰⁸ Payson J. Treat, *Diplomatic Relations Between the United States and Japan*, Stanford University Press, 1938, s. 154-157.

²⁰⁹ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1789-1914*, s. 738.

*Çin'in Japonya'ya karşı verdiği mücadele, Çin'de Çinli akademisyenlerin Japonya çalışmalarını sınırlandıran şeydir. Diğer taraftan Japonya'da savaş öncesi militarist devlete dönüşü konu alan Nakatsuka ve Inove Kyoshi gibi vaka ve strateji incelemesi alanlarında Japonya'nın "emperyal sisteminin yapısını" ele alan çalışmalar mevcuttur. Çin, tarihinde bu dönem için kendini daha çok "Batı emperyalizminin" ve "Japon tehditlerinin kurbanı" olarak nitelendirmiştir. Çin Tarihine Japonya ile savaştan öte, daha çok "Sinoloji" alanından katkılarının çok olduğu görülmektedir. Bu noktada ise Çin Tarihinde en önemli görülen tarihsel gelişme, Üç Hanedanlık Döneminde feodal sisteme sahip Çin'in, Ch'in ve Hanlık dönemi sonrasında tamamen farklı bir emperyal düzene geçmesi ve Ch'in birlik olması, (Lü Ssu-mien' in 1924'teki araştırmalarına göre) ve Savaşan Devletler Dönemi'dir. (*Warring States Period*: 463-M.Ö 222). Ne Ming, ne de Ch'ing Hanedanlıkları Döneminde askeri olaylar siyaset önem sıralamasında ekonomi, filoloji gibi klasik çalışmaların altında kalmıştır. Askeri çalışmaların azlığı da askeri güce yansımaları açısından önemlidir. Bk. ayrıca Q. Edward Wang ve George G. Iggers, *Turning Points in Historiography: A Cross Cultural Perspective*, The University of Rochester Press, New York, 2002, s. 31.

yönlenmesinin de kaynağını teşkil eder.²¹⁰ Yine bu Savaş sonrasında Japonya'nın eline geçen Tayvan, Pasifik Savaşı sonrası Japon yenilgisinin ardından tekrar Çin'e geçecektir. O günden bugüne geri dönülemez bir bağımsızlık isteği ile Japonya ve ABD tarafından bölgede desteklenecek olan Tayvan, Çin tarafından da ulusal toprak bütünlüğünün bir parçası olarak görüldüğünden, bugüne kadar aktarılan temel sorunlardan biri halini alacaktır.²¹¹

Savaşın sonuçlarından biri olan Tayvan sorunu bugünkü Çin-Japon ilişkilerinde Japonya'nın ABD ayağındaki hassas noktayı teşkil ederken; ortaya çıkan güç değişimi, gelecek savaşların da nedeni olmuştur. Ekonomik gücü zayıflayan Çin, üç yıllık rezervine denk gelen miktarda savaş tazminatı alan Japonya ise diğer taraftan bu parayı halkın eğitimi, fabrikaların açılması, şehirleşme ve orduya kullanarak ekonomik ve askeri gücünü artırabilmeyi başarmıştır.²¹²

Mançurya ve Kore'de Rusya ile karşı karşıya gelen ve Meiji döneminden itibaren sanayileşme sürecini devam ettirmekte olan Japonya, yeni açtığı fabrikaları için aradığı ham malzeme tedariki ve pazar arayışını Asya topraklarından karşılamayı amaçlamıştır. Rus Hükümeti ise kendi topraklarında Çarlığa karşı hareketleri bastırmakla uğraşırken, Vladivostok'ta* saldırıya açık halde olan mevkisini güçlendirmek için Mançurya ve Kore'yi kullanmak istemiştir. Kendi hedef bölgesinde ortaya çıkan yeni bir büyük gücün varlığına uygun hareket etmeyip, burayı korumak için Çin'den Doğu Expressi'ni (*Trans-Sibirya Hattı*) Mançurya'nın merkezine inşa etmek için** izin almıştır. Diğer tarafta 1895 yılının zaferini yaşayan Japonya, 1902'de Britanya ile imzaladığı askeri ittifakının*** akabinde 1905 yılında Rusya'nın Port Arthur limanına saldırmıştır. Her iki taraf da Mançurya'ya asker göndermiş; Uzak Doğu'da üç kıtaya birden donanma göndermiş olan Rusya'nın Japonya'nın yeni ürettiği deniz silahları ile Tsushima Boğazı'nda yok edilmiştir. Japon sanayileşmesinin

²¹⁰ Marius B. Jansen v.d, "The Historiography of The Sino-Japanese War", *The International History Review*, Cilt 1, Sayı 2, Nisan 1979, s. 191.

²¹¹ Çin Halk Cumhuriyeti, "Chinese National Defence in The New Era", *2019 Defence White Paper*, Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, Beijing, Temmuz 2019, s. 7.

²¹² Zhang Weiwei, *The China Wave: Rise of A Civilizational State*, Fudan University & Chinqui Institute, World Central Publishing Corporation, NJ ve Shanghai Central Publishing Co. Ltd., 2012, s. 17.

* Rus mevkiisi olan Vladivostok, Japon sınırı ile çevrelenmiş ve denizden sıkışmış bir coğrafi özelliğe sahiptir.

**Mançurya'da bir tren yolunun yapılması Rusya için özel alanlar, demiryolu güvenliği, maden ve kereste çıkarma hakkı ve diğer ek faaliyetlerin de yolunu açan bir girişimdir.

***Britanya; Uzak Doğu, Orta ve Yakın Doğu'da uzun yıllar Rusya ile çatışma yaşayacağını düşünerek, bunu engellemek amacıyla Rusya'ya karşı Japonya ile ittifak yapmıştır.

bir sonucu olarak deniz gücünü ortaya koyabildiği bu başarısı Batı'nın da büyük ilgisini çekmiştir. Denizle iletişimi kesilen Rusya, daha Trans Sibiryaya demiryolu hattı yapım aşamasındayken yenilgiye uğramıştır. Asya Pasifik'te 624.000 askerin yer aldığı bu savaş, şimdiye kadar bölgede görülen en geniş çaplı çatışma **** olmuştur.²¹³ Hatta Japonya'nın Mançurya'da elde etmiş olduğu haklar, 20. yüzyılın başlarında onu Amerika ile ulusal çıkar çatışmasına götüren neden olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü yükselen bir Japonya, ABD dış politikası açısından Amerika'nın Çin'de izlediği Açık Kapı Politikası'nın ***** ihlali olarak düşünülmüştür.²¹⁴ Bu sebeptendir ki; Pasifik'te tek bir tarafın zafer kazanarak güçlenmesini istemeyen Amerika, her iki taraf için aracılık yaparak 1905'te yapılan Portsmouth Anlaşması ile Japonya için 1895'te kaybetmiş olduğu, görüntüde Çin'de kalan ve Kore'deki sömürgesi Mançurya'da istediği bölgeleri- Port Arthur ve Liaotung- kurtarmış; ayrıca Sakhalin adasının bir kısmını Rusya'dan almıştır.*²¹⁵ Ancak ilerleyen süreçte, 1915'li yıllarda Japonya'nın zayıf Çin Hükümeti Yüan Shih-k'ai Cumhuriyet rejimi üzerinde, Çin'i sömürgeleştirme amaçlı politik, ekonomik ve güvenlik amaçlı hak iddiaları (*21 İddia*) ile Amerika ile Japonya arasındaki çıkar çatışması yoğunlaşmıştır. Japonya, bu taleplerden yalnızca bir kısmını ABD diplomasisi sonucu geri çekerken 1917'deki Lansing-Ishii Anlaşması ile Amerika Japonya'dan Çin'deki Açık Kapı Politikasına uygun hareket etmesi ve Çin'in toprak bütünlüğünü değiştirmeye yönelik bir davranış sergilememesini istediğinde Japonya'yı 1930'lara kadar ABD ve Britanya ile bir anlaşmazlığa sürükler. 1941 yılında Hindçini'yi ele geçirdiğinde, Amerika'nın kendisine verdiği ultimatoma ve uyguladığı ekonomik yaptırımlar neticesinde Japonya güç kullanımı yolunu tercih etmiştir.²¹⁶

Bu savaşa, 1870'lerden itibaren büyük güçlerin arasındaki ilk savaş olması, yüksek teknikte askeri silah ve gelişmiş sanayinin bir ürünü olması, gelişmemiş ülkeleri sömürme mücadelesinde Batılı güçler arasındaki ilk gerçek savaş oluşu,

**** Bu özelliği ile Batı'dan gelen uzmanlar Avrupa'daki bir sonraki savaşın nasıl olacağı ile ilgili fikir edinmek amacıyla gözlem yapmışlardır.

²¹³ R.R Palmer ve John Colton, *A History of the Modern World*, McGraw Hill Inc., America, 1992, s. 681.

***** ABD'nin Açık Kapı Politikası (*Open Door Policy*): Çin'de aktif olarak var olan tüm güçlerin Çin pazarlarına ve kaynaklarına eşit erişimini temin eden, ABD'nin Çin'de izlediği dış politikadır.

²¹⁴ Alice Lyman Miller, *Becoming Asia: Change and Continuity in Asian International Relations Since World War II*, Stanford University Press, California, 2011, s. 29.

* Rusya, 1905'te Japonya'ya kaptırdığı yerleri İkinci Dünya Savaşı ile geri alacaktır.

²¹⁵ Palmer ve Colton, *A History of the Modern World*, s. 681-682.

²¹⁶ Miller, *Becoming Asia: Change and Continuity...*, s. 30.

tarihte ilk defa beyaz olmayan bir ırkın beyaz ırka karşı galibiyeti gibi birçok önem atfedilebilir.²¹⁷ Ancak bu çalışmada bizim üzerinde duracağımız nokta daha çok savaşın güç dengesinde yarattığı değişiklik ve gelişmelerin bölgede ittifakları şekillendirmedeki rolüdür. Bu çerçevede ise Rus-Japon Savaşı'nda ortaya çıkacak ve yaklaşık yirmi yıl boyunca sürecek olan Anglo-Japon ittifakının ulusal çıkarların korunması amacı ile Rusya'ya karşı ("*düşmanımın düşmanı dostumdur*" şeklinde) şekillendiği görülmektedir. Diğer taraftan savaşın etkilerinin göreceli güce etkileri açısından değerlendirildiğinde, savaştan yıpranan Çarlık rejiminin zayıflaması, Rusya'nın hem prestij gücünde hem de gerçek gücünde (askeri güç) görülen zayıflama, yirmi yıl sonra Sovyet komünizmini ortaya çıkaracak olan bir Rus Devriminin de nedeni olarak gösterilmektedir. Çin'in savaş esnasında demiryolu yapımı için Rusya'ya verdiği ayrıcalıkla beraber 18. Yüzyıldan beri Moğol isyanına karşı tampon (*buffer zone*) olarak istilalardan kaçma amacıyla kullandığı Rusya, 19. Yüzyılda Çin için Japonya ile karşılaştırıldığında olası bir ittifak partner adayı olarak hep daha yakın olmuştur.

2.2.2. Çin-Rusya Yakınlaşması

Çin, Batılıların Doğu Asya Pasifik'teki emperyalist faaliyetlerini yürüttüğü dönemde Rusya'yı bir Batılı güç veya Batı ittifakının bir parçası olarak (dış tehdit) görmekten öte, onu kontrolü altında tutabileceği (bölgesel) bir güç olarak görmüştür. Kırım Savaşı'ndaki Britanya ve Fransız İttifakına karşı Rusya yenilgisini düşünerek Avrupa'daki güç dengesini yanlış yorumlayan ve Rusya'nın Sibirya'daki askeri gücünün uzakta ve az oluşuna güvenen Çin, bölgede Rusya yerine Britanya'yı tehdit olarak görmüştür.* Bu sebeple Çin'in Rusya'ya karşı daha az direnmesi ve Batıya davrandığından daha az ihtiyatlı davranışı;²¹⁸ bir diğer ifade ile Çin'in doğru strateji belirleyememiş oluşu veya kendine uygun ittifak ortağı seçememiş oluşu, ileriki yıllarda Çin'in Japonya karşısındaki göreceli zayıflığının da nedenleri arasında gösterilebilir.

Batılı güçler gibi ilk aşamada bir toprak edinimi olmasa da Rusya, Çin'de bir dil okulunun açılması ve dini bazı ayrıcalıkları hâlihazırda elde etmişti. Çin, diğer

²¹⁷ Palmer ve Colton, *A History of the Modern World*, s. 682.

*Çin, Rusya'yı en az Britanya kadar tehdit olarak algılamış olsaydı haraç sistemi içindeki güney Sibirya'yı elinde tutabilir; Batıya vereceği tazminat miktarını azaltabilirdi.

²¹⁸S.C.M Paine, *The Sino-Japanese War of 1894-1895: Perceptions, Power and Primacy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 68.

Batılı güçlerle ilişkilerini Seremoni Bakanlığı** (*Board of Rites*) ile yürütürken; Rusya ile ilişkilerini Kolonyal İlişkiler Heyeti (*Lifan Yuan*) nezdinde yürütmekteydi. Her iki heyetin görevleri arasında haraç işlerini yürütmek var olup; Seremoni Bakanlığı, Japonya, Kore, Annam (Viyetnam), Ryukyu Krallığı (*Liuqiu/Liu-chi'u*), Siyam (Tayland) ve Burma gibi Çinlileştirilen*** (“*sinicized*”) yerleri yönetirken; Kolonyal İlişkiler Heyeti, Tibet, Moğolistan, Xinjiang gibi Çinlileştirilmemiş ve haraç sistemi içerisinde yer alan İç Asya bölgelerine bakıyordu. Rusya’yı ise bu haraç sistemi bölgeleri ile çevreleyen Çin, deniz ticaretine dayalı ilişkilerini yürüttüğü Rusya’yı dış ilişkilerin yürütülmesi alanında hep diğer Batılı güçlerden farklı bir yerde (daha çok bölgesel ve kontrol altında tutulabileceği düşünülen bir güç) tutmuştur.²¹⁹

Batılı güçlerin Çin’den aldığı imtiyazlar karşısında Batıya göre daha aşağıda görüldüğünü düşünen Rus ve Japon Hükümetlerinin bölgede Çin tarafından eşit muameleye tabi olmamaları, Çin’e karşı politikalarını da değiştiren bir gelişme olarak belirtilebilir. Ancak Rusya, Batıninkinden farklı olarak doğrudan zorlayıcı askeri güç kullanımı yerine, askeri güç dengesini değiştirmek için elinde kalan tek politik stratejiyi- başarılı diplomasisini- kullanma yoluna gitmiştir. İkinci Afyon Savaşı’nda İngiltere ve Fransa’nın askeri başarısını Çin’e baskı yapmakta kullanan Rusya, sert müzakereler neticesinde Çin’den 185.000 m²’lik toprağı kendine katmayı başarmış; bu savaş sonrasında yapılan anlaşma ile diğer batılı güçler gibi liman anlaşması sistemine (*port-treaty-system*) dâhil olabilmeyi başarmıştı. İkinci Afyon Savaşı ve Taiping İsyanı şiddetlendiği sıralarda* (1860) Anglo-Fransız askerleri pirinç gemilerinin geçişine engel olmak için Pekin’deki deniz yolunu kapattığında Rusya’dan tam da o esnada gelen arabuluculuk talebi, Çin’e çekici gelmişti. 1860’da Rusya ve Çin arasında imzalanan Pekin Anlaşması ile Rusya’ya ticari ve diplomatik ayrıcalıkların yanı sıra 1864’te imzalanan Tabagatai** (Chugullah) anlaşması ise 1.350,000 m² toprak verilmişti. (“*Aslana yem olmaktansa başka bir aslanın yanında*

**Seremoni Bakanlığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. ayrıca Macabe, Keliher, *The Board of Rites and the Making of Qing China*, Oakland, California: University of California Press, 2019.

***Çinlileştirme, “*Sinicization*” kelimesinden tercüme edilmiş olup; bölgede Çinli olmayan toplulukları Çin’in kültürel, dinsel, dilsel özellikleri ile etkisi altına alma süreci olarak tanımlanabilir. Örneğin Japonların bugün kullanmış olduğu Kanji Alfabeti, Çin Kaligrafi Sanatından etkilenilerek alınmıştır. Ayrıca dinsel olarak Budizm, Konfüçyizm gibi dini öğretileri de Japonya Çin’den almıştır.

²¹⁹ Paine, *The Sino-Japanese War of 1984-1985...*, s. 68

*Bu dönemde Rusya “Büyük Reformlar” (*Great Reforms*) adı altında reform sürecine girmişti. Bir müddet reform süreci ile ilgilenen Rusya’nın ilgisi, Çin’deki olaylar kendi sınırlarına kadar taşıdığına Doğu’ya yöneldi.

** Tabagatay (Tarbagatay), bugün Çin ile Kazakistan arasında sıradağların olduğu bölgedir.

uyuma çıkmazı”) Bu topraklar, bir İtalya yüzölçümüne eşdeğerdi ve Çin’i uyandırmaya yetti.²²⁰ Ancak Batı baskısı ile beraber içeride isyanlarla da uğraşmak zorunda kalan Çin’in Xinjiang’da Müslüman isyanları^{***} çıktığında (1862-1878), Rusya’ya kaçan Müslümanların iadesi için Rusya’nın yardımını istemekten başka çaresi yoktu. Müslüman isyanları Ili Vadisi’ndeki Hanlık’ta Rus yönetiminde bulunan kendileri gibi Müslüman olan halkla birleşme tehdidi yarattığından, 1871’de Rusya, Türkistan Valisi yoluyla Çin’in Müslümanların bulunduğu toprakları almak ve sınırda patlak veren isyanları bastırmak üzere asker göndermiştir.* Rusya’nın 1877-1878 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ile savaş halinde oluşu ve Balkanlarda da etkin oluşu sebebiyle kendi askerini sınıra gönderememiş; Çin’in Rusya’ya verdiği topraklara karşılık tazminat istemine de sessiz kalmıştı.²²¹

2.3. 19. Yüzyılda Güç Dengesindeki Değişim

19. yüzyılda hem büyük güç mücadelesinin alanı oluşu hem de bir dizi isyanla uğraşan Çin’e karşı Japonya, kendi isteklerini kabul ettirecek seviyede bir güce erişmiştir.²²² Her iki devletin göreceli güç değişimindeki nedenlerden biri ulusal güçteki keskin değişim iken yani Japonya’nın topyekûn sürdürülebilir ve nitelikli bir modernleşme çabası yürütürken Çin’in modernleşme çabalarının iç isyanlar, dış baskılar, projelerin yetersizliği ve ithalat odaklı yönetim sebebi ile sürdürülebilir olmayışıdır. Diğerleri ise ideal ittifak ortağının belirlenmesinde uygulanan yanlış stratejidir ki Japonya bu dönemde 19. yüzyılda en büyük askeri ve deniz gücü olan İngiltere’ye yaklaşırken; Çin’in küresel anlamda emperyalist büyük güç ve bölgede hegemon güç olma hedefleri taşıyan Rusya’ya yakınlaşmasıdır.**

²²⁰ Paine, *The Sino-Japanese War of 1984-1985...*, s. 70-71.

^{***} Çin’de çeşitli tarihsel süreçlerde birçok Müslüman isyanı çıkmıştır. Konu içerisinde belirtilen isyan, Rusya’nın sınırında etkili olması ve merkezi otoritesi bozularak göreceli zayıflayan Çin’in bu konuda Rusya’nın desteğine başvurması sebebiyle kapsama alınmıştır. Hem Rusya, hem İngiltere’nin Müslüman bölgelerinde yönetim hakkı olduğu düşünüldüğünde, yönetsel benzerliklerin ittifaka giden yolda etkili olup olmadığı açısından önem taşımaktadır.

*Xinjiang isyanlarını Çin’in 7 yıl gibi bir sürede bastırması Rusya’yı şaşırtan bir gelişmedir. Diğer taraftan Yunnan’daki Müslüman isyanları 18 yıl kadar sürmüştür. 1856-1873 yılları arasındaki Müslüman isyanlarına “*Panthay İsyanı*” da denilmektedir. 1850-1875 yılları arasında çıkan isyanlara ise Xianfeng ve Tanghzi dönemi isyanı da denilebilir. 1895 yılında Çin bu isyanlarla uğraşırken, Japonya da Çin’e kendi isteklerini kabul ettirecek güce erişmiştir.

²²¹ Paine, *The Sino-Japanese War of 1984-1985...*, s. 74-75.

²²² Moore, “History, Nationalism and Face in Sino-Japanese Relations”, s. 285.

** Çin 21. yüzyılda her ne kadar Rusya’ya yakın gibi dursa da daha çok gelişmekte olan ülkelerle iyi ilişkiler kurma yoluna gitmesi, herhangi resmi ittifak ilişkisine girmeyişi, Orta Doğu ve Afrika ülkeleri

19. yüzyılda Çin'in hayatta kalma (*survival*) amacıyla zaman zaman Rusya'dan istemiş olduğu yardımlar, 21. yüzyılda Çin'in bildiği ve tanıdığı bir ittifak partneri ile yeniden iş birliğinin de kapılarını aralayacak olan bir tarihsel gelişme olarak kabul edilebilir. Çünkü Asya devletleri için her zaman bilindik ve tanıdık, bilinmeyen ve tanınmayan yeni adaylara yeğdir. Bir kez zayıf ve güçlü yönlerin öğrenilmiş olduğu ittifak stratejisinde bu aslında yine bir nevi *bilginin gücü*'dür. Yani Rusya'nın stratejisi, yaklaşımı, bakış açısı zayıf ve güçlü yönleriyle "bilindik"tir. Yeni bir ortaklığa riske açık olması, bilmek ve anlamak için uzun zaman gerektirmesi gibi sebeplerle ittifak partneri adayı olarak uzak durulması, Asya Pasifik'te ittifakların mantığının da özüdür.

2.3.1. Japonya'da Yayılmacılığın (*Revizyonist Güç*) Mantığı

Geleneksel anlamda bugün bile "azın değerini bilen" bir toplum olarak ortaya çıkan Japonya için "kıtlık"* , revizyonist niyetlerin temel nedeni olarak nitelendirilebilir. Enerji kaynaklarındaki azlık ve nüfusun ikiye katlanması, 1850-1935 arası dönemde bu devleti ham madde bağımlısı haline dönüştürmüştür. Bu durum, devletlerin yalnızca askeri kapasitesini artırmasının tehdidin kaynağı olmadığını; afet, salgın ve kıtlık gibi doğal afetlerin de tehdit olarak algılanarak devletlerde iç veya dış dengeleme hareketinin çıktısı olabileceğini göstermektedir.^{223*}

Japonya'nın bu hızlı ve dinamik modernizasyonu, Çin'e karşı askeri yayılmacılıkla birlikte Çin ve Rusya gibi büyük güçleri mağlup edebilecek bir askeri güce sahip imparatorluğun da alt yapısını oluşturmuştur. Japonya bu gücün getirdiği kontrolsüz askeri fetihlerden ancak Çin ile sonuçsuz kalan bir savaşa girdiğinde ve 1941'de ABD'ye saldırdığında vazgeçecektir.

gibi diğer kıtalarda da nüfuz stratejilerini geliştirmesi bakımından da *çoklu dengeleme* stratejisini tercih ettiği görülmektedir.

*Kıtlık, salgın vb doğal afetlerin de bir devlet için tehdit algısı oluşturması mümkündür. Şöyle ki kıtlığın devlet tarafından tehdit algısı oluşturması sonucu o devletin revizyonist güce başvurma yoluyla bu kıtlığı dengeleme imkânı bulunmaktadır. Bu varsayıma uygun bir örnek, 2020 yılının Covid Salgını ile verilebilir. Salgını tehdit olarak algılayan devletlerin daha iddialı eğilimler gösterdiği örnekler görülmüştür. Devletlerin öncelikle ulusal ihtiyatı önlem olarak salgını önleme çalışmalarına odaklanmak yerine dış politikada revizyonist uygulamalar sergilemesi, bu varsayımın kanıtı kabul edilebilir.

Geleneksel olmayan tehditler için Bk. Ayrıca Barry Buzan, Ole Weaver ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner, 1998.

²²³ Kent, *Pacific Alliance: Reviving US- Japan Relations*, s. 92.

Japonya'nın büyük bir Asya İmparatorluğu kurma amacı ve revizyonist gücünün yarattığı tehdit, süreç içerisinde adım adım ortaya çıkmış; kökleri Batı'nın Asya Pasifik'teki güç mücadelesine, 19. yüzyılda Meiji Restorasyon Döneminden (1868) itibaren Japonya'nın bir büyük güce dönüşümüne kadar gitmektedir. 1879'da Ryukyu Adaları'nı işgal eden Japonya'nın akabinde 1895 yılında Çin'e ve 1905'te Rusya'ya karşı kazanmış olduğu galibiyeti, Kore yarımadasında hak iddia etmesi, Tayvan ve Kore'yi ilhakı ile devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Japonya'nın Çin üzerinde artan talepleri, Rus iç savaşı esnasında Sibirya'ya sefere çıkması ve ilerleyen süreçte 1931'de Mançurya'yı işgali ile devam etmiştir.²²⁴ 1937'de Japonya'nın Mançurya'yı büyük çaplı işgali, savaşın ölçeğini genişleterek Pasifik bölgesini içerisine almıştır. Bu gelişmelerin hepsinde görüntüde ortak olan şey Japonya'nın revizyonist gücünün bölgede oluşturduğu tehdit olarak görülmekte; Japonya'nın yayılmacı politikası İkinci Dünya Savaşı'nın kaynağı olarak gösterilmektedir. Doğu Asya tarihi incelendiğinde aslında bu yaklaşımın (Japonya'nın revizyonist gücünün savaşın sebebi olduğu) Batı'nın Asya Pasifik'te yürüttüğü savaş propagandası olarak tarih kayıtlarına geçen bir veri olduğu söylenebilir. Oysaki bölgeye batıdan gelen tehdit ve Batılı askeri güçlerin (Amerika, Britanya, Hollanda, Fransa gibi) Kore'ye kadar ilerlemiş olması ve Japonya'nın kalbi olarak tabir edilen Kore'de Batı'nın zorlayıcı askeri güç kullanmasıdır. Japonya'nın yapmaya çalıştığı şey ise Çin'in yaşamış olduğu hezimetini yaşamamak; Batı'ya karşı kendi topraklarını savunmak (*önleyici stratejisi*) olmuştur. Teknoloji, eğitim ve kültürel olarak hemen her alanda Batı'yı alt etmenin onun *bilgi gücünü* alarak büyük bir devlet olmaktan geçtiğini Meiji Döneminden itibaren anlayan ve uygulayan Japonya'nın bölgeye yönelik bu tehdide cevap verirken Batı'nın askeri güç ve stratejisini kendine adapte etmek istemiş olduğu söylenebilir.

Japonya'da yayılmacılığın mantığı, Meiji hükümdarlarından ve Japon İmparatorluk Ordusu kurucularından Yamagata Aritomo'nun, Japonya'nın "bağımsızlık sınırları" ile "avantaj sınırları" arasında verdiği memorandumda Japon adalarının "bağımsızlık sınırları" içerisinde kalması ile başlamıştır. Kore ise, Japonya'nın "avantaj sınırı"na düşmekle beraber, buranın tehlikeye düşmesi demek, bağımsızlık sınırının tehlikeye düşmesi anlamına gelmekteydi. Yani Kore'ye yönelen bir tehdit, Japonya'nın anavatanına tehlike uyandırdığından, savunulması gereklidir.

²²⁴ Kent, *Pacific Alliance: Reviving US- Japan Relations*, s. 92-94.

Kore tam olarak Japonya İmparatorluğu'nda koloni olduktan sonra bu avantaj sınırı Doğu Rusya'nın bazı bölgelerini içerisine alacak şekilde genişlemiş; Moğolistan ve Kuzey Çin'e kadar uzanmıştır. Bu yeni sınırların korunması ise Japonya'nın "bağımsızlık sınırları" içerisinde görülmüş; bu mantıkta Japonya'nın basamak basamak yayılcılık gösterdiği belirtilmiştir. Ancak analiz çerçevesinde savaşın nedenleri belirtilirken "Japonya'nın adım adım izlediği yayılcılığa değil; Asya Bölgesinde *iki yükselen gücün* -Amerika ve Japonya- bölgedeki çıkarlarının çatışması ve Britanya gücünün *göreceli düşüşüne* bakılmalıdır.²²⁵ Çünkü güç dengesindeki hassasiyetin ittifak aktörlerinden biri aleyhine bozulması, tehdit oluşturan tarafla çatışmaya kapı aralamaktadır.

Buna ilaveten, sistemik analizlerde savaşın nedenlerinin de sistem temelli ortaya çıkarılması gerekliliği düşünüldüğünde, bölgeyi İkinci Dünya Savaşı'na sürükleyen nedenlerin literatürde yer aldığı gibi yalnızca Japonya'nın revizyonist gücü ile ilişkilendirilmiş oluşu bir analiz hatasıdır. Şöyle ki; 1920 ve 1930'larda Amerika Anlaşma Sistemi (*US Treaty System*) zayıflamaya başlamış; 1921'de sekiz büyük gücün bir araya gelerek Asya Pasifik'te (Doğu Asya ve Batı Pasifik) güvenlik, deniz gücü ve bölgede Çin kaynaklarını kullanan güçlerin Çin'e yaklaşımlarını belirleyen müşterek çıkarlarını ortaya koyan bir sürecin kilit konularını ele almışlardır. Bu da büyük güçlerin Pasifik'teki ekonomik, politik ve güvenlik amaçlı etkileşimine dayalı bir dış politika sistemi yapılandırmaya çalıştığının göstergesidir. Bu ilişkiler sistemi ihtiyacı, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ortaya çıkan bir gelişmedir.²²⁶ Bunun yanı sıra, 1937'de Çin-Japonya Savaşı ve ardından Panay Krizi patlak verdiğinde Japon tehdidine karşı olan Anglo-Amerikan ittifakı içerisinde Japonya'ya karşı kullanılacak olan stratejilerde bir mutabakata varamamış olmaları da Batı ittifak sisteminin zayıflamaya başladığının göstergesidir. (Tıpkı devletlerin yükseliş ve çöküşleri gibi ittifakların da yükseliş ve çöküş sürecine girdikleri küresel anlamda açıkça görülmektedir.)

2.3.2. Batı İttifakının Düşüşü: 1937-1945 Çin-Japon Savaşı

²²⁵ Alice Lyman Miller ve Richard Wich, *Becoming Asia: Change and Continuity in Asian International Relations Since World War II*, Stanford University Press, Stanford, California, 2011, s. 7-8.

²²⁶ Miller ve Wich, *Becoming Asia...*, s. 31.

1937’de Çin-Japonya Savaşı* patlak verdiğinde General Chiang Kai Shek (蔣介石) uluslararası toplumun- ki hâlihazırda işlevde olan tek uluslararası örgüt bu dönemde Milletler Cemiyeti idi- desteğine başvurarak bölgesel bir soruna küresel çareler arama yoluna gider. Ancak Milletler Cemiyetinin göreceli zayıflığı, yani devletlerin üzerinde ve onları savaştan alıkoyabilecek nitelikte uluslararası bir kurumun var olmayışı, Çin’in göreceli zayıflığına karşın Japonya’nın göreceli yükselen askeri gücü ile birleşen saldırgan tutumlarının doğurduğu tehdit algısı ve Batı ittifakı içerisindeki zayıflıklar gibi yapısal sebeplerle bölgede Japon tehdidi, kendine serbestlik bulabilmişti.

Küresel seviyede Britanya ve ABD hem büyük deniz gücü olarak hem de Çin üzerindeki ulusal çıkarları sebebi ile konunun kilit muhatabı idiler. Ancak Anglo-Amerikan ittifakı içerisinde strateji belirlemeye yönelik zayıflıklar, yani Britanya’nın Japonya’nın karşısına tek başına çıkamayışı ve bunun için ABD’nin desteğine ihtiyaç duyuşu, her iki devletin Asya Pasifik üzerindeki çıkarlarının birbirinden farklı oluşu, uzlaşma şartlarında mutabık kalamayışları, ittifakın yapısal zayıflığının sebepleri arasındadır. ABD, “Açık Kapı” politikası ve 1922’de kabul ettiği Dokuz Güç (9 Powers Agreement) Anlaşması’na göre Çin üzerinde bazı hedefleri olduğunu göstermişti. Ancak o dönemlerde Amerikan Dış Politikasının bir gereği olarak belirlenmiş olan “müdahale etmeme” (*non-intervention*) kararı, ABD’nin Çin’e aktif müdahaleyi önleyen neden olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri Uzak Doğu Masasında görevli Stanley Hornbeck ve Maxwell Hamilton Marco Polo Köprüsü olayından sonra bile savaşın önüne geçebileceklerini düşünüyordu. ABD’nin Uzak Doğu yetkililerine göre Çin kendi ulusal gücünü yapılandırarak gücü yükselişe geçecek ve Japonya yükselen bir güce saldırmaktan vazgeçecekti. Ekonomistlere göre diğer bir görüş de temel ihtiyaçlarını yurt dışından karşılamak için kaynak sıkıntısı yaşayan Japonya’nın Çin ile uzun süreli bir savaşın ekonomik giderini karşılayabilecek durumda olmayışı idi.²²⁷

Japonya, Güney Çin’de ilerledikçe Britanya’nın Asya’daki çıkarlarını da tehdit ediyordu. Ancak Britanya’nın gücündeki göreceli düşüşün yanı sıra Avrupa kıtasında yaşanan Alman ve İtalyan tehdidi, Britanya’nın Asya Pasifik üzerindeki çıkarlarını bir

* 7 Temmuz 1937’de Kuzey Çin’in Marko Polo Köprüsü boyunca Japonya ile Çin güçleri arasında çıkan küçük çaplı bir ateş, kısa sürede karşılıklı ateşe dönüştü. Bu yerel çatışmanın büyük bir savaşa dönüşeceğine dair bir ibare olmamasına rağmen durum kontrolden çıkarak bir savaş halini aldı.

²²⁷ Kelly, “The Sino-Japanese War ...”, s. 27-28.

süreligine bir kenara bırakıp kendi kıtasındaki tehdide yanıt aramasına sebep olmuştu. Olası bir Çin-Japon Savaşı'ndan en fazla zararı görecekten olanlardan biri olan Britanya'nın, Dışişleri Bakanı Anthony Eden elinden Japon Elçisi Yoshida Shigeru'ya gönderdiği mektupta Japonya'nın Çin ile düşmanlığının Anglo-Japon ilişkilerine de zarar verdiği yönünde uyarı bulunmaktaydı. Sonrasında Britanya'nın tek başına Japonya'yı caydırmak için pek az şey yapabileceği ve bunun için Anglo-Amerikan ittifakının şekillenmesine çalıştığı ortaya çıkmıştır.²²⁸

Milletler Cemiyeti'nin aksine müzakere kapasitesi olan Sovyetler, Çin'in bu zor zamanında ona dengeleme desteği vererek yardım etmiş; Stalin, 250 milyon dolara kadar askeri ekipman ve kredi desteğini Çin'e verirken, bu süreçte Anglo-Amerikan ittifakının Japonya'ya karşı Çin'e destek verme konusunda hareketsiz kalışı, Çin'i tarihsel anlamda bir kere daha Sovyetlerin ittifak partnerliğine mecbur bırakmıştır.²²⁹

2.4. İkinci Tehdit Sürecinde Gel-Git İlişkiler (1945-1990)

İkinci Dünya Savaşı Sonrası (1945-1960) ve Soğuk Savaş Dönemi (1960'lı yıllardan 1990'lı yıllara) Çin-Japon ilişkileri, güç dengesine ve ittifaklara etkileri bakımından *İkinci Tehdit Süreci* alt başlığı altında ele alınmıştır. Bu şekilde ele alınmasının sebebi, revizyonist bir güç haline gelen Japonya'nın 1945 sonrası demilitarize statüye geçmesi ile ABD'nin bu iki ülke arasında belirli bir bağımsız değişken olarak analizlerde yoğunlaşması ile Asya Pasifik'te güç dengesinde meydana gelen değişimi göstermektir.

Soğuk Savaş Dönemi'ni kapsayan ikinci safhada, komünizmin yayılmasına karşı kısa vadeli bir ABD-Çin yakınlaşması görülse de bu yakınlaşma uzun sürmemiştir. Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı sonrasında şekillenen Pasifik İttifakı (ABD-Japonya) başlarda Çin perspektifinden Japonya'yı dizginleyen bir ittifak olarak görülse de Soğuk Savaş sonrası bu ittifak içerisindeki niteliksel değişim (ittifakın defansif bir ittifaktan ofansif ittifaka evrilmesi), tehdidin boyutunu artıran temel neden haline gelmiştir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte Asya Pasifik'te yerleşik bir güç haline gelişi ve beraberinde Japonya'nın ABD dış politikasına paralel dış

²²⁸ Kelly, "The Sino-Japanese War ...", s. 28-29.

²²⁹ Kelly, "The Sino-Japanese War ...", s. 27-30.

politika sürdürmesi gerginliği artırırken; bu tehdit sürecinde ittifak kutupları belirginleşmiştir.

Sovyetler ve ABD'nin Çin-Japon ilişkileri bağlamında birer değişken olarak giderek artan rolü, ilişkilerin de tarihsel nefret düzeyinden güven oluşturma sürecine girememesindeki en önemli etkenlerden olmuştur. Sistemin yapısına şekil veren süper güçlerin güç ilişkilerinde oynadığı rol düşünüldüğünde, sistemin yapısının iki devletin ilişkileri güçleştirdiği ifadesi yerine; sistemin yapısını şekillendirmede lider rol üstlenen süper güçlerin bölgedeki mücadelesinde bölgesel kilit devletlerin arasındaki hassasiyeti kullanmış olmaları da iki devletin ilişkilerine yön veren en güçlü değişkenlerden kabul edilmelidir.

Güvenlik anlamında Japonya'nın revizyonist gücünün çıktıkları ve bunun, bölgede diğer devletler üzerinde oluşturduğu tarihsel acıları temel alan güvensizlik ortamı, Doğu Asya Devletlerinin her birinin kendine özgü bir siyaset anlayışının oluşu ve bölgede ihtiyaç duyulan* ve oluşturulması istenen bir ortak güvenlik anlayışının (ilk ve ikinci nedenler sebebiyle) genel anlamıyla Batı eliyle yapılmış oluşu; bölgede kolektif güvenlik anlayışının geliştirilememesine ve güvenlik yapısının bu süreçte daha çok ABD'nin oluşturduğu ikili iş birliği (*concerted bilateralism*) altyapısında kalmasına sebep olmuştur.²³⁰

2.4.1. Japonya'da Askeri Güç Boşluğunun İkamesi “Yumuşak Güç”

General McArthur'un Japonya'nın işgalinin tamamlanmış olduğunu Washington'a bildirdiği 1947 yılı sonrasında, ABD Japonya için bir Barış Anayasası hazırlıklarına da başlamıştır. 1949 yılında tamamı Amerika tarafından tavsiye edilen Anayasa, Japonya'yı her türlü hava, kara ve deniz gücünün kullanımından alıkoymuştur.²³¹ Gayri askeri statüde ortaya çıkan bu güç boşluğunu karşılamak üzere Japonya iki tür strateji takip etmeyi tercih etmiştir: Bunlardan birincisi, savaş sonrası

* Bu ihtiyaç, 1960'lı yılların ortalarında Hindicini'de hızlanan savaş ve bölgeye yayılan istikrarsızlığın San Francisco Sistemi ile giderilemeyeceği ile ortaya çıkan bir ihtiyaç olmuştur.

²³⁰ Gürol Baba, “Asya Pasifik Bölgesi Güvenliği”, ed. Prof. Dr. Hasret Çomak, Doç. Dr. Caner Sancaktar, Doç. Dr. Sertif Demir, *Uluslararası Güvenlik, Yeni Politikalar, Stratejiler, Yaklaşımlar*, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2016, s. 558.

²³¹ Gilbert Rozman, Kazuhiko Togo ve Joseph P. Ferguson, *Japanese Strategic Thought Toward Asia*, Palgrave MacMillan, New York, 2007, s. 18.

Japonya'yı bölgesel ve küresel tehdide açık hale getiren askeri güç ve savunma gereksinimin giderilmesi ki bunu ancak iç ve dış dengeleme yoluyla yapabiliyordu. İç dengeleme olarak askeri kapasitesini güçlendirme imkânı bulunmadığından, ulusal açıdan kalkınma yoluyla ekonomik gücünü artırmalı ve bu gücü uluslararası siyasi alana yansıtarak hayatta kalabilmeliydi. Askeri güç boşluğunun yerini doldurabilecek yeni bir fikir, mali yardımlar şeklinde uygulamaya koyan Japonya, mali yardımları hem bozulan prestij gücünü kurtarmada (Güneydoğu Asya ülkeleri ile ekonomik bağ kurabilmek amacıyla), hem siyasi gücünü geri almada hem de küresel ve bölgesel nüfuz stratejisi için bir araç olarak kullanabiliyordu. Bu stratejiden hareketle 1970'li yıllardan itibaren bölgede bozulan imajın kurtarılması amacıyla Kuzeydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine önem verilmiştir. Bu bölgeye nüfuz edebilmek için de bir ekonomik ve prestij güç aracı olan RKY, ulusal güvenliğini de bir nevi garanti altına alabilmek adına 1950'li yıllar ve sonrasında Japonya'nın ulusal çıkarlarını artırmak amacıyla kullanılmıştır. Dış dengeleme stratejisinde ise rasyonel hareket eden Japonya için süper güç ABD ile güvenlik boyutundaki ilişkilerin geliştirilmesi, onu bölgede olası bir tehdide karşı savunmasız ve yalnız bırakmayacak şeydi. Bunun yanı sıra, 1970'lerde Sovyetler ile bozulan ilişkiler, Japonya'yı ABD ile ittifak sürecine götüren önemli bir gelişme olurken; Japonya'nın Sovyet tehdidini bölgedeki diğer devletlerle (Çin dâhil) ilişkilerini sağlamlaştırmada da kullanmasına neden olmuştu.²³²Japonya bu sebeple 29 Eylül 1972'de, Amerikadan da* önce Çin ile olan ilişkilerini normalleştirmişti. Japonya ve ABD'nin Çin ile yakınlaşmasından rahatsız olan Sovyetler ise Japonya üzerindeki askeri faaliyetlerini artırarak Kunashiri Adası'na silah taşımacılığı yaptı; Minsk uçak gemisini Uzak Doğu'da konuşlandırdı, Shikotan Adası ve Uzak Doğu'da askeri üs inşasına girişti. 1979 yılı itibariyle Sovyetlerin Japonya çevresinde füze imha edici, kruzer, uzun menzilli füze, orta menzilli SS-20 ve elektronik birçok askeri faaliyeti vardı. Sovyetler'in denizlerde artırdığı mayının Japonya Savunma Ajansı tarafından tespit ve onaylanması (Ocak 1979) ile Sovyet tehdidinin getirdiği bölgesel tehdit de resmiyete dökülmüş oluyordu.

233

²³² Gilbert Rozman, Kazuhiko Togo ve Joseph P. Ferguson, *Japanese Strategic Thought...*, s. 6.

* 1979 Ocak ayında ABD ve Çin, Soğuk Savaş esnasındaki düşmanca ilişkileri diplomatik araçlarla normalleştirmişti.

²³³ Chijiwa Yasuaki, "Tracing Criticisms of the "Basic Defense Force Concept" During the Second Cold War—Controversies over Japan's Defense Policy in the 1980s—", *Boei Kenkyusho Kiyo, NIDS Security Studies*, Cilt 21, Sayı 2, Mart 2019, s. 114.

Buradan hareketle, tehdidin kendisinin bölgede devletlerin dengeleme hareketinin kaynağını oluşturabileceği varsayımı kadar; bu tehdidin diğer devletlerce ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için bir propaganda aracı olarak kullanılabilceğini söylemek pek de yanlış olmaz. ** 1970'lerin sonundan itibaren gözetilen uluslararası ekonomik çıkarlar, mali yardımlar, uluslararası yatırımlar ile Çin, ekonomik anlamda kaybettiği zamanı telafi edercesine hızlıca dünyaya açılmış; ²³⁴ 1978'de Deng Xiaoping ile temelde değişim ve reform süreci içerisinde olan Çin, bölgede ekonomik gücünü yeni bir politik güce dönüştürmeye çalışan Japonya için de bir fırsat olmuştur. 1979'da Ohira'nın Çin'e olan ziyareti ile verilen RKY yardımlarını, 1980'lerde Nakasone yardım paketi ve 1988'de Takashita RKY yardım paketi takip etmiştir. ²³⁵ 1950'lerden itibaren Çinli ve Japon liderlerin zorluklarla gelişimine katkıda bulunduğu ilişkiler, 1990'lardan itibaren yavaş yavaş bazı sınır sorunları sebebiyle tekrar bozulmaya başlayacaktır. Bazı araştırmacılar, bu bozulmanın temelinde bu iki devletin birbirine karşı "güven eksikliği" olduğunu ve güven oluşturma çabalarının gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu varsayımdan hareketle, 1950'lerdeki normalleşme öncesinde birçok güven oluşturma çabalarına girişilmiş; 1972'deki normalleşmenin erken dönemlerinden 1980'lerin ilk yıllarına kadar geçen süreçte ekonomik, politik ve kültürel alandaki ilişkiler, resmi anlaşmalar ve kurumlar yoluyla geliştirilmeye çalışılmıştır. ²³⁶ Bir müddet her iki devlet arasındaki "normalleşme" (*detente*) dönemi, sonraki dönemlerde yeniden bozulmaya uğrayacaktır. İlerleyen bölümlerde bu çalışmalardaki kesintiler ve ilişkilerdeki hassasiyet, nedenleri ile birlikte detaylı şekilde ortaya konacaktır.

2.4.2. Çoklu İşlevsel Bir Araç Olarak Japon Resmi Kalkınma Yardımları (RKY) ve Çin'deki Etkileri

Her türlü hava, kara ve deniz gücünün kullanımını yasaklayan Japon Barış Anayasası'nın 9. Maddesi ile Japon devleti, demilitarize statüde ortaya çıkan güç boşluğunu karşılayacak; sert gücün yerine konabilecek yeni bir fikri de uygulamaya

** Bu paragraf, RKY ile ilgili olarak, okunan literatürün tamamından özet olarak çıkarılmış; farklı olarak Japonya stratejisi iç ve dış dengeleme durumu analiz edilmiştir.

²³⁴ Marc Lanteigne, *Chinese Foreign Policy: An Introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2009, s. 10.

²³⁵ Rozman, vd., *Japanese Strategic Thought Toward Asia*, s. 10.

²³⁶ Caroline Rose ve Jan Sýkora, "The Trust Deficit in Sino-Japanese Relations", *Japan Forum*, White Rose University Consortium, University of Leeds, Sheffield & York, Cilt 29, Sayı 1, 4 Kasım 2016, s. 100-124.

koyma fırsatı bulmuştu. 1950’li yıllar ve sonrasında Japonya’nın ulusal çıkarlarını artırmak amacıyla kullanılan Resmi Kalkınma Yardımları (RKY)*, ulusal güvenliğini de bir nevi garanti altına alabilmek demektir.²³⁷

1972’de Japonya’nın RKY’si Batı Almanya’nın beşte dördü, Fransa’nın yarısı ve Amerika’nın beşte biri iken 1989’da ABD’yi bile geçerek İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel sistemin en büyük bağışçısı haline gelmiştir. 1992’de balon ekonomi sonrası resesyona RKY bütçesi nispeten azalmış olsa da sonraki yıllarda Japonya dünyanın en önemli bağışçı devletlerinden olmayı başarmıştır.

1950’li yıllarda amacı ekonomik güç elde etmek (*economic power maximization*) olan dış yardımlar, Japon mal ve hizmetlerin satın alınmasına öncelik verilmesi şartı altında, denizaşırı pazarlarının kalkınmasında ve Japon yardımlarına ayrılan yabancı ham malzemelerin tedarikinde kullanılırken, 1970 ve 1980’lerde Batı güvenlik stratejisine önemli yardımlarda bulunmuştur. 1990’lardan itibaren RKY’nin, diplomatik bir araç olarak da kullanılmasına örnekler 1995’te Rusya’nın Japon denizine çöp boşaltımının engellenmesi, 1995’te Çin’e yapılan yardımların kısmi olarak durdurulması, 1998’de Hindistan ve Pakistan’ın nükleer denemelerin engellenmesi şeklinde verilebilir. Yine aynı tarihsel süreçte RKY’nin bir prestij gücü olarak kullanılmasına örnek ise Japonya’nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde daimî üyelik hakkı elde etmek amacıyla gelişmekte olan ülkelere mali yardım yapması şeklinde verilebilir.²³⁸ Ayrıca Japonya, Soğuk Savaş esnasında gelişmekte olan bazı ülkelere Batı tarzı uygulamalar için de RKY desteği sağlarken; Batılı müttefiklerine bu desteği askeri destek için vermiştir. Özetle, Japonya ekonomik gücünü, güvenlik ilişkilerini etkilemede kullanmıştır.²³⁹ Ancak yumuşak gücün somut bir şekilde ölçülemediği* düşünülürse Japonya’nın bu alandaki gücü somut

*Küresel seviyede farklı alanlarda tüm Japonya Resmi Kalkınma Yardımlarına dair bilgiler için bk. ayrıca “Japan’s ODA For The World”, 18 Mayıs 2020, (Erişim), <https://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/oda/files/000458789.pdf>.

²³⁷ Akhihiko Tanaka, *Japan’s Security Policy in the 1990’s*, der. Youchi Funabashi, Japan’s International Agende, New York University Press, New York, 1994, s. 29-32.

²³⁸ Akitoshi Miyashita, “Gaiatsu and Japan’s Foreign Aid: Rethinking the Reactive-Proactive Debate”, *International Studies Quarterly*, 1999, Sayı 43, Cilt 4, s. 695-696.

²³⁹ David Arase, *Soft Power, hard power, Japan and the US-Japan Alliance*, ed. David Arase ve Tsuneo Akaha, The US- Japan Alliance: Balancing soft and hard power in East Asia, Nissan Institute, Routledge Japanese Studies Series, New York, 2010, s. 4.

*2018 yılında Dünyanın beşinci yumuşak gücü ve bölgenin birinci yumuşak gücü olan Japonya, 2019 yılında Dünyanın sekizinci yumuşak gücü ama halen bölgenin en büyük yumuşak gücü sıralamasına girmiştir. Bk. Ayrıca https://fpcj.jp/en/j_views-en/magazine_articles-en/p=80189/ Ancak ilk bölümde anlatılan gücün hesaplanmasının zorluğu, yumuşak gücün hesaplanması için de geçerlidir ki; bu

etkileri ve çıktıları açısından (Örneğin Resmi Kalkınma Yardımları'nın yapılmaması faydalanıcı devlette meşru olmayan davranışını söndürüyor mu) değerlendirilebilir.

Japonya, demilitarize süreçten bugüne RKY'yi çoklu işlevsel nitelikte, yani hem bir dengeleme aracı ve güvenlik stratejisi, hem prestij güç aracı ve yumuşak güç aracı, hem de diplomatik güç ve politik amaçlarla kullanmıştır. Özetle Japonya RKY'yi hem bir kalkınma hem propaganda hem de dengeleme aracı olarak kullanabilmeyi bilen bir devlet olmuştur. Ancak Japonya bugün dünyanın sekizinci yumuşak gücü olmasına rağmen bu başarı onun gücünü yükseltmeye yardımcı olmadığı gibi, Çin'in gücünün hızlı bir şekilde yükselişine de engel oluşturmaya yetememiştir. Bunun yanı sıra, Japonya'nın Çin'e vermiş olduğu RKY, Çin ile ittifak oluşturmada yeterli bir araç da olamamıştır.

1979 yılında Japonya'nın Çin'e vermeye başladığı Resmi Kalkınma Yardımları, Mart 2022 itibariyle tamamen son bulmuştur. Yaklaşık 3,65 trilyon yen (32,4 milyar dolar) ile Çin'in 231 projesine mali yardım yapan Japonya'nın Resmi Kalkınma Yardımları'nı keseceği ise 2018 yılında Başbakan Abe döneminde duyurulmuştur. Japonya'nın RKY diplomasisindeki bu değişim, Asya Pasifik'te değişen güvenlik şartlarına bağlı olarak değişen bir paradigmatik kaymayı ortaya koymaktadır. 1945'lerden itibaren Japonya'nın bölgenin ekonomik gücüne verdiği katkı ile başlayan süreç sonrası 1990'lardan 2000'li yıllarda lider RKY sağlayıcısı olan Japonya için artık mali konuların merkezinde daha çok geleneksel olmayan tehditlere karşı (covid gibi) RKY'nin yapılması hususu gündeme gelmiştir. 2003 yılında ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi ve gelişmekte olan devletlerin kendi kendine yardımları (*self-help*) için yapılan RKY, bir politik dönüşüm göstererek, daha çok Serbest ve Açık Hint Pasifik İşbirliği (SAHPİ) vizyonunun geliştirilmesi için kullanılmaya başlanmıştır.²⁴⁰

hesaplamayı/sıralamayı 2015'ten bu yana belirli kriterlere puan vererek yapan The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power Şirketi de Batı orijinli bir araştırma şirkettir.

²⁴⁰ Akimoto Daisuke *Japan's Changing ODA Diplomacy*, 10 Şubat 2022 (Erişim)

<https://thediplomat.com/2022/02/japans-changing-oda>

[diplomacy/#:~:text=In%20March%202022%2C%20Japan's%20Official,Minister%20Hira%20Masa%20yoshi%20visited%20Beijing.](https://thediplomat.com/2022/02/japans-changing-oda-diplomacy/#:~:text=In%20March%202022%2C%20Japan's%20Official,Minister%20Hira%20Masa%20yoshi%20visited%20Beijing.)

Tablo 4. Tarihsel Süreçte Bir Mali Yardım Aracı Japon RKY Amaçları

Tarih	Amaç	Çıktı
1950’li yıllar	Ekonomik güç (Ulusal ve Bölgesel)	Askeri gücün ekonomik güç ile dengelemesi
1970-1980	Ekonomik güç (Bölgesel ve Küresel)	ABD-Japonya İttifakı Çin-Japonya İttifakı (kısa süreli)
1990’lardan itibaren	Diplomatik Araç Prestij gücü (Bölgesel ve Küresel)	BM İttifakı içerisinde bulunma girişimleri

2.4.3. Japonya’da Pasifizm’den Proaktif Dış Politikaya Geçiş

Japonya’nın tarihsel geçmişinin neredeyse ilk bin yılının Çin’den büyük ölçüde etkilendiği bilinmektedir. Geçen yüz yılı ise, çok uzaklardan Asya Pasifik’e gelerek modernliği ve gücü ile bölgedeki komşularını etkisi altına alan Batı’yı ne şekilde dengeleyeceğini planlayan Japonya için Sovyetler, 1980’lerde kendi önünde bir engel olmuştur. 1990’ların ilk yarısında ise Japonya’nın ABD ile eşit olma isteği de artmış ve bu dönemde Çin, Japonya’nın önünde sınırlayıcı bir güç olarak belirmiştir. Bu dönemde yenik güç Japonya, küresel perspektifte “anormal” olarak görülen devlet yapısını yeniden olumlu bir imaja büründürme amacı gütmüştür. İmaj gücünü toparlamaya çalışan Japonya’nın ilk hedefi de bu bağlamda Çin, Güney Kore ve Kuzey Kore olmuştur. Bu sebeple diplomatik bir değişim sürecine giren Japonya’nın Çin ile sorun olan Kore Yarımadası ve Tayvan Sorununun çözümüne yönelik çabaları, Çin ile ilişkilerin geliştirilmesi yolundaki ilk adım olmuştur.

Japonya’nın Asya Pasifik’te bir çeyrek yüzyıl süregelen ve zayıflamış imaj gücü, 1982-1987 yıllarında Nakasone Yasuhiro ve 2001-2006 yıllarında Koizumi dönemlerinde, bölgede Japonya’nın yenik devlet olmakla beraber gelen zayıflamış imaj gücünün kurtarılarak, “anormal” olarak nitelendirilen devlet yapısının normale dönüşü amacı ile ABD ile ittifaklığı geliştirilerek aşılmaya çalışıldı. Yenik bir güç olmanın beraberinde getirdiği diplomatik suskunluk, ekonomik gücü de rehavete sürükleyebilirdi. Küresel alanda söz sahibi olan bir devlet olabilmek, ekonomik gücün ise politik güce evrilmesi ve yumuşak gücün (imaj/prestij gücü) artırılması ile mümkündü. “Normal” devlet olma yolundaki adımlardan biri, uluslararası toplumun

dışında değil, onun bir parçası olabilmektir. Bunun için de ABD ile ilişkilerin kuvvetlendirilmesi Japonya'ya hem küresel hem de bölgesel kapıları yeniden aralayabilirdi. Bu bağlamda ilk önce Çin ile uyuşmazlıkların giderilmesi ve Asya Pasifik bölgesinde komşularla ilişkilerin geliştirilmesi gerekliydi. Küresel seviyede imaj gücünü tekrar kazanabilmek için kitle imha silahlarının (WMD) yayılmasının önlenmesinde askeri iş birliği, terörizme karşı iş birliği ve BM Güvenlik Konseyi'nde daimî üyelik hakkı talebi gibi konularda adımlar atıldı.²⁴¹

Nakasone'nin dış politikası kapsamında Liberal Demokrat Parti (LDP) Hükümeti Bakanları, Soğuk Savaşın sonlarında ani bir değişim içerisine girmekten ve yeniden yapılanma içerisinde girmekten çekindiler. Nakasone'nin bölgeye yönelik iddialı duruşu, bu dönemlerde bazı sürdürülebilir girişimlerde istikrarda ve güç dengesinde bazı kayıplar yaşanmasına sebep olmuştur. Nakasone dış politikasının arkasında yatan sebepler; Batı ittifakının ve güvenliğinin bölünmez olduğu inancı, Japon devrimcilerinin bile değişimin çok zor ve yavaş olacağı inancını taşıyor oluşudur. Hatta Nakasone, ülkedeki pasifistlerin hâkimiyeti sebebiyle 1987 ve 1988 yıllarında Basra Körfezi'ne mayın tarayıcı göndermemiştir.

Nakasone'den Koizume'ye giden 14 yıllık süreçte Japonya bir stratejik dayanağı olmadan hızlı bir değişim içerisine girmiştir. Koizumi'nin 2005 seçimlerindeki başarısını müteakip George W. Bush ile iş birliği içerisinde Japonya: 1) Kuzey Kore tehdidini yönelik kapsamlı bir yaklaşım sergileyen 2) Çin'in siyasi anlamda gücünü çevreleyen 3) Merkez Asya'da giderek güçlenen bir Çin-Rus ittifakının önünü alan 4) Kuzey Kore ile olası bir nükleer krizin köşesindeki ABD ile yakınlaşma politikası gütmüştür.²⁴² Diğer taraftan Japonya hem bölgesel imaj gücünü yenileyerek hem de Çin'in sahasındaki girişimlerini dengeleyerek dış politikada büyük bir dönüşüm içerisine girdi. İlki 1997'de yapılan on üç üyeyi merkezine alarak gelişen ASEAN +3 ile Asya Pasifik'te güç dengesi bir değişim içerisine girmekte; Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan ile birlikte EAS ve ASEAN, Japonya'nın dış politikasındaki en büyük köşe taşlarından birisi olmuştur.

1980 ile 1992 yılları arasında Çin'in GSYİH'i yılda %8-9 oranında büyümüş; 2000'li yıllara gelindiğinde sosyalist Çin ekonomisi, tam bir kapitalist model olmadan, kapitalizmin birçok özelliğini kabul etmeye başlamıştır. Dünya Ticaret Örgütü'ne

²⁴¹ Rozman vd., *Japanese Strategic Thought...*, s. 1-5.

²⁴² Rozman vd., *Japanese Strategic Thought...*, s. 5-8.

katıldıktan sonra da on yılı aşkın bir süredir uluslararası piyasaya düşük kaliteli mallar sunarak yeni piyasaya rekabetçi ve saldırgan bir şekilde girmiştir.²⁴³

2.5. Soğuk Savaş Sonrası Güç Dengesindeki Değişim ve Çift Yönlü Tehdit Süreci (1990'dan 2000'li Yıllara)

Soğuk Savaş sonrası sistemde meydana gelen yapısal değişikliğin Asya Pasifik Bölgesinin yapısında da büyük bir değişim ve dönüşüm getirdiği açıktır. Bölgede bu bağlamda, sahip oldukları politik ve ekonomik güce ilaveten bu gücü kullanarak bölgesel ve küresel hedefleri göz önünde bulundurduğunda bölgenin kilit aktörleri Çin ve Japonya'dır. Soğuk Savaş sonrası tarihsel süreçte bu iki devletin çift yönlü tehdit etkileşimine girdiği söylenebilir. Bir yanda Asya Pasifik Bölgesinde giderek artan rolünden- ki Japonya'nın bölgede prestij gücünü yeniden kazanmaya dair çabaları meyvelerini vermeye başlamıştır- ve yeniden askerileşmeye dair çalışmalarından rahatsız olan bir Çin devleti ile tarihsel anlamda yeniden bir Japon askerileşmesinden korkan bölgenin diğer ülkeleri,²⁴⁴ diğer tarafta ise Çin'i tehdit olarak algılayan Japonya ile bu iki aktörün birbirlerine karşı oluşan tehdit algısı bölgede ittifakların oluşumuna da zemin hazırlamıştır.

Çin perspektifinden Japonya'nın tehdit olarak algılanmasının en büyük nedenlerinden biri; tarihsel sorunlar, sınır ve toprak bütünlüğü gibi sorunların ötesinde, Japonya'nın ABD ile giderek daha çok güçlenen ittifak bağları olarak analiz edilebilir.* Bunun en belirgin iki göstergesinden birisi, Çin'in bölgede oluşan bir Japon-ABD ittifakına karşı düşmanca tavrını ortaya koymaktan kaçınmamasıdır. Buna karşılık

²⁴³ Bruno Mascitelli ve Mona Chung, "*Hue and cry over Huawei: Cold War Tensions, Security Threats or Anti-Competitive Behaviour*", Swinburne Teknoloji Üniversitesi, Avustralya, 14 Mayıs 2019, (Erişim), <https://www.journals.elsevier.com>.

²⁴⁴ A. Mete Tunçoku, *Japonya-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, bs.2 Ankara, 2002, s. XXI.

* Okunan literatürün tamamından çıkarılan özetler, Çin'in Japonya'yı ABD müttefikliğinin güçlendiği süreçte daha fazla tehdit olarak gördüğü yönünde bir analize götürmüştür. (Bu analiz, dipnotta belirtilen kaynaktan bağımsız olarak genel anlamda yapılmıştır.) Ancak literatürde genel geçer olarak iki devlet arasındaki ilişkilerin gerginliği sınır ve toprak bütünlüğü, tarihsel acılar, bölgesel rekabet gibi değişkenlerle daha çok açıklanmaktadır. Bu nedenlerin hepsi bir bütün olarak ele alınabilir. Ancak çalışmanın içeriğine derin şekilde girildikçe, İkinci Dünya Savaşı (Pasifik Savaşı) sürecinden itibaren güçlenen ABD-Japonya ittifakının bu sebeplerin önünde bir tehdit algısı oluşturduğu görülmektedir.

bölgedeki askeri kapasitesini giderek artıran ABD'nin Japon müttefiki ile özellikle 1995 ve 1996 yıllarında Tayvan'daki Çin askeri uygulamalarını tehdit olarak görmüştür. Bu nedenle Doğu Asya'da bir füze savunma alanı (Kuzey Kore balistik füze alanı) tesis etmiştir. Bu da Çin tarafında Çin'e karşı bir hareket olduğu düşüncesi ile karşılanmıştır.²⁴⁵ Dahası Çin için ABD, Japonya gibi yalnızca işgalci bir güç değil; aynı zamanda bölge için coğrafi ve ideolojik açılardan da bir tehdittir. İkinci gösterge ise, Soğuk Savaş sonrası ortada bir Sovyet tehdidi kalmamasına rağmen halen iç dengeleme (askeri kapasite geliştirme) çalışmalarına devam etmiş olmasıdır.²⁴⁶ Yani, bölgede Japonya ittifakının arkasında ABD gibi bir değişkenin var oluşu, Japonya'nın 1970'lerden beri sağlamakta olduğu dış yardımların, mali yardımların ve teknoloji alanındaki know-how paylaşımının Çin'de karşılığının yeterince bulamayışına; aksine küresel alanda Japonya'nın ulusal çıkarlarının karşısında yer almasına sebep olmuştur.

Ancak 1990'lı yılların ortalarından itibaren bir yandan toprak bütünlüğü, stratejik ve ekonomik çıkar çatışmaları sebebiyle gergin bir seyir izleyen ilişkilerin bir yandan yeniden düzelmeye başlaması, Çin'e karşı yardımların yeniden başlatılması fikrini savunan Japonya'nın G7 ülkelerinden farklı düşünmesi sonucu Çin ile üç yıllık iş birliğini başlatan bir çıktı olur. 1991'de Japon Başbakanı Hosokawa, ABD-Japon ittifakı ile ilgili görüşünde, Çin ile ilişkilerin ABD ile ilişkiler kadar önemli olduğu belirtmiş; 1992'de başbakan nezdinde gerçekleşen Çin ziyareti ve 1993'de Hosokawata da dâhil olmak üzere Japon liderlerden Çin'e gelen özür, Çinliler tarafından da takdirle karşılanmıştır. Bu dönemde çok hızlı gelişen ilişkiler neticesinde Çin, Japonya için ABD'den sonra ikinci dış yatırım ülkesi olmuştur. Resmi diyaloglar ve hükümetler arasındaki iş birliği, ekonomik alanda olduğu kadar, askeri ve ekonomik alanda da artırılmış; ancak nispeten iyi giden ilişkiler Çin'in 1995 yılında nükleer denemeleri üzerine Japonya'nın yardım bütçesinin büyük bir tahsis kısmının ödenmesinin iptali üzerine yeniden durgunlaşmış; aynı tarihlerde (1995-1996) Tayvan'ı tehdit etmesi Japonya'yı endişelendirmiştir.²⁴⁷

Soğuk Savaş sonrası dönemde hem Çin hem de Japonya'nın bir ittifak ağı genişletme stratejisi yürüttüğü görülmektedir. Çünkü ne kadar çok kendine katılan

²⁴⁵ Robert G. Sutter, *China's Rise in Asia*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., İngiltere, 2005, s. 129.

²⁴⁶ Andrew Scobell, "China's Rise: How Peaceful?", s. 13-14.

²⁴⁷ Sutter, *China's Rise in Asia*, s. 130.

ittifak partneri, o kadar fazla bölgede gücünün yayılması, bölgeye nüfuz (*penetration*) ve angajman (*engagement*) stratejisinin başarıya ulaşabilmesi anlamına gelmektedir.

İttifaklar, devletlerin tehdit algıladığı devlete karşı geliştirdiği bir dış dengeleme hareketi ve istikrarın sağlayıcısı olduğu kadar; bu harekettten çıkan bir ittifak oluşumunun da yine diğer devletler ve/veya diğer ittifaklar için tehdit oluşturma gibi bir işlevinin ortaya çıktığı açıktır. Devletler, diğer devletlerle ilgili şüphe duyarlar ve algıladıkları tehdide karşı iç dengeleme yolu ile kapasitelerini güçlendirirken de güçlerine güç katacak ittifak ortağı ile bir dış dengeleme yolunu seçerler. Bu çıktının karşı tarafta yeni bir tehdit algısı uyandırması veya olan tehdidin seviyesini ittifakla perçinlemesi olasıdır. Bu sebeptendir ki gerek Çin gerekse ABD, bölgedeki diğer devletlerin veya birbirlerinin şüphelerini fazla üzerlerine çekmemek, karşıda tehdit algısının seviyesini yükseltmemek adına ittifak kurmaktan çok, günümüzde daha çok ikili anlaşmalar yoluna gitmektedir. İkili anlaşmaların daha risksiz olması ve ülkelerin ulusal politikalarına müdahale gerektirmemesi gibi nedenler ise Çin'in ulusal güvenlik anlayışının temeli olması sebebi ile tercih edilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı, Çin Komünist Partisi (ÇKP) iç savaşı, Kore Savaşı, Fransa ve ABD ile savaşlar, sivil savaşlarla beraber bölgede büyük güçleri savaşa sokması olası Tayvan Boğazı krizi ve Kore Yarımadasındaki çözümsüz sorunlar, beraberinde bölgede yalnızlaşan Japonya'yı kendi bölgesel komşuları olan Kore, Çin ve Rusya'dan kopartarak giderek artan ABD müttefikliği, onun için Rusya ve Çin ile bir düşmanlık zemini hazırlamıştır.

Bölgede mevcut güvenlik altyapısından gelen bir Çin ve Japonya destekli ABD rekabeti, Çin askeri gücünün çok önünde olmasına rağmen; Çin'in bu ittifakı Doğu Asya denizlerindeki ABD üstünlüğüne meydan okuyarak dengelemesi, ABD-Japonya ittifakının mevcut dönemlerde birbirine daha fazla yaklaşmasına sebep olmuştur.²⁴⁸

Japonya-ABD Güvenlik Sistemi ise 1980'de ABD Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan "Doğu Asya Stratejik Raporu" şeklinde ve Japonya ile ABD'nin ortak bildirisini ile kurulmuştur. Bush Yönetimi sırasında oluşturulan raporda, Kore Yarımadasında barışın sağlanması gerekliliği üzerinde durulurken; Güneydoğu Asya'ya erişim ve çoklu güvenliğe dâhil olmak için ASEAN ile iş birliği yoluna

²⁴⁸ David Arase ve Akaha Tsuneo (Ed.), *The US-Japan Alliance: Balancing Soft and Hard Power in East Asia*, Routledge Taylor and Francis Group, Londra, 2009, s. 2.

gidilmesi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Japonya-ABD güvenlik çerçevesinin, Doğu Asya ve Küresel Güvenliği teşvik etmek üzere kurulan mekanizma olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Stratejik Rapor'da nükleer kapasitesi ve askeri gücü artan Çin'in Doğu Asya'nın güvenliğinin geleceği için önemli yerde olduğu vurgulanmıştır. Bu sebeple Çin'in Doğu Asya'da sorumlu bir güç olarak iş birliği yapması gerekmektedir. Buna ilaveten kitle imha silahlarının artışı, artan milliyetçilik ve sınır çatışmaları, bölgenin sorunları olarak görülmüştür.²⁴⁹

Doğu Asya Stratejik Raporu, bölgede güven oluşturmayı temel alan, nükleer silahlanmanın önlenmesine yönelik “önleyici” (preventive) bir program olarak adlandırılmıştır. Ancak hedeflerin uygulanmaya başlaması ile örneğin Japonya'nın Güney Doğu Asya ülkelerine nüfuz ederek Çin'i çevrelemesi, bu ittifakın (Japonya-ABD) zamanla savunmacı ve koruyucu rolünden sıyrılarak daha aktif ve atağa geçen role sahip olmasına sebep olmuştur. Bu da Çin'in, “yumuşama” (*detente*) dönemindeki Japonya'dan uzak kalarak, Amerikan ittifak sistemi içerisinde dış politikası evrilen bir Japonya'ya karşı daha ihtiyatlı yaklaşmasına neden olmuştur.²⁵⁰

Soğuk Savaşın bitişinden itibaren Asya Pasifik Bölgesi, sistemde üç* dinamikle bir geçiş ve değişim sürecine girmiştir. Bu dinamiklerden ilki, Savaşın bitişinin bölgede yarattığı bir ABD merkezci yapıdır ki; Çin Amerika'nın bölgede kurduğu bu düzene karşıdır. İkinci dinamik, Çin'in hızlı ekonomik büyümesi sonrasında nihai anlamda Çin'e eklenilen Güneydoğu Asya ülkeleri arasında yeniden yapılandırılan bir üretim ağının oluşması; üçüncü dinamik ise Japonya'nın, savaş sonrası bölgeye yerleşen ve bölgede sorumluluk üstlenen ABD ile ve diğer taraftan Kuzey Doğu Asya ülkeleri iyi ilişkiler içerisine girme çabalarıdır.

1990'lardan bu yana birçok Doğu Asya devletinde yeniden yapılanan üretim ağları ile bölgede paylaşılan kalkınma stratejileri, eko-politik bağımlılığı beslerken,

²⁴⁹ Masayuki Masuda, *冷戦後の日米安全保障体制と中国—日米安保体制強化をめぐる中国の対日認識と対米認識—/ReisengonoNichibeiAnzenhoshotaiseitochougoku* (Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Japonya-ABD İttifak Sistemi ve Çin) Keio Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1999, 6 Eylül 2020 (Erişim) <https://asia.sfc.keio.ac.jp/JP/thesis/MasayukiMasuda/ChinaUSJPNSecurity.pdf>.

²⁵⁰ Masuda, *冷戦後の日米安全保障体制と中国—日米安保体制強化をめぐる中国の対日認識と対米認識—/ReisengonoNichibeiAnzenhoshotaiseitochougoku* (Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Japonya-ABD İttifak Sistemi ve Çin) Keio Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1999, 6 Eylül 2020 (Erişim) <https://asia.sfc.keio.ac.jp/JP/thesis/MasayukiMasuda/ChinaUSJPNSecurity.pdf>.

*Goh, makalesinde bu dinamikleri *iki* ile sınırlandırmaktadır. Literatür taramasından ve Japonya aktörünün de bir değişken olduğu düşünüldüğünde, bu çalışmada ve Soğuk Savaş Sonrası Asya Pasifik Bölgesi ABD-Çin-Japonya devletlerinin her birinin etkileşiminin bir sonucu olarak, üç dinamik altında konunun incelenmesi uygun görülmüştür.

önemli siyasi gelişmelere de hizmet etmiştir. Son zamanlarda Çin Hükümeti'nin yerel tüketici pazarlarına yönelik teşvikleri ve sermaye fazlasının ve üretim araçlarının ihracı gibi çalışmalar Çin için daha hırslı ve strateji temelli altyapı oluşturmuştur. Başta Xi Jinping (习近平),’in “İpek Yolu Projesi” (*Belt and Road Initiative*) şekil almış ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) gibi yeni kurumlarca desteklenmiştir.

İlk dinamik daha çok ABD- Japonya veya Hint Pasifik Paktı tarzı güvenlik anlaşmaları gibi savunma ve güvenlik alanlarındaki ittifakların şekillenmesine hizmet ederken; bölgedeki ikinci dinamik, daha çok ekonomik iş birliği üzerine kurulan ASEAN, APEC gibi ekonomik iş birliği üzerine kurulan ittifakların şekillenmesinde rol oynamıştır.* Aslında her iki dinamik karşılıklı etkileşimle birbirini beslemektedir. Yani ABD'nin Japonya ile olan ittifak ilişkileri bir yandan Çin'in büyük bir güç olarak yeniden canlanmasını sağlarken, ABD'nin de ittifak ilişkileri çerçevesinde daha sağlam bir konum edinmesine sebep olmuştur.

Çin'in yükselişi ile birlikte devam eden ABD üstünlüğü, Asya Pasifik düzeninde bir çeşitlilik oluşturmuş; onu özel bir güç yoğunluğu ile karşı karşıya bırakmıştır. ABD Soğuk Savaş sonrasında yalnızca bölgede öncelik kazanmamış; aynı zamanda bölgenin hegemonu da olmuştur. ABD'nin bölgedeki bu üstünlüğü, askeri üstünlüğüne, ittifak sistemine, kamusal güvenlik araçları tedarikçisi olarak monopolistik rolüne, daha da önemlisi bölgede Amerika'nın orantısız karar verme yetisi ile ilgili rolüne de yansımıştır.

Çin'in toplam gücü artarken yaklaşık 25 ila 30 yıllık süreçte bölgedeki hâkimiyetini sürdüren ABD, birçok Doğu Asya Devleti tarafından da bölgede istikrarın sağlayıcısı olarak görülmekte ve güven uyandırmaktadır. Bu durum, ABD'nin süper güç olarak sorumlu bir devlet olarak görülmesinden ve Asya Pasifik'teki stratejilerini önemseydiği düşünüldüğünden olabilir. Ancak ABD'nin varlığı durumunda Çin bölgeye kendi mallarını dilediğince sokamayacak; bölgedeki hegemon devlet olamayacaktır ki bu da Çin'i ABD'ye karşı meydan okumaya iten sebepler arasında gösterilebilir. Denizlerdeki çatışmalar, ekonomik manipülasyon,

²⁵¹ Evelyn Goh, “Contesting Hegemonic Order: China in East Asia”, *Security Studies*, Taylor and Francis Group, Cilt 28, Sayı 3, 3 Haziran 2019, s. 616.

* Paragraf başından itibaren ilgili cümleler Goh'un belirtmiş olduğu dinamikler çerçevesinde ittifaklar ile ilişkilendirilerek makaleden bağımsız olarak analiz edilmiştir.

casusluk, yeni kurumsal girişimler vb. konularda gerilim yaşayan ABD ve Çin ilişkilerinde Çin'in yine de yükselen bir güç olma özelliği göz önünde bulundurulduğunda, ihtiyatlı davrandığı düşünülmektedir.²⁵²

2.5.1. Çin'in Yeniden Yükselişi (*Chóngxīn juéqǐ de zhōngguó*

重新崛起的中國)

19. yüzyıl Avrupa ve Amerikasında sanayi devrimleri olmuş; Çin ise Avrupa sanayi devrimlerinin kırılmalarını yaşarken 1839'da Çin, İngiltere ile Afyon Savaşları'na karşı mücadele vermektedir. Tüm Avrupa 1848 İhtilallerinin karışıklığı içerisinde kanlı çatışmalara sahne olmuş; 19. yüzyılın ikinci yarısında Britanya ve Fransa gibi büyük güçler Afrika'ya müdahale etmiş; bu güçler arasındaki çatışmalar kendi kolonileri üzerinden yaşanmıştır. Afrika'nın yanı sıra, 1858'de Hindini'yi işgal eden Fransa buranın hâkimiyetini ele geçirmiştir. Britanya ve Fransa, 1856'da Afyon Savaşları'nda Beijing'i kuşatmış; Çin'in eski yazlık sarayını ateşe vermişlerdir. 1860'da Fransa Suriye'ye girmiş; 1859-1870'de İtalya milli birliğini sağlamış; 1870-1871 Fransa ile Prusya Savaşı sonrası Fransız İmparatorluğu'nun yenilgisini izleyen süreçte Almanya Bismark ile siyasi birliğini kazanmıştır. Diğer taraftan 1846-1848 Meksika-Amerikan Savaşı'nda ve 1861'de Amerikan Sivil Savaşı'nda 630.000 asker ölmüştür. Özetlemek gerekirse, savaşla ve kanla Avrupa'da değişen ve dönüşen bir güç değişimi görülürken; Çin'in yükselişi, Batılı güçlerin geçmişte yaşamış olduğundan daha farklı olarak, tabiatı itibariyle daha barışçıl, daha istikrarlı ve birlik içerisinde olmuştur. Burada "barışçıl" ifadesinden kastedilmek istenen şey, başka bir devlete meydan okumadan, bir savaş ile yükselişe geçmeden" anlamını taşımaktadır. Savaşlarla dolu 19. yüzyıl Batı tarihinde birçok devlet yükselişe ve düşüşe geçerken 21. yüzyılda tarihi pek az savaşla meşgul olan Çin'in yükselişinin aslında beklenen bir durum olması gerektiğine rağmen, yarattığı tehdit algısı seviyesinin neden bu derece yüksek olduğu ise dikkat çekici bir konudur.

19. yüzyılda, Meiji Restorasyon Döneminin başarılı çıktısının kazandırdığı güç ile Batı istilasından kurtulmayı başaran Japonya'nın bir adım gerisinde kalan Çin,

²⁵² Goh, "Contesting Hegemonic Order: China in East Asia", s. 617-618.

yaşadığı askeri yenilgiler neticesinde 20. yüzyılın erken dönemlerinden itibaren Batılı anlamda modern bir ulus olma çabalarına girişmiş; bu çabalar 1911'de Qing Hanedanlığı'na son veren Cumhuriyetin kurulması ile başlamıştır. Ulus olma yolundaki adımların altyapısını 4 Mayıs 1919 isyanları; 1926-1927 Kuzey Seferi ve 1937-1945 Japonya'ya karşı direniş savaşları, Mao Komünist Devrimi Çin Devleti'nin altyapısını oluşturmuştur. ²⁵³

Çin'in yeniden yükselişinin kaynağının ekonomik, politik ve askeri (güvenlik) boyutu olduğu gibi, yönetim şekli ve uluslararası politikalara dayalı sebepleri de bulunmaktadır. Ekonomik boyut ise iki şekilde incelenebilir. Bunlardan birincisi Çin'in liberal ekonomiye geçişi ile gücünü uluslararası alana taşımasıdır. Ancak bunu yaparken 1980'lerde bölgede hâlihazırda büyük bir ekonomik güç olan Japonya'nın geçtiği yoldan geçmesi olmuştur. Elbette ki nedensellik analizi kurabilmek için bir örneğin diğerinden önce olması yeterli değildir. Yani, Çin'in yeniden yükselişinin nedeni, daha önce bölgede en büyük ekonomik güç olan Japonya ile rekabeti ve ondan aldığı ilham demek net olarak yanlış olabilir. Ancak Çin'in önünde daha önce bu safhalardan geçmiş ve nispeten başarılı çıktılar veren bir ülke durmaktadır. Bu sebeple Japonya'nın 19. yüzyıldan 21. yüzyıla varış öyküsünde yer alan kalkınmaya dayalı güç, liberalizme geçiş, uluslararası ticaret, bölgede sanayileşme liderliği gibi anlayışın Çin üzerindeki etkileri açıktır. Bölgedeki rekabet, bu iki ülkeye hep diğerinden daha iyi olma yolunu nasıl tercih edeceklerini öğretmiştir.*

Literatür, Çin'in yükselişini daha çok bir Batı değeri olan liberalizm süreci ile yorumlamaktadır. Ekonomik boyutlarına baktığımızda; kendine özgü bir sistemle beslenen Çin, sosyalizm modelinden liberal modele geçişte, hâlihazırdaki bazı uygulamalarını bırakmadan liberal sisteme entegre olma yolunu tercih etmiştir. Yani, detaylı anlamda merkantalist olan bir ekonomik anlayışın üzerine küresel karşı bağımlılığa dayalı ticaretle ekonomisini geliştirmiştir. Toplum üzerinde sıkı hiyerarşik düzen varken; ekonomi liberaldir. Bu durum, Batı perspektifinden bir paradoks, bir çatışma hali olarak görülmektedir. Özünde kendine ait özellikleri koruyarak batı

²⁵³ Weiwei, *The China Wave: Rise of A Civilizational State*, s. 15-49.

* Nedensellik bağlantısı kurabilmek için literatürde kesin varsayımlara rastlanmamıştır. Ancak her iki ülkenin dış politika ve ulusal güç kazanmada takip ettiği yollar ayrı ayrı incelendiğinde, Japonya'nın daha önce kalkınmacı devlet anlayışı, serbest ticaret ile elde ettiği ekonomik güçte, Akamatsu Modelinde önde olan (lider) kaz Japonya'nın yerine Çin'in geçtiği görülmektedir. Ancak Çin'in Japonya gibi sanayileşmede diğer devletlere örnek olarak onları geliştirme gibi bir bölgesel misyonunun var olup olmadığı bu çalışmanın kapsamının dışında bırakılmıştır.

değerlerini buna adapte eden geleneksel Çin anlayışı, tam olarak Batı uygulamalarına benzerlik göstermediğinden devletlerarası ticaret ilişkilerini zora sokarak küresel finans krizine etkileri açısından “düzgün bir geçiş” olarak görülmemektedir. Bu durumun tarihçesini incelediğimizde, 30 yıllık Komünist yönetim süresinde Çin’in ulusal güçte kan kaybetmeye başladığı görülmektedir. 1958-1960 İleri Doğru Atılım (*A Great Leap Forward*) Politikası tarıma darbe vurmuş; 1966-1976 Kültür Devrimi sırasında kendi vatandaşlarını parti devrimine karşı direnmeye teşvik eden Mao döneminde siyasi güç kaybının etkileri istikrarsız ekonomiye yansımıştır. Mao’nun ölümüyle yerine geçen Den Xiaoping, bir yandan toplum üzerindeki kontrolü devam ettirirken, diğer taraftan ekonomik gücün reformlarla elde edileceği inancı ile “Çin tipi sosyalizm”i, piyasaları ve özel mülkiyeti temel alan bir ekonomik program uygulamıştır. “Açık kapı” olarak adlandırılan bu politikalar, Çin’i küresel pazara, yabancı sermayeye, teknik bilgilere açacak şekilde uluslararasılaşma sürecine sokan politikalar olmuştur. Deng döneminde çiftçilere topraklarını satma, özel girişimleri destekleme gibi yollarla, yönetsel anlamda Sovyet bloğu diğer ülkelerde görülen uygulamalardan farklı uygulamalar görülmüştür. Ancak bu piyasa özgürlüğünü Çin Komünist Partisinin gücünden koparmadan uygulamaya koyan Deng, bunu Çin’in küresel anlamdaki şahsına münhasır yapısını (hibrit yapı) koruyarak *klasik sosyalizmden piyasa sosyalizmine* geçiş olarak adlandırarak yapmıştır.²⁵⁴

Deng Reformlarının bir parçası ve ekonomik güç elde etme stratejisinin bir parçası olarak Çin, Dünya Ticaret Örgütü’ne girişini takip eden 1978’den başlayarak 1990’ların ortalarına kadar olan süreçte belki de en hızlı ekonomik sıçrayış yapan ülke olmuştur. Bunun en büyük kanıtı, 1980 ile 1992 yılları arasında %8 ile %9 arasında GSYİH’de görülen yıllık büyüme oranıdır. Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne girmesini izleyen yıllardan bugüne, üretmiş olduğu ucuz ve düşük kaliteli malları, rekabetçi ve saldırgan şekilde küresel piyasaya akınlar şeklinde, küresel tedarik zincirinde de büyük değişim yaratmıştır.²⁵⁵

2000’li yıllarla birlikte çocuk oyuncakından teknolojik yan ürünlere kadar her şeyin yoğun imalatı ile Çin’de hızlı gelişim gösteren ihracata dayalı ekonomi ve bu ekonomiden gelen ticaret fazlasının büyük oranda Amerikan dolarına yatırım yapmaya

²⁵⁴ David N. Balaam ve Bradford Dillman, *Uluslararası Ekonomi Politığe Giriş*, Çev. Nasuh Uslu, Adres Yayınları, Ankara, Ocak 2018, s. 448-449.

²⁵⁵ Mascitelli ve Chung, “*Hue and cry over Huawei: ...*”, <https://www.journals.elsevier.com>.

ve Amerikan tahvil, hazine senedi, bonusu almaya kullanılması; Çin'i ABD'nin borçlu olduğu ikinci ülke haline getirmiştir.²⁵⁶Bu, Çin'i ABD ile ticari entegrasyon sürecine sokan çok büyük bir gelişmedir. Buradan hareketle, Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik gücünün Çin ekonomik gücünü beslediğini söylemek çok da yanlış olmaz. Çünkü küresel sistemde doların oynadığı hayati rol sayesinde Amerika denizaşırı savaşlara gidebilmiş; kendi yaşam standardını düşürmeden hegemonyacı konumunu belli seviyede tutabilmiştir.

Çin'den çok önce, 1980'lerde mali kaynaklarını ABD için kullanan Japonya, aslında Çin'in önünde bu yolla ekonomik gücünü kazanan güzel bir örnek olarak ortadadır. İhracata dayalı pazar oluşturmak ve Amerikan faizlerinin getirisi gibi sebeplerle Japonlar, *Nichibei Ekonomisinin** oluşumunda Amerikan ve Japon ekonomisinin entegrasyonu yolunu seçmişlerdir.²⁵⁷

2008'de küresel mali krizi, yeni kırılmaları da ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki; 20. ve 21. yüzyılın başlarında komünizmin ideolojik olarak çöküşü ile beraber artık küresel anlamda liberal demokrasilerin yayılacağı gibi bir inancın** zamanla yerini bir demokrasi krizine bırakışı²⁵⁸, bugünkü *Yeni Dünya Düzeni (The New World Order)* söylemi ve bu söylemin tehdit oluşturmasına zemin hazırlayan unsurlar arasındadır.

Batıcılık ve sömürgecilik sonrası, Batılı güçlerin gücünün göreceli olarak düşüşüne ve buna karşın Batı'nın bilmediği bir düzenin son yıllarda beklenmedik gelişmeler gösterdiğine dair varsayımların yarattığı korku, kaygı ve gerilimin hızlı değişen küresel düzende oluşturduğu çatışma ortamı, 2000'li yıllarda "*Yeni Dünya Düzeninin*" tehdit şeklinde algılanmasına yol açmıştır.

2000'li yıllarda Orta Doğu'da Arap Baharından bir liberal Orta Doğu çıkarmakta etkisiz kalan; Suriye savaşı ve bu savaştan doğan mülteci krizine etkin bir çözüm geliştiremeyen Batı'nın ekonomik ve politik gücündeki göreceli düşüş,

²⁵⁶ Balaam ve Dillman, *Uluslararası Ekonomi Politikğine Giriş*, s. 450.

* Nichibei, Japonca'da Japonya ile Amerika'nın Japoncasından oluşan ortak kullanımdır. Japonya'nın Amerika'nın hegemonyasını ikame ettiği ekonomi olarak da geçmektedir.

²⁵⁷ Robert Gilpin, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikği: The Political Economy of International Relations*, Çev. Murat Duran vd., Kripto Yayıncılık, 4.bs., Ankara, Eylül 2016, s. 408.

**Liberal demokrasiye geçişte ABD tarafından şekillendirilen tarihsel bir Japonya örneğinin, ilk zamanlarda Çin'de de liberal demokrasiye geçişin uygun şekilde sağlanabileceği beklentisini yarattığı ifade edilebilir.

²⁵⁸ Ziya Öniş, "The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order", *The International Spectator, Italian Journal of International Affairs*, Cilt 52, Sayı 3, Routledge Taylor & Francis Group, 2017, s. 1.

İngiltere'nin Brexit ile Avrupa Birliği'nden çıkışının dünyada yarattığı şok ile birleştiğinde liberal demokrasilerin düşüşü şeklinde yorumlanmıştır. Komünizmin yıkılışından doğan boşluğu liberalizmin dolduramayacağı da anlaşılmıştır. Batı'nın ekonomik gücünü yitirmesini takip eden güçteki bu göreceli düşüş; elbette gelişmekte olan ülkeler üzerindeki konumuna da yansımıştır. Giderek bölgeler üzerindeki hâkim rolünü kaybetmeye başlayan Batı için, küresel kriz öncesi hâlihazırda yükselişe geçen Çin gibi farklı normlara sahip devletler tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Buna ilaveten, Çin-Rusya ittifakı bağlamında hibrit yapıda veya otoriter rejimlerin (liberal olmayan demokrasilerin) bir kulüp şeklinde güçlü bir alternatif olarak ortaya çıkması da bu karşıt görüşlü kulübe ve yeni düzenin bilinmezliğine karşı tehdit algısını yükselten sebeplerden olmuştur. Bir diğer ifade ile Çin'in yükselişinin en önemli kaynağının yine sistemik analizle, Batı'daki göreceli gücün düşüşü ile ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır. Özetle, Batı güçlerinin eski ekonomik ve etki gücünü kaybetmeye başladığı noktada olgunlaşmaya giren bir Çin-Rus ittifakının otoriter veya hibrit rejimle küresel anlamdaki etkilerinin artışı da Batı için tehdidin boyutunu artıran nedenlerden olmuştur.²⁵⁹

Bazı araştırmacılar, 2000'li yıllarla birlikte süper güç Amerika'nın *ekonomik, askeri ve prestij gücünün* bozulmaya maruz kaldığını ve düşüşe geçtiğini iddia etmektedir. Diğer taraftan Asya Pasifik'te aslında Çin'in yükselişinin tehdit olarak algılanışının arkasında yatan temel varsayım da budur. Bir gücün düşüşünün, diğer gücün yükselişine imkân vereceği mantığından hareketle yapılan bu varsayımlar bugün çoğu düşünürlerce eleştirilse de birçok varsayımın bu durumu desteklediği de görülmektedir. Aslında Batı'nın gücündeki göreceli düşüş hem Çin'in yükselişinin kaynağı hem de tehdit algısının sebebi olarak gösterilebilir.

Çin'deki yükselişi kendine özgü yapan şey ise, Çin'in dünyada ikinci kez yükselmeyi başarabilen tek ülke olmasından geçmektedir. Dünyanın kadim tarihine etkisine olan diğer İmparatorlukların- Pers İmparatorluğu, Büyük Roma İmparatorluğu, Moğol İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi- içerisindeki farklı etnik grup ve isyanların İmparatorluğu çöküşe itmesine rağmen Çin

²⁵⁹ Öniş, "The Age of Anxiety:...", s. 2-15.

İmparatorluğunun mirasının da bugünkü Çin'in yükselişine katkıları bakımından önemli bir unsur olduğu yadsınamaz bir gerçektir.²⁶⁰

Aslında Çin'in barışçıl mı yoksa savaşçı mı yükselişe geçtiği de bu gerçeklikte yatmaktadır. Şöyle ki; Çin kimilerine göre yükselmenin verdiği güç ile ne yapacağını bilemeyerek agresif bir tutum sergileyecektir. En nihayetinde her yükselişin ofansif bir davranış sergilemesi beklenmektedir.²⁶¹ Oysaki Çin'in tarihsel anlamda zaten yükselmiş bir güç olarak varolduğu düşünüldüğünde (18. ve 19. yüzyıllarda), bu durumda bile (zaten yükselmiş bir güç iken) Konfüçyüsçü anlayış çerçevesinde pasif kalmayı başarabilmiştir. 19. yüzyılın büyük güç mücadelesinin 21. yüzyılda tekrarlanacağı varsayımında Çin'in yeniden yükselişinin çıktılarının 19. yüzyıldaki gibi barışçıl olmaması, Çin'in kendi tarihsel stratejisini ne denli başarılı bulduğu ile ilgili bir durumdur. Eğer Çin'e göre daha önce izlenen strateji doğru ve çıktılar yeterli bir strateji ise aynı Konfüçyüsçü çizgide (barışçıl) bir davranış sergilemesi beklenen bir olasılıktır. Bu barışçıl çizgiyi bozabilme olasılığına sahip istisnai nokta ise Çin'in uzun yıllar üzerinde hassas olduğu "toprak bütünlüğü" ve "içişlerine müdahale etmeme" ilkelerine dayalı kırmızıçizgileridir.

2.5.2. Çin'in "İttifak-Dışı" Dış Politikası

Çin'in 1980'lerden sonra ve 2000'li yıllardan sonra takip ettiği "ittifak-dışı" (*non-alliance*) dış politikası dikkat çekicidir. Çin'in bu yöndeki politikası, bazı araştırmacılar tarafından artık ittifakların bittiği ve yerini çok yönlü devlet ilişkilerine ve yeni ittifaklık modellerine bıraktığı şeklinde de yorumlanmıştır. Buna karşın bazı araştırmacılar, Çin'in 2000'li yıllardan sonra artan rolünün, uluslararası ilişkilere yansıttığı kendine özgü bakış açısının ve sistemde değişen dış tehdit anlayışının Çin için ittifaklar anlamında bir canlanma oluşturacağı görüşündedir.*

²⁶⁰ Overseas Intelligence Agency, "对中国重新崛起的信心从哪里来? _财经头条" (Çin'in yeniden ortaya çıkışına olan güveni nereden kaynaklanıyor?) Erişim: 19 Haziran 2017, <https://cj.sina.com.cn/article/detail/5904298558/289358>.

²⁶¹ Anthony H. Cordsman, "China's New 2019 Defence White Paper: An Open Strategic Challenge to the United States, But One Which Does Not Have to Lead to Conflict", *Center for Strategic & International Studies*, Working Draft, 24 Haziran 2019, s. 1.

* Momentum Beşiği Yasası düşünüldüğünde, yani karşıdaki topun bir ivme ile diğer topa çarpması ile onu harekete geçirmesi sonucu yarattığı düşünüldüğünde, Çin'in Japonya veya ABD tarafından gelebilecek ofansif bir harekete karşı (diğer topla birleşerek) bir ittifak ilişkisine girerek (hareket kazanması) ofansif hal alması beklendik bir sonuç olabilir. Bu durumda Çin'in ittifak ilişkisine girip girmeyeceği, Japonya ve ABD dış politikasına (karşıdaki topun hızının ne kadar yüksek olduğuna) bağlı olarak değişecektir.

Çin'in "ittifak dışı" dış politikayı tercih etmesinin sebepleri, birçok unsur altında sınıflandırılabilir. Bunlardan birincisi, Çin'in tarihsel açıdan ittifaklık ilişkilerinden çıkardığı ders olarak yorumlanabilir. 1950'lerde Sovyetler ile ve 1960'larda Kuzey Viyetnam ile olan ittifak ilişkisinin sonlanması, başarısız bir strateji olarak görülmüştür. İkincisi, Çin'in geleneksel açıdan, bir ittifak partnerinin zaman zaman müdahalesini gerektiren ittifak politikaları anlayışına çok da yakın olmayışıdır. 1949'da bağımsızlığını ilan ettiğinden bu yana kendi ayaklarının üzerinde duran (*self-reliance*) Çinli düşünürlerin kafasında her zaman "sef-determinasyon" ilkesi güçlü kalmıştır.²⁶² 1955'te herhangi bir gücün çıkarına hizmet etmeyeceğini ifade eden Çin, ittifaklara olan şüpheli yaklaşımı ile de büyük-güç ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Üçüncüsü, bu tez çalışmasının "güç-dengesi" tanımında da belirtildiği gibi, Çin'in "ittifak" kavramına atfettiği tanımın sadece Batılı değerle örtüşmesidir. Yani Çin'e göre ittifak, aslında bir ABD değeri ve stratejisidir. Bu sebeple hibrit ekonomik yapıda ve kendine özgü devlet anlayışında olan Çin'in bir Batı stratejisini doğrudan alıp kendine adapte etmesi beklendik bir durum değildir. Bunun yerine, burada da Çin'in yine kendi geleneksel, tarihsel ve yapısal özelliklerine uygun bir hibrit dış politika stratejisi geliştirmesi olasıdır. Dördüncü neden, ittifakların getirdiği ekonomik maliyet ve yükümlülüktür. 1990'larda iki kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçişte, diğer komşuları dışarıda bırakan Çin-merkezci bir ittifak sisteminin Doğu Asya'da gerilimi artması ve belli bir askeri maliyet oluşturması riski nedeniyle ekonomik iş birliğinin bölgedeki kapsayıcılığı tercih edilmiştir.²⁶³

²⁶² Zhen Han ve Mihaela Papa, "Alliances in Chinese International Relations: Are they ending or rejuvenating?" *Asian Security*, Routledge, Taylor & Francis Group, Canada, 2020, s. 1-2.

²⁶³ Han ve Papa, "Alliances in Chinese International Relations:...", s. 2-3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİ KUTUPLU İTTİFAK SİSTEMİ

3.1. Batı'dan İthal “Dengeleme” Stratejisi ve Asimetrik İttifak İlişkileri

Napolyon döneminde koalisyon ruhunu özünde taşıyan bir Avrupa'nın tarihsel süreçte ne kadar çok ittifak ilişkisi kurduğunu düşündüğümüzde, Batı'nın bu konuda usta (*sensei*^{*}) olduğunu söylememiz mümkündür. Oysa Çin ve Japonya'daki dengeleme davranışı (ittifak oluşturma anlayışı), “Modernizasyon süreci” ile ortaya çıkan^{**}, Batı'ya göre yeni bir kavramdır. Ne devletlerarası ittifak ne de uluslararası ittifak sisteminin kavramsal çerçevesini oluşturan Westphalia anlayışı, Doğu Asya'nın özünde olmayan bir kavramdır.²⁶⁴

^{*}Bazı araştırmacılar, Çin'de ittifak kavramının tarihsel derinliği olduğunu söyler. Şöyle ki; M.Ö. 8. yy'dan M.Ö. 3. yy'a kadar Çin'in ittifak içerisinde oldukları, savaştıkları ve savaş sonunda bu ittifakın çözüldüğü görülmektedir. Sayısız kırıllıklar yedi krallık olarak birleşmiş; önemli bir küçük şehir stratejisti, Qing ile ittifak önererek Çin'i birleştiren ilk hanedanlık olmuştur. Qing'e karşı 6 krallığın karşı krallık oluşturma (*countervailing alliance*) ile iki kutuplu ittifak yapısı oluşan Çin'de periodik olarak iki koalisyon arasında da kaymalar yaşanmıştır. Qing Hanedanlığı Döneminde ittifak ilişkisi için bk. ayrıca Calder Kent E, *Pacific Alliance: Reviving US-Japan Relations*, New Haven: Yale University Press, 2009, s. 76-68.

²⁶⁴ Lowell Dittmer, “Asian Alliances: Chinese and Japanese Experiences Compared”, *Asian Perspective*, Cilt 38, Sayı 2, Johns Hopkins University Press, Ocak- Mart 2004.

İmparatorluk dönemi Doğu Asya’da güç, haraç sistemi ile daha düşük birimlere doğru aktarılan hiyerarşik bir düzen sergilemektedir. Modernizasyon süreci sonrasında bağımsız ulus devlet modeli ile gücün merkezilikten ayrılarak uluslararasılaşma sürecine tabi oluşu; ittifaklık kavramının da bu yeni ulus devletlerde en azından Batı standartlarında şekillendirilmeye başlamasıyla gelişen bir süreçtir. Örneğin ABD İttifaklık sürecinde yaklaşık 50 müşterek güvenlik ittifakı bulunurken, Çin tarihinde yalnızca iki tane ittifak ilişkisi yer almaktadır. Bunlardan birisi, 1950 ve 1980 yılları arasında başlayarak 1960’lı yıllardan itibaren ve en son 1970 yılında ayrılığa giden ve 2000’li yıllarda tekrar gelişim gösteren Sovyetler ile ittifak; diğeri ise hem 1981 hem de 2001’de revize edilerek 2021’de yürürlüğe giren Kuzey Kore ittifakıdır.

Temelde ideolojik olarak şekillenen Kuzey Kore ile ittifakı içerisinde Çin, Kore’nin en büyük ticari ortağı, dış yatırımcısı, ham madde ve enerji yatırım tedarikçisi olmuştur. Çin, Pyonyang’ın Çin tarzı ekonomik reformları uygulamada başarısız olma riski ile Kuzey Kore füze testlerinden çekindiğini belirtmiştir. Ancak Batı ile Kuzey Kore Demokratik Cumhuriyeti arasında Kuzey Kore’yi Batı’nın sert yaptırımlarından koruyarak onun hayatta kalışına destek olmuştur.²⁶⁵

Japonya da Çin gibi, ittifak geçmişi çok yoğun olmamakla beraber, ittifaklık ilişkilerini mümkün mertebede uzun soluklu tutmak amacıyla elinden geleni yaptığı görülmektedir.* Bir diğer ifade ile Çin’in kendinden pek fazla ödün vermeyen yönüne karşın Japonya’nın ittifak içerisinde daha esnek olduğu görülmektedir. Geleneksel olarak “*sadakāt*” (忠誠心) gibi değere önem atfeden bir toplum olan Japonya, ittifak seviyesinde de sadakate önem vermiştir. 1945 Mançurya işgali sırasında 1941 Tarafsızlık Anlaşması gereği kendisinden tarafsızlık beklediği Sovyetlerin ihaneti, Japonya için kabul edilemez olmuştur. ABD noktasında ise Japonya’nın ittifaka katkıları Amerika tarafından sürekli az bulunarak yakınmalara sebep olsa da Japonya bu ittifaktan hiçbir zaman geri adım atmamıştır. Anglo ittifakı içerisinde bile Japonya’dan kaynaklı değil; Britanya tarafından sonlanan ittifak ilişkisi düşünüldüğünde²⁶⁶, Japonya hem ABD için sadık ve sürdürülebilir hem de ideal bir

²⁶⁵ Dittmer, “Asian Alliances:...”, s. 4.

*“Elinden geleni yapma” tabiri, Japonya-Britanya ve Japonya-ABD İttifakı çerçevesinde, ittifak ortağını kaybetmemek amacıyla gücünü artırma ve ittifak ortağının taleplerine yanıt verebilme özelliği düşünülebilir yazılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bugüne Japonya’nın ittifak ilişkisindeki artan rolüne zaman zaman bu bölümde yer verilmiştir. Bu artan rol, ittifak ortağını mutlu etmek ve onun müttefiklikten olası caymasının önüne geçmek adımadır.

²⁶⁶ Dittmer, “Asian Alliances:...”, s. 6-7.

ittifak ortağıdır. Buna karşın Çin'in ittifak kurumundan beklentisi daha çok “eşitlik” temeline dayanır. 1970’lerde Sovyetler ile sınır çatışmaları ile başlayan çatlak, 1979’da ittifakın yenilenmesi ile sonuçlanmıştır. 20. yüzyılın büyük bölümünü devrimci bir devlet olarak geçiren Çin için “meşru eşitlik” ilkesi (prestij gücü elde etme) öne çıkarken; Japonya daha çok restorasyona (kapasite geliştirme) odaklanmıştır.

Diğer tarftan, modern dönemde tarihi boyunca yalnızca üç ittifak ilişkisi kuran Japonya için de Çin gibi ittifak, Batı’dan öğrenilmiş bir dengeleme hareketidir. Bu ittifaklardan ilki, bu bölümün ilk kısmında ayrıntıları ile verilmiş olan 1902-1922 yılları arasındaki Anglo-Japon ittifakıdır. İkincisi ise, Roma-Berlin-Tokyo üçlüsü olarak anılan milliyetçiliğin yükselişe geçtiği ve Japonya’nın revizyonist ve yayılmacı bir güç olarak bölgesel ve küresel tehdit oluşturduğu 1940 ile 1945 yılları arasındaki dönemdir. Japonya’nın üçüncü ve nihai ittifakı, 1952 yılından bugüne kadar devam etmekte olan ABD ile olan ittifakıdır.

Anglo-Japon İttifakı, 1923 yılında resmi anlamda sonlanmadan önce, Rusya’nın yayılmacılığına karşı bir dengeleme sağlamak üzere ortaya çıkmıştır. Ocak 1902 yılındaki bu ittifak iki kez yinelenirse de, ittifak bazı nedenlerden dolayı son bulmuştur. Bu nedenler şu şekilde sıralanabilir: Japonya’nın Rus-Japon Savaşı sonrasında Kore’yi kolonileştirmede Britanya’nın desteğini alamamış olması; 1921 Washington Deniz Konferansında Japon karşıtı algılanışı; Britanya’nın Japonya güçlenirse Hindistan’ın bağımsızlığını kendi çıkarlarına kullanabileceği görüşü ve Britanya’nın o dönemde en büyük ittifak ortağı olan Amerika tarafından Doğu Asya’daki ekonomik ve güvenlik alanında yükselen güç olarak algılanışı gibi nedenlerdir.

Japonya’nın 1936’da Nazi Almanyası ile Anti-Komintern Paktı ve 1940’da kurdukları Üçlü Pakt (Tripartite), revizyonist güçlerin oluşturduğu bir koalisyon ve yayılmacı amaçları neticesinde Milletler Cemiyeti tarafından ceza almış başarısız bir ittifak sistemidir. 1939’da Sovyetler ve Hitler’in Ribbentrop-Molotov Paktı sonrasında 1941’de Sovyetlere saldıran Hitler Japonya’yı şaşırtmış; yine aynı yıl Japonya’nın Pearl Harbour baskını ise Hitleri şaşırtan bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır.²⁶⁷

²⁶⁷ Dittmer, “Asian Alliances:...”, s. 5-8.

Üçüncü ittifak, yani Japonya-ABD ittifakının, Japonya'nın tarihsel geçmişinde diğer ittifaklara göre daha uzun vadeli, sürdürülebilir ve nitelikli bir ittifak modeli olduğu söylenebilir. İlk iki ittifak örneği Japonya için kısa vadeli ve başarısız örnekler olmasına rağmen; Anglo-Japon ittifakının Japonya'yı ittifakların yapısı ile ilgili yetiştirdiği; bir Batı devleti ve süpergüç ile ittifakın ne olduğu ile ilgili fikir verdiği; modernizasyon sürecinde Batı'yı tanıyan Japonya'nın bu ittifak içerisinde Batı'dan güç kazanımı yoluna gittiği (yani Batı'ya dair bilgi, teknoloji, strateji vb. öğrenerek gücünü devşirdiği) görülmektedir.*

Yukarıdaki hemen tüm örneklerde Doğu Asya'da ittifakın mantığının temelde tehdit kuramıyla ilişkilendirilebildiği söylenebilir. Çünkü hemen her ittifak, ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit algısı ile karşı karşıyadır. Her iki örnek kümesinde (Çin ittifakları ve Japonya ittifakları) hem Çin'in hem de Japonya'nın, bir süpergüç ile asimetrik ittifak kurduğu görülmektedir. Bu ittifakların yapısı ise Dittmer tarafından Doğu Asya kültüründeki "patron-müşteri" ilişkisine* benzetilmektedir.²⁶⁸ Oysaki asimetrik ilişki içerisinde gerek Çin'in kendini Rusya ile eşit gördüğü ve Rusya'dan beklentisinin karşılanamadığı durumlar (yani patron Rusya değil Çin olması gerekiyor bu durumda) gerekse de ABD-Japonya ittifakı içerisinde her iki devletin birbirlerinin hayatta kalışlarına destek vererek eşit kurtarıcı rolü üstlendiği görülmektedir. Bu durumda, "patron-müşteri"²⁶⁹ temelinde kültürel bir benzetme, aslında Batı perspektifinden bir benzetmedir. Çin ve Japonya'nın müdahil olduğu asimetrik ittifakların modellenmesi daha çok bir "senpai-kouhai" ilişkisini andırmaktadır. "Senpai", ittifak konusunda daha deneyimli; ona askeri stratejide yön gösteren ve ihtiyacı olduğu zamanda yardım etmeye hazır bulunan nispeten daha kıdemli taraf iken; "kouhai" ise uygulamada rehber ihtiyacı hissettiğinde senpai yardımı isteyen kişidir. Yani ortada bir tehdit yoksa senpai'in varlığından da bahsedilemez. *Senpai-*

*Japonya'nın kurduğu ittifaklar içerisinde bir karşılaştırma, hem tarihsel gelişim süreci hem de ittifakların yapısı incelenerek analiz edilmiştir. Japonya'nın 19. yüzyıldan beri Batı ile kurduğu ittifak sistemi içerisinde kendini Batı'ya benimsettiği görülmektedir. Ancak bu varsayım, bu tez çalışmasında kimliksel bir olgu olarak değil; ittifak içerisinde bir büyük güçle ittifaka giren Japonya'nın güç devşirerek ittifak partnerinden kazandığı gücü vurgulamak amacıyla ifade edilmiştir.

*Patron-müşteri modelinde patron, ittifaka verilen az katkıdan hiç hoşnut kalmaz. 1980'lerden itibaren Japonya'nın ittifak içerisindeki katkısından yakınan ABD, burada patrona benzetilmiştir.

²⁶⁸ Dittmer, "Asian Alliances:...", s. 6.

²⁶⁹ ABD ve Güneydoğu Asya ülkeleri arasındaki Patron-müşteri devlet ilişkisi için bk. ayrıca Hojung Do, *Varieties of Patron-Client State Relationship: The US and The Southeast Asia*, 18 Kasım 2020, (Erişim) <http://web.isanet.org/Web/Conferences/AP%20Hong%20Kong%202016/Archive/d1e66ca2-b3a1-4437-bc79-d6912a7feff6.pdf>; James J. Scott, *Patron-Client Politics and Political Change in Southeast Asia*, Wisconsin Üniversitesi, Madison, 10 Kasım 2020 (Erişim) <http://www.la.utexas.edu/users/chenry/pmena/coursemats/2009/Scott-1972-clientelism.pdf>.

kouhai ilişkisindeki bağlantı noktası ise tehdittir. Tehdidinin boyutu ne kadar yüksek ise *kouhai*, *senpai* ile o derece yoğun ilişkiye girer.**

Şahsına münhasır bir yapıya sahip Çin ve Japonya devletleri ayrı ayrı düşünüldüğünde; bu devletlerin ittifaklık ilişkilerinin de bir o kadar kendilerine özgü olduğu söylenebilir. İttifaklar, tarihsel örneklerde Batı ulus devleti liderliğinde, modernliğin Batı demek olduğu dönemlerde zıt kültürlerle (*asimetrik ittifaklar* şeklinde) kurulmuş; 19. yüzyıldan bir dönüşüm sürecine girerek bugüne taşınmıştır.

Asimetrik İttifak İlişkileri çerçevesinde gerek Sovyetlerin Komünist Çin için gerekse ABD'nin Japonya için güvenlik ve kurumsallaşma boyutundaki karar alıcıları olduğu görülmektedir. Örneğin Sovyetler Çin parti devletine ideolojik ve yapısal blueprint belgesini hazırlayarak Çin'in merkezi ekonomisini tasarlarken; ABD ise Japonya'nın ünlü 9. Maddesi'ni planlamıştır. Japonya'da anayasal demokrasi ve ekonomideki özelleştirmeye rağmen Çin'de komünist parti devleti siyaseti şekillendirilmiştir. Ancak bu asimetrik dengeleme ilişkisi, tarihsel öfkeye ve asimetrik ittifakın ortaya çıkışındaki ironiye rağmen yalnızca Çin tarafında ittifakın bitirilmesi ile sonuçlanmıştır. Çin ve Japonya'nın ittifak içerisinde ortaklarına verdiği bu reaksiyon farklılığı, yalnızca güvenlik ittifakının niteliği ile değil; bu iki devletin dış politikası ve ikili ilişkileri ile de açıklanabilir.²⁷⁰ Bazı araştırmacılar ittifakların sürdürülebilirliğini ideal ittifak partnerinin seçimi, doğru strateji belirlemeye dayalı başarılı çıktılar almaya bağlasa da; özellikle Çin-Sovyetler örneğinde analiz edileceği gibi, göreceli güçteki değişimin *eşitlik* üzerinde yarattığı etki, ulusal çıkarlarda yaşanan ayrılıklar, dış politika öncelikleri ve sistemsel tehdit algısının çıktılarını önemli birer unsur olarak görülmektedir.

3.1.1. San Francisco Sistemi ve Pasifik (Japonya-ABD) İttifakı

İkinci Dünya Savaşı sonrası, bugünkü ittifaklara göre daha sınırlı kalan ve iki kutuplu (ABD-Sovyetler) sisteme paralel şekillenmiştir. ABD'nin Asya Pasifik

**Japonca "*senpai-kouhai*" türünde benzetmeye dayalı bir varsayım, 1999 yılında Japonya gezisi esnasında görmüş olduğum Japon kültüründen edindiğim tecrübe ile oluşturulmuştur. Aynı türde bir kavram, Çin'de de daha çok eğitim alanında görülmektedir. Daha çok bilen veya daha önce eğitim sistemine dâhil olmuş kıdemli kişinin daha az bilen veya nispeten daha az deneyimli kişiye yol göstermesi, pratik kazandırmasıdır. Türkçe'de "usta-çırak" ilişkisi de denebilir. "*Kouhai*", bir bilinmeyen durumla (tehdit) karşılaştığında *Senpai*'in yönlendirmesi ile uygulama yaparken; *Senpai*'in bilgi gücünü kazanır. En nihayetinde *Kouhai*'in da ileride *Senpai* olması beklenen bir durumdur.

²⁷⁰ Dittmer, "Asian Alliances:...", s. 7-8.

politikasının, bölgenin güvenlik altyapısına önemli etkileri olduğu söylenebilir. Şöyle ki; ABD merkezci ittifak ağı, *San Francisco Sistemi** olarak bilinen ikili, üçlü ittifak anlaşmalarını temel almakta; ABD'nin Japonya ile 1951'de ve Çin ile 1954 yılında yaptığı ikili ittifak ilişkisini içine almaktadır. Güney Viyetnam, Kamboçya ve Laos'a kadar bölgede genişleyen ABD etkisini yansıtan bu sistem "Büyük Hilal" (*Grand Crescent*) olarak da adlandırılmaktadır. Sistemin kuruluş amacı, bölgede ortak bir güvenlik iş birliğine dayalı girişim oluşturmaktan öte; Komünist tehdide karşı müttefiklerin kalkınmasına destek vermektir. Japonya, bu sistem içerisinde 21. yüzyıla kadar büyük rol oynarken; Çin'in ABD ile müttefikliği, 1960'lı yıllardan sonra gerginleşen ABD-Sovyetler ilişkilerini takip eden sınırlı süreyi kapsamaktadır. Bu yılın ortalarından itibaren bölgede yayılan istikrarsızlık ortamı ve San Francisco Sistemi'nin bu konuda yeterince işlev görmeyişi, Endonezya, Malezya, Singapur, Tayland, Filipin'den oluşan beş devletin (ASEAN üyesi ülkeler) bölgede bir alternatif oluşturma çalışmalarına kapı açmış ancak Filipinler ve Tayland'ın Amerika bağımlılığı, bu durumu engellemiştir. Yine İngiltere'nin 5 Güç Savunma Düzenlemeleri (*5 Power Defence Arrangements*), İngiltere'nin İngiliz Milletler Topluluğu üzerinde çok taraflı bir güvenlik örgütü oluşturma çabaları olarak düşünülse de işleyişte sınırlı kalmıştır. Bu dönemdeki bir diğer Güvenlik yapılanması, Güney Asya Bölgesi İşbirliği Örgütü (*South East Asian Regional Cooperation-SAARC*), 1985'te yedi Güney Asya ülkesi tarafından kurulmuş; yalnızca güven arttırıcı önlemler içerdiğinden; yine bu örgüt de sınırlı kalmıştır. Ayrıca 1947, 1965 ve 1971 yıllarında bölgede Pakistan ve Hindistan arasında geçen üç savaşın yarattığı çözümsüz gerilim hem kurumun bünyesine hem de bugünkü mevcut duruma yansımıştır.²⁷¹1960'lardan sonra başlayan bölgedeki istikrarsızlık havası, ortak bir güvenlik oluşumuna dayalı mekanizmaları da devreye sokmuş; ancak günümüze kadar etkin, nitelikli ve sürdürülebilir bir ortak güvenlik anlayışı geliştirilememiştir. Asya Pasifik'te ortak bir güvenlik anlayışına dayalı modelin olmayışı, ABD'nin bölgedeki politik uygulamalarına yer açtığı sonucuna götürebilir. ABD'nin Asya Pasifik'teki rolünün yalnızca güvenlik ve politika ile sınırlı kaldığı söylenemez. Ekonomik açıdan bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı sonrası, küresel serbest ticaret kurallarını açık

*San Fransisco Sistemi kapsamında Japonya ile aynı yılda (1951) Filipinler, Avustralya ve Yeni Zelanda ile 1953 yılında Kore Cumhuriyeti ile; 1954 yılında Tayland ile; 1954 Yılında **Milliyetçi Çin** ile; 1955'te Tayvan ile ikili anlaşmalar yapılmıştır. Singapur ve Endonezya ile güvenlik temelli ilişkiler de geliştirilmiştir.

²⁷¹ Baba, "Asya Pasifik Bölgesi Güvenliği", s. 555-557.

uluslararası iktisadın Bretten Woods Sistemi ile birleştiren ABD, savaştan tahrip olan dünyaya refah getirmeyi hedeflerken; küresel sistemde kendi konumunu da güçlendirerek, durağan olan Sovyetlerin askeri politik güç değişimine de ekonomik tahribat vermeyi planlamaktaydı. Bu politikanın bazı ekonomik uygulayıcı kurumlarla- Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Gümrük Tarife Genel Anlaşması (GATT), bu küresel kapsayıcı planı gerçekleştirme araçları olurken; Amerikan politika yapıcılarını, Asya Pasifik Bölgesi'nde güvenliğe dayalı sorunları ekonomik ve politik şartlar altında ele almayı öngörmüştü. Bu kapsamda ele alınan Japonya'nın geleceğini şekillendirme çalışmaları, Amerikan Savaş Programlarının (*Postwar Programs Committee-PWC, Army's Civil Affairs Division-CAD*) kapsamı içerisine alınmıştı.

Savaş sonrası Asya'da Rusya'yı en büyük tehlike olarak gören Amerika için Çin'de olası bir istikrarsızlığa dayalı herhangi koşulda Çin'de ortaya çıkabilecek istikrarsız bir ortama karşı, ekonomik açıdan yapılanan bir Japonya Asya Pasifik'te en önemli kale olacaktı. Bu jeopolitik perspektif, Japonya'nın 1948'ten itibaren kendi ekonomisini yapılandırmaya dair politikasını şekillendiren gelişmeler arasında yer almıştır.

Özetle ifade etmek gerekirse, ABD- Japonya İttifakının temelinde yatan San Francisco Sistemi, aslında ekonomi-politik bir anlayışın eseridir. Şöyle ki, Japonya'ya kendini savunabilme konusunda iş birliği öneren ve bunun için askeri üs tedarik eden Amerika, aynı zamanda Japonya'nın ihracata dayalı bir ekonomik iyileşme gerçekleştirebilmesi için kendi pazarlarına girişini de teşvik etmiştir. Akabinde, Japonya'nın gelecekteki en büyük rakibi Komünist Çin'i ekonomik bir ambargo ile benzer uygulamalara açmak olmuştur. Amerika ve Japonya'nın 1953'te karşılıklı iktisadi erişim haklarını yürürlüğe koyan bir anlaşmasının imzalanması-ki bu anlaşma komünizm dışındaki alanlarda enerji firmaları ve uluslararası bankaların sınırlı müdahalesi dışında Japonya'yı geniş bir ticari-iktisadi erişime zorlamıyordu- hemen Japon bağımsızlığına denk gelen bir gelişmedir.

Hem ABD hem de Japonya, ulusal güvenliğin sert ekonomik kurumlarda ve ekonomik bağımlılığın değerli "ittifak eşitlikleri" oluşturduğu görüşünde iseler de bu görüşler arasında farklılıklar elbette mevcuttu. Tarihsel deneyimler ve ekonomik realitenin aksine, Japonya'nın ekonomi ve güvenlik arasında kurduğu bağın tabiatı, elbette Amerika'nınkinden farklı idi. Bu fark ise, iki ülkenin Pasifik İttifakı'na ilişkin

beklentilerini ve birinin diğeri ile bu oluşumu sağlamadaki girişimini şekillendiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.²⁷²

ABD-Japonya ittifakı, tamamen her iki devletin pragmatist* bir dış politikasının ve rasyonel yaklaşımlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Japonya'nın 19. yüzyıldan beri Çin ile rekabetinden gelen Anglo ittifakının bir Batı ittifak partnerliği için uygun zemin hazırladığı söylenebilir. Buna ilaveten 1945 sonrası Amerika'nın bölgede askerine aralanan kapı, Soğuk Savaş sonrasında Amerika ile Japonya'nın güçlenen güvenlik ittifakı ile açılmıştır. Yine Amerikan borçlarını (tahvil, bono, senet) karşılayarak dünya ekonomik krizinde Amerika'nın ekonomik hayatta kalışına destek veren Japonya*, 1980'lerin ortalarından itibaren hem kendi ihracatı için iyi bir pazar oluşu, hem de yüksek faiz oranları ile etkileyici olan Amerika'ya finansal kaynak sağlamıştır. ABD uluslararası alanda borçlu hale geldiğinde ise doların yükselmesi ihtimalinin sanayisizleştirmeye neden olabileceği riski nedeni ile Amerika'ya yaptığı yatırımını arttırmıştır.²⁷³

Her iki devletin birbirlerinin hayatta kalışları için gösterdiği adanmışlık, bu ittifakın uzun vadeli ve nitelikli bir ittifak modeli şeklinde yorumlanmasına imkân vermiş; Japonya'nın ittifak içerisinde sadakata dayalı rolü ve bölgede dengeleyici aktör olarak Çin ile rekabet içerisinde yer aldığı pozisyon, onu daima ABD için ideal bir ittifak ortağı yapmıştır.

İttifaklar temelinde dikkatlerden kaçabilecek önemli bir nokta ise, Soğuk Savaş sonrası niteliksel anlamda zamanla değişim geçiren ABD- Japonya ittifakıdır. Bunun temelinde, Asya Pasifik'te stratejisini değiştiren ABD'nin 9 Eylül sonrası bölgede

²⁷² Kent, *Pacific Alliance: ...*, s. 90-92.

*ABD borçlanmasında, yani Amerikan doları, tahvil, bono, senet elinde tutan ülke olarak, birinci sırada Japonya, ikinci sırada ise Çin yer almaktadır. Çin'in Soğuk savaş sonrası süreçte bu hamlesinde de yükselişinde 80'ler sonrası Japonya'yı takip ettiği görülmektedir. Amerikan Hazine Bakanlığı verilerine göre, Çin'in Japonya yüzdesine en çok yaklaştığı 2019 Eylül ayında Japonya'nın elinde tuttuğu ABD doları 1146.2 iken; Çin'in 1102.4 milyar dolardır. ABD borçlanmasında Japonya ve Çin'e ait borçlanma yüzdesi için bk. ayrıca Department of the Treasury/Federal Reserve Board, 2 Aralık 2020 (Erişim), <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfh.txt>.

²⁷³ Robert Gilpin, "Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası: The Political Economy of International Relations", Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti, Ankara, Eylül 2016.

askeri etkinliğini azaltacağı yönündeki bildirimine^{**274} karşı Japonya'nın ABD'yi bölgede tutabilmek adına daha aktif rol üstlenmeye başlamasıdır.^{***}

İkili ittifak içerisinde başlarda pasif bir bedavacı olan Japonya'nın giderek Uzakdoğu'da ABD'nin istikrarı sağlama politikasında daha etkin bir müttefike dönüşmesidir. Şöyle ki; 2001'de Afganistan ve 2003'te Irak'ta ABD'ye destek vermek amacıyla kurduğu Japonya Savunma Ordusu (JSO) savaş amacı taşımayan bir misyon için kurulmuş olmasına rağmen, Japonya bu orduyu deniz aşırı misyonla görevlendirmiş ve Japonya'nın doğrudan savunulmasına ilişkin bir uygulama içerisinde olmamıştır. Japonya Savunma Ordusu'nun ABD güçleri ile entegre olarak geniş çaplı bir füze savunma sisteminin kurulumunda yer aldığı ortak girişim, Japonya'nın savaş amaçlı askeri gücünü yeniden elde etme çabası olarak yorumlanmıştır. Bu da tarihsel açıdan Japonya'nın komşularına eski askeri gücünün boyutlarını ve sonuçlarını hatırlatan bir gelişme olmuştur.²⁷⁵

3.1.2. Çin Bakış Açısından Pasifik İttifakı

Çin, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte yavaş yavaş başlayan bir ABD-Japonya müttefiklik ilişkisine karşı başlarda olumlu bir tavır sergilemiştir. Çünkü ABD kontrolünde bir Japonya, onun için tehdit de oluşturmayacaktır. Bu durum 1970'lerde ve Japonya ile ilişkilerin düzeldiği tarihlerde de nispeten aynı yöndedir. Ancak ABD'nin bölgede giderek artan etkisi ve Japonya ile derinleşen savunma anlaşmaları, son olarak ABD'nin Tayvan Boğazı'na (*Taiwan Strait crises*) asker göndermesi ile ilerleyen süreçte ABD-Japon ittifakı, Çin'in ulusal savunma anlayışındaki toprak bütünlüğü ve içişlerine müdahale ilkesi ile çeliştiğinden, temel tehdit ittifakı haline gelir.

65 yıllık bir bölgesel düzen olan Amerikan "*hub & spoke sistemi*"ne ve bu sistem içerisinde giderek güçlenerek çıkan bir Japonya-ABD İttifakına karşı Çin'in endişesi artmaktadır. Xi Jinping, bölgedeki ABD müttefiklerini, Soğuk Savaş döneminin sıfır toplamı kazanca dayanan büyük güç mücadelesi ve müttefiklerin bölgenin diğer ülkelerinin çıkarlarını görmezden geldiği düşmanca bir tavra sahip

^{**} ABD'nin Filipinler'deki Subic Deniz üssünden çekilmesi, bu bildirim somut göstergesi olmuştur.

²⁷⁴ Masuda, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Japonya-ABD İttifak Sistemi ve Çin.

^{***} Japonya'nın Abe Döneminde ve ABD ittifak sistemi içerisinde artan derecede daha fazla rol oynamaya başladığı varsayımı, güncel haberler takip edilerek yazılmıştır.

²⁷⁵ Arase, "Soft Power, hard power, Japan and the US- Japan Alliance, s. 1.

şekilde Soğuk Savaş'ın güvenlik yapısını geri getirme peşinde olan Aşil topuğu* (*Achilles hills*) olarak nitelendirmiştir.

20 yıldan uzun süredir bölgede Çin'in artan ekonomik ve askeri gücünün getirdiği değişim, bölgeyi Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin yapısına benzer şekilde, büyük savaş harcamalarının yapıldığı ve hızlı askeri modernizasyon sürecinin başladığı bir sürece itmiştir.²⁷⁶

ABD'nin bölgedeki niyetleri ve gelişen ittifak ağı, 1991 yılından itibaren Çin'in ABD ittifak sistemine karşı duyduğu tehdit algısını arttırmıştır. Özellikle ABD'nin Japonya ve diğer müttefiklerini güçlendirme çabaları, Çin'i ABD ordusu ile bağlarını kuvvetlendirmeye ama aynı zamanda giderek artan bir tehdit algısına sürüklemiştir. Dolayısıyla Çin'in perspektifinden ittifaklar, baştaki "ulusal toprakların korunması" ve "bölgede istikrarın sağlanması" gibi amaçlardan, üçüncü tarafların çıkarını gözeten daha ofansif bir hal almıştır. Soğuk Savaş sonrası Japonya-ABD ittifakının defansif yapıdan ofansif yapıya evrildiği süreçte Çin gerek Japonya gerekse ABD tarafından olası bir tehdit olarak algısının seviyesini düşürebilmek amacıyla müttefiklikten uzak, alternatif çareler aramıştır. Bu bağlamda Asya Pasifik'te karmaşık bir resim ortaya çıkmıştır. Aslında ABD'nin Soğuk Savaş sonrası bölgede silahlanmaya devam edişi ve ittifak sistemini geliştirmesi, siyasi gerilimi tırmandırarak güvenlik mücadelesinin dengesini bozmuştur. Bunun sebebi, Çin'e göre, ABD'nin Çin'in yükselişini Sovyetlerin dirilişi olarak görmesinde yatmaktadır. Ayrıca Dong Chungling'e göre Çin'in kalkınma potansiyelini abartan ABD'nin, ABD-Çin ilişkilerine ABD-Sovyet ilişkisi ile mukayese ederek yaklaşması, Çin'i kendine tek rakip ve ideolojik tehdit olarak gördüğünün de bir göstergesidir.²⁷⁷

Diğer yanda, yükselen Çin'in ABD için bir tehdit oluşturmasının ötesinde, ABD'nin²⁷⁸ *Sovyetler gücünün zayıflamış olmasına rağmen ittifak sistemini

*Aşil Topuğu (*Achilles hills*), "bir sistem veya kişinin başarısızlıkla sonuçlanacak olan zayıflığı" anlamına gelmektedir. Aşil'in, kendisine verilebilecek tüm zararlardan korunmak için ırmağa batırılırken topuklarının açıkta kaldığı ve topuklarından vurulmuş olduğu miteolojik bir olayın da hikâyesidir. Ayrıca bir insanın en hassas noktası olarak da ifade edilmektedir. Türkçe'de "yumuşak karın" olarak da kullanılmaktadır.

²⁷⁶ Adam P. Liff, "China and the US Alliance System", *The China Quarterly*, SOAS Üniversitesi, Sayı 233, Londra, Mart 2018, s. 136-138.

²⁷⁷ Eugene Gholz, Benjamin Friedman ve Enea Gjoza, "Defensive Defence: A Better Way to Protect US Allies in Asia", *Washington Quarterly*, Cilt 42, Sayı 4, s. 71, Kış 2020.

*Bölgede ABD'nin askeri varlığı, Küresel Müsterekler'e Erişim ve Manevra'ya Yönelik Ortak Kavram (*Joint Concept for Access and Maneuver in the Global Common-JAM GC*)²⁷⁸ doktrini altında ABD'nin Çin topraklarına yakın yerlerde ve askeri çatışma anında müdahale etmesine yöneliktir.

güçlendirmeye devam etmesi, Çin tarafından bu ittifak ilişkisinin tehdit algısı ile karşılanmıştır.²⁷⁹Bu durum, yalnızca yükselen gücün tehdit oluşturduğu varsayımını da çürütmektedir. Çünkü tehdit oluşturan nokta aslında devletlerin/ittifakların güç yapısında meydana gelen değişimdir. (Defansif güçten ofansif güce geçiş gibi) ABD'nin bir yandan serbest ticareti ve toprakların statükosunu koruması ancak askeri operasyonel davranışının, olası bir savaş anında Çin'e karşı Çin'e yakın bölgelerde Amerikan askeri varlığının sürdürülmesi ve bu davranışının geniş anlamda ofansif oluşu stratejinin paradoksu sayılabilir.

3.1.3. Pasifik İttifakı İçerisindeki Niteliksel Değişim

ABD-Japonya İttifakı, tek kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçişte, Çin'in Asya Pasifik'te oluşturmaya çalıştığı hegemonyaya karşı oluşan bir güvenlik çıktısı olarak görülmektedir.

Komünist-kapitalist mücadelenin getirdiği mantıkla Soğuk Savaş döneminin jeopolitik dinamiklerinin ürünü olan bu ittifak, 1951'deki Güvenlik Anlaşması ile kurulmuştur. 1960'taki ikili anlaşmada ABD'nin Japonya'da üs kullanım hakkı elde ederken Japonya'yı herhangi bir tehdide karşı savunma yükümlülüğüne yer vermeyişi Japonya'nın endişelenmesine sebep olmuştur.²⁸⁰

Soğuk Savaş sonrası çift kutuplu dünya düzeninin bitişi ile Japonya'nın ABD'nin vazgeçışı ile ilgili endişe duyması dikkat çekicidir. Bu endişe, Japonya'nın Asya Pasifik güvenliği içerisinde giderek artan bir rol oynamasının da nedeni olacaktır. ABD'nin Japonya'yı iş birliğine zorlaması; Japonya'nın ise gerek ikili anlaşmalarında revizyon yaparak gerekse Japon Savunma Ordusu'nun coğrafi kapsamını genişletmesi, bölgede ABD merkezci güvenlik sisteminin temel bileşeni olan ABD-Japonya ittifakını da güçlendirerek değiştirmiştir. Bu niteliksel değişimin Japonya perspektifinden nedeni, hem Kuzey Kore'nin nükleer gelişimine dayalı tehdit algısı hem de Çin'in Doğu ve Güney Doğu Asya'da deniz üstünlüğü sağlamaya yönelik tutumlarına verilen sistemik cevaptır.

Japonya'nın taşıdığı ABD'nin çekilmesi endişesi ve ABD'nin Asya Pasifik'te tuzağa düşme endişesi gibi dinamiklerin de ittifakın oluşumuna katkısı olduğu

²⁷⁹ Liff, "China and the US Alliance System", s. 141.

²⁸⁰ Elena Atanassova Cornelis ve Yoichiro Sato, "The US-Japan Alliance Dilemma in The Asia Pasific: Changing Rationales and Scope", *International Spectator*, 2019, s. 78.

düşünüldüğünde; sisteme bağlı ikincil güç olan Japonya'nın "ABD'nin çekilmesi" endişesi, ABD'ye bağlılığı arttırmıştır. Burada "bağlılık" ile anlatılmak istenen şey; Çin ve Kuzey Kore tehdidine karşı Japonya'nın doğrudan ABD'den yardım alabilmesi ihtiyacıdır. Çekilme ise, Japon perspektifinden, ABD'nin Japonya'yı Senkaku/Diaoyu konusunda Çin ile yüzleşmesinin maliyet sebebi ile veya ABD'nin Çin ile çatışmasından doğabilecek küresel tepkilerden kaçınması sebebi ile Japonya'ya yardım etmekten imtina göstermesi anlamına gelmektedir.²⁸¹

3.2. Çin-Rus İttifakı (中苏联)

Bugün Çin'in Rusya ile yakınlaşmasının altyapısını, aslında tarihsel olarak önceden kurulmuş bir ittifak ilişkisi yatmaktadır. Çin ile Rusya'nın bugünkü durumuna resmi olarak "ittifaklık" addedilmemiştir. Bu durumun nedenleri farklı şekillerde açıklanmaktadır. Komünist Çin döneminde Rusya tarafından aldatılma düşüncesinin sonucu yaşanan bir ittifak ayrılığı; bugün Çin'in hem Rusya'ya ne kadar yakın olsa da ihtiyatlı bir duruş sergilemesine neden olmaktadır. "İttifaklık" kavramını kullanmayan Çin için bir diğer neden, Pasifik İttifakı tarafından kendi gücü ile ilgili algılanan tehdidin boyutunu tırmandırmak istememesidir. Diğer yanda, tarihsel hassasiyetle dolu bir Çin-Rus ittifak ilişkisinin ardından Çin'in Rusya ile 2000'li yıllardan sonra tekrar bir iş birliğine girişi, Pasifik İttifakı içerisindeki niteliksel değişimin Çin üzerinde yarattığı tehdit algısının verdiği dengeleme çıktısı olarak analiz edilebilir.* Ancak Çin her ne kadar ABD'ye karşı ulusal çıkarlarını Rusya ile ABD'yi dengeleyerek korumaya çalışsa da, yeniden güçlenen Çin'in ABD kadar Rusya için de bir rakip olma ihtimalinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.²⁸² Japonya, Hindistan ve Kore gibi devletlerin de gücünü yükseltmesi durumunda, 19. yüzyılda yaşanan büyük güç mücadelesinin, bir değişik versiyonunun Asya Pasifik'te çoklu-güç mücadelesi şeklinde yaşanması olasıdır.

Bugünkü Çin-Rus ittifakının (yarı ittifaklık, stratejik ortaklık veya iş birliği oluşumu şeklinde de adlandırılabilir) temelleri, literatürde Komünist Çin dönemi ile açıklansa da bu çalışmanın İkinci Bölümünde de incelendiği gibi 19. yüzyılın büyük güç mücadelesi ile başlamıştır. Ancak resmi ittifak anlamında komünist dönemde

²⁸¹ Cornelis ve Yoichiro Sato, "The US-Japan Alliance Dilemma..." s. 78-79.

* Bu kısımda Çin ve Rusya'nın savunma belgeleri ile Çin-Rus ilişkileri üzerine okunan makaleler ile bir önceki bölümdeki tarihsel altyapıdaki bilgileri birleştiren bir analiz yapılmıştır.

²⁸² İlyas Kemaloğlu, "Rusya-Çin ilişkileri: İttifakı mı Rekabet mi?", Anadolu Ajansı, 14 Eylül 2020, (Erişim) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-cin-iliskileri-ittifak-mi-rekabet-mi/1972667>.

şekillenen Çin-Sovyet ittifakının oluşumu, bugün karşı kutupta (Asya Pasifik İttifakına karşı) Japonya-ABD'ye karşı tepkisel gelişimini sürdürdüğünden, komünist dönemi Çin-Sovyet ittifakının incelenmesi bu çalışmada ayrıca ele alınmıştır.

Çin-Sovyetler ittifakından yola çıkılarak, ideolojinin bir ittifak oluşturmada yeterli ve tek unsur olmadığı, ancak devletlerin birbirlerinin hayatta kalışlarına verdiklerine destek unsuru ile birleştiğinde ittifakın sürdürülebilirliği üzerinde daha etkin rol oynadığı bu çalışmada analiz edilmiştir. Ancak 2000'li yıllarda Çin ile Rusya'nın yakınlaşmasının temel sebebi daha çok bir anti-Amerikan dış politika çerçevesinde şekillenmiştir denebilir. Amerika'nın Şubat 2022 Tehdit Değerlendirme Raporu'na göre Çin ve Rusya, ABD tarafından tehdit aktörü olarak beyan edilmiştir. Bu bağlamda, bir devletin söylem ve beyanlarıyla başka bir devleti tehdit olarak ilan edişinin karşı kutupta yine tehdit olarak algılanması üzerinden yapılan bir varsayım, son yılların Çin-Rusya yakınlaşmasının da nedenlerinden gösterilebilir.²⁸³

2000'li yıllarda giderek artan Çin-Rusya yakınlaşmasındaki tüm bu gelişmelere rağmen, 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, bu yakınlaşmanın ileride bir askeri ittifaka dönüşümünü de tehlikeye atan bir gelişme olarak karşımıza çıkmıştır. Son günlerde yaşanan Ukrayna krizinin Rusya-Çin ittifakında oluşturacağı olası değişim, uluslararası ilişkiler çalışmalarında yakından takip edilmekte ve farklı analizlerde yer bulmaktadır.

Amerika, Çin'in Rusya'ya olası bir mali ve askeri yardıma açık olduğuna dair net olmayan tavrı nedeniyle ²⁸⁴ onu Ukrayna konusunda olası bir ittifak girişimine karşı uyarırken ²⁸⁵ ; Batı istihbaratına göre Çin'in işgal öncesinde Rusya'dan Ukrayna'nın işgalini ertelemesini istemesi,²⁸⁶ sonrasında ise Rusya'nın Çin'den askeri ve mali yardım talep etmesi²⁸⁷ dikkat çekicidir. Bu noktada Ukrayna krizi ve müteakip

²⁸³ Amerikan İstihbarat Ajansı, *Annual Threat Assessment of The US Intelligence Community*, 7 Şubat 2022 (Erişim) <https://docs.house.gov/meetings/IG/IG00/20220308/114469/HHRG-117-IG00-Wstate-HainesA-20220308.pdf>.

²⁸⁴ Kevin Liptak, Natasha Bertrand, Katie Bo Lillis, Kylie Atwood ve Jennifer Hansler, China has expressed some openness to providing military and financial aid to Russia, US cable suggests, 15 Mart 2022 (Erişim) <https://edition.cnn.com/2022/03/14/politics/us-china-russia-ukraine/index.html>.

²⁸⁵ Robin Brant, *Ukraine Crises: US Warns China Against Helping Russia*, 15 Mart 2022 (Erişim) <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-60732486>.

²⁸⁶ Edward Wong and Julian E. Barnes, *China Asked Russia to Delay Ukraine War Until After Olympics, US Official Say* <https://www.nytimes.com/2022/03/02/us/politics/russia-ukraine-china.html>.

²⁸⁷ Edward Wong and Julian E. Barnes, "Russia Asked China for Military and Economic Aid for Ukraine War, US Officials Say, 13 Mart 2022 (Erişim) <https://www.nytimes.com/2022/03/13/us/politics/russia-china-ukraine.html>.

gelişmeler, bugüne kadar dış tehditlere karşı şekillenen Rusya-Çin ortaklığının ileride bir askeri ittifak ilişkisine dönüp dönmeyeceği sorusunu da doğurmuştur.

Sovyetler dönemi Çin-Sovyet ittifakından bugüne geldiğimiz Çin-Rus iş birliği sürecinde Ukrayna krizi olası bir Çin-Rus ittifakının köşe taşı olma ihtimalini korumaktadır. Bu noktada ABD'nin Tayvan konusunda ısrarcı oluşu, Çin'i Rusya ile daha da yakınlaştırması olası gelişme olarak ortaya çıkabilir.

3.2.1. Çin-Rus* İttifakı'nın (中苏联) Kaynağı

Mao Dönemi Çin-Sovyet İttifakı, şeklen ve niteliksel olarak asimetrik, ideolojik ve kısa vadeli bir ittifak olarak nitelendirilebilir. Ancak daha önce de analiz edildiği gibi, Çin'in Rusya ile yakınlaşması bu tarihten çok öncesine dayanmaktadır. Çin'in Rusya'yı diğer devletlerden hep ayrı tuttuğu bu bölümün başındaki analizlerde de görülmektedir. Ancak bu çalışmada incelenen konu, Çin-Sovyet ilişkilerinden ve Rusya'nın Çin politikasından öte; Çin perspektifinden ve güç ilişkiler çerçevesinde bu ittifakı ele almaktır. Tez konusu hâlihazırda çok geniş olduğundan; Çin'in Asya Pasifik'te neden Sovyetleri kendine stratejik ortak olarak seçtiği ve Çin-Sovyet ittifakının niteliği ve sürdürülebilirliği açısından incelenmesi uygun görülmüştür.

Çin-Sovyet ilişkilerini inceleyen bazı araştırmacılara göre bu ilişki, modern Çin ve Rusya arasında, revizyonist güçler arasında küresel düzene karşı oluşturulan bir ortaklıktır.²⁸⁸ Ancak bu açıklama, tarihsel süreç içerisinde 19. yüzyıldan beri Rusya'yı tampon bölge olarak gören Çin için hem tarihsel hem de coğrafi nedenler düşünüldüğünde sığ kalmaktadır.

Aynı şekilde bu iki ülkenin kültürel anlamda Batı karşıtı politika takip etmesinin de onları birbirine yakınlaştırdığını söylemek de yanlış olabilir. Çünkü Rusya'nın hep Batı kimliği, Çin'in ise Asyalı kimliği taşıdığına dair varsayımlar da

*Tarihsel süreçte Çin'in stratejik ortaklık ve ittifak ilişkileri yalnızca Sovyetler dönemini kapsamadığından ve tez çalışması yalnızca Komünist Dönem Çin-Sovyetler ittifakı ile sınırlı olmayıp 2000'li yıllarda Rusya'nın stratejik ortaklığını da kapsadığından "Rusya" olarak kullanım daha uygun görülmüştür. Ancak dağılma (*Sino-Soviet split*) süreci yalnızca Komünist döneme özgü olduğundan spesifik olarak bu başlık için "*Çin-Sovyetler İttifakında dağılma*" denecektir.

²⁸⁸ Gregory Raymond, "Russia and China: A Political Marriage of Convenience- Stable and Successful", *Security Challenges*, Cilt 14, Sayı 1, 2018.

sığ kalmaktadır. Çünkü tarihsel ve siyasi anlamda Batı'ya daha yakın bir Rusya'ya karşı, teknoloji ve ticaret konusunda Batı'yı kendine adapte eden (Japonya'nın Meiji döneminde görüldüğü gibi) bir Çin görülmektedir. Öyleyse konu aslında "kimlik" olgusunun ötesinde, Batı'ya karşı "*kendi ulusal güvenlik alanlarının korunmasının*" ön planda tutulmasına ilişkin bir yaklaşımdır. Özetle konu daha çok Rusya'nın Kırım'ı; Çin'in ise Hong Kong, Tayvan, Güney Çin Denizi konularında "*içişlerine müdahale istemeyen*" iki devletin, ulusal çıkarlarını korumak için tek hedefte birleşmeleridir. Diğer yandan bu iki ülke birbirlerine, her birinin en az Batı'ya olduğu kadar yabancısıdır. İlişkilerdeki gel-gitler ise iki ülkenin göreceli güç değişimlerinden kaynaklıdır.²⁸⁹

Çin-Sovyet İttifakının oluşumunun kaynağı, bir diğer ifade ile 19. yüzyılda Çin'i Sovyetlere ve bugün Rusya'ya yaklaştıran nedenler tarihsel, coğrafi²⁹⁰ ve güç politikaları* ile açıklanabilir. Şöyle ki; coğrafi açıdan incelendiğinde, 1689 Nipchu (Nerchinsk) Anlaşmaları** ile temeli atılan Çin-Rus ilişkileri, yukarıda detayları verildiği gibi, 19. yüzyılda Çin-Rus yakınlaşması ile gelişmiş; Mao döneminde ise ideolojik açıdan yakın bu iki devletin ittifakı ile sonuçlanmıştır. Bu ittifakın temelinde coğrafi ve tarihsel sebepler yattığından ve 2000'li yıllardan sonra ideolojik sebeplerden arî bir Çin-Rus ittifakı görüldüğünden, tarihsel sürekliliğe bakılarak ittifakın tamamen ideolojik nedenlere dayalı olduğunu söylemek mümkün değildir. Batıya karşı yürütülen stratejilerdeki benzerlik, ulusal çıkarlardaki benzerlik ve bir dönem birbirine yakın devlet gücüne ve bölgedeki güç mücadeleleri, iki devletin ittifakının şekillenmesindeki değişkenlerden kabul edilebilir***.

²⁸⁹ Raymond, "Russia and China: ..." s. 70.

²⁹⁰ William V. Wallace, "Sino-Soviet Relations: An Interpretation", *Soviet Studies*, Cilt 35, Sayı 4, Ekim 1983, s. 457-465.

*1858 ve 1860 yıllarına kadar Çin-Rus ilişkilerinin temelini oluşturan, Çin'in ilk defa Batılı bir güç olarak Rusya ile imzaladığı anlaşma, iki zayıf devletin müşterek bir sınır belirleyerek; Rusya'nın Asya'da doğuya doğru genişleme politikasına karşı Amur Nehri Havzasının kuzeyinin sınır kabul edildiği anlaşmadır.

**Nipchu veya Nerchinsk Anlaşmaları ile İkinci Dünya Savaşı öncesi tüm anlaşmaların maddelerine Tokyo Üniversitesi'nin Asya İleri Çalışmalar Enstitüsü (IASA), Ulusal Politika Çalışmaları Enstitüsü, "Dünya ve Japonya" adlı Projenin veri tabanından ulaşılabilir: <https://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/pw/18420829.T1E.html>. Nerchinsk Anlaşması için bk. ayrıca Perdue, Peter C. "Boundaries and Trade in the Early Modern World: Negotiations at Nerchinsk and Beijing." *Eighteenth-Century Studies* Cilt 43, Sayı 3, Bahar 2010.

***Literatürde bazı kaynaklarda Çin ve Rus devletlerinin kimlik ve kültürel açıdan birbirine benzediği varsayımı yer almaktadır. Oysa ki "kimlik, kültür ve toplumsal" perspektifinden ele alındığında, gerek Japonya'da görülen Budizm ve Konfüçyizm öğretilerine dayalı dini ritüeller; toplumdaki hiyerarşik düzen ve dildeki benzerlik (Çin Alfabesinden Japon Kanji Alfabesine geçen "im"ler), eğitim ve kültürde usta-çırak, ağabey-kardeş ilişkisine dayalı bir öğretim yöntemi ve hem Çin'de hem de

Coğrafi açıdan bakıldığında, iki zayıf ülkenin ortak bir sınır üzerinde mutabakata vardığı 1689 Nipchu (Nerchinsk) Anlaşmaları ile Rusya'nın doğuya doğru genişleme hedefi Çin tarafından kısmen kontrol altına alınmıştır. Zaman içerisinde Çin sınırları akınlar ve isyanlarla zayıflarken Amur Nehri Havzasının kuzeyini sınır kabul eden bu barış anlaşması, 19. yüzyıla kadar geçerliliğini kaybetmemiştir. Zaman içerisinde Çin, sınırları içerisinde zayıflarken, Rusya da kendini hem Avrupa'da hem de ve Atlantik arasında bölünmüş hissetmiştir. Uzun zaman birbirlerini görmezden gelen bu iki devletin 1905'te Rusya'nın Japonya eşitsiz anlaşmalarla (*unequal treaties*) gücü zayıflayan Çin²⁹¹ karşısında gücü göreceli artan Japonya'nın Rusya ile ilişkileri gerginleştikçe; Çin- Sovyetler (Rus) yaklaşması da kaçınılmaz olmuştur.

20. yüzyılda Çin ile Sovyetler, temel ilişkiler üzere üç önemli anlaşma imzalamışlardır. Bunlardan birincisi 31 Mayıs 1924'te imzalanan "*Çözülmemiş Sorunların Çözümü Üzerine Anlaşma*", ikincisi 14 Ağustos 1945'te imzalanan "*Çin-Sovyet İyi İttifak Anlaşması*" ve üçüncüsü de 14 Şubat 1950'deki "*Çin-Sovyet Dostluk İttifakı ve Karşılıklı Yardımlaşma*" Anlaşması'dır. İki devlet arasında üç anlaşma yapılmasının sebebi, Pekin Hükümetinden Kuomintang Hükümetinde; sonra da Komünist Hükümete, Çin'de üç kere hükümetin değişmesi sebebiyledir.²⁹² Çin'deki hükümet değişikliğine rağmen ittifak partnerinin değişmemiş oluşu da Japonya ve ABD tarafından algılanan tehdidin bu süreçte süreklilik gösterdiğinin de endikatörüdür. Güç dengesi çerçevesinde Çin-Rusya (Sovyetler) ittifakının kaynağı aşağıda dört alt başlık altında analiz edilmiştir:

Japonya'da toplumda karşılaşılan yabancı düşmanlığı vb., aslında kimlik açısından Japonya'nın Çin'e Rusya'dan daha çok benzediğini kanıtlar niteliktedir. Bu sebeple kimliğe ve kültüre dayalı sosyal özelliklerin, Çin'in ve Japonya'nın ittifak partneri seçimlerinde etkin rol oynamadığı düşünülmektedir. Oysa benzer özellikler, bu iki devleti yakınlaştırmaktan çok bölgesel bir rakip ve tarihsel düşman haline getirmiştir. Bu sebeple iki devlet arası (Çin-Rus) ittifakın kaynağı kültürel, toplumsal bir kimlik benzerlikten öte, daha çok ulusal çıkarlar ve değişen güç dengesine göre şekil almıştır. Diğer taraftan Fukuyama, "Güven" adlı çalışmasında Japonya'nın Amerika ile benzerliği üzerinde durmuştur. Japonya'nın devlet-merkezci görülmesine rağmen 19. yy'dan itibaren kurumsal reformlarını tamamlamış bir resim çizmiş olmasının onu ABD'ye yaklaştırdığını ve aslında ne ABD'nin tam anlamıyla bireyci, ne de Japonya'nın tam devlet-merkezci olmamasının bu iki devletin orta noktada buluşmasını sağlayan bir özellik olduğunu ifade etmektedir. İki toplum arasındaki çok sayıda benzerlik olduğunu savunan varsayımlar için bk. ayrıca Francis Fukuyama, **Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yararlanması**, çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 65-69.

²⁹¹ Wallace, "Sino-Soviet Relations: ...", s. 60.

²⁹² Yang Kuisong, **20 世纪三个中苏条约形成经过之回顾与比较 - 扫花网** (20. Yüzyılda Üç Çin-Sovyet Antlaşmasının Oluşumunun İncelenmesi ve Karşılaştırılması), 11 Kasım 2020, (Erişim) <http://www.saohua.com/shuku/lishi/074.htm>.

1. Çin’de ulusal politikada askeri ve ekonomik zayıflığın getirdiği güç kazanma amacı: 20 yıllık bir askeri çatışmanın ardından 1 Ekim 1949’da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), iktidara gelir gelmez bir dizi ekonomik problemle yüz yüze kalmıştı. Sel, kıtlık, tarımsal arazilerin bozulması gibi doğal afetlerin yanı sıra endüstriyel üretim miktarsal olarak ciddi azalma göstermiş; 1940’ların başındaki enerji üretimi %25 azalırken kömür %50, petrol ürünleri %60; demir ve çelik %80 azalmıştır. Mançurya’nın Sovyetler tarafından zaptedilmesi, Asya’nın üretim merkezini alt üst etmiştir. Askeri harcamaların yüksek kalmasına ilaveten 1950’de bütçenin yarısının askeri alana tahsis edilmesine rağmen Kızıl Ordu’nun askeri gücü (askeri teçhizat ve kapasite bakımından) halen Japon ve Amerikan silahlarına göre görece zayıftır.²⁹³ Bu sebepler, Çin’i Rusya’dan yardım almaya iten unsurlar arasında sayılabilir. Güç mücadelesinde güç elde edinimine ilişkin olarak iki devlet arasındaki bir diğer benzer nokta ise her ikisinin de az veya çok güç kullanımı taraftarı olduğu görülmektedir. Rusya’nın beyanlarında bu güç kullanımı, daha keskin çıkışlarla kısa vadeli işaretler gösterirken; Çin’in bu yönde daha sessiz ilerleyerek gücün gizli kullanıldığı stratejilere odaklanmış olduğu görülmektedir.²⁹⁴
2. İdeolojik Unsurlar: İdeoloji, Mao dönemi Çin-Sovyet ittifakını hem şekillendiren hem de ayrıştıran unsurlardan biri olmuştur. Şekillendirmedeki etkisi, küresel seviyede Çin’in komünizmin zafer kazanacağına olan inancıdır. Komünizmin zafer kazanması ise Çin’i bölgede daha güçlü yapacaktır. Bu sebeple Çin, Sovyetler’in öncülük ettiği komünizm ile ABD’nin öncülük ettiği emperyalist kamplaşmada Batı’nın Çin’e yaşattığı tarihsel acılara karşı Sovyetler’i tercih etmiştir.²⁹⁵
3. Çin’e yapılan Sovyet yardımlarının etkisi: Sovyetler’den alınan 300 milyon dolarlık mali yardımın beraberinde Sovyet uzmanlarından alınan teknik yardımlar, ittifakın erken dönemlerinde nispeten daha normal ve

²⁹³ James R. Michael, “The Sino-Soviet Military Alliance”, *Naval War College Review*, Cilt 17, Sayı 2 Ekim 1964, s. 15.

²⁹⁴ Raymond, “Russia and China: ...” s. 70.

²⁹⁵ Michael, “The Sino-Soviet Military Alliance”, s. 16.

yüzeysel bir iş birliği görülmesine de ortam yaratmıştır.²⁹⁶ Çin'e teknik yardım sağlanmasını taahhüt eden 1950 Anlaşması, aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetlerin almış olduğu Mançurya limanı, trenyolu ve buranın sanayisini tazminatsız olarak Çin'e iade edilmesinin sözünü vermektedir. Bunun yanı sıra Çin'e en fazla yardım yapan devlet olma özelliği ile Sovyetler, 1953'te Stalin'in ölümünden sonra bile (Malenkov ve Bulganin dönemlerinde) bu yardımları sürdürerek ittifakın gücünü korumaya çalışmıştır. Ancak bu yardımlar 1955'ten sonra başlayacak olan gerginliğin ve 1963 ve 1964 yılında kopma noktasına gelmeyi önleyememiştir.²⁹⁷

Yardımların ittifakı şekillendiren önemli unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Ancak bu yardımların devletin hayatta kalma amacı güttüğü dönemde yapılması, faydalanıcı ülke tarafından minnet duygusu ile karşılanacağından, özellikle devletlerin hayatta kalma çabası içerisinde olduğu dönemlerde yapılan bu yardımların, ittifak ilişkilerini kuvvetlendirdiği söylenebilir.

4. ABD ve Japonya'dan ayrı ayrı algılanan tehdit algısı: 1932 yılında Çin ile Sovyetler arasında başlayan diplomatik ilişkiler, beş yıl süren bir aradan sonra** yeniden gelişmiş; 1945 yılında Çin-Sovyet Anlaşması onaylanmıştır. Elbette bu ittifak ilişkisi tesadüfi bir yakınlaşmanın sonucu değil; gerek revizyonist gücü ile bölgede tehdit oluşturan Japonya'ya, gerekse Japonya'ya karşı nükleer güç kullanan ABD'nin aynı şeyi Sovyetlere ve Çin'e yapabileceği tehdit algısından kaynaklı bir ittifak oluşumudur.²⁹⁸

1931'de Japonya'nın Mançurya işgali neticesinde Çin'de Japonları atmaya yönelik milliyetçi bir düşüncenin doğuşu, 1930'larda Sovyetlerin, 1941 ve 1942 yıllarında İngiliz ve Amerikan mali yardımları ile Batıya karşı güvensizliği bir nebze azaltmışsa da 1941'de Sovyetlerin Japonya ile saldırmazlık anlaşması imzalaması Çin tarafından olumsuz karşılanmıştır. Sovyetler bu anlaşmayı gönülsüzce imzaladığını

²⁹⁶ Dittmer, "Asian Alliances", s. 10.

²⁹⁷ Amardeep Athwal, "The United States and The Sino-Soviet Split: The Key Role of Nuclear Superiority", *Journal of Slavic Military Studies*, Sayı 17, 2004, s. 272.

**Bu arada 1941 yılında Japonya ile Sovyetler'in saldırmazlık anlaşması imzalaması, Çin tarafından olumsuz karşılanmıştır.

²⁹⁸ George W. Atkinson, "The Sino-Soviet Treaty of Friendship and Alliance", *International Affairs*, Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, Cilt 23, Sayı 3, 1944, s. 357.

belirtse de Japon işgalinden Çin'i kurtarma anlamında bir şey yapmadığından Çin bu ara süreçte Sovyetlerin yardımına güvensizlikle bakmıştır. Dahası, Japonya'nın gücü atom bombası ile zayıfladığında Çin'e katıldığını bildirmesi bu güvensizliği perçinlemiştir. Çin'de Japonya'ya karşı yıllar süren mücadele sonrası, üç büyük gücün toplanarak Sovyetlerin Çin'deki haklarının korunmasının karşılığında Çin'e destek vereceğini onaylayan Yalta gizli anlaşması ile Sovyetler, 1904 Japonya saldırısı esnasında Çin'de kaybettiği yerlere denk gelen konumunu geri alacaktı.²⁹⁹ Paris Barış Konferansına Çinli temsilciler katılırken, dış Moğolistan ve Lushun limanını Sovyetlere bırakan Yalta'nın gizli oluşu şüphe uyandırmıştı. ABD ve Avrupa, Japonya ile savaş başlayıncaya kadar bu anlaşmanın sonuçlarını Çin'e dayatmaya çalıştı.³⁰⁰ Çin'in Sovyetler'e karşı duyduğu güvensizlik, nitelikli bir güven ortamı yaratmanın şartlarını oluşturabilir miydi? ³⁰¹ Bu süreçte oluşan Çin-Sovyet ittifakının güven zeminine oturduğu söylenemese de hem Japonya'yı hem de ABD'yi dengeleme stratejisi olarak gelişen Sovyetler ile Çin arasında yapılan *Dostluk ve Müttefiklik Anlaşması* * (1945), bu iki devleti *Japonya ve Japonya ile ittifak ilişkisi kuran diğer devletlere karşı* nihayetinde müttefik yapmıştır. Anlaşma maddelerinde yer aldığı gibi, Sovyetlerin Çin'deki haklarını bırakması** için Japonya ile barış anlaşmasının imzalanmasını beklemesi, Japonya'nın bu süreçte büyük güçlerle beraber Sovyetler tarafından da tehdit olarak algılandığının da yazılı kanıtıdır.

Japonya gerek Sovyetler gerekse Çin için ortak düşman olmuştur. 1905 yılında rakibi Japonya'ya karşı Mançurya'da hâkim ve Çin üzerindeki etkisini açıkça gösteren Rusya, Çin ile ilişkileri bir müddet asgari düzeyde tuttuktan sonra 1917 Bolşevik Devrimi sonrası Mançurya, Sovyetler için Pasifik ile iletişimin bir aracı olması vesilesiyle yeniden önem kazanmış; rakip Japonya Sibirya'dan çekilmeye

²⁹⁹ Atkinson, "The Sino-Soviet Treaty of Friendship and Alliance", s. 357-358.

³⁰⁰ Yang Kuisong, "20 世纪三个中苏条约形成经过之回顾与比较 - 扫花网" (20. Yüzyılda Üç Çin-Sovyet Antlaşmasının Oluşumunun İncelenmesi ve Karşılaştırılması), 11 Kasım 2020, (Erişim) <http://www.saohua.com/shuku/lishi/074.htm>.

³⁰¹ Sayama Namsaraeva, "Deja vu of Distrust in The Sino-Russian Borderland", ed. Caroline Humphrey, *Trust and Mistrust in the Economies of the China-Russia Borderlands*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018.

* 1945 Dostluk ve Müttefik Anlaşması da eşitsiz anlaşmadır. ("*unequal treaty*")

** Anlaşma gereğince Çin-Changchun Demiryolu meselesinde Sovyetler, Japonya ile barış anlaşması imzaladığı tarihten itibaren en geç 1952 yılının sonuna kadar demiryoluna ait tüm haklarla Çin'e giden yolun tüm varlıklarını müşterek idare edecektir. Buna ilaveten Lushun Limanı ise Japonya ile barış anlaşması imzaladığı tarihten itibaren en geç 1952 yılının sonuna kadar Lüshun Deniz üssünden çekilecek ve bölgedeki askeri ekipman Çin'e devredilecektir.

zorlanmıştır. Japonların 1931’de Mançurya’yı tamamen işgali ile Sovyetlerin kaybettiği haklar, Çin ile yapılan trenyolu hakları ile kurtarılmıştır. Mançurya’da rakipsiz güç olmayı isteyen Stalin, Japonya’ya karşı dış politikayı gözden geçirirken Sovyetler, Çin Sarı Deniz Lüshun’da (Port Arthur) bir üs kiralamış ve Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan beş yıl sonra burayı boşaltmıştır.³⁰²

ABD’nin Japonya’ya attığı atom bombası ise hem Sovyetler hem de Çin için nükleer bir tehdit olmuştur. Bu sebeple gerek Sovyet gerekse Çin, nükleer güç kapasitesini geliştirme gibi amaçlarla iç dengelemenin yanı sıra, ABD’ye karşı ilk dönemlerde dış dengeleme ile de birbirlerine yakınlaşmışlardır.³⁰³

3.2.2. Çin-Sovyetler İttifakında Dağılım

Çin-Sovyet ittifakındaki ayrılık gerek komünist dünyada gerekse Batı tarafından dikkatle takip edilmiştir. Bu ayrılığın ardında ideolojik unsurlar, lider temelli analizler, dış politikadaki farklılaşma unsurları ele alındığı gibi, perde arkasında ABD’nin etkili olduğunu iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır. Ayrılığa neden olan unsurlar, ittifakların sürdürülebilirliği açısından önemli olup; bu nedenler aşağıda dört alt başlık başlık altında toplanmıştır*. Diğer yanda lider ve/veya devlet yapısı temelli birim analizinin ötesinde; 1960’ların erken dönemlerinden itibaren büyük güç politikalarında görülen sistemik değişiklik, bu ayrılığın kaynağını güç politikaları ile açıklamamızı mümkün kılmaktadır. İttifaktaki ayrılığın nedeninin tek taraflı olmaktan çok, iki yönlü olduğu söylenebilir.

1. Göreceli güçte ve dış politikada farklılaşma, nükleer güç mücadelesi ve mali yardımlarda kesinti: Sovyetler, hem sanayi ve askeri kapasitesi bakımından, hem de dış politika anlamında bir süpergüçtü. Çin ise Mao döneminde ve sonrasında da gizemli bir güçtü**.³⁰⁴ 1950’lerden itibaren uluslararası sistemde ortaya çıkan bir

³⁰² Wallace, “Sino-Soviet Relations: An Interpretation”, s. 457-458.

³⁰³ Athwal, “The United States and The Sino-Soviet Split”, s. 274.

* Literatürde Çin-Sovyet ittifakındaki ayrılığın nedenleri farklı farklı unsurlarla analiz edilmiş olup; bu çalışmada tüm unsurlar bir araya toplanarak analiz edilmiştir.

**Burada Çin için atfedilen “gizemli güç” ifadesi, Karel Van Wolferen’in “Japanese Enigma” (Japon Gizemi) adlı çalışmasında Japonya için de kullanılmış olup; bu gizem, ulusal kapasite ve güç ile ilgili bilginin ifşa edilmemesine dayalı, düşmana açığı vermemekle ilgili Sun Tzu yaklaşımına dayanan bir geleneksel yaklaşımla açıklanabilir. Bu gizem, şeffaflık barındırmadığından, Batı’nın da şüphesini çekerek tehdit algısının yüksek olmasına neden olmuştur. Çünkü insanın bilmediği şeyden korkması gibi, devletler de diğer devletlerin şeffaf olarak görmedikleri yönleri ile ilgili şüpheye düşerler. Bilinmeyen gizemlidir.

³⁰⁴Burrell H. Landes Jr., “Seso-Soviet Relations Since The Death of Mao Zedong”, *Naval War College Review*, Cilt 32, Sayı 5, Eylül-Ekim 1979, s. 29.

nükleer savaş ihtimali, bu iki devletin de dikkatini çekmiş; her ikisi de hayatta kalabilmek adına ulusal çıkarları gereği nükleer kapasitelerini geliştirmek istemiştir.³⁰⁵

Nükleer mülkiyetin “büyük güç” anlamına geldiği bu yıllarda ittifakın başladığı sıralarda nispeten birbirine daha yakın olan Çin-Sovyet gücü, Sovyetlerin (büyük güç) elinde nükleer kapasitenin bulunması avantajını saklı tutarak Çin’e nükleer silah yardımı yapmak istemeyişi (büyük güç olmaması için) aradaki güç parametresini derinleştiren etken olmuştur.*

Çin’in nükleer kapasitesini arttırmak amacıyla gerekli olan mali yardımı Sovyetlerin 1950’li yıllardan itibaren vermeyi reddetmesi Çin’in ekonomik yardımlar açısından memnuniyetsizliği ile sonuçlanmış; Çin’in bölgede hegemon güç olmasını istemeyen Sovyetlerin Çin’i bölgede çevrelemek amacıyla ekonomik yaptırım uygulaması da bu gerginliği arttıran bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Bölgede hegemon güç olma yarışına giren iki devletin bölgede çıkarlarının çatışmaya başlaması noktasında Sovyetlerin Doğu ve Güney Asya’ya nüfuz etme stratejisini sürdürmesi ve Çin’in Merkez Asya ve Uzakdoğu’da 19. yüzyılda Rusya’ya kaptırdığı yerleri geri almak istemesi dış politikada ve önceliklerde farklılaşmanın nedenini teşkil etmektedir.³⁰⁶ Dış politikada görülen bir diğer farklılık ise; Sovyetler için Hindistan’ın önem taşıması ancak Çin ile Hindistan’ın sınır çatışmaları yaşaması idi. 1962’de yaşanan Çin-Hindistan Savaşının sebepleri, Çin’in iç sorunlardan hedef şaşırtmak istemesi, Asya’da hegemon güç olma arayışıdır. Buna karşın Sovyetler, Çin ile ittifak ortağı olmasına rağmen onun çatıştığı devlete yardım etmesi³⁰⁷ ve Hindistan konusunda Çin’i desteklemeyi bırakması, ittifakı aşındıran nedenler arasında gösterilebilir.

ABD ise Çin-Sovyet Anlaşmasının yapıldığı 1953’ten 1963 ve 1964 yıllarına kadar nükleer kapasite ve teknoloji açısından üstün bir güçtü. Diğer yanda, Sovyetlerin ABD ile karşılaştırıldığında nükleer gücündeki göreceli zayıflık, onu nükleer kapasitesini artırma yönünde bir iç dengeleme hareketine iterken aynı zamanda Amerika’ya karşı Çin ile birlikte bir dış dengeleme hareketi oluşturmaktan da

³⁰⁵ James R. Michael, “The Sino-Soviet Military Alliance”, s. 30.

* Bu paragraf, ittifakın öncesinde ve dağılma aşamasında iki devletin gücü karşılaştırarak literatürden özetlenerek çıkarılmıştır.

³⁰⁶ ABD İstihbarat Servisi, “The USSR and China”, NIE/11-1369, Sayı 457, 12 Ağustos 1969, s. 2-3, 29 Ağustos 2020, (Erişim) https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001095916.pdf.

³⁰⁷ Michael, “The Sino-Soviet Military Alliance”, s. 27.

alıkoymuştur.³⁰⁸ Diğer yanda nükleer kapasitede öne geçen Amerika'nın 1954'te kitlesel cevap verme beyanına karşılık Sovyetlerin agresif olası bir nükleer hareketine karşı cevap vereceğini belirtmesi, sonrasında rasyonel hareket ederek bu riski almamasına sebep olmuştur.³⁰⁹ Genel anlamda ifade etmek gerekirse, asimetrik ittifak içerisinde süpergücün diğer güce istediğini (onun için gereken şeyi) vermemesi, diğer gücün ise süper gücün istediği boyutta esneklik sağlayamaması, ittifak seviyesinde güç farklılığına dayalı nedenlerden sayılabilir. Bu da ittifakı işlevsizleştiren unsurlar arasındadır. Şöyle ki; Sovyetlerin bencilce kendi gücünü yapılandırarak Çin'e ekonomik yardımları çekmesi³¹⁰, ittifak ilişkilerinde partnerlerin birbirinin askeri gücüne katkı sağlayarak geliştireceği müşterek güvenlik mantalitesine ters düşmektedir. Bu sebeple özet olarak denilebilir ki; Çin-Sovyet ilişkilerinde ittifak sistemi bu sebeplerden işlevselliğini yitirmiştir.

1. İttifak içerisinde "eşitliğin"* bozulması ve komünist blokta güç mücadelesi: Görüntüde ideolojik olsa da GSYH büyüklüğü ve askeri gücün dağılımı ne olursa olsun, başlarda "eşitler" arasında başlayan ittifak ilişkileri, Moskova'nın kendini komunizmin merkezi olarak görmesi ile yavaş yavaş bozulmuştur. Den Xiaoping, Çin'in Sovyetlerle ilgili görüşünde hep ittifakta eşitlik olduğunu savunmuştur. Ancak bu eşitlik, Stalin'in ölümünden sonra giderek azalmış; kendini komünist ideolojinin merkezi olarak gören ve tepeden bakan bir Sovyetler, Çin için ideal ittifak ortağı olmaktan da çıkmıştır.³¹¹ Buna ilaveten Çin Komünist Partisi ile Sovyet Komünist partisi arasındaki ilişkilerin istikrarlı bir zemine oturamayışı, zamanla bu iki devleti ittifak partnerinden çok birer düşmana dönüştürmüştür. 1958-1960 yılları arasındaki İleriye Doğru Atılım (A *Great Leap Forward*) Hareketi** ve 1958'de Halkların Komünist Hareketi

³⁰⁸ Rupen, "Report on Sino-Soviet Conflict and Its Implications", s. 65.

³⁰⁹ Athwal, "The United States and The Sino-Soviet Split:...", s. 274-275.

³¹⁰ Rupen, "Report on Sino-Soviet Conflict and Its Implications", s. 65.

*Çin Savunma Belgelerinden, bugün bile dış politikada "eşitlik" ilkesine azami önem verdiği görülmektedir. Dışarıdan asimetrik ittifak olarak tanımlanan Çin-Sovyetler ittifakının Çin tarafından başlarda asimetrik nitelikte addedilmemiş oluşu dikkat çekicidir. Çin'in kendini Sovyetlerle eşit görmesinin altında yatan nedenlerden biri, büyük bir imparatorluk mirası ve kapasite ile açıklanabilir. Şöyle ki; Çin'in yüzölçümü ve nüfusu Sovyetler'in ciddi zarar aldığı İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra neredeyse aynıdır.

³¹¹ Dittmer, "Asian Alliances:...", s. 7-8.

**1958 yılındaki İleriye Atılım (A *Great Leap Forward*) Hareketi, 1959'dan 1961'e kadar Çin'e ekonomik kriz yaşatmış; milyonlarca insan Mao döneminde ölmüştür. Sovyet uzmanlarının Çin'den çekilmesinden önce bile Mao ve arkadaşları Çin'de "kalkınmacı anlayışı" savunmuşlardır. 1959 yılında ise Çin, Hindistan sebebiyle uluslararası politikada birçok baskıya maruz kalmıştır.

gibi Çin iç politikasındaki istikrarsızlık örnekleri her iki devlet arasındaki ideolojik çatışmayı da hareketlendirmiştir. Çin'in mi yoksa Sovyetlerin mi komünist partilerinin Ortodoks Marksizmi daha iyi temsil ettiği tartışmaları ivme kazanmıştır. Sovyetlerin, olası ABD müdahalesinden çekinerek Sovyetler'in Çin-Hint çatışmasında*** Çin'e destek vermeyişi ile gerginleşen ilişkiler, 1959 yılında Kurushkev'in ABD ziyareti sonrasında 1960 yılında Kurushkev'in önce Mao'yu tek taraflı silahsızlanma ile tehdidi ve ABD, Sovyetler, Birleşik Krallık, Fransa gibi ülkelerin katılımıyla gerçekleşen Moskova Paketi Konferansına katılması ile iyice bozulmuştur.³¹²

2. Krushkev ve Mao arasındaki görüş farklılıkları: Bazı araştırmacılara göre Çin-Sovyet ayrılığı lider temelli analiz edilmektedir. Lider temelli bir analiz, bu tez çalışmasının kapsamının dışarısında bırakılmıştır.
3. ABD'nin Asya Pasifik Politikası: ABD, bir taraftan Sovyetleri Batı ile yakın ilişkiler kurması yönünde yönlendirirken; diğer yanda ABD'nin Çin için tehdit unsuru oluşu, onu nükleer silah arayışına itmiştir. Buna ilaveten aynı tehdit algısı (ABD), Çin ve Sovyetler arasında bu tehdiye farklı cevaplar vermelerine sebep olmuştur. Çin iç savaşı esnasında Çin Komünist Partisine yönelik Amerikan politikası ve ABD'nin CENTO ve SEATO girişimleri ve Güney Asya'daki faaliyetleri bu ayrılığa neden olan unsurlar arasında sayılabilir.³¹³

3. 2. 3. Sovyet Tehdidine Karşı Japonya-Çin İlişkilerinde Yumuşama

1950'lerdeki Çin-Sovyet Müşterek Savunma Anlaşması'nın bir hedefi ve gerekçesi olarak Japonya birbirinden uzaklaşan iki komünist gücün kendisine yakınlaşması ile yüz yüze kalmıştır. Çin'in bağımsız bir rol oynayacağı yeni bir güç dengesi için Amerikan desteği umuduna dayalı Nixon Doktrini'nde saklı yumuşama (*detente*) fikri ile beraber, bu iki gücün (Çin-Sovyetler) arasındaki soğuma Japonya'ya manevra kabiliyeti kazandırmıştır. Buna ilaveten Japonya'nın bir yanda askeri müttefik anlamında bu iki güce uzak duruşu ancak siyasi ilişkilerin kurulmasında etkili

*** Çin 1958'de Jinmen'i bombalamış; 1959'da ise Hindistan'la sınır sorunları yaşamıştır.

³¹² Danhui Li ve Yafeng Xia, "Competing for Leadership: Split or Detente in the Sino-Soviet Bloc, 1959-1961", *The International History Review*, Cilt 30, Sayı 3, Eylül 2018, s. 546-555.

³¹³ Athwal, "The United States and The Sino-Soviet Split...", s. 271.

olan ekonomik anlamda ideal bir partner oluşturmaya hevesi gerek Çin gerekse Sovyetler için çekici birer unsur olmuştur.

Çin-Sovyetler ayrılığının ve ittifaktaki dağılmanın bir sonucu olarak başlayan Çin'in ABD'ye yanaşma stratejisi, Japonya ile kısa vadeli bir ittifaklık ilişkisinin de görüldüğü dönemdir. Aslında belki de Çin'in Japonya ile yakınlaşmasını başlatan temel etkenin 1969'da Sovyetler ile Çin arasında başlayan sınır sorunlarının olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu dönemde olası bir ön alıcı Sovyet taarruzuna maruz kalacağını düşünen Çin, diğer yanda Japonya'nın Sato-Nixon bildirisindeki gibi Tayvan ve Kore'deki askeri gücünü arttıracaklarını düşünmekteydi. Çin, Sato'nun Ryukyu Adaları'nın kendine hızlıca iadesi umudu ile 1969'da Kore ve Tayvan'ı kendine katma amacının farkında değildi.³¹⁴

Genel anlamda ve tarihsel olarak gergin giden Japonya-Çin ilişkilerinin 1972'den sonra 1992 yılına kadar bir yumuşama dönemine girdiği söylenebilir. Bu durumun altında yatan sebepler, ABD ve Sovyetlerin dış politikasındaki değişiklikler ve değişen ekonomik ve politik güç dengeleri ile açıklanabilir. ABD'nin 1970'lerden sonra yaşamış olduğu ekonomik kriz, ABD'nin kapitalist sistemde aşınma yaratmış; kapitalist olmayan toplumlara da kapitalist sürece dahil etme süreci, kendini Sovyetler ile ABD arasında yumuşama olarak kendini göstermiştir. 1980'lerde Reagan ve Thatcher'ın ekonomik krizlere yönelik çözümsel politikalarının da bir sonucu şeklinde Sovyetlerin dağılması ile "kalkıncı devlet anlayışı" yerini yavaş yavaş özelleştirme ile devletin alanının küçülmeye başladığı bir ekonomik konjonktüre bırakmıştır. 1975'lerde yumuşamanın zirvesini yaşayan ABD-Sovyetler ilişkilerinin yansımaları, Çin-Japonya ilişkilerinde de görülmüştür. 1972-1992 arasında ekonomik ve siyasi konjktürel değişimlerin görüldüğü sistemik gelişimler ışığında, Viyetnam Savaşı'nın ABD üzerindeki ekonomik maliyeti ve ekonomik krizin üstesinden gelmek amacıyla değişim gösteren Çin politikası, Sovyetler tarafından engellenmeye çalışılmıştır. 1972 yılında Nixon'un Çin ile sorunlarını çözmek üzere düzenlediği Çin ziyareti sonrasında 1978 yılında Deng Xiaoping'in uygulamaya koyduğu modern kalkıncı devlet anlayışına paralel kapitalist sürece eklenme süreci, 1972 sonrası Sovyetler ile müttefik olan Çin'i Japonya ile yakınlaşmaya itmiştir. 1979 yılında Deng'in ABD ziyareti ile imzalanan "Bilim ve Teknik Alanında İşbirliği Anlaşması" ve 1950

³¹⁴ Sheldon W. Simon, "The Japan-China-USSR Triangle", Cilt 47, Sayı 2, *Pacific Affairs*, s. 125-126.

yılındaki Sovyetler ile yapılan Dostluk, İttifak ve Müşterek Yardım Anlaşması'nın feshi, Çin'i Japonya'ya yakınlaraştıran adımların da başlangıcı olmuştur. Buna ilaveten Japonya'nın ulusal siyasetindeki değişimler, özellikle de Liberal Demokrat Parti'den Kakuei Tanaka'nın Japonya-Çin ilişkilerine yaptığı normalleştirme vurgusu sonucu yayınlanan "Ortak Deklarasyon", farklı sosyal sistemlere sahip iki devletin ilişkilerinin geliştirilmesi hedefine dayanmakta ve dışarıdan bir devletin Asya Pasifik'teki hegemonyasını reddetmektedir. Bu deklarasyon ile Japonya, Çin'in Tayvan konusundaki hassasiyetine duyduğu saygıyı dile getirmiş ancak bu konuda bir hukuki değerlendirmeden kaçınmıştır. 1978 yılında Çin ile Japonya'nın Dostluk ve Barış Anlaşması ile iki devlet arasında gelişen ticari ilişkiler ile Çin kapitalist süreçte dışarı açılmaya başlamış; Japonya'nın önde gelen şirketleri Çin pazarlarına girerek ve Çin ürünlerinin piyasaya satılmasında rol oynayarak Çin sanayileşmesinin tamamlanmasına yardımcı olmuştur. Ancak 1990'larda ABD'nin Asya Pasifik'teki politikasında yeniden değişime gitmesi ve Çin'e uyguladığı angajman politikası, Japonya'ya ittifak içerisinde sorumluluk yükleyerek ve onu silahlandırma sürecine iterek Çin-Japonya ilişkilerinin yumuşama sürecinin sürdürülebilirliğini de etkilemiştir.³¹⁵

3.2.4. Soğuk Savaş Sonrası Süreçten Bugüne Çin-Rus İlişkilerinin Pasifik İttifakı'na Etkileri

1950'li yıllardan 1980'lere kadar kamlumbağa hızıyla giden Çin-Rus ilişkileri, Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren kendilerini ABD hegemonyasına karşı stratejik müttefik olarak tanımlar. Özellikle de bölgede 11 Eylül sonrası terörü önleme iddiası ile artan ABD etkisine karşı, Bush yönetiminin güç kullanımı (*use of force*), tek taraflılık (*unilaterality*) söylemlerine karşı çok taraflılık (*multilaterality*) ve ekonomik entegrasyona vurgu yapan Çin, Şangay İşbirliği Örgütü* (ŞİÖ) girişimini, tam da Moskova'nın Merkez Asya'daki etkisinin azalmaya başladığı noktada uygulamaya koymuştur.³¹⁶ Rusya ise tarihsel anlamda ve ABD San Francisco İttifak Sisteminin karşısında yer alması bakımından Japonya ile düşman olarak görülse de Japonya ile

³¹⁵ Çağlar Şakı, "Japonya-Çin İlişkileri (Soğuk Savaş Sonrası Dönem)", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2013, s. 125-130.

*Şanghay İşbirliği Örgütü'nün niteliği, sürdürülebilirliği, dengeleme aracı olarak ve bölgesel/küresel istikrara etkileri ve hangi diplomatik araçlarla oluşturulduğu gibi daha detaylı bilgiler için bk. ayrıca Dördüncü Bölüm.

³¹⁶ Mohan Malik, "The Shanghai Cooperation Organization", ed. Sumit Ganguly, Andrew Scobell ve Joseph Chinyong Liow, *The Routledge Handbook of Asian Security Studies*, 2010, s. 73.

doğrudan saldırgan bir politika izlememeye dikkat etmiş; Japonya'yı ABD'ye karşı kendi tarafında tutabilmek için elinden geleni yapmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemden bugüne gelen süreçte, olası bir Çin-Rus ittifakı veya Çin-Rus yakınlaşması, ABD ve/veya Japonya tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bu yakınlaşmanın bu sebeple Pasifik İttifakı'nın sürdürülebilirliğinin de nedenleri arasında olduğu söylenebilir. Bu durumu Newton'un "Hareket Yasası" ile örneklendirmemiz gerekirse, Rusya'nın Çin ile tarihsel anlamda yakınlaşması/ittifakı görülen dönemlerde (etki), ABD ve Japonya ittifakı bu etkiye benzer güç ve ivmede cevap vermiştir.

Tablo 5. Asimetrik İttifak Kutuplarında Tehdit Etkileşim Süreçleri*

Tarih	Dengeleme	Tarih	Dengeleme
1945-1950	Çin-Sovyetler İttifakı	1951	ABD-Japonya İkili Güvenlik Anlaşması
1950-1959	Çin-Sovyetler İttifakı	1954	Yoshida Hükümeti Savunma Gücü (<i>Japanese Self Defence Force</i>) Kuruluşu
1960-1984	Çin-Sovyetler İttifakında Ayrışma (<i>Sino-Soviet split</i>)	1960-1970	ABD-Japonya İkili Güvenlik Anlaşması'nın yenilenmesi Japonya'nın Nükleerden Arılık İlkelerinin Yayınlanması Viyetnam Savaşı ve ABD'nin ABD'nin Viyetnam'da sıkışması
1969	Çin-Sovyetler Sınır Anlaşmazlığı	1972 1979	Çin-Japonya Yumuşama Dönemi Çin-ABD Yumuşama Dönemi
1985-1989	Çin-Sovyetler Yakınlaşması	1990	Körfez Savaşı

3.5. İttifak Sistemi (Güç-dengesi Beşiğinde) Çin ve Japonya

*Yukarıdaki tablo, literatür genelinden Çin-Rusya itfakına karşı ABD- Japonya ittifakının karşılıklı tehdit etkileşiminin etki-tepki içerisinde net olarak ortaya konabilmesi için oluşturulmuştur.

Sistemdeki dengeleme hareketini en güzel örnekleyen düzenek, momentum toplarıdır. Asya Pasifik'teki ittifakların yapısı ise bu momentum toplarına benzemektedir. Güç dengesi ise Newton'un denge beşiği (*Newton's Cradle*) veya momentum korunumu yasası ile ilişkilendirilmiştir.

Buna göre düzenek, beş (veya daha fazla da olabilir) toptan oluşan çoklu etki (*multiple-impact*) sistemidir. Bir uçtaki top harekete geçtiğinde, diğer dört topa vurarak diğer uçtaki topu harekete geçirir. Belli bir sayıda (iki top) birlikte hareket ettirildiğinde ise karşı taraftan aynı sayıda (iki top) ve aynı kütledeki topları harekete geçirir. Topun hızı, kaldırılan topun ağırlığına eşittir. Momentum ise bir objenin kütesinin (m) hız (v) ile çarpımına eşittir. Yani bir şey ne kadar ağırsa ya da ne kadar hızlı hareket ediyorsa momentumu o kadar yüksek olur. Hız artarsa momentum da artar.³¹⁷

En baştaki topa beraber yanındaki top birleşip harekete geçtiklerinde, sondan iki topun da birbirine yapışarak aynı güçle tepki verdiği görülmektedir ki bu örnekleme tez çalışmamızın “ittifakların oluşumu”nu açıklamaktadır. Bir diğer ifade ile toplardan (devletlerden) birisi diğeri ile birlikte bir harekete girmediği müddetçe karşı tarafta da iki topun birleşmesi (ittifak) görülmeyecektir. Diğer taraftan, bir topun hareketinin düzenekteki en son topta aynı yükseklikte ve aynı ivme ile yarattığı hareket, (Etki-Tepki Yasası), Asya Pasifik Bölgesi'nde Çin liderliğinde ve Japonya liderliğinde oluşturulan dengeleme davranışının etki-tepki temelinde ve hareketteki değişime bağlı olarak geliştiğinin de incelemesini kolaylaştırmaktadır.

Özetle ifade etmek gerekirse, devletleri harekete geçiren “tehdit” unsuru, diğer devlette de aynı oranda ve onu harekete geçirebilecek tehdit unsuru barındırmaktadır. Devletlerin hareketindeki değişim, güç dengesi yönünden diğer devletlerin davranışlarını da değiştirebilecek potansiyele sahiptir. Bir devletin hareketi ile bir kez başlayan bu durum, sistemdeki tüm devletlere yayılım göstererek devam edecektir. Evrende hiçbir şeyin (devletlerin bile) hareketsiz kalmadığını düşündüğümüzde, bu hareketin bir sonucu olarak kurulan ittifaklar, “momentum topları” gibidir. Bir ittifak grubunda görülen ivmenin, karşı ittifak grubunda aynı oranda ivme ile yanıt bulması beklenen şeydir.

³¹⁷ “Newton's Cradle”, 1 Eylül 2020 (Erişim) <https://www.phys.vt.edu/outreach/projects-and-demos/demonstrations-wiki/mechanics/newtons-cradle.html>.

Aslında bu hareket dengesini Çin'in 1980'lerden sonra anlayıp ona göre hareket ettiği görülmektedir. Bir "ittifak" ilişkisine girmekten ihtiyatla kaçınan Çin'in, karşı tarafta aynı kuvvette bir tehdit etkisi uyandırmak istemediği görülmektedir. ABD ise kütlesi büyük olan topa örnek olursa, ivmesi (Çin üzerinde oluşturduğu hareket) ne derece büyük olursa karşıdan o derece büyük bir etki görmesi olasıdır. Bu sebeple denge beşiğinde topların momentum korunumunu muhafaza ederek hafif salınımlarla hareket etmesi, ideal şartlara en yakın olacakları durumdur. Özetle ifade etmek gerekirse Japonya'nın ABD ile birleşerek ivmesinin artması yerine, daha sınırlı ve keskin tutumlardan uzak bir dış politika sergilemesi ideal şartlara yardımcı olacaktır. Zira Birinci Bölümde de analiz edildiği gibi, Çin'in "güç dengesi"nden anladığı şey, sınırlı Japonya-ABD ittifakında ve dış politikada diplomasi ile kurulabilecek tehdit ortamından uzak şartların sağlanmasında yatmaktadır. Ancak karşılığında kendisinin de Rusya ile ilişkilerinde bu ilkeye uygun hareket ettiği takdirde ideal güç dengesi ortamı sağlanabilir.*

Son olarak ittifak sistemi içerisinde Çin ve Japonya'nın bir "momentum topuna" benzer şekilde ve etki-tepki ilişkisi içerisinde dengeleme davranışı gösterdiği varsayımına ulaşabilmekteyiz. Bu da demektir ki, Çin liderliğindeki bir oluşumun Batı ittifakında ve Japonya liderliğinde başka bir girişim/oluşumla karşılık bulması olasılığı yüksektir. Tam karşıtı bir varsayım da mümkündür. (Japonya tarafından oluşturulacak bir girişimin Çin merkezci ittifaklar tarafından dengelenmesi gibi.) Hâlihazırda Asya Pasifik'te Çin ve Japonya'nın ittifaklar bağlamındaki ilişkisi, bu etki-tepki temelli harekete göre gelişim göstermektedir.

3.5.1. Mevcut ve Geleceğe Yönelik (Olası) Çin-Japon İttifakı

Sistem seviyesinde süper güçlerin diğer güçlerin üzerindeki etkileri bakımından Çin ile Japonya, ABD ve Rus dış politikası sebebiyle ilişkileri gerginleşmiş ve bu aracı değişkenler (*intervening variables*) sebebiyle ilişkilerin düzelmesi de karmaşıklaşmıştır.

Oysaki kimlik açısından bakıldığında Japonya'nın Çin'e kimliksel ve kültürel benzerliği (ortak yönleri), önceki bölümde de ifade edildiği gibi, epeyce fazladır. Ancak kimlik/kültürel/inanışlar/ritüeller bakımından benzer endikatörlerin, bir ittifak

* Uluslararası ilişkiler alanına "kuram uygulama" yapılan son iki paragrafta özgün analiz yapıldığından bu kısımda atıf yapılmamıştır.

kurmaya yeterli unsur olamadığı görülmektedir. Bu noktada hayati unsur devletlerin hayatta kalma amacıdır. Yani her iki devletin hayatta kalma amaçları tehlikeye girdiği anda, ekonomi veya siyasi alanda birbirlerine el uzatmaları, geleceğe yönelik olası bir ittifakın ilk adımı olabilir. Ancak bu durumda dahi gerek Çin'in Rusya dış politikasına aykırı hareket etmemesi; gerekse Japonya'nın ABD dış politikasından aykırı hareket etmemesi gerekçesi, mevcut durumda bu ittifaklık ilişkisini kısa vadede mümkün kılmamaktadır. Bu durumda geleceğe dair olası Çin-Japonya ittifakı için iki olasılık söz konusu olabilir. Bunlardan birincisi, ütopyik bir durum olsa da ABD ve Rusya'nın olmadığı bir ortamdaki Çin ile Japonya ideal ittifak ortaklığıdır ki bu durum mevcut şartlarda söz konusu değildir. İkinci olasılık, tarihsel anlamda Çin'in kısa vadeli Japonya ittifakında görüldüğü gibi, her iki süper güçle savaşmama stratejisine dayandığı ve Rusya ile ilişkilerin gerginleştiği bir durumdur ki ABD'nin süregelen Çin'i çevreleme politikası, Çin'in tam bir ittifak dışı politika izlemesini zorlaştırmaktadır. Asya Pasifik'te geleceğe yönelik güç dengesindeki bir değişim de ilişkilerdeki en büyük belirleyicidir. Bu durumda Çin'in yükselişinin devam edip etmeyeceği; Japonya'nın ise mevcut gücünü koruyup koruyamayacağı önemlidir.

Japonya'nın askeri güç boşluğunu avantaja çevirerek ve bölgeye yavaş yavaş daha fazla yerleşerek buranın önemli güç aktörü haline gelen ABD'nin 2020'deki mevcut durumu değişiklik göstermeye başlamıştır. Irak ve Afganistan Savaşları'nda batağa saplanan ve yumuşak gücü, prestij ve ekonomik gücü adım adım bozulmaya başlayan bir ABD karşısında³¹⁸, geleceğe yönelik bu güç boşluğundan bir Asya Pasifik devleti'nin süpergüç olarak ortaya çıkma ihtimali mevcut olasılıklar arasındadır.

Çin ile Japonya arasında olası bir güvenlik ittifakının önünde ABD ve Rusya'nın rızasının ötesinde, devletlerarası ulusal çıkar çatışmaları da mevcuttur. Her iki devletin güvenlik belgelerinden analiz edilen bu kısımda, doğrudan çıkarların çatıştığı ve ABD politikası üzerinden çatıştığı noktalar aşağıda incelenmiştir.

1960'lı yıllarda küresel GSYİH'nin %40'ına sahip bir Amerika'ya karşı, küresel GSYİH'nin %3'üne sahip bir Japonya arasındaki ekonomik asimetri, 2000'li yıllarda değişime uğramıştır. 2007 yılına geldiğimizde Amerika %25'lere gerilerken Japonya'nın %8 oranında yükselişi, bu ciddi değişimi göstermektedir. Buna ilaveten 1952 yılında gerçekleşen ABD ile ticaret, Japon ihracatının %65'ini ve ithalatı %85'in

³¹⁸ Arase, "Soft Power...", s. 1.

üzerindeki oranı teşkil ederken; 2007 yılına gelindiğinde bu oran %11 ile %20 arasına düşmüştür. Bu da 2000’li yıllarda Japonya’nın dış ticaret politikasındaki değişimi; yani Amerika’yı öncelikli ticaret ortağı olarak geride bırakarak Çin ve Asya ülkeleri ile ticaretini geliştirdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Elbette bu durum, yatırım ve teknoloji akışı bakımından Amerika’nın halen Japonya için ticarete çok önemli bir yere sahip olduğu iddiasının önüne geçemez. Çünkü geleneksel ve uzun vadeli bir yapılanmaya sahip Pasifik İttifakı’nın niteliği, Asya (Japonya) merkezci olmaktan öte; daha çok ABD merkezidir.

3.5.2. Çin-Japon İttifakının Önündeki Engeller: Ulusal Çıkarların Çatışması

Dünyanın ekonomik ve stratejik merkezi Asya Pasifik’e doğru kaymaya başladıkça, bölgesel güvenlikte bazı belirsizliklere sebep olan bir devletler mücadelesinin de yeniden başladığı alan haline gelmiştir. Çin’in perspektifinden Asya Pasifik’te yerleşik bir ABD, kendi askeri ittifak sistemini giderek güçlendirerek bölgenin güvenliğini daha karmaşık bir hale sokmakta; ABD’nin Yüksek İrtifa Alan Savunma (*Terminal High Altitude Area Defence*) Sistemi’ni Kore Cumhuriyeti’nde (RoK) kurması, bölgesel stratejik dengeyi ve bölge ülkelerinin güvenlik çıkarlarını hiçe saymaktadır. ABD müttefiklerinden Japonya, Pasifik Savaşı sonrası bölgenin güvenlik mekanizmasını bozarak ve kendi askeri gücünü arttırarak daha küresel amaçlarla hareket etmeye başlamıştır. Aynı zamanda Avustralya ile ittifak ilişkilerini geliştiren ABD, Asya Pasifik’e askeri müdahaleye ağırlık vererek bölgenin güvenlik odağına oturmaya başlamıştır.³¹⁹Buna karşılık Japonya’nın perspektifinden ABD’nin bölgede oluşu Japonya’ya göre giderek ciddileşen güvenlik çevresi düşünüldüğünde hayati önem taşımaktadır. Japonya’nın “belirsiz ve giderek ciddileşen güvenlik çevresi” olarak tanımladığı kavram, Japonya’nın etrafında gelişen fazla sayıda kalitedeki askeri yapılanmaya, Hint Pasifik Bölgesinde yetersiz kurumsallaşma ve iş birliğine, sınır çatışmaları, ekonomik çatışmalar ve bağımsızlığa dayalı gri alanların çokluğu ile tanımlanmaktadır. Bu kavramsal tanımlama, Hint Pasifik’te Japonya’nın 2021 Savunma Raporlarında Çin’in bir tehdit olarak yerini almasına neden olmuş ve ³²⁰ Japonya’nın ABD ile ittifaklık ilişkisini sürdürülebilirliğine önem

³¹⁹ Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, “Chinese National Defence in The New Era”, *2019 Defence White Paper*, Beijing, Temmuz 2019, s. 4.

³²⁰ Japonya Savunma Müsteşarlığı, “*Defence of Japan, 2021*”, 15 Mart 2022 (Erişim), https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/wp2021/DOJ2021_EN_Full.pdf

atfesine neden olmuştur. ABD ile ittifaklık ilişkisi sürdürülebilir olan bir Japonya ise Çin ile ulusal çıkarların çatıştığı noktada da sürdürülebilirliğini koruyacak gibi görünmektedir.

Olumlu bazı gelişmelerin yanında Kore Yarımadası halen belirsizliğini korumaktadır. Güney Afrika, Hindistan ve Pakistan ilişkileri arada sırada gerilim yaşansa da genel anlamda istikrarlı gitmekte ancak Asya Pasifik'in güvenliği ile ilgili durum zaman zaman güvenlik hassasiyeti göstermektedir. Çin, ulusal savunma politikasını belirlediği *White Paper*'da, büyük güçlerin Asya Pasifik güvenlik stratejilerini yeniden düzenlediklerinin de altını çizmektedir.*

Etnik bir birliğe, siyasi ve sosyal istikrara sahip olsa bile Çin'in güvenlik riskleri göz önünde bulundurulması gereken bir konudur. Bu cümleyi netleştirmek gerekirse; toplam ulusal gücünde, küresel etkisinde ve risklere karşı direnme gücünde artış yaşayan Çin, halen bazı tehditlere açıktır. Bu tehditlere karşı Çin'in cevap verme şekli, kendi *bağımsızlığı, güvenliği ve kalkınmasına* dayalı çıkarlarını temel alan yedi ulusal savunma ilkesine göre olacaktır. Bu ilkeler şöyledir: 1) Herhangi bir saldırıda caydırıcılık ve direniş gösterme; 2) Ulusal siyasi güvenlik, vatandaşlarının güvenliği ve sosyal istikrarının korunması; 3) Tayvan'ın bağımsızlığına karşı konması; 4) Tibet'in bağımsızlığı ve Doğu Türkistan gibi ayrılıkçı hareketlere karşı konması; 5) Ulusal bağımsızlığı, ulusal birliği, bölgesel bütünlüğü ve güvenliğinin korunması; 6) Denizaşırı çıkarlarının savunulması; 7) ulusal sürdürülebilir kalkınmaya destek verilmesidir.

60 yıllık süreçte, daha çok bölgesel çıkarlara dayalı Çin dış politikasının bugünlerde daha çok küresel olarak nitelendirilebilen girişimlere imza attığı görülmektedir. Diğer devletlerden farklı olarak, Çin'in ulusal ve uluslararası çıkarlarında net bir ayırım yapabilmek zordur.³²¹ Ancak Çin'in kırmızıçizgileri savunma belgelerinde çok net olarak ifade edilmiştir. Bu kırmızıçizgilerden biri olan Tayvan sorunun çözülmesi ve ülkenin üniter yapısına dayalı bir anlayış Çin için hem ulusal çıkarlar arasındadır hem de ulusal canlanış için gereklidir. Tayvan

* 21. yüzyılda Çin'in büyük güçlerin Asya Pasifik'te güvenlik stratejilerini yeniden düzenlemesi perspektifi, 19. yüzyılda yine bu bölgede Batı'lı büyük güç mücadelesinin bir devamı gibi düşünülürse, ekonomik anlamda söz konusu bir Batı dayatmasının, askeri alana kaydığı gözlemlenmektedir. Çünkü ekonomik anlamda bölgedeki önemli yeri bölge devletleri tutarken; güç, boşluk bulduğu yerden yani askeri alandan bölgeye sızabilmiştir.

³²¹ Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, "Chinese National Defence in The New Era", s. 5-7.

konusunda “barışçıl yeniden birlik (*re-unification*)”, “tek ülke-iki sistem” ilkelerine bağlı hareket edeceğini belirten Çin için Tayvan üzerinden Japonya’nın alacağı tutum, Çin için belirleyici olacaktır.

Birinci ilkede altı çizilen “mukavemet (güç) gösterme”, Çin’in 19. yüzyıldan bu yana benimsediği bir anlayış olup; herhangi bir zor kullanmaya karşı aynı şekilde cevap vereceğini vurgulamaktadır. İkinci ilkede vatandaşlarının güvenliğini ve sosyal istikrarı bozabilecek unsurlar net olmadığından her türlü Çin karşıtı propaganda, ayrılıkçı hareketler vb. sosyal istikrarı bozucu kabul edilebilir. Üçüncü ilkede yer alan *Tayvan’ın bağımsızlığının Çin’in toprak bütünlüğünü bozacağı anlayışı* üzerinden tarihsel anlamda ABD müttefiki olması dolayısıyla Tayvan’ın bağımsızlığını savunan Japonya ile olası bir gerginlik yaşanabilir.* Bu durumda ABD’nin attığı adımlar Japonya’nın bu yöndeki dış politikasında belirleyici olacaktır. Dördüncü ilkede yer alan Tibet’in bağımsızlığı ve Doğu Türkistan ile ilgili hususta Japonya’nın ortaya koyduğu net bir politika beyan edilmemiştir. Geri kalan son üç maddede (5, 6 ve 7) Japonya’nın ulusal çıkarları ile doğrudan veya dolaylı çatışma görülmektedir. Şöyle ki; Japonya’nın ABD ile ittifak ilişkileri çerçevesinde uygulamaya koyabileceği herhangi bir askeri tatbikat, inisiyatif, deneme vb., Çin tarafından güvenliğe aykırılık olarak nitelendirilebilir. Çin’in ulusal bütünlüğün yanı sıra bölgesel bütünlüğe verdiği önem, yine bölgesel hegemonya rekabetinde onu Japonya ile karşı karşıya getirebilir.³²²

Denizasıırı çıkarlar noktasında ise Çin, Japonya ile Güney Çin Denizi’nde çatışma yaşamaktadır. Bu çatışmalar, Japon dış politikası çerçevesinde temelde Senkaku/Diaoyu Adaları’na yönelik risklerden doğmaktadır. Doğu Asya’daki askeri rekabetten kaynaklı bu riskler, son zamanlarda Japonya’nın idari kontrolü altında olan alanlarda Çin’in giderek daha fazla etkinlik göstermesi ile oluşmuştur. Çin’in Güney Çin Denizi’nde fiili güç kullanmaya yönelik (Viyetnam’a karşı Paracel ve Spratly Adaları konusunda) oyalayıcı faaliyetleri, Deng Xiaoping’in 1978’den bu yana daha acil güvenlik sorunları sebebiyle Doğu Çin Denizi’ndeki sorunları askıya alma

* ABD-Çin ilişkilerinin gergin olduğu Covid sürecinde Tayvan’a 180 milyon dolar tutarındaki silah satışını onaylarken; bu satışın ABD’nin ulusal, ekonomik ve güvenliğine dair çıkarlarına hizmet ettiğini de duyurmuştur. Detaylı bilgi için bk. ayrıca “US approves \$1.8 bn weapons sale to Taiwan”, 22 Ekim 2020 (Erişim), <https://www.bbc.com/news/world-asia-54641076>.

³²² İlgili paragraf, Çin’in Ulusal Savunma Stratejisi’nde yer alan ilkeler tercüme edilerek ve Japonya’nın Ulusal Savunma Stratejisi karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

kararına dayanmaktadır. Ancak son zamanlarda Çin-Japonya ilişkilerinde yaşanan müzakerelerdeki gerilim, bu durumun askıya alınmasının gerçekçi olmadığını da göstermiştir.³²³Dolayısıyla ulusal savunma politikalarının içerisinde yer alan “toprak bütünlüğüne aykırı direniş”, Japonya ile yaşanan Güney Çin Denizi Adaları ve Sankaku Diaoyu* Adaları’nın Çin’in toprak bütünlüğü içerisinde olduğu düşünüldüğünde, bu nokta iki ülke arasındaki güvenlik uyumsuzluklarından biri olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda Çin, adalara gerekli defansif kapasitesini yerleştirerek Doğu Çin Denizi’nde ve kayalıklarda petrol aramalarını gerçekleştirmektedir. Bu sorunları her iki ülke müzakere ile çözmeye çalışmaktadır.³²⁴

Doğu Çin Denizi’nde meydana gelen bu gelişmeler gerek bölgesel gerekse küresel devletler tarafından da yakından takip edilmekte, 2022 yılında Çin ve Japonya arasındaki temel gerginlikler bu alanda ortaya çıkmaktadır. Japonya’nın Doğu Çin Denizi’nde Çin’in iddialarını dengelemek amacıyla ortaya koymuş olduğu stratejiler bu çalışmanın 5. Bölümü’nde incelenecektir.

³²³ Mathieu Duchatel, “China’s policy in the East China Sea: The Role of Crises Management Mechanism Negotiations with Japan (2008-2015)”, *China perspectives*, Cilt 2016, Sayı 3, s. 13-21.

* Çince “*Diaoyu*” olarak adlandırılan adalara Japonca “*Senkaku*” adı verildiğinden, söz konusu adalara bu tez çalışmasında her iki dilde yer verilerek “*Senkaku Diaoyu Adaları*” şeklinde kullanımı uygun görülmüştür.

³²⁴ Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, “Chinese National Defence in The New Era”, s.7.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İTTİFAKLAR İÇERİSİNDE ÇİN

4.1. Çin Liderliğindeki Dengeleyici Girişimler

Soğuk Savaş sonrası küresel sistemde “güvenlik” kavramının kapsamı zorlayıcı güç kullanma anlayışından ekonomi başta olmak üzere çevre, sağlık ve eğitim gibi farklı konulara evrilirken; devletler de değişen güvenlik kavramının kapsamına paralel olarak farklı stratejiler üretmeye, tehdidin nedenlerini analiz ederek bu tehdidi ortadan kaldırmaya yönelik kendi ulusal stratejilerini geliştirmeye yönelmişlerdir.³²⁵ Ekonomiyi güvenliğin merkezine koyan ve kendine uluslararası ilişkilerde “eko güvenlik” alanı yaratan Asya Pasifik için artık yeni trend, “yumuşak “dengeleme stratejisi” ile başlayan bir ulusal strateji yarışırma oyunudur. Geleneksel güvenlik anlayışına göre düzensiz tek kutuplu sistemde beklenen şey aslında Asya Pasifik’teki diğer büyük güçlerin ABD’ye karşı dengeleme davranışı sergilemesi idi*. Ancak sert dengeleme yoluyla ABD’nin gücünü karşılayacak bir ittifak oluşturamayan ve askeri yapılanma (iç dengeleme) sağlayamayan * ikincil büyük güçler arasında Soğuk Savaş sonrası güç paritesi iyice açılmış, bölgede önemli ve coğrafi bir güç olmanın avantajını yaşayan ABD’ye karşı bölgede bedavacılık (*free-riding*) ve geyik

³²⁵ Murat Gül, Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye’nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkiler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, Yaz 2016, s. 304.

* Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan küresel sistem, devletin sert güç kullanımını neredeyse engellemiş; ekonomiye dayalı politik ilişkilerle dolu bir uluslararası düzen ortaya çıkmıştır.

* Büyük güçlerin ABD’ye karşı askeri dengeleme ile yanıt verememesinin nedeni bu durumun riskli ve ekonomik açıdan pahalı olması sebebiyledir.

avcılığı (*buck-catching*) stratejileri de kendini göstermiştir. Diğer yanda, yukarıda analiz edildiği üzere, 18. ve 19. yüzyıllarda Batı'ya karşı verilen mücadelede geleneksel “dengeleme” davranışı, devletin hayatta kalması (*states' survival*) adına yapılmakta idi.* Ancak Soğuk Savaş sonrasında herhangi bir dış tehdit olmadığından, Asya Pasifik'te devletlerin dengeleme davranışı da sert dengelemeden yumuşak dengelemeye* geçiş göstermiştir. Tam da bu noktada, yumuşak dengeleme stratejisi, uluslararası sistemde bir güç olarak yeniden canlanan Çin ve Rusya için bölgede 21. yüzyılda Batı'ya karşı mukavemetin yeni aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Merkez ve Güneydoğu Asya'da proaktif bir dış politika seyreden Çin ile bölgede jeopolitik çok aktörlülük oluşturmaya çalışan Rusya, bir yumuşak dengeleme aracı şeklinde batı karşıtı koalisyon şemsiyesi altında bu iki devleti ulusal çıkarları etrafında bir araya gelmiştir.³²⁶

Bir süper güç olarak yeniden yükselmeyi hedef alan Çin gerek ekonomik gerekse politik bir güç olarak bölgesel ve küresel anlamda kendine ait ilkelerini bölgede Xi döneminde ortaya koymaya başlamıştır. Bu hedefe ulaşmak için ise iç ve dış dengeleme stratejisi, angajman (*engagement*) stratejisi, kalkınma ve bölgeye nüfuz etme (*penetration*) stratejileri ile kendi kurallarına dayalı iş birliği grupları/oluşumlar* içerisinde yer alan Çin'i, tarihsel rakibi Japonya hemen hemen aynı stratejileri kullanarak ve karşı ittifak (*counterveiling alliance*) içerisinde ihtiyatlı bir şekilde takip etmektedir.

“Eşitlik”, “iç işlerine müdahale etmeme”, “toprak bütünlüğünün ve devletin güvenliğinin korunması” gibi kırmızıçizgileri olan Çin³²⁷ için, başlarda ABD askeri

* Batı'ya karşı verilen mücadelede “sert dengeleme” stratejisi kullanılırken, hegemon güç ABD ve onun ittifak ortaklarına karşı devlet güvenliğinin ve sınır güvenliğinin korunması gerekmekte idi.

*Yumuşak Dengeleme Stratejisi, özel bir bölgeye dışarıdan gelen gücün dış etkisini ve askeri mevcudiyetini azaltacak veya ortadan kaldıracak şekilde tasarlanmış; en az iki devletin askeri olmayan ittifakları olarak tanımlanabilir. Yumuşak Dengeleme, ABD'nin önceliklerine karşı kendi önceliklerini edinmek amacıyla bilinçli şekilde diplomatik eylemlerin koordinasyonunu sağlama stratejisidir. Bu tanımlama, ABD'nin sistem seviyesinde devletler temelinde karşılanması mümkün olmadığından, müşterek desteğin ve bölgesel seviyede devletlerarası iş birliğinin önemine vurgu yapar.

³²⁶ Sinem, Ünalıdır Kocamaz, “The Rise of New Powers in World Politics: Russia, China and the Shanghai Cooperation Organization”, *Uluslararası ilişkiler*, Cilt 16, Sayı 61, 2019, s. 126-127.

*Çin'in “ittifak-dışı politika” takip ettiği ve yumuşak dengelemeye yer verdiği gerekçesi ile Çin-merkezci ittifaklara zaman zaman “oluşum” olarak nitelendirilmiştir. Ancak Çin'in girişim, oluşum, inisiyatif vb. olarak adlandırdığı kurumların çoğu, Batı tarafından ittifak (*alliance*) veya koalisyon/iş birliği (*coalition/cooperation*) şeklinde ifade edilmektedir.

³²⁷Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, “Chinese National Defence in The New Era”, 1-50.

kendi başına bir tehdit oluşturmamış olsa bile, Soğuk Savaş sonrası Batı düzeninin Asya Pasifik'te dayatılması ve özellikle 11 Eylül sonrasında bölgede artan ABD mevcudiyeti, bir tehdit olarak görülmüştür. Çin, Batı'nın bu çevreleme politikasına karşı "kalkınma stratejisi" ve bölgeye nüfuz stratejisi" yoluyla Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), ASEAN Yolu gibi oluşumlarla ABD ve müttefiklerini (Japonya), Rusya ile dengeleme yoluna gitmektedir. Buna ilaveten zaman zaman da aynı stratejilerle, Batı'nın Çin'in büyük stratejisi ("Grand Strategy") olarak adlandırdığı, Kuşak-Yol Girişimi (KYG) gibi kendini bölgede tek güç yapacak stratejiler planlamaktadır. Çin'in ABD ve müttefiklerini dengelemeye çalıştığı tüm oluşumlarda, Japonya bir kilit karşı dengeleyici aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, her iki devletin liderlik rekabeti, 21. yüzyılın büyük güç mücadelesi çerçevesinde, Çin'in dengeleme stratejileri ve Japonya'nın yükselen güç Çin'i dengeleme stratejileri ile ittifak, iş birliği ve oluşumlar içerisinde incelenecektir.

4.1.1. ASEAN İçerisinde Çin'in Liderlik Rolü

Çin ve Japonya'nın kendi ittifak grubuna ortak katma yaklaşımının ASEAN içerisinde de yer bulduğunu söyleyebiliriz. İki ülkenin tarihsel bölgesel rekabeti, ASEAN içerisinde "liderlik" amacı şeklinde ve her ikisinin bölgeye nüfuz etme (*penetration*) stratejisinin bir çıktısı olarak kendini göstermiştir. Gerek Çin gerekse Japonya'nın ASEAN Yolunda kendi gücünü ve etkinliğini artırma yaklaşımı, bugün de devam etmekte olan bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoshimatsu'ya göre, Çin ve Japonya'nın tarihten gelen rekabeti ve hassas ilişkileri bağlamında bu iki devlet, Güneydoğu Asya'da kendi etkilerini arttırmak için iki tür araç kullanmaktadır. Bunlardan biri kısaca ekonomik araç olarak adlandırdığımız, bölgenin kalkınmasına destek verecek olan mali yardımlar ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi; diğerini ise kurumsal bağlar oluşturmaktır. Yani her iki devlet de birbirleri ile olan mücadeleleri çerçevesinde politik ve güvenlik hedeflerini, spesifik bir alanda yeni kurumlar oluşturmak veya bu kurumlarla bağlar kurarak güçlendirme amacı taşımaktadır. Güneydoğu Asya Bölgesi'nin kalkınma seviyesinde görülen farklılıklar düşünüldüğünde, her iki devletin ASEAN ülkelerinin kalkınmasına verdiği destek ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi benzer stratejiler arasındadır. Bir nevi ticari bağların kuvvetlendirilmesinin, üye ülkelerin diplomatik davranışlarının değişiminde bir baskı oluşturması beklenen şeydir. "Kurum oluşturma

ve/veya kurumsal bağlar kurma” aracı ise, Çin ve Japonya’nın ASEAN üzerindeki etkisini arttırıcı, liderlik rollerini perçinleyen ve ulusal çıkarlarına hitabeden spesifik bir hedeftir.³²⁸

Kurum oluşturma ve kurumsal bağ kurma aracı çerçevesinde Çin Hükümeti, ASEAN üyeleri ile deniz iş birliği olan iki kurum oluşturmuştur. Bunlardan ilki Çin, Viyetnam, Malezya, Endonezya, Brunei, Singapur ve Filipinler’i içerisine alan ve ticaretin genişlemesi amacını taşıyan Pan Beibu Gulf (PBG) Ekonomik İşbirliği’dir. Diğeri ise 14. Çin-ASEAN Zirvesinde Wen Jibao tarafından ASEAN-Çin Deniz İşbirliği Fonu (3 milyar yuan, 484 milyar dolar) şeklinde, geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine karşı oluşturulmuş bir yardım paketidir. Ancak bu fon, Güney Çin Denizi’nde ASEAN ile Çin arasındaki gerilimi azaltmaya yetmemiş; aksine Filipinler, Viyetnam, Malezya ile çatışmalar artmıştır. Xi Ping döneminde de Çin, “ASEAN üye ülkeleri ile kurum oluşturma” amacını yoğunlaştırarak devam ettirmiştir. Hatta Endonezya Meclisinde Xi Jinping’in “Deniz İpek Yolu” olarak adlandırdığı girişim, tarihsel İpek Yolu’nun canlandırılması ile bölgede arttırılması istenen iş birliğine de vurgu yapmaktadır. “İpek Yolu Ekonomik Kuşağı” ile beraber, Kuşak-Yol Projesi’nin altyapısını oluşturan bu fikir, bölge liderlerinin katılımı ile hızlıca gelişerek hükümetlerin 2016-2020 beş yıllık kalkınma planlarındaki yerini almıştır. Böylelikle, Çin için tarihten bu yana İpek Yolu’nun deniz bağlantı noktası olan Güneydoğu Asya ülkelerine 2014’te kurulan İpek Yolu Fonu ile Çin Halk Bankası tarafından altyapı, kaynak ve sanayi iş birliği için 40 milyar dolar verilmiştir. Ayrıca 2013 yılında Xi’nin Güneydoğu Asya ziyareti esnasında duyurulan Asya Altyapı Yatırım Bankası, altyapı desteği sağlamak üzere 75 kurucu üye ile 100 milyar dolar sermaye ile resmi olarak 2015 yılında hayata geçmiştir.³²⁹

Güneydoğu Asya Bölgesi, üç dinamik altında incelenebilir. Birincisi, 2000’li yıllardan itibaren bölgede görünür şekilde ortaya çıkan “geleneksel olmayan güvenlik tehditleri” ki bu tehditlere karşı sınırlı iş birliği geliştirme çabaları görülmektedir. İkincisi, ekonomisi giderek büyüyen Çin ile hâlihazırda ekonomik güç olan Japonya’ya göre göreceli ekonomik dengeli sağlayamayan bölgenin diğer ülkelerinin ekonomik hayatta kalma mücadelesi. Bu noktada ise ASEAN üyesi ülkelerin hem

³²⁸ Hidetaka, Yoshimatsu, “China, Japan and The South China Sea Dispute”, *Journal of Asian Security and International Affairs*, Cilt 4, Sayı 3, Aralık 2017, s. 297-298.

³²⁹ Hidetaka, Yoshimatsu, “China, Japan and The South China Sea Dispute”, *Journal of Asian Security and International Affairs*, Cilt 4, Sayı 3, Aralık 2017, s. 302-303.

Çin'in büyüyen ekonomisini ve Japonya ile ticari ilişkileri bir fırsat olarak gördüğü ancak diğer yanda Çin'in daha fazla büyümesine karşı oluşan tehdit algısına karşı sürekli değişim içerisinde olan bir dış politika göstermesi gözlemlenmektedir. Üçüncü dinamik, Güney Çin Denizi'nde yaşanan gerilim olarak gösterilebilir. Bu dinamik ile bölge bir yanda Çin ile Japonya'nın güç mücadelesinin arasında kalmış, diğer yanda üye ülkelerin Güney Çin Denizi'nde Çin ile yaşadığı sorunlar, ekonomik bağımlılığın önüne geçerek Çin'in yumuşak gücünün etkisini azaltan ve ASEAN'a bölgedeki istikrarı koruyucu güç olarak daha çok önem yüklemiştir.

Gerek ekonomik dengeler gerekse güç dengesi açısından bakıldığında, bugün Asya Pasifik'te hem ASEAN'ın Çin ve Japonya'ya azami önem atfettiği, hem de bu iki devletin ASEAN için vazgeçilmez önem taşıdığı söylenebilir. Bölgenin güvenliği açısından incelendiğinde zayıf ülkelere oluşmasına rağmen ASEAN'ın bölgenin istikrarındaki kaldıraç (dengeleyici) gücü, gerek Çin gerekse Japonya için güç dengesinde ibreyi kendi yönünde çevirebilecek bir etkidir. Diğer yanda, bölgenin en büyük ekonomik gücü olan Çin ve Japonya'nın gelecek yüzyıllardaki enerji ve ham madde ihtiyacı için verimli bir alan teşkil eden Güneydoğu Asya ülkeleri, ticaret açısından da vazgeçilmez görülmektedir. Ancak karşı bağımlılığın bu derece yüksek olduğu noktada dahi, ASEAN ülkelerinin Çin ve Japonya'ya karşı güven duygusunun geliştiği söylenemez. Özellikle tarihsel anlamda, ASEAN üyesi ülkelerinin her iki devletten algılamış olduğu tehdit algısı, hem kendi içerisindeki birlik beraberliğini güçlendirmiş hem kurumun merkezî yapısını güçlendirmiş hem de bölgesel alınan kararlarda etkisini göstermiştir.

Çin'in ASEAN ile olan tarihine baktığımızda, Çin'in Güneydoğu Asya ülkelerindeki komünist partiye verdiği destek, bu ülke sınırlarındaki ayaklanma ve rejim değişikliklerini teşvik etmiştir. Bu sebeple 1970'lere kadar Çin'e karşı şüphe ile yaklaşan ASEAN üyesi ülkelerle Çin ilişkilerinde normalleşme, ancak 1990'larda Çin'den yardım alan Endonezya, Singapur ve Brunei ile başlamıştır. 1991'de Çin'in Asya Bölgesel Forumu'na kabulü ve 1994'te ASEAN'ın üç sütunu içerisinde etkin role sahip olan Çin, giderek Güneydoğu Asya'daki etkinliğini de arttırmıştır.³³⁰ Ancak 2000'li yıllardan sonra Güneydoğu Asya ülkeleri ile Güney Çin Denizi'nde bazı

³³⁰ Peter Chalk, "China and ASEAN", Australian Strategic Policy Institute, 2015, s.15. https://www.files.ethz.ch/isn/189515/ASEAN%20ascending_%20achieving%20%27centrality%27%20in%20the%20emerging%20Asian%20orde.pdf.

çatışmalar yaşayan Çin, bir yanda ekonomik açıdan etkinliğini apolitik araçlarla sürdürürken, diğer yanda askerî açıdan iddialarını da sürdürmektedir. Tayvan'dan Singapur'a 250 küçük adadan ve birçok amfibi tatbikatlarına sahne olan Güney Çin Denizi'nde Çin'in 2012 yılında Paracel, Spratly ve Macclesfield Bank'ın Sansha şehri olarak bilinen Çin idaresine girdiği iddiaları, Çin'i birçok ASEAN üyesi ülke (Malezya, Brunei, Filipinler ve Viyetnam) ile doğrudan çatışmaya götüren bir tehdit durumu oluşturmuştur. Güvenlik tehditlerinin ötesinde, Çin'in 2013 ASEAN-Çin Zirvesinde Çin'in Güneydoğu Asya ile iş birliği ve ekonomik bağın kuvvetlendirilmesine yaptığı vurgu ile bölgenin kalkınmasına vereceği destek teminatı, bölgede etkisini artırmaya yönelik hedeflerinin de göstergesidir. Bu etkinliği artırırken de Çin'in, Japonya'nınkine benzer şekilde bölgede apolitik araçları (turizm, öğrenci değişimi, araştırma gezisi hibe desteği, kültürel gezi ve faaliyetler, dil okullarının açılması, Konfüçyüs Enstitülerinin açılması gibi) devreye sokarak prestij gücünü (yumuşak gücünü) artırma stratejisi net olarak gözlemlenmektedir.

Asya Pasifik Bölgesi'nde 2000'li yıllardan sonra geleneksel güvenlik kavramındaki meydana gelen değişimle (SARS ve COVID gibi salgın hastalıklar, doğal afetler, sınıraşırı suçlar ve terör hadiseleri vb.) beraber bölgenin dinamikleri, Çin ile Japonya'yı gelenek dışı güvenlik tehditlerine karşı beraber hareket etmeye zorlamıştır.³³¹ Ancak her iki devletin dış politikasındaki görüş ayrılıkları ve güvenlik çatışması ile rekabet duygusu, içerisinde buldukları kurumlara da yansımıştır. Şöyle ki, Çin'in Doğu Çin Denizi'ndeki iddiaları hem Japonya'nın toprak bütünlüğüne aykırı hem de bölgedeki gerginliği tırmandıran bir çizgi izlemektedir. 2010 yılında Senkaku/Diaoyu adalarında bir Çinli balıkçı botunun gözaltına alınması ve 2010 yılında Japonya'nın beş adadan üçünü millileştirdiğini açıklaması sonrasında Çin'in 2013 yılı itibariyle Doğu Asya'daki güvenlik hâkimiyetine meydan okuması, bu ayrılıklara örnek verilebilir. Dolayısıyla ikilinin yaşamış olduğu gerginlik, bölgenin ASEAN merkezci güvenlik mimarisini de etkilemiş ve yavaş yavaş ancak kendinden emin adımlarla yükselmekte olan ASEAN için bir yanda Çin'in yükselişi bir fırsat olarak görülürken bir yanda kurumun merkezîyetçi rolünün güvenlik tehditlerinden etkileneceği şüphesi belirlemiştir.

³³¹ Chulacheeb Chinwanne, "Impact of Sino-Japan Competition on the ASEAN Politic Security Architecture", *S. Rajaratham School of International Studies*, 2014, s.19.

Soğuk Savaş öncesi ve özellikle 1996 yılından önce çok taraflı uluslararası kurumlara katılmaktan kaçınan Çin'in bu tarihten sonra ve özellikle de ofansif niteliğe evrilen Japonya-ABD İttifakına karşı bölgede daha çok kurumlar içerisinde çok yönlü diplomasi ile prestij gücünü artırma stratejisi ilginç bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.³³² Soğuk Savaş sonrası birbirine eşit güçler olarak hem bir rakip, hem de bölgenin kilit aktörü olan Çin ve Japonya, uzun bir tarihsel sürecinin ardından Çin'in ekonomik gücünün yükselmesi ile Japonya'nın ekonomik gücünün yerini alarak dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmuştur. Ekonomik güç dengesindeki bu değişim, kalkınma oranında farklılıklar gösteren Güneydoğu Asya ülkeleri için aslında bir fırsat olarak görülmüştür. Çin ve Japonya ise bu fırsatı kullanarak gerek mali yardımlar gerekse kalkınma projelerinin güçlendirilmesi hususunda ASEAN devletlerine verdiklerine destek ile kendi taraflarına ittifak ortağı çekme yarışına girmişlerdir. Bu bağlamda ASEAN'a en fazla mali katkıyı yapmakta yarışan iki devlet, aynı zamanda bölgesel iş birliği amaçlı bir kalkınma programı oluşturarak bölgede birbirlerinin hegemon statüsü oluşturacak ortamı da ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. Bu rekabette, Asya Pasifik'te barış ve istikrara olan katkıları bakımından ASEAN ülkeleri, Çin ve Japonya tarafından güç dengesinin ibresini kendi yönünde değiştirebilecek bir avantaj şeklinde görülmektedir.³³³

Kendisine Çin ve Japonya'nın önceliğine göre "Batı normlarında" veya "Asya normlarında" gibi bir nitelik atfetmeyen ASEAN oluşumunun,³³⁴ Güneydoğu Asya ülkelerinin ekonomik çıkarları doğrultusunda 1960'lardan sonra bir dizi etkileşim sonucu Batı'nın normları (güç kullanmama ve ulusal politikaya müdahale etmeme ilkeleri) ile oluştuğunu söylemek mümkündür. Ancak daha sonra Güneydoğu Asya devletlerinin tarihten gelen bağımsızlık kaygıları ve ulusal istikrarı koruma önceliği gözetilerek Asya normları ile ve zaman içerisinde Güneydoğu Asya ülkeleri arasındaki etkileşim ile beraber yeniden yapılandırmaya gitmiştir. Bu yeni yapılanma, ("ASEAN Yolu") Güneydoğu ve Doğu Asya normlarını içerisine katarak gelişmiştir. Bir kısmı güvenlik hassasiyeti olan ASEAN³³⁵ ülkelerinin oluşturduğu bu kurum, bölgede

³³²Claudia Astarita, "China's Role in the Evolution of Southeast Asian Regional Organization", *China Perspectives*, Cilt 3 Sayı 75, 2008, s. 80.

³³³Chinwanna, "Impact of Sino-Japan Competition...",s. 20.

³³⁴Hiro Katsumata, "What explains ASEAN's leadership in East Asian Community building?", *Pacific Affairs*, University of British Columbia, Cilt 87, Sayı 2, Haziran 2014, s. 249.

³³⁵Hiro Katsumata, "Reconstruction of Diplomatic Norms in Southeast Asia: The Case for Strict Adherence to the ASEAN Way", *Contemporary Southeast Asia*, Cilt 25, Sayı 1, Nisan 2003, s. 105.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan tehditlere karşı verdiği bir dengeleme stratejisi çıktısı olarak görülebilir. Şöyle ki; 1991’de Kamboçya’daki çatışmanın sonlanması ile Kore yarımadasındaki yoğun çatışmalara rağmen Doğu Asya ve Güneydoğu Asya ilk defa uzun süreli bir barış ortamına kavuşmuştu. Sovyetler dağılmış; ASEAN için Viyetnam tehdidi de bitmişti. Büyük güçler arasındaki mücadele bu dönemde bitmiş görünüyordu. Ancak ABD, Çin, Japonya ve Rusya arasında değişen güç dengeleri göz önüne alındığında, bu küçük ve orta güç ASEAN devletleri için büyük güçlerin geleceğe dair mücadelesi arasında yutulma tehlikesi her zaman olası bir risk olmuştur. Çünkü bir yanda Çin, Doğu Asya’da askeri kapasitesini güçlendirirken, Çin ile Japonya, Çin ile Viyetnam ve Japonya ile Rusya arasındaki gerilim, ASEAN ülkeleri için olası bir tehditti. Yine Soğuk Savaş sonrası Japonya’nın yeniden askeri gücünü yapılandırmaya ve bağımsız bir ordu yaratmasında görülen iç dengeleme hareketleri beraberinde Amerika’nın bölgede daha etkin oluşunun getirdiği süreçte ASEAN fikri, bir ittifak yapısına halen ihtiyacın olduğu görüşünü taşımaktaydı. Öncesinde yalnızca ABD veya Sovyetler ile ikili diyaloglar kuran ASEAN devletleri, artık kendi aralarında da diyalog kurarak, bir etkileşim oluşturmuştur.³³⁶ Yalnızca ABD ve Japonya’nın değil, Çin’in Güney Çin Denizindeki iddiaları da ASEAN ülkelerinin Çin’i tehdit olarak algılamasına ve Çin’in “barışçıl yükseliş” propagandasına karşı başlayan şüphelerin de sebebi olmuştur. ASEAN ülkeleri gözünden Çin’in ekonomik büyümesi devam ettikçe Güney Çin Denizi’ndeki hak iddiaları da artarak devam edecektir. Çünkü ekonomisi büyüyen Çin ve Japonya gibi büyük güçler için ithalat ve ihracatta kullanılmak üzere enerji ihtiyacı yıldan yıla artmaktadır. Çin ve Japonya için petrol, balıkçılık kaynağı olan ve aynı zamanda stratejik öneme sahip olan Güney Çin Denizi’ndeki rekabet, ASEAN ile büyük güçlerin etkileşimine de zemin oluşturmuştur.³³⁷

1990’ların sonunda “artı üç” (ASEAN+3) ile Çin, Japonya ve Güney Kore’yi de Doğu Asya ortaklığına seçen ASEAN, 2000’li yıllarda Dostluk ve İş birliği Anlaşması ile Güneydoğu Asya’nın kendi ilkelerini de belirlemiş oluyorlardı. Ancak Çin ile Japonya arasındaki tarihsel duygular temelinde her iki devletin objektif bakış açısı sergilemeyeceği gerekçesi ile bu iki devletin kurum içerisindeki liderliğine

³³⁶ Daljit Singh, “The Politics of Peace: Preventive Diplomacy in ASEAN”, *Harvard International Review*, Cilt 16, Sayı 2, Bahar 1994, s. 32-33.

³³⁷ Luch Anh Tuan, “ASEAN Centrality and the MAJOR Powers: South China Sea Case Study”, Doktora Tezi, The University of New South Wales: Canberra, Nisan 2020, s. 30-36.

ASEAN ülkeleri tarafından çok da sıcak bakılmasa da³³⁸ iki devletin yine de liderlik rolü üstlendiği söylenebilir. Hindîçini ülkelerinde bölgesel serbest ticaret ve ekonomik kalkınmaya dayalı anlaşmalarla kendi gücünü gösteren Çin'e karşı, Japonya daha ASEAN içerisindeki mali yapının ve iş birliğine dayalı mekanizmaların geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmekteydi. Bu sebeple, Çin ile Japonya arasında doğan bu rekabetin, aslında ASEAN'ın kendi bünyesine artı değer katan ve gelişimine faydalı olan bir avantaj yarattığı da söylenebilir.³³⁹ Her iki devletin de ASEAN'ın ihracat ve ithalat hacminde ön sıralarda olduğu ve bu devletlerden yatırımlar aldığı düşünüldüğünde, ASEAN'ın ekonomik gücü yükselen kurumsallaşma sürecinde Çin ve Japonya'nın liderlik rekabetinin etkilerinin büyük olduğu söylenebilir. Diğer ifade ile 1967'den bu yana ASEAN Yolu'nun ekonomik ve örgütsel başarılı çıktılar vermesinde Çin ve Japonya'nın rolü yadsınamaz. İki okyanus arasında köprü görevi gördüğünden ASEAN, son zamanlarda Japonya'dan büyük yatırım desteği almıştır. Ancak Çin, %15,2 ile ASEAN'ın 2015 yılındaki en büyük ticaret ortağı olarak %10,5 ticaret oranı ile Japonya'yı geçmiştir.³⁴⁰ 1990'lara kadar ekonomik açıdan çok da gelişemeyen ASEAN ülkeleri için Doğu Asya'da 1990'lardan itibaren ekonomik anlamda ciddi şekilde büyüyen Çin ve süreç içerisinde resesyona uğrayarak ekonomik kapasitesi düşmesine rağmen hâkim güç statüsünü koruyan Japonya, ideal birer ticari ortak olarak da görülmüştür.³⁴¹

Yapısal anlamda ASEAN Yolu*, kapitalizm ve ulus yapımına dayalı bir dizi normun Asya normları ile geliştirdiği bir çeşit "kalkınmacı kapitalizm" normuna dayalıdır. Bu da ABD ve diğer uluslararası kurumları neoliberal yapısı ile çelişen bir yapı sergilemektedir. Çünkü daha önceki bölümlerde de gördüğümüz üzere Doğu

³³⁸ Katsumata, "What explains ASEAN's leadership...", s. 249.

³³⁹ Yoshimatsu Hidetaka, "Political Leadership, Informality and Regional Integration in East Asia: The ASEAN Plus Three", *European Journal of East Asian Studies*, Cilt 4, Sayı 2, 2005, s. 205.

³⁴⁰ Jacop Ranglin Grissler ve Lars Vargö, "The BRI vs. FOIP: Japan's Countering of Japan's Global Ambitions", *Issue Brief*, 8 Şubat 2021, s. 1.

³⁴¹ Hidetaka, "Political Leadership...", s. 206.

*ASEAN Yolu'nun resmi ve kavramsal bir tanımı bulunmamakla beraber, ilk bölümlerde de açıklandığı gibi "Dou" yani Yol kavramının Asya kültüründe "Aikidou, Judou" gibi Japonca kelimelerde de kullanımına benzer şekilde, bir felsefenin önemini vurguladığı düşünülmektedir. Resmi tanımının bulunmamasının temel nedeni ise resmi belgelerde ASEAN Yolu'na ilişkin atıflar var olmasına rağmen resmi bir doktrin olarak yer almayışıdır. Aslında ASEAN Yolu, ASEAN'ı oluşturan devletlerin kabul ettiği ASEAN Marşı'dır. Marşın metninde yer alan ifadede barış, beraberlik ve dünyaya bakışı açısı vurgusu yapılmaktadır. Kavram ilk kez 1974 yılında Endonezya İstihbarat Örgütü tarafından kullanılmıştır. ASEAN Yolu'nun bir uzlaşma sistemine sahip olup sonraki ifadelerde de uzlaşmaya dayalı kavramlarla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Literatürde farklı kavramsal ifadelerde kullanılmış olması sebebi ile net bir tanımı bulunmamaktadır.

Asya'nın kalkınma stratejisi, devlet merkezci bir ekonomiye dayalıdır. Bu da, ASEAN Yolu'nu kendine özgü yapan şeydir.³⁴²

Tablo 6. ASEAN Ticaret Ortakları içerisinde Çin ve Japonya'nın Payı

Ticaret Ortağı Devlet	Değer (US\$milyon)			Toplam ASEAN Ticaretine Yüzdesi %		
	İhracat	İthalat	Toplam Ticaret	İthalat	İhracat	Toplam Ticaret
ASEAN	305.693	238.059	543.751	25,9	21,9	24,0
Çin	134.249	211.515	345.764	11,4	19,4	15,2
Japonya	113.694	124.350	238.044	9,6	11,4	10,5
AB 28	127.584	100.056	227.640	10,8	9,2	10,0
ABD	129.171	83.172	212.343	10,9	7,6	9,4
Kore	45.809	76.676	122.484	3,9	7,0	5,4
Tayvan	33.077	61.261	94.338	2,8	5,6	4,2
Hong Kong	77.303	14.113	91.416	6,5	1,3	4,0
Hindistan	39.101	19.453	58.554	3,3	1,8	2,6
Almanya	26.756	28.755	55.512	2,3	2,6	2,4
Ticaret Ortağı Ülkelerin Toplamı	1.032.436	957.411	1.989.847	87,3	88,0	87,6
Diğer	149.595	130.868	280.463	12,7	12,0	12,4
Toplam	1.182.031	1.088.279	2.270.310	100,0	100,0	100,0

Kaynak: ASEAN Sekreterliği

Çin-Japonya etkileşimi, ASEAN Bölgesel Forum üyelerinin üzerindeki etki alanının oluşturulması rekabetinde de on yıldan uzun süredir kendini göstermektedir. Geçen otuz yıl içerisinde Çin'in ekonomik gücü Japonya'ya göre arttıkça, Japonya'nın da askeri gücü özellikle ticaret anlamında Amerika tarafından desteklenerek

³⁴² Yoshimatsu Hidetaka, "Political Leadership, Informality and Regional Integration in East Asia: The ASEAN Plus Three, European Journal of East Asian Studies, Cilt 4, Sayı 2, 2005, s. 207.

artmaktadır. Japonya'nın amacı, ekonomik grubuna üye katmak iken Çin daha çok güvenlik anlamında üye sayısı anlamında grubunu denk tutmaya çalışmaktadır.³⁴³

Çin'i bölgesel güvenlik sürecine çeken ASEAN Bölgesel Forumu (ARF), 1994'te kurulmuş ve Asya Pasifik Bölgesinin güvenliği üzerine çalışma yapan çok yönlü bir kurumdur. ASEAN ülkelerinin yanı sıra, Çin, Japonya, ABD*, Rusya Hindistan ve Pakistan'ın da üye olduğu kurum, Çin ile Japonya'nın ve Çin ile ABD'nin ikili ilişkileri konusunda görüşebileceği bir fırsat alanı olması vesilesi ile önemlidir. Ancak bu fırsatı tarafların ne şekilde kullanabildiği tartışmalı bir konudur. Çünkü Batı perspektifinden Çin'in ARF üyeliği, Çin ulusal çıkarlarına ters düşen bir konuyu gündemden çıkarmak ve gündemi yönetmek isteği şeklinde yorumlanmıştır. Diğer yanda Çin de ARF'yi Batılı güçlerin elinde, bölge ülkelerini yönetebilmek için bir araç olarak görmektedir. Bir diğer ifade ile gerek Çin, gerekse ABD'nin kurum içerisindeki isteksiz tavırları, ARF'nin bölgesel krizlere (Doğu Timur örneğinde olduğu gibi) yanıt verememesi ve bölgenin istikrarında yetersiz kalışı,³⁴⁴ kurumun sürdürülebilirliği açısından bir risk teşkil edebilir. Ancak diğer yandan ABD'nin gerekli adımları atmadığı zamanda Japonya'nın liderlik rolünü ele alması, Çin'i tekrar oyuna çekebilecek bir strateji örneği olabilir. Aslında ARF içerisinde farklı güvenlik hedefleri taşımaları sebebi ile Çin ile Japonya'nın kurum içerisindeki amaçları da birbiri ile çelişmektedir. Kurumun 1994 yılında kurulduğu günden beri Japonya, ASEAN ülkeleri ile birlikte forumun Çin'in askeri kapasitesinin daha fazla büyümesini azaltma ve askeri şeffaflığı artırma yönünde Çinli yetkililerle güvenlik istişarelerinin yapılması amacını vurgulamaktadır. Çin ise diğer yanda bu konuları kendi ulusal konusu olarak ele almak ve uluslararası bir gündem haline getirmemek istemektedir. Dolayısıyla Güney Çin Denizi ile ilgili tartışmaların ASEAN Bölgesel Forumu (ARF) çalışma gündeminde yer tutması güçleşmiştir.³⁴⁵ Bu durum, Çin'in ARF içerisindeki etkisine örnek olması bakımından da önemlidir.

³⁴³ Chien-peng Chung, "China and Japan in ASEAN Plus Multilateral Arrangements: Raining on the Other Guy's Parade", *ASEAN Survey*, Cilt. 53, No: 5, Eylül-Ekim 2013, University of California Press, s. 803.

*ABD'nin doğrudan üye olduğu bir bölgesel girişim olması sebebi ile ASEAN Bölgesel Forumu (ARF) önem taşımaktadır.

³⁴⁴ Claudia Astarita, "China's Role in the Evolution of Southeast Asian Regional Organization", *China Perspectives*, Cilt 3 Sayı 75, 2008, s. 82.

³⁴⁵ Chien-peng Chung, "China and Japan in ASEAN Plus Multilateral Arrangements: Raining on the Other Guy's Parade", *ASEAN Survey*, Cilt. 53, No: 5, Eylül-Ekim 2013, University of California Press, s. 804.

Çin'in bölgede liderlik rolünü ortaya koymaya çalıştığı ASEAN Bölgesel Forumunun taşıdığı geleneksel anlayış, ASEAN Anlaşması Deklerasyonu'ndan gelmektedir. Çin'in kırmızıçizgilerine benzer şekilde "ulusal politikaya müdahale etmeme" ilkesi gibi temel prensiplere sahip ARF, 1994 yılında Çin'in gözlemci olarak katılımı ile onun için bir tehdit olmaktan öte, diğer çoklu istişare forumları gibi bir fırsat olagelmıştır. Güç dengesine ve ikili diplomasiye dayalı anlayış ile Çin, kendi güvenlik stratejisinin kilit aracı olarak gördüğü "liderlik rolü"nü ortaya koyabileceği bir doktrini ARF'ye sunmuştur. "Yeni Güvenlik Kavramı" adını verdiği ve ASEAN'ın güvenlik anlayışına ve direnç stratejisine paralel hazırladığı bu doktrin, 1996'da Çin Dışişleri Bakanı Qian Qichen tarafından duyurulmuştur. 1997 yılında Çin Savunma Belgesi'nde yer bulan, 1999'da Singapur'da ve 1999'da BM Konferansı'nda da dile getirilen bu kavramın ABD'yi üstü kapalı şekilde eleştirmesi dikkat çekicidir. Buna göre, bölgede ABD merkezci askeri üs ve ittifaklara artık ihtiyaç yoktur.³⁴⁶ Çin'in ASEAN üyelerini olası bir ABD güçlenmesine karşı yanına çekmeye çalıştığı

Üyelerinin iç işlerine karışmama, diplomasiye dayalı iş birliği, güç kullanımından kaçınma, oy birliği ile karar alma ilkeleri* üzerine kurulan ASEAN³⁴⁷ içerisinde farklılıklar görülmesine rağmen (büyük güç-küçük güç farklılığı, kültürel, yönetsel ve ideolojik farklılıklar gibi) bugüne kadar adım adım gelişimi, sürdürülebilir olacağına da göstergesi olarak kabul edilebilir.³⁴⁸ Niteliksel açıdan ise, sıklıkla büyük güçlerin mücadelesine odaklanan uluslararası ilişkiler alanında zayıf ve orta güçler olarak ASEAN'ın büyük güç tehdidine verdiği bir dengeleme davranışı olarak yine istisnai ve kendine özgü bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

4.1.2. Kuşak-Yol Girişimi (一帶一路)

2013'te başladığından bu yana 171 ülke ve 30 uluslararası örgüt tarafından imzalanarak 90 milyar dolarlık Çin Dış Yardımı ile Çin tipi Marshall Planı olarak da adlandırılan Kuşak- Yol Girişimi (KYG), genellikle Xi Jinping dönemine ait bir büyük strateji (*grand strategy*) olarak da görülmektedir.

³⁴⁶ David Arase, "Non-Traditional Security in China-ASEAN Cooperation: The Institutionalization of Regional Security Cooperation and the Evolution of East Asian Regionalism." *Asian Survey*, Cilt 50, Sayı 4, University of California Press, 2010, s. 808-818.

*"ASEAN Yolu" için belki de en önemli ilke, "iç işlerine müdahale etmeme" ilkesi olarak görülebilir.

³⁴⁷ Hiro Katsumata, "Reconstruction of Diplomatic Norms in Southeast Asia: The Case for Strict Adherence to the ASEAN Way", *Contemporary Southeast Asia*, Cilt 25, Sayı 1, Nisan 2003, s. 105.

³⁴⁸ Çağrı Emin Demirbaş ve Gülşen Aydın, "Bir Örgütlenme Çerçevesi Olarak ASEAN Yolu'nun Başarısı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 10, Sayı 37, 2014, s. 100.

Çin perspektifinden bakıldığında bu girişimin boyutu daha çok “kalkınma” ve “iktisadi hedefler” barındırmaktadır. Çin’e göre ekonomik güçte oluşan fazlalığın yardım ve yatırımlarla eritmeye çalışıldığı bu girişim, kapitalist süreçlerin tamamlanması için de büyük öneme sahiptir. Çünkü kapitalist kalkınmanın ekopolitik süreçlerinde meydana gelen krizler* iyi yönetilmez ise,³⁴⁹ Çin de ileride Japonya’nın lider ekonomik güç statüsünden (ABD’den sonraki ikinci büyük ekonomiye sahipti) sonra 1980 ve 1890’lardaki “balon ekonomi” kaderine benzer krizler yaşayabilir.³⁵⁰ İktisadi açıdan bakıldığında, ekonominin büyümesi ile beraber para ve işte ortaya çıkan fazlalık, coğrafi yayılma veya yatay örgütlenmeler yoluyla üretken kanallara aktarılmadığında kapitalist sürece Çin gibi sonradan dâhil olan devletler için de sıkıntı yaratabilmektedir. Bu sıkıntıları yaşamamak için, yükselen ekonomik gücünün ortaya çıkardığı artı değer, farklı yatay düzenlemeler yoluyla, örneğin yeni pazarlar veya yatırıma dayalı yeni alanlar yaptırarak veya paranın diğer topraklara girişini sağlayarak absorbe edilir ve kar olarak Çin’e geri döner. Bu sebeple, Çin tarafından daha az gelişmiş batı bölgelerinde doğalgaz ve enerji aranması, alt yapı ve ulaşım desteği sağlanması; gerekse geliri daha düşük olan ülkelere yatırım yardımı yapılması; teknoloji, doğalgaz, altyapı projelerinin sunulması ve bunların ulusal bir çerçeveye bağlanması için “Büyük Batı Kalkınma Projesi” (*Great Western Development Project-西部大开发*) başlatılmıştır. Buna ilaveten Çin’in işletmelerini Çin’in dışına çıkması için teşvik ettiği “Dışarıya Çıkma Stratejisi” (*Going out Strategy-走出去战略*) KYG’nin temel adımlarından kabul edilmektedir.³⁵¹ 2002 yılından itibaren denizaşırı yatırımların yapılması ve Çin şirketlerinin küresel alanda yayılması anlamına gelen “go global”, Çin’in İmparatorluk haraç dönemindeki sistemi andıran bir modelde, çevre ülkelerle arasında bir bağlantı oluşturacak Kuşak-Yol Girişimi’nin uygulamaya konmasında etkili olmuştur. Sonrasında bu girişime kaynak sağlamak amacıyla kurulan İpek Yolu Fonu ve Asya Yatırım Bankası, bölge içinden ve dışından yaklaşık 77 üyeye sahip olması nedeniyle Çin’in etki alanını giderek genişletmekte ve Çin’e geri dönen karı da arttırmaktadır. Bunun yanı sıra, Dünya Bankası’na alternatif olarak

* Kriz, para ve işgücünde ortaya çıkan fazlalık olarak tanımlanmaktadır.

³⁴⁹ Asia Europe People’s Forum (AEPF), “The Belt and Road Initiative (BRI)”, *An AERF Framing Paper*, Kasım 2019, s. 3.

³⁵⁰ Hiromi Tsuruta, “The Bubble Economy and Financial Crises in Japan”, *International Journal of Political Economy*, Cilt 29, Sayı 1, Bahar 1999, s. 27-40.

³⁵¹ Asia Europe People’s Forum (AEPF), “The Belt and Road Initiative (BRI)”, *An AERF Framing Paper*, Kasım 2019, s. 4.

Çin tarafından kurulmuş olması sebebiyle de Batı normlarına karşı Çin merkezci uluslararası düzenin de habercisi olmuştur.³⁵²

Çin'in Kuşak-Yol Girişimi için küresel ticaret ortaklarına yatırım, ticaret, altyapı desteği sağlama gibi bağlantı hedefi ve ekonomik gücünü daha da arttırma amaçları vurgusu yapmasına rağmen, Çin'in bu girişimi Batı perspektifinden diğer bölgelere nüfuz etmesi olarak şüphe ile karşılanmaktadır. Bazı analizcilerine göre bu girişim, kalkınma amaçlarının perde arkasında Çin'in kendisini gelecek on yıl içinde rakipsiz bir lider bölgesel güç konumuna taşıyacak bir büyük stratejidir.³⁵³ Japonya, bu noktada da Çin'in önemli rakibi ve bölgesel kilit dengeleyici aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Çin'in Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları ile Güneydoğu Asya, Güney Asya'yı da kapsamına alan bu girişimine paralel olarak, Güney Çin Denizi ve Senkaku/Diaoyu Adalarında Japonya ile yaşadığı gerilim Japonya için bir güvenlik tehdididir. Bu sebeple Japonya KYG'ni, Hint Okyanusu ile Pasifik Okyanusu arasında köprü görevi gören ASEAN ile birleştirecek bir girişimi - Serbest ve Açık Hint Pasifik İşbirliği ("SAHPI")* - ile dengelemeye çalışmıştır. Kuşak-Yol Girişimi gibi SAHPI de altyapı ortaklığı önermekte; ancak bu girişim, "kaliteli altyapı"ya yaptığı vurgu ile KYG'den farklılaşmaktadır. 2015 yılında başlatılan "Kaliteli Altyapı Ortaklığı" (*Partnership for Quality Infrastructure*) Asya Kalkınma Bankası ile 2016 ile 2020 yılları arasında Asya'ya 110 milyar dolar yatırım yapmıştır.³⁵⁴

Literatürde daha çok ekonomi, enerji, büyük güç rekabeti, toprak ve adalardaki gerilim bağlamlarında ele alınan Kuşak-Yol Girişimi'ne realist perspektiften ve güç dinamikleri açısından bakıldığında Girişimin, Asya'nın gelecekteki güç dengesini Çin yönünde değiştirebilmesi olasılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Diğer yanda Japonya, bu olasılığı düşünerek KGY'ne 2017 yılından itibaren hem parasal açıdan katkı sağlayarak hem de ağırlığını koymaya başlayarak Çin'in daha da yükselebilecek gücü için alternatif çareler aramaktadır. Bu da Japonya'nın Çin'i ekonomik konularda riskten korunma (*hedging*) ile angajman (*engagement*) arasında bir karma strateji ile dengelemeye çalıştığının göstergesidir. Japonya'nın stratejisindeki bu çeşitlenme,

³⁵² Mürsel Bayram ve Hüseyin Emiroğlu, "Çin Tarzı Uluslararası İlişkilerin Analitik Çerçevesi: Yeni Haraççılık", *Asya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2020, s. 40.

³⁵³ Wayne M. Marrison, "China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for The United States", Congressional Research Service, *CRS Report*, 25 Haziran 2019, s. 35.

* Serbest ve Açık ("*Free and Open*") kavramı; serbest ticaret, serbest dolaşım ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanmaktadır.

³⁵⁴ Jacop Ranglin Grissler ve Lars Vargö, "The BRI vs.FOIP: Japan's Countering of Japan's Global Ambitions", *Issue Brief*, 8 Şubat 2021, s. 1.

Çin'in geleceğe yönelik yükselen gücüne göre dış politikasının da değişebileceğinin habercisidir.

Çin'in Kuşak-Yol Girişimi, Dünyanın en büyük ekonomik girişimlerinden biri, ³⁵⁵ geleceğe yönelik Çin'in en önemli enerji stratejisi ³⁵⁶, Xi'nin küresel bir ağ oluşturacak tarihsel girişimi olarak görülmektedir.³⁵⁷ Ayrıca Avrasya ve Hint Okyanusu ile Avrupa'ya bağlayan rota üzerinden dünyaya nüfuz etmesini sağlayabilecek bir politika, ³⁵⁸ Covid 19 salgını sonrası tedarik zincirinde bozulmanın yeniden yapılandırılması için ve ekonomik kalkınma için bir avantaj şeklinde³⁵⁹ farklı amaçlarla açıklanmaktadır. Bu sebeple bu Girişimin Çin için bir çoklu strateji örneği teşkil ettiği söylenebilir.

Aşağıda Çin'in İpek Yolu için kullanılmasını planladığı rota, enerji stratejisinin yanı sıra, hangi bölgelere nüfuz stratejisini uygulayacağını görülebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Nüfuz etme stratejisinin ittifakın bir unsuru olarak ele alındığı bu çalışmada, aşağıdaki bölgeler Çin için geleceğe dönük potansiyel ittifak bir ittifak modelleme bölgesi olmasının yanı sıra, ticari bölgelerde asker konuşlandırma potansiyeli düşünüldüğünde, Batı tarafından algılanabilecek geleceğe dair tehdit unsurlarından da biridir:

- İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ile oluşturulacak rota:
 - Çin-Merkez Asya-Rusya-Avrupa
 - Çin-Merkez Asya-Orta Doğu
 - Çin-Güneydoğu Asya-Güney Asya-Hint Okyanusu
- 21. Yüzyıl'ın Deniz İpek Yolu Rotası
 - Çin-Güney Çin Denizi-Hint Okyanusu-Avrupa

³⁵⁵ Nam Foo, Hooi Hoi Lean ve Ruhul Salim, "The impact of China's belt and road initiative on international trade in the ASEAN Region", *North American Journal of Economics and Finance*, Sayı 54, 2020, s.1.

³⁵⁶ Loon Ching Tang ve Joyce M. W. Low, "Strategic intend of OBOR: Enhancing energy supply resilience", *Journal of Shipping and Trade*, Cilt 5, Sayı 3, 2020, s.1.

³⁵⁷ Nazirul Islam Sarker, Md altab Hossin, Xiaohua Yin ve Md Kamruzzaman Sarker, *Modern Economy*, Cilt 9, Sayı 4, Nisan 2018, s. 1.

³⁵⁸ Geoff Wade, "**One Belt One Road Initiative**", 01.12.2021 (Erişim) https://www.aph.gov.au/about-parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/briefingbook45p/chinasroad.

³⁵⁹ Çin Danıştay Bilgi Ofisi, "东盟秘书长：“构建更加紧密的东盟—中国关系” (“ASEAN Genel Sekreteri: Daha Yakın Bir ASEAN-Çin İlişkisi Kurmak") 24.11.2021 (Erişim) www.socio.gov.cn.

- Altyapı Kalkınma Projelerinin bulunduğu bazı bölgeler:

Yeni Avrasya Kara Köprüsü

Çin Moğolistan Rusya Koridoru

Çin Merkez Asya Batı Asya Koridoru

Çin Pakistan Ekonomik Koridoru

Çin Bangladeş Hindistan Myanmar Koridoru

Çin Hindicini Yarımada Koridoru³⁶⁰

4.2. Çin-Rus İş Birliğine Dayalı Çin Liderliğindeki Oluşumlar

“İttifak” kavramının Çin-Rus ilişkilerinde çok önemli bir yere sahip olmasına rağmen, bu iki devletin ittifaklığına dair çalışmaların yetersiz kalışı ilginç bir gelişme olarak görülebilir. Bugün aslında çoğu alanda ittifak ilişkisi veya benzer yarı ittifaklık ilişkisine giren Çin ve Rusya’nın askeri ittifak oluşumuna girmemiş oluşu sebebi ile bu kavramın resmi anlamda kullanılmayışı, bu çalışma kapsamında yayınlanan diğer çalışmalarda Çin’in strateji paradoksu olarak görülmüştür. Şekilsel anlamda Çin’in ittifak-dışı politika izlemesine rağmen ABD ittifak sistemine benzer bir ağ oluşturması ve kavramsal anlamda yalnızca askeri iş birliğinin ittifak olarak addedilmesi ile çıktılarını güvenlik gereksinimi gerektiren ekonomik oluşumların ittifak kavramına dâhil edilmeyişi, uluslararası ilişkilerde tartışılması gereken bir açıklık olarak belirlenmiştir.

Aslında “ittifak” kavramı, modern ve tarihi Çin-Rus ilişkilerinde bir referans noktası olarak alınmaktadır. Voskrenssenski her zaman Çin ile Rusya’nın bir şekilde hep ittifaklık halinde olduğunu savunur. Nemets, Çin-Rusya ilişkilerini, uluslararası

³⁶⁰ Loon Ching Tang ve Joyce M. W. Low, “Strategic intend of OBOR: Enhancing energy supply resilience, *Journal of Shipping and Trade*, Cilt 5, Sayı 3, 2020.

güç dengesini yeniden yapılandırma ve Amerikan çıkarlarına zarar verme gücüne sahip anti-Amerikan ittifakı olarak tanımlar. Wishnick, Çin-Rus ilişkilerinde ittifaka yönelik stratejik ve siyasi kurumsallaşmanın ittifakın başlatıcısı olduğunu ve Rusya'dan Çin'e silah satışının ittifaklık olarak addedilebileceğini savunmaktadır.

Çin-Rus ilişkilerinde askeri ve güvenlik iş birliğinin rolü üzerine yapılan çalışmalarda her çalışma bu iş birliğini farklı empirik kavramlarla tanımlamıştır. Ancak bu çalışmalar genelde Çin-Rus askeri ilişkilerini değerlendirirken ittifak veya ittifak dışı şeklinde sınıflandırma yapabilmek açısından objektif sayılmamaktadır. Yine özellikle askeri etkileşim bağlamında Çin-Rusya olası ittifak benzeri güvenlik ilişkilerine odaklananlar, analizlerini ittifak kuramına oturtmamakta ve bütüncül analiz yapmakta yetersiz kalmaktadır. Meick, ilişki düzeyinin ittifak olarak addedilmesi için üç bakış açısı sunmaktadır: 1) askeri uygulamalar 2) askeri teknik iş birliği 3) yüksek seviyede askeri iletişim. Watts, Ledberg ve Engelbrekt yalnızca silah ticareti ile askeri tatbikatları ittifak kavramı içerisinde görmektedir.³⁶¹

Güç, güç dengesi ve ittifak kavramlarının farklı tanımlamaları olduğu düşünüldüğünde, devletlerin ittifak dışı dış politika izlediği söylemlerine bağlı kalınmaksızın, bu çalışmada Çin-Rus iş birliğine dayalı oluşumların Batı'nın gücüne direnç gösteren ve eko-askeri trend bağlamında birleşen bir oluşum olduğu varsayımı ile, ilgili ittifak benzeri modeller, koalisyon ve iş birliği girişimlerinin kapsama alınması uygun görülmüştür. Bu bağlamdaki ilk örneklerden biri, Çin'in Rusya ile Merkez Asya'da nüfus stratejisini kullandığı Şanghay İşbirliği Örgütü'dür.

4.2.1. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)

Şanghay İşbirliği Örgütü çoğu araştırmada alt-bölgesel bir örgüt olarak tanımlanmış olmasına rağmen, yalnızca geleneksel bir örgüt olmasının ötesinde, Merkez Asya'da Doğu ile Batı'nın karşılaştığı yeni bir güç mücadelesi alanı, büyük güç rekabetinde devletlerin ulusal çıkarlarının odağı, şahsına münhasır bir koalisyondur. Resmi anlamda ise geleneksel olmayan tehditlere (terör, ayrılıkçı veya din temelli hareketler, ekonomi, ticaret, sosyal, kültürel ve eğitim alanında değişim vb.) karşı iş birliği, Örgütün temel amaçları arasında yer almaktadır. 2001 yılında Çin,

³⁶¹ Korolev, "On The Verge of An Alliance:...", s. 233-236.

Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan, kuruma bölgesel güvenlik misyonu da yükleme kararı almıştır.

1996 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın *Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Geliştirilmesi Anlaşması*'ni imzalaması ile Şanghay Beşlisi olarak kurulan Örgüt, 2001 yılında Özbekistan'ın katılımı ile Şanghay İş birliği Örgütü adını almış çok taraflı bir güvenlik örgütü olmanın ötesinde, Çin ile Rusya'nın ABD'ye karşı yumuşak dengeleme stratejisini kullandığı bir stratejik ortaklığa dönüşmüştür.³⁶²

Sovyetlerin dağılmasından sonra Sovyetlerden ayrılan devletler bağımsızlık kazandığında Batılı güçler Merkez Asya'ya nüfuz etmeye başlamış; ABD'nin bölgedeki etkisi giderek artmış ve Rusya ile Çin'in birleşmiş bir güç olarak bölgede ABD hegemonyasına karşı dengeleme davranışına girmesi gerekmiştir. 11 Eylül'e kadar burada bir nüfuz stratejisi olmayan ABD, bu tarihten sonra Sovyetler'den ayrılan devletlerle iş birliği çabalarına giriştiğinde ve bölgede (Pakistan dâhil) askeri üs elde ettiğinde bu durum Çin için bir tehdit unsuru olmuştur. Bölgede bu tarihten itibaren güçlenmeye başlayan ABD hegemonyası tehdidine karşı başlayan tepki davranışı, Merkez Asya ile tarihsel bağları olan Rusya ile Merkez Asya'nın yakın komşusu ve 18. yüzyıldan itibaren Batı gücüne mukavemet göstermiş Çin'den gelmiştir. Her iki devlet arasında farklılaşan strateji ve diplomatik bağlantılara rağmen,³⁶³ Çin-Sovyetler ittifakında dağılmanın sonrasında Sovyetlerin yerini alan Rusya Federasyonu ile Çin arasında zamanla ortak çıkarlar etrafında tekrar yumuşamaya başlayan ilişkiler, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne yönelik uygun ortam yaratabilmiştir. Bu ortamın altında yatan nedenler ise, Çin'in ulusal çıkarları etrafında şekillenen iç ve dış dengeleme stratejisi ile açıklanabilir. Şöyle ki; Sovyetlerin dağılmasından sonra sistemde tek kutuplu yapıda ABD ile ittifak kurmaktan başka çaresi kalmayan Çin için Rusya, hem sınır güvenliğini sağlamada hem de Tayvan'ı korumak için silah satışında ona destek verebilecek (askeri kapasitesini güçlendirmesine yardımcı) bir ortak olabilirdi.³⁶⁴ Buna ilaveten Soğuk Savaş sonrası güç boşluğundan doğan ortamda bölgede eski

³⁶² Sinem Ünalldılar Kocamaz, "The Rise of New Powers in World Politics: Russia, China and The Shanghai Cooperation Organization", *Journal of International Relations*, Cilt 16, Sayı 61, 2019, s. 128-129.

³⁶³ Jamshed Khan ve Razia Sultana, "Sino-Russia Strategic Partnership: The Case Study of Shanghai Cooperation Organization (SCO)", *FWU Journal of Social Sciences*, Cilt 15, Sayı 2, s. 2.

³⁶⁴ Çolakoğlu, Selçuk, "Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, s. 173-197.

Sovyet ülkeleri üzerinde ABD etkisinin artmasını istemeyen Çin için bölgede nüfuz stratejisini kullanarak Rusya ile müşterek çıkarlarını korumak amacı öne çıkmıştır. Bu perpektif, onu komünizm tehdidine karşı kısa süreli kurduğu ABD ve Japonya ile ittifaklık sürecinden sonra yeniden eski tarihsel ortağı Rusya'ya yakınlaştırmıştır. Ancak Çin bu sefer "ittifaklık" boyutu addetmediği ilişkisi için 1994'te yapıcı ortaklık (*constructive partnership*) ve 1996'da stratejik ortaklık (*strategic partnership*) ifadesi kullanmış; bu şekilde olası bir tehdit algısının da önüne geçmeye çalışmıştır.

Ancak örgüt hem içeriden hem de dışarıdan tehdit algısı ile karşı karşıyadır. ŞİÖ'ye yönelik dış tehdit unsurları, Dörtlü Güvenlik İttifakı ("DÖRTLÜ") içerisinde Japonya'nın dışarıdan, Hindistan'ın ise içeriden Çin'i şüphe ile karşılaması ile ilgilidir. Japonya'nın ABD ve AB ile birlikte bölgede öne sürdüğü ekonomik iş birliği programları*, Merkez Asya + Çin'e karşı, bir Merkez Asya + Japonya oluşumunu da Asya'da harekete geçirerek Japon yardım ve yatırımlarının bölgede etkin kullanımına da ön ayak olmuştur. Japonya'nın bölgedeki nüfuz stratejisini derinleştirilmesi, Şanghay İşbirliği Örgütü üzerinde rekabet baskısını arttırmıştır.³⁶⁵ Bunun yanı sıra, Japonya'nın ABD'nin tasarlamış olduğu C5+1 mekanizmasının içerisinde yer alışı ve Hindistan'ı ittifak ortağı olarak kendi tarafına katmak istemeleri de ŞİÖ deniz güvenliği iş birliğini tehdit eden gelişmeler arasında sayılabilir. Hindistan'ın Japonya - Çin arasındaki Güney Çin Denizi sorunlarına müdahil oluşu, Çin tarafında şüphe uyandırırken; Hindistan'ın Çin'in Hint Okyanusu'nda bulunuşundan duyduğu kaygı, ŞİÖ içerisinde ve dışarıdan tehdidi arttıran gelişmelerdendir. Çin ve Hindistan arasında güven ortamının kurulamamasının yanı sıra, Hindistan-Pakistan ilişkilerindeki gerilim ve Merkez Asya ülkeleri arasındaki rekabet, ŞİÖ'nün sürdürülebilirliğine etki edebilecek önemli tehdit unsurları arasındadır.³⁶⁶

Çin, ŞİÖ'yü Merkez Asya'nın kalbine giden bir yol olarak, bölgesel kalkınmaya eşlik eden angajman kurallarını belirlemek için başarılı bir şekilde kullanmaktadır. Çin'in ŞİÖ amacından farklı olarak; *Kuşak-Yol Girişimi* (KYG) ise yalnızca angajmanı güçlendirmek amaçlı değil, altyapısal kalkınma projeleri ile Rusya

* Örneğin ABD, Çin'in önüne geçebilmek adına "İpek Yolu Strateji Anlaşması"nı, "Daha Geniş Merkez Asya Projesi" ve "Yeni İpek Yol Girişimi"ni teklif etmiştir. AB, ekonomi ve ticaret, eğitim, yatırım, çevrenin korunması ve su kaynakları gibi alanlarda aktif olarak iş birliği gerektiren, Merkez Asya ile yeni bir ortaklığa yönelik strateji uygulamıştır.

³⁶⁵ Han Lu, "Deepening Economic Cooperation in The Shanghai Cooperation Organization: Opportunities, Barriers and Approaches, Temmuz-Ağustos 2018, s. 53.

³⁶⁶ He Jian ve Wang Lu, "Maritime Security: A New Field of Cooperation for the Shanghai Cooperation Organization", *China International Studies*, Temmuz Ağustos 2018, s. 34-37.

ve Amerika gibi diğer ülkelere fark atarak kendi üstünlüğünü (gücünü) arttırma amacı taşımaktadır.³⁶⁷ Bu bağlamda hem üye ülkelerin düşük olan ulusal ekonomik kalkınmasına (% 2-2,5'a kadar) temel oluşturan hem de üyelerin bölgedeki ulusal çıkarlarına bakılmaksızın tamamının tam bağımsızlığını destekleyen bir bakış açısı ile ilerlemektedir. Dünya Ticaret Örgütü ilkelerini temel alan ve ticarete korunmacı önlemler beraberinde, komünist ideoloji ve Çin felsefesinden gelen geleneksel doktrinlere dayalı sosyo-politik modeli ile üye devletlerin “içişlerine müdahale etmeme” prensibini dış politikasında uygulayan Çin, benimsediği bu ilkeleri ŞİÖ içerisinde de yansıtmaktadır. Bu sebeple uzmanlar, Şanghay Beşlisinden Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşümde geçen sürece Çin girişimlerinin katkı sağladığını düşünmektedir. Ayrılıkçılık yaklaşımlarını azaltma ve bölgedeki istikrarın sürdürülebilmesi amacını taşıyan Çin'in Xinjiang'da, Rusya'nın ise Kuzey Kafkasya'daki ulusal çıkarları bağlamında bölgeye Amerikan etkisinin nüfuz etmesi istenmemektedir. Çünkü Çinli liderler bölgenin enerji kaynaklarına erişim sağlamak peşinde iken; Rus liderler bu enerji kaynaklarını kontrol etmek istemektedir. Olası bir ABD veya Japonya müdahalesinin bölgedeki çıkarlarına ters düşeceğinin farkında olan Çin'in geleceğe dair planlarında ise Örgütün Kuşak-Yol Girişimi'nin hedefleri ile örtüşmesi, Merkez Asya ülkelerinin KYG yoluyla ekonomik kalkınmasının hızlandırılıp ihracatın arttırılması, bunun yanı sıra kurumu hantallıktan çıkarılıp kalkınmaya dayalı yeni vizyonun sürdürülebilirliğinin sağlanması bulunmaktadır.³⁶⁸ Tarihsel anlamda Merkez Asya, tarihi İpek Yolu'nun ortak alanını oluşturmuş; Çin'in dünya ticaretine açıldığı kapı olmuştur. Yüzyıllar sonra Merkez Asya bu sefer Kuşak-Yol Girişimi için Çin'in batıya açılma (“Go West”) amacındaki girişimi için bir fırsat olmuştur. Merkez Asya, Çin'in küresel hedeflerinin merkezi haline geldikçe ve özellikle de Xinjiang bölgesinde iç politikanın bir parçası haline geldikçe Çin, Merkez Asya ile olan ilişkilerini alt politika konularından stratejik ortaklık seviyesine çıkartmıştır. Bu sebeple Şanghay İşbirliği Örgütü, Çin'in bölgedeki ekonomik kalkınma öncüsü olarak angajman kurallarını başarılı bir şekilde ortaya koyduğu Merkez Asya'nın kalbine giden yol iken, Kuşak-Yol Girişimi, bu angajmana güç

³⁶⁷Ramakrushna Pradhan ve Siba Sankar Mohanty, “Chinese Grand Strategies in Central Asia: The Role of Shanghai Cooperation Organization and Belt and Road Initiative”, *Fudan Journal of Humanities and Social Sciences*, Cilt 14, 15 Mart 2021, s. 198.

³⁶⁸Victoria V. Perskaya, Bari G. Khairov, Nikolay s. Revenko ve Saida M. Kairova, “Role of The Peoples Republic of China in The Activities of The Shanghai Cooperation Organization”, *East Asia*, 3 Eylül 2021, s.149-152.

katacak bir strateji olarak ŞİÖ'yü bütünleyici bir girişim olarak görülebilir.³⁶⁹ Her iki girişimin de Batı tarafından Çin'in Büyük Stratejisi olarak görülmesi, geleceğe dair olasılıklarda Japonya merkezci karşı ittifakın, KYG'nin ŞİÖ'yü güçlendirecek etkilerini azaltma yolunda karşı dengeleyici girişimler (Serbest ve Açık Hint Pasifik gibi veya bu girişime ek olarak diğer girişimler olabilir) veya davranışlar ortaya koyacağı olasılığının da habercisidir.

Mevcut koşullarda ŞİÖ, her iki devletin (Çin ve Rusya) geleceğe yönelik ulusal gereksinimleri, benzer ulusal politikaları (ayrılıkçı müdahaleler karşıtı, ulusal politikaya müdahale etmeme ilkesi vb.) ile şekillenmiştir. Dolayısıyla, kurum içerisinde her iki devletin de hemen hemen birbirine yakın gücü olsa da; Çin'in geleceğe yönelik ekonomik ve askeri gücünün göreceli artışı, Rusya ile eşitlik ilkesini bozabilecek³⁷⁰ ve (daha önce Sino-Sovyet ayrılığında incelemiş olduğumuz gibi) ayrılık doğurabilecek bir unsur olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür bir olasılık halinde ise, tıpkı ABD'nin liderlik gücünün azaldığı noktada Japonya'nın liderlik rolünü ele aldığı ABD-Japonya ittifakındaki gibi, Çin'in Rusya'ya güç devşirmesi ve onun liderlik rolünü ikame edecek önlemlerle oluşumu ayakta tutabilmesi ittifakın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.*

Çin'in Merkez Asya ve ŞİÖ'ye ilgisi, ekonomik, politik, güvenlik ve stratejik nedenlerle açıklanabilir. Güvenlik açısından, Çin içerisindeki ayrılıkçı tehditlere karşı Xinjiang'daki ayrılıkçı hareketlerde Müslümanların saklanmak ve kaçmak amacıyla kullandığı Merkez Asya, Çin için iş birliği sebebidir. İkinci olarak, önemli enerji kaynaklarına sahip olan bölge, yükselen ekonomik güç Çin için bir enerji kaynağıdır. Üçüncü olarak, Çin'in bölgenin ekonomik kalkınmasına vereceği katkı, Uygur bölgesinde ve bölge ülkelerinde refahı sağlayarak bölgesel eşitlik yaratacak, bu da çatışma olasılığını azaltacaktır.³⁷¹

Diğer yandan Merkez Asya'da 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren Çarlık Rusya'nın Kafkasya'ya doğru genişlemesi, sonrasında Britanya'nın Rus gücünü çevrelemesi ile başlayan "büyük-güç rekabeti", yalnızca ABD, Rusya ve Çin

³⁶⁹ Ramakrushna Pradhan ve Siba Sankar Mohanty, "Chinese Grand Strategies...", s. 198.

³⁷⁰ Perskaya vd., s.152-155.

* Dipnot belirtilmeyen cümlelerde verilen geleceğe yönelik olasılıklar, geçmişte yaşanan ayrılıklar ve karşı ittifak grubundaki işlevsellığe bakılarak karşılaştırmalı analiz yapılarak ifade edilmiştir.

³⁷¹ When-Chih Chao, "The Political Economy of China's Rising Role in The Shanghai Cooperation Organization (SCO): Leading with Balance, *The Chinese Economy*, 3 Eylül 2021.

perspektifinden bir rekabet olmayıp, Merkez Asya Devletlerini de içerisine çeken bir gelişme olmuştur. Geleneksel olmayan tehditlere karşı ŞİÖ, Merkez Asya için bir dış dengeleme başarısı iken, Çin için bölgenin duyduğu güç ihtiyacı Batı gücünü bölgeden çıkartabilecek bir fırsat şekline dönüştürülebilmiştir. Çin, örgüt içerisindeki liderlik rolünü giderek artırarak hem küresel ilişkilerdeki rolünü arttırmakta, hem de ikili ilişkilerle Merkez Asya devletleri ile bağımlı güçlendirmektedir.³⁷²

Bu nedenle Çin için ŞİÖ hem ulusal güç dengesinin sağlanmasında ve ulusal çıkarların korunmasında, hem de bölgeye nüfuz stratejisinin uygulanmasında önemli yer tutmaktadır. Ancak Çin'i hem bölgeye nüfuz hem de güç rekabeti anlamında öne geçiren bu durum, Japonya'nın da dikkatini çekmiş; son zamanlarda Japonya da Merkez Asya'daki etkisini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır. Ancak bunu yaparken kendi varlığını fazla hissettirmeden, bağımsızlığından itibaren (1992) Merkez Asya devletlerine iki milyar dolardan fazla yaptığı ekonomik yardımlarla bölgeye nüfuz stratejisini devam ettirmektedir. Bu çerçevede 2004 yılında başlattığı Merkez Asya + Japonya girişimi ile Japonya ile ŞİÖ üyeleri arasında Dışişleri Bakanları nezdinde Kazakistan'ta bir toplantı düzenlenmiştir. Haziran 2006'da da benzeri bir toplantı, ŞİÖ üyelerine doğrudan erişim ve bağımsız devletler ile bağımsız, kurumsal bir mekanizma geliştirebilmek amacıyla, Tokyo'da düzenlenmiştir. Japonya'nın prestij gücünü Merkez Asya'da da artırmayı hedefleyen bu çalışmalar, Çin ve Rusya'nın bölgedeki kurumsal tasarımı, ekonomik yardımlar yoluyla bir hayırsever ve kalkınma patronuna dönüşme rolünü önleyebilme amacını taşımaktadır. Bunun yanı sıra, bir ABD karşıtı olarak ve ABD'yi dışarıda bırakan bir Asya görüntüsü çizen ŞİÖ'ye karşı Japonya, Çin'in askeri operasyonlarını yakından takip etmekte ancak medyada geniş yer vermesine rağmen Çin'in Merkez Asya üzerindeki etkisini sessizce gözlemlemektedir. Çin'in Merkez Asya'yı bir enerji tedarik kaynağı olarak görmesine karşı, Çin gibi enerji ihtiyacı olan Japonya için de bu oluşumu Çin manipülesinden çıkararak geleneksel ve gelenek dışı tehditlere (askeri güvenlik, terör, sınır dışı suçlar, narkotik trafiği, ekonomik iş birliği gibi) karşı iş birliğinin mümkün olduğu bir kurum şekline çevirmek önemli hedeftir. Bu sebeple Asya Pasifikte bir deniz gücü ve bölgenin büyük gücü olarak Japonya'nın, petrol boru hatlarıyla bağlantılı ve Çin-merkezci bir oluşuma karşı tepkisiz kalması imkânsızdır. Çünkü Japonya'ya göre

³⁷² Jamshed Khan ve Razia Sultana, "Sino-Russia Strategic Partnership: The Case Study of Shanghai Cooperation Organization (SCO)", *FWU Journal of Social Sciences*, Cilt 15, Sayı 2, s. 3.

bölgedeki ittifaklar üzerinde bir liderlik rolü oynanacaksa, o da dışarıdan küresel başka bir aktörün değil, bölgenin söz sahibi devletinin hakkı olmalıdır. Ancak gerek Çin'in, gerekse Rusya'nın Merkez Asya devletleri ile coğrafi ve tarihsel bağları, Japonya için işi bir nebze güçleştiren şeydir. Japonya bu engeli aşabilmek adına Afganistan'a savaş sonrası yeniden yapılandırmaya büyük destek vermiştir. Yine de ŞİÖ üyeleri, BM Güvenlik Konseyi'ne Japonya ve Hindistan'ı da katarak bölgede bir genişleme yaratma çabasına önceleri sıcak bakmamıştır.³⁷³

Geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine karşı oluşan Örgüt'ün 2005 yılından sonra renk devrimleri altında, Batı etkisi ile devletlerde iktidarların devrilmesi, eski Sovyet rejimi devletleri ve Çin sınırı için bir tehdit niteliğinde görülmüştür. Bu sebeple bir batı gücünü bölgede reddeden ŞİÖ için, Merkez Asya'da askeri üs oluşturma çabaları görülen ABD'nin 2005 Haziranında örgüte gözlemci statüsünde katılımı reddedilmiştir. Buna ilaveten ABD'nin Rusya'ya yakın devletlerde NATO genişlemesine devam etmesi, tehdidin boyutunu artırmış; bu süreçte ŞİÖ, hem iki süper güç arasındaki hegemonya tehdidi altında, hem Çin ile Rusya arasındaki bölgesel ve küresel güç rekabeti arasında, hem de siyasi istikrarsızlıklara açık hale gelmiştir.³⁷⁴ 2004 yılından 2020 yılına kadar geçen süreçte ABD'nin Rusya'ya yakın devletler üzerinde NATO'nun genişlemesi yoluyla hem Çin hem de Rusya'yı bölgede çevreleme stratejisine karşı³⁷⁵, ŞİÖ'nün 2005 yılında gözlemci statüsü ile Hindistan ve Pakistan'ı 2015 yılında daimi üye olarak kabulü;³⁷⁶ NATO'nun Afganistan'dan çekilmesi sonrası 2021 yılında İran'ı tam üyeliğe kabulü ise³⁷⁷ 2000'li yıllardan sonra karşı ittifak grubuna karşı Çin'in kendi tarafına ideal ittifak partneri katma çabalarının bir parçasıdır.

2014 yılında Amerika'nın Kırgızistan'daki askeri hava üssünü kullanmayı sonlandırdığı açıklaması, şu ana kadar büyük güç rekabetinde sessizce ve küçük adımlarla ilerleyen Japonya için, Asya Pasifik İttifakı içerisinde Merkez Asya liderlik

³⁷³ Fhaizan Khan, "Japan and SCO", 5 Nisan 2017, *Business Recorder*, 09.02.2022 (Erişim) pulibrary.edu.pk.

³⁷⁴ Dimitry V. Efremenko, "Transformation of The Role of Shanghai Cooperation Organization in Central Eurasia and East Asia, Russian Academy of Sciences, *Pakistan Horizon*, Cilt 72, Sayı 3, Temmuz 2019, 1-12.

³⁷⁵ NATO Enlargement, 27.11.2021 (Erişim) https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm

³⁷⁶ Eva Seiwert, "The Shanghai Cooperation Organization Will Not Fill Any Vacuum in Afghanistan", *Central Asia Paper*, 30 Eylül 2021, 28 Kasım 2021 (Erişim) <https://www.fpri.org/article/2021/09/the-shanghai-cooperation-organization-will-not-fill-any-vacuum-in-afghanistan/>

³⁷⁷ Mazira Motamedi, "What Iran's membership of Shanghai Cooperation Organization", 25.11.2021 (Erişim) <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/19/iran-shanghai-cooperation-organisation>.

rolünü Amerika'nın yerine üstlenmesi gereken küresel bir rekabet politikası doğurmuştur. Bölgenin Çin'den sonraki ikinci büyük gücü için geleceğe yönelik enerji kaynakları ihtiyacı, bölgesel istikrar hedeflerinin yayılması ve Çin ile rekabetinde Merkez Asya Devletleri üzerinde kurulacak etki düşünüldüğünde, Japonya'nın 2000'li yıllardan itibaren ŞİÖ için yeni politikalar üretmesi beklendik bir gelişme olmuştur. ŞİÖ'yü Çin etkisinden kurtarmak için Merkez Asya devletleri ile ikili ve çok yönlü diplomasi ilişkileri kuran Japonya, 2004-2018 yılları arasında bu devletlerle Merkez Asya'ya yönelik stratejisini, Merkez Asya + Japonya diyalogu ile ortaya koymuştur. 2015 yılında Japon Başbakanı Abe'nin Kazakistan Nazarbayev Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada Merkez Asya devletleri ile Japonya arasındaki iş birliğinin etkili bir şekilde güçlendirilmesi, bölgesel değişimlere küresel çareler ararken Japonya'nın aktif katılımının gerekliliği ve küresel anlamda ortaklığın güçlendirilmesi üzerinde durmuştur. Aslında ilk olarak 1997 yılında Avrasya Diplomasisi adı altında Ryutaro Hashimoto tarafından başlatılan Merkez Asya stratejisi, Junichiro Koizumi döneminde Dışişleri Bakanları Yoriko Kawaguchi ve Taro Aso tarafından geliştirilmiş; Ekonomi, Sanayi ve Ticaret Bakanı Akira Amari öncülüğünde 2004 yılında, Merkez Asya + Japonya Diyalogu şeklinde formülize edilmiştir. Bu diyalog, uzmanlar tarafından Japonya'nın bölgede angajman stratejisinin önemli bir unsuru olarak atfedilmiştir. Bunun yanı sıra, Merkez Asya'nın Kore Cumhuriyeti, Avrupa Birliği ve diğer küresel ortaklıklar ile diyalog kurmasına kapı aralayan, bir diğer ifade ile Merkez Asya devletlerini kapalı bir örgüt içerisinde Çin manipülesindeki ikili görüşmelerden çıkarıp, bu devletleri küresel alanda etkileri olan çok yönlü diplomasiye geçiş alternatifi ile tanıştırmıştır. Ancak Japon dış politikasındaki bu önemli değişime rağmen, Diyalog hedefleri tam anlamıyla tamamlanabilmiş değildir.³⁷⁸

4.2.2. Bir Dengeleme Aracı ve Batı Karşısı Koalisyon Niteliğinde “BRICS”

Bugün küresel sistemde önemli bir yapı haline gelen BRICS, bir ittifak veya kurum olmayıp; Çin ve Japonya devleti gibi, kendine has özelliği olan bir oluşumdur. Ancak bu tez çalışmasının kapsamına alınmasının nedeni, Çin'in “kalkınmaya dayalı stratejisinin” bir çıktısı olarak ve bir dengeleme aracı olarak BRICS'ten faydalandığı varsayımlarına dayanmaktadır. ABD tarafından BRICS'in Çin-merkezci bir koalisyon

³⁷⁸ Almas Dissyukov, “Central Asia + Japan Dialogue: From Idea to Implementation”, *Journal of International and Advanced Japanese Studies*, Cilt 11, Şubat 2019, s. 2.

olarak görülmesi ve BRICS'in Çin gibi yükselen güçlerden oluşması da Japonya perspektifinden tehdit olarak algılanıp algılanmadığı sorusunu da ortaya çıkarmaktadır.

Çin, 19. ve 20. yüzyıllarda Batı tehdidine karşı kaybetmiş olduğu “yükselen güç” statüsünü geri kazanma hedefine dayalı “Xi'nin Rüyası”nı gerçekleştirmek istemektedir. Bu da, ekonomik gücünü yeniden kazanan Çin'in bir kalkınma modeli olarak BRICS'i uluslararası sisteme yansıtmak istemesinden geçmektedir. İlk ifade ile “yükselen statüyü geri kazanma hedefi”³⁷⁹, Çin'i son zamanlarda küresel iddiaları olan bir devlet haline getirmiştir. İkinci olarak, “kalkınma stratejisi” nin başarılı çıktısı olarak BRICS, ekonomik kapasiteyi güçlendirme açısından iç dengeleme ve Batı ile mücadelede ise bir dış dengeleme aracı olarak Çin tarafından alternatif bir araç olarak nitelendirilebilir.

Üyeleri çoğunlukla yükselen güç olan ülkelerden* oluşan BRICS'in de yükselen güç Çin gibi, büyümesinin devam ederek ABD ve AB için bir tehdit algısı oluşturup oluşturmayacağı olasılığı şu durumda belirsizdir. Çin dışındaki tüm üye ülkelerden daha büyük olmasına rağmen, yirmi yıllık ekonomik durgunluğun Japonya'yı ABD ve AB rekabetinde geride bıraktığı gibi, Çin ve/veya BRICS üye ülkelerinin de Japonya ile aynı kaderi paylaşıp paylaşmayacağı merak konusudur.³⁸⁰ Bunun yanı sıra, BRICS üye ülkeleri ile ikili ilişkilerinde daha girişken ve proaktif dış politika izleyememesi, Japonya için Çin'in yükselişinin bir tehdit mi yoksa fırsat mı olacağının belirsizliği içerisinde.³⁸¹ Siyasi ve askeri anlamda dengeleme yoluna giden Japonya'nın ekonomik anlamda Çin ekonomisinden fayda sağlama gibi bir amacı olduğu görülmektedir.

BRICS içerisinde Çin, ABD ile iyi ilişkilere sahip olmayan bir ekonomik ve siyasi güç olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana birçok yönden farklı bir devlet olagelmiştir. Tarihsel olarak ABD'nin rakipleri olan Japonya ve Almanya'nın aynı zamanda birer ABD müttefiki oluşu, müttefikten öte bir rakip olması vesilesiyle Çin'i özel yapan bir durum olarak da görülebilir. Japonya ise Amerikan gücünün en büyük

³⁷⁹ Alexander Lukin ve Fan Xuesong, “What's BRICS for China?”, *Strategic Analysis*, Cilt 43, Sayı 6, 2019, s. 620-631.

* Burada “yükselen güç”, büyüyen ve ölçülebilir anlamındadır. Geçen birkaç yıl içerisinde Viyetnam, Fas, Tanzanya ve Ruanda, ABD ve AB'ye göre daha hızlı büyüme göstermiştir. Ancak bu ülkelerin uluslararası politik ekonomiyi değiştirmeye yönelik bir etkisi yoktur.

³⁸⁰ Edward D. Mansfield vd., “Rising Power in the Global Economy: Issues and Questions”, *International Studies Review*, Cilt 16, Sayı 3, Eylül 2014, s. 437-439.

³⁸¹ Henry Laurence, “Japan's Proactive Foreign Policy and The Rise of The BRICS”, *Asian Perspective*, Cilt 31, Sayı 4, 2007, s. 178.

destekçisi olarak dünyanın üçüncü büyük ekonomisi, en geniş dördüncü ticari ülke olma özelliği ile³⁸² zaman zaman ABD karştı Çin'e karşı tepki geliştirme ile angajman stratejisi yürütmede gel-gitler yaşamaktadır.

BRICS'in ABD'yi dengelemek amacıyla oluşturulan bir koalisyon olduğunu söylemek için pek az kanıt mevcut olmasına rağmen Batı tarafından yakından takip edildiği gözlemlenmektedir. Üstelik bazı analizcilere göre BRICS'i ABD karştı bir ittifaka dönüştürme girişimleri, doğrudan ABD tarafında karşı tepki ile karşılanabilir ve Çin'in ulusal çıkarlarına ters düşebilir. Bu sebeple Çin, Rusya ve Hindistan arasında teklif edilen "stratejik ortaklık" teklifleri hassasiyet ile karşılanarak Çin perspektifinde karşılık bulmamıştır.³⁸³ Üyeleri, doğrudan ABD karştlığı dile getirmekten bu koalisyonun neden Batı tarafından yakından takip edildiği ve Batı araştırmalarında geniş çapta yer bulduğu ilginçtir. Bu durumu açıklamamız gerekirse, 2001 yılında bir ABD çok uluslu ünlü bir yatırım bankası; Çin, Hindistan, Brezilya ve Rusya'dan oluşan grubun uluslararası siyasette önemli rol oynayacağı tahminlerinde bulunmuş; 1990'larda bu devletler için *yükselen ekonomik ve politik güç* ifadeleri kullanılmıştır. Mevcut materyal güçleri sorunlu olmasına rağmen, askeri savunma harcamalarına yaptıkları yatırımlarda görülen artış ve Çin ile Hindistan'ın büyüyen ekonomileri Batı tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Oysa nükleer gücü olmayan Brezilya'nın, göreceli gücünde düşüş yaşayan Rusya'nın ve sonradan koalisyona katılan ve hayat beklentisi düşük olan Güney Afrika'nın bu hesaplamalarda hesaba katılmaması, bu ülkelerin (Afrika dışında) geleceğe dair gücünü yükseltme kapasitesine sahip olduğu şeklinde yorumlanmıştır. En nihayetinde ASEAN kadar eski olmayan Çin merkezci bu koalisyonun geleceğe dair yükselen bir ittifak modeli olacağı yönündeki varsayımlar, Batı tarafından bu oluşuma karşı hissedilen tehdit algısının da altyapısını oluşturmaktadır. Ancak bu algıya karşı ABD'nin Çin'i çevreleme davranışı devam ettikçe ve Japonya ile DÖRTLÜ içerisinde ve Avustralya ile AUKUS* içerisindeki

³⁸² Edward D. Mansfield vd., "Rising Power in the Global Economy: Issues and Questions", *International Studies Review*, Cilt 16, Sayı 3, Eylül 2014, s. 441-443.

³⁸³ Michael A. Glosny, "China and the BRICS: A Real (but Limited) Partnership in a Unipolar World", *The University of Chicago Press Journals*, Cilt 42, Sayı 1, Ocak 2010, s. 110.

* AUKUS'un Avustralya'nın siber kapasite, yapay zekâ ve denizaltı kapasite alanlarında iş birliğini çeşitlendirme amacı bulunmaktadır. Bu da Hint Pasifik için daha kullanışlı bir kapasite oluşturma hedefi sunmaktadır. ABD, bu Pakt'ı güç kaynağı oluşturma ve ittifaklarına yatırım şeklinde görmekte, Çin'e karşı Hint Pasifik'teki güç dengesini koruma amacı gütmektedir. Bu üçlü anlaşma (ABD-Avustralya, Britanya), Hint Pasifik'te Britanya'ya da bir duruş yaratmaktadır. Diğer tarafta Çin, ABD'yi Hint Pasifik'te bir silah yarışı başlattığı gerekçesi ile suçlamaktadır. DÖRTLÜ üyesi olan Japonya ise bu Pakt'ın dışında tutulmuştur.

müttefikliği güçlendikçe BRICS'in de yükselmeye devam etme olasılığı göz ardı edilmemelidir.³⁸⁴ Yatırımcılar için cazibe oluşturan bu büyük uluslararası yatırım şirketinin BRICS'i yatırımcı çekebilmek için olduğundan fazla güçlü gösterdiği şeklinde yorumlayanlardan, Çin'in yükselişi ve G2 rüyasının BRICS'i aşağı çektiği ve çok taraflılıktan (*multipolarity*) fazla taraflılığa (*pluralist*)* yön çizdiği iddiaları da mevcuttur. Hindistan'a göre Çin'in bölgedeki askeri iddiaları, bu varsayımı desteklemektedir. Bir diğer önemli nokta, üyeleri aynı zamanda G-20 üyesi de olan devletlerin küresel ticaret ve ekonomik sistemde gücü arttırıkça, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) üzerindeki etkisinin de artması ve bu şekilde koalisyonun bölgesel ve küresel ilişkilerde etkisinin artması olasılığıdır.³⁸⁵ BRICS de, diğer Asya Pasifik ittifak oluşumları gibi yavaş yavaş ve ekonomik alanlarda başlamış; sonrasında güvenlikle ilgili bir forum niteliği kazanmıştır. BRICS'in fark edilmeksizin ekonomik bir forum niteliğinden, stratejik fazla taraflı bir forum olma niteliği kazanması, farklı ulusal politikalara sahip devletler tarafından oluştuğundan ve henüz liberal reformları tam olarak yerine getirmediğinden Batı tarafından şüphe ile karşılanması teoride mümkündür. Bunun yanı sıra, sürdürülebilir kalkınma projelerinde BRICS'in kendi kalkınma projeleri için Yeni Kalkınma Bankasını (*New Development Bank- NDB*) kullanması; Hindistan ve Güney Afrika'nın büyük miktar aşı üretimi için DTÖ içerisinde 60 üye daha araması gibi durumlar, Batılı uzmanlar tarafından BRICS'in alternatif finansal bir yapı aradığına dair işaret şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca 2016 yılında, oluşum Hindistan Başkanlığında iken BRICS Güvenlik Danışmanlarınca uluslararası resmi güvenlik diyalogu ile başlayan oluşumun ekonomiden güvenliğe evrilmesi, basamak basamak devam etmiş; 2020 yılında terörizme karşı iş birliği girişimi başlatılarak terör karşıtı stratejisi yayınlanmıştır.³⁸⁶ 2016 yılındaki bu Zirvede Hindistan Başbakanı Modi'nin Pakistan'a yönelik terörün destekçisi şeklindeki iddiaları³⁸⁷, Çin'in askeri ve ticari müttefiki olan Pakistan'ın, Hindistan'a karşı Çin ile

³⁸⁴ Manjari Chatterjee Miller, "Why BRICS Still Matters", 20.11.2021 (Erişim) <https://foreignpolicy.com/2021/09/27/brics-members-summit-brazil-russia-india-china-south-africa/>.

* BRICS'in "plurilateralism" kavramı, "multilateralism" kavramı ile karışmaması için farklı tercüme edilmiştir. İki kavram arasındaki anlam farkı için bk. ayrıca https://www.wto.org/english/forums_e/public_forum12_e/session29agah_e.pdf.

³⁸⁵ BRICS Economies, 23.11.2021 (Erişim) "<https://www.chathamhouse.org/topics/brics-economies>.

³⁸⁶ Akshay Mathur, "**BRICS: From an Economic to a Strategic Plurilateral Forum**", 28 Eylül 2021, 28 Kasım 2021 (Erişim) <https://infobrics.org/post/34226>.

³⁸⁷ "At BRICS Summit, India Accuses Pakistan", 30.11.2021 (Erişim) <https://www.japantimes.co.jp/tag/brics/>.

ittifak ilişkilerini güçlendirmesine sebep olmuştur.³⁸⁸ 2021 yılındaki Zirve’de Rus Başbakanı Putin’in Afganistan’a odaklılığını belirtmesi ise BRICS’in geleceğe dair ekogüvenlik konularında uluslararası ilişkilerde daha fazla rol oynayacağını da göstergesi olabilir.³⁸⁹ Bir diğer olasılık, üye devletlerin göreceli yükselen gücüne bağlı olarak liderlik rollerinde yaşanabilecek olası kaymalardır. Ancak mevcut durumda, gelişmekte olan ülkelere kalkınma hibe ve kredisi sağlayan Dünya Bankası’na alternatif olarak Çin’in gelişmekte olan ülkelere yönelik projelerine kaynak sağlamak amacıyla geliştirdiği Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB), Çin’in yeteneğini geliştirebilecek³⁹⁰ ve BRICS içerisindeki liderlik rolünü muhafaza edebilecek bir durum şeklinde görülmektedir. Bu liderlik rolü, Çin’in göreceli gücü yükseldikçe uluslararası alanda daha fazla sorumluluk yüklenerek ekopolitik alanda kendi düzenini yaratmasından güç bulmaktadır. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası Asya Pasifik’te güçlenen bir ABD varlığına karşı, Çin’in Bretton Woods sistemi içerisinde yer alan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara alternatif olarak kalkınma amaçlı Asya Yatırım Bankasını kurarak kendi düzenini oluşturma çabaları, ABD merkezli kuruluşların meşruiyetini ve bölgedeki etkisini sarsmıştır. Çin’in giderek yükselen ekonomik gücünün liberal sistem temelli bu kurumlarda işlevsizlik yaratması, ABD tarafından tehdit olarak görülmektedir. Çin perspektifinden bakıldığında, 1994 Meksika mali krizi, 1997 yılında başlayan Asya mali krizi gibi geleneksel olmayan tehditlere karşı IMF ve Dünya Bankası Asya Pasifik’te yeterli derecede işlevsellik gösterememiş ve nihayetinde 2008-2009 küresel ekonomik kriz sonrasında Çin kendine has finansal yapısal değişim tavsiyelerini uluslararası alana taşıma imkânı bulmuştur. Brezilya, Hindistan, Rusya gibi gelişmekte olan ülkeler için acil durum eylem planı geliştirilmesi gerekli olan mali kriz, Bretton Woods sistemindeki kurumları reforma zorlarken, Çin’in etkisini artırması için alan yaratmıştır. Ancak ABD temelli liberal ekonomik düzende Çin’in kendi etkisini yeterince ortaya koyamaması, (IMF’deki oy çoğunluğunun Japonya’da olması, Dünya Bankası’ndaki oy çoğunluğunun da Çin dışında başka ülkelerde olması gibi sebeplerden dolayı) onu

³⁸⁸ Rajeswari Pillai Rajagopalan, “*The China-Pakistan Partnership Continued to Deepen*”, 30.11.2021 (Erişim) <https://thediplomat.com/2021/07/the-china-pakistan-partnership-continues-to-deepen/>.

³⁸⁹ Akshay, Mathur, “*BRICS: From an Economic to a Strategic Plurilateral Forum*”, 28 Eylül 2021, 28 Kasım 2021 (Erişim) <https://infobrics.org/post/34226>.

³⁹⁰ “*China heralds boost for emerging nations BRICS Bank Opening*”, 20.11.2021 (Erişim) <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/07/21/business/china-heralds-boost-emerging-nations-brics-bank-opening/>

alternatif dengeleme politikaları üretmeye itmiştir. Zira yükselen gücün küresel sistemde (istemeden) oluşturduğu tehdit algısı, onun kapasitesini ortaya koyabilecek alternatif girişimler ortaya koymaya itmiştir. Bu noktada, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uygulamaya koyduğu prestij gücünü yapılandırma ve bölgeye nüfuz etme stratejisi, Soğuk Savaş sonrası Çin tarafından uygulamaya konarak 21. yüzyılda bu strateji, dış yardımlar yoluyla güçlendirilmiştir. Bir politik ön şarta (ülkenin liberalleşme sürecinin tamamlanması şartı) bağlı olmaksızın Çin tarafından yapılan bu yardımlar, Çin için geleceğe yönelik yeni kazanımlar, yeni ittifak partnerleri ve bölgede Çin temelli patron ilişkisine dayalı bir ekopolitik alanın liderliği anlamına gelmektedir. Çin'in bu girişimi, bazı araştırmalarda Batı karşıtı bir norm oluşturma şeklinde nitelendirilse de, Asya Yatırım Bankası'nın kapsamında birçok Avrupa ülkesinin yer alması, bu girişimin her Batı ülkesi tarafından değil, özellikle kendi küresel etkisini kaybetmek istemeyen ABD tarafından tehdit olarak görüldüğü şekliyle yorumlanabilir. Diğer yanda, kalkınma farklarına sahip Asya Pasifik ülkeleri için yalnızca 800 dolarlık bir yardımı karşılayan ABD merkezci kurumlar, 2030 yılına kadar Asya'nın ihtiyacı olan yaklaşık 1,3 trilyon dolarlık yatırım miktarını karşılayamamaktadır. Bu bakımdan BRICS ve Kuşak-Yol Girişimi'nin altyapısı niteliğindeki Banka, aslında gerek Asya Pasifik için gerekse diğer gelişmekte olan ülkeler için tamamlayıcı alternatif bir çare ve küresel bir çözüm üretebilir.³⁹¹ Ancak ABD'nin Çin'in yükselen gücüne paralel geliştirdiği bu çareler kati bir önyargı ile karşılanmakta ve yeni Çin merkezci girişimler düzen karşıtı, çatışma yanlısı, mevcut düzene direniş şeklinde görülmektedir. Bu çıktılar ise, aslında tehdit kavramının yine çift yönlü işlevini ortaya koymaktadır. Şöyle ki; aslında yalnızca Çin'in yükselişinin yarattığı tehdit algısı değil, ABD'nin kendi gücünü erozyona uğratabilecek ihtimal gözetilerek birbirini tamamlayabilecek bir finansal yapının reddedilerek sert korunma ile Çin'i dengelenmesi, barışçıl güç geçişinin önündeki diğer unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeplerden, “Çin'in yükselişi ne kadar barışçıl olabilir?” alt sorusunda, yalnızca Çin'in göstermiş olduğu davranışlarla açıklamak yetersiz kalacak; ABD ve Japonya'nın davranışları da birer değişken olarak düşünülerek açıklanması daha doğru olacaktır. Bu durumda Japonya-ABD ittifakı için beklenen iki olasılık mevcuttur: Ya Japonya sert korunma stratejisi ile BRICS ve Kuşak-Yol Girişimi için

³⁹¹ Mehmet Şahin, “Uluslararası Politik Ekonomide Bir Dengeleme Aracı Olarak Asya Altyapı ve Yatırım Bankası”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, Mayıs 2020, s. 195-200.

farklı girişimler üretmeye çalışacak, ya da ABD Çin'in girişimleri üzerindeki sert etkilerini artırarak girişim içerisindeki üyelere baskı yoluyla kendi ittifak ağına ortak katma yolları arayacaktır.

Tarihsel, kültürel, ekonomik ve ideolojik farklılıklarına rağmen, aynı faydada buluşan devletlerin oluşturduğu BRICS,³⁹² “küresel gücün Doğu’ya kaymış olması” açısından önemli bir küresel yapıdır. Kendilerinin küresel sistemde temsil edilmediğini düşünen devletlerce oluşması ise, mevcut oluşumların Batı etkisinde olması sebebiyle, Batı küresel düzenine karşı alternatif düzen yaratma çabasında olan ülkeleri birbirlerine yakınlaştıran bir unsurdur. Ancak aynı zamanda Avrupa’nın mali kriz yaşadığı zamanda IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarda rekabet faktörü ile Batı’yı reform yapma sürecine itmesi, Asya Pasifik’te ittifakların birbirlerinden beslendiğinin; diğer bir ifade ile mevcut karşı güç ittifaklarının birbirleri için bir tehdit olmanın yanı sıra, birbirlerini güçlendirici ve tamamlayıcı bir işlevi olduğunun da örneğidir.³⁹³

³⁹² Tukumbi Lumumba-Kasongo, “Brazil, Russia, India, China and South Africa (BRICS) and Africa: New Projected Developmental Paradigms”, *Africa Development*, Cilt 40, Sayı 3, 2015, s. 83.

³⁹³ Stephan Keukeleire ve Bas Hooijmaaijers, “The BRICS and Other Emerging Power Alliances and Multilateral Organizations in the Asia-Pacific and the Global South: Challenges for the European Union and Its’ View on Multilateralism”, *Journal of Common Market Studies*, 2013, s. 2-6.

BEŞİNCİ BÖLÜM

JAPONYA’NIN ÇİN’İ DENGELEME STRATEJİLERİ

Soğuk Savaş’ın bitişi, Asya Pasifik’te küresel anlamda güç dağılımı (*power diffusion*) yoluyla güvenlik yapısında kayma yaratmıştır. Bu güç kayması, en çok askeri ve ekonomik anlamda materyal kapasitede olmuştur. Kapasitedeki değişimler ise politika yapıcıların ve küresel ekonomik aktörlerin önceliklerini değiştirmiştir. Özellikle 2008-2009 ekonomik krizi ve sosyal kalkınmaya farklı yaklaşımlar getirmiş, Çin bu yıllardan itibaren artan şekilde kalkınma stratejisine odaklanarak bölgede liderliğini güçlendirmeye odaklanmıştır. G-20’nin yükselişi sonrası yaşanan kriz, BRICS ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) işbirliği, Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) kurulması ve Asya Pasifik’ten diğer bölgelere para akışı gibi gelişmeler, gücün bölgesel dağılımını da etkilemiştir. Çin’in yükselişindeki devamlılık, özellikle de ekonomisindeki büyüme Japonya’yı önemli anlamda etkilemiştir. 2010 yılında bölgenin en büyük ekonomik gücü olan Japonya’nın yerini alan Çin, 2010 yılından sonra Japon ekonomisini ikiye katlamıştır. Askeri güç anlamında da savunma bütçesini giderek daha çok arttıran Çin, siber güvenlik ve uzay kapasitesinde de öne geçmiştir. Çin’in bu yükselişine karşı bölgede duyulan tehdit ve güvenlik dinamiğindeki bu kayma, Asya Pasifik Bölgesi’nde askeri harcamaların, teknik yenilenmelerin, bölgesel kurumsallaşmanın (APEC, ASEAN+3, ASEAN Bölgesel Forumu, ŞİÖ gibi) ve üçlü ittifak gruplarının (Japonya-Avustralya-Hindistan gibi) artmasına sebep olmuştur.³⁹⁴ Aslında güvenlik dinamiğindeki değişim, yalnızca yükselen Çin’in kendisi ile ilgili olmayıp, uluslararası sistemde diğer aktörlerin (Japonya ve ABD gibi) tepkisel davranışlarına bağlıdır. Örneğin Çin liderliğinde, Çin merkezci ilişkilerin arttığı bir bölgede, Japonya’nın da kendi liderliğinde ve merkezine oturan ilişkileri kurması beklenen şeydir. Bu sebeple Japonya, Çin’in savunma bütçesindeki artışa karşılık bölgede proaktif bir rol oynamaya başlamıştır. Japonya Savunma Ordusu (JSO), teknolojik anlamda yenilenmiş ve ABD ile müttefikliği yoğunlaşmıştır. 2010 yılında Çin’in Güney ve Doğu Çin Denizi’ndeki iddialarına karşı Japonya, 2015 yılında JSO’nun kolektif savunma yapabilmesine imkân atıyan yasayı

³⁹⁴ Xenia Wickett, John Nilsson-Wright ve Tim Summers, “The Asia Pacific Power Balance Beyond the US Narrative”, Research Paper, Chatham House, The Royal Institute of International Affairs, Eylül 2015, s. 28.

Meclis'ten geçirmiştir. Bu da Japonya'nın Asya tipi bir güvenlik anlayışının liderliğini planlayan bir aktör olduğunun da göstergesidir. Bunun yanı sıra Ulusal Güvenlik Konseyi'nin kurulması, kriz yönetimi ve politika oluşturmanın uyumlulaştırılması için Japonya'nın müşterek savunmaya katılımına sınır getiren anayasal ve yasal kısıtların daha esnek yorumlanması gerekliliği getirmesi, Çin'in askeri gücünü karşılamaya çalıştığına bir göstergesidir.³⁹⁵

Son yıllarda JSO, Japonya Savunma Bakanlığı ile Serbest ve Açık Hint Pasifik İşbirliği ("SAHPİ) Vizyonu'nun geliştirilmesi çalışmalarını hızlandırmıştır. Japonya'nın Çin'in askeri iddialarına karşı ulusal güvenliğine karşı duymuş olduğu tehdit, savunma raporlarından da analiz edilmektedir. 2019 yılı Savunma Raporu'nda ulusal güvenlik anlamında kendi güvenlik anlayışını belirleyeceğini ifade eden Japonya, bu hedefi başaracak araçları kullanacağını da vurgulamıştır. Japonya karşıtı etkinliklere ve dış tehdit aktörlerini/unsurlarını caydırma yolu ile toplam savunma kapasitesini barış zamanında bile muhafaza edeceğini beyan eden Japonya, Rapor'a göre istendik bir güvenlik çevresi oluşturabilmek adına ABD müttefikliğinin ve aynı vizyona sahip diğer devletler ile iş birliğinin önemine inanmaktadır.³⁹⁶

Son yıllarda Japonya'nın Çin'i dengelemek amacıyla uluslar arası alanda almış olduğu sorumluluk, bazı kaynaklarda Japonya'nın prestij gücünün Çin'e göre göreceli arttığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu bağlamda Çin'in Güney Çin Denizi'nde artan iddialarına karşılık, Japonya'nın beklentisi, kendi tarafında daha çok ittifak ortağı katma yoluyla artan Çin gücünü dengelemek ve bölgenin güç dengesinde istikrarı korumak olarak yorumlanmaktadır. Bu çerçevede bölgede merkezî bir rolü olduğu düşünülen ASEAN ile ilişkiler de (Aşağıda detaylı incelenecektir.) Japonya için büyük önem taşımaktadır.

³⁹⁵ Xenia Wickett, John Nilsson-Wright ve Tim Summers, "The Asia Pacific Power Balance Beyond the US Narrative", Research Paper, Chatham House, The Royal Institute of International Affairs, Eylül 2015, s. 30-31.

³⁹⁶ Japonya Savunma Bakanlığı, "*Defence Policy*", 22 Temmuz 2022 (Erişim) <https://www.mod.go.jp/j/approach/exchange/index.html>.

5.1. Japonya'nın ASEAN İçerisindeki Rolü

Kendine ittifak ortağı kazandırma rekabetinde Japonya'nın ASEAN ile ilişkilerinde Çin'e göre bir adım geriden başladığı söylenebilir. Sovyetlerin dağılması, Doğu Asya'daki siyasi değişimler, Tiananmen olayı gibi gelişmeler, Çin'i Doğu Asya'daki komşularına yakınlaştırırken Japonya'nın Çin'e göre ASEAN ilişkilerinde geç kalışı, literatürde farklı sebeplerle açıklanmıştır. Birinci sebep, güç ve güç dengesi açısından bakıldığında Japonya'nın Soğuk Savaş sonrası yaşadığı ekonomik durgunluğu telafi etmek için kendini ulusal politikaya adanması ve bu dönemde ABD ile geliştirdiği ittifak ilişkilerine öncelik verdiği şeklinde yorumlanabilir.³⁹⁷ İkinci sebep, İkinci Dünya Savaşı öncesi bölgede revizyonist gücünü gösteren Japonya'nın Güneydoğu Asya ülkeleri üzerindeki prestij gücünü yapılandırma çalışmalarının uzun sürmesidir. Bu çerçevede Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1976 yılına kadar Burma, Viyetnam, Endonezya ve Filipenler gibi devletlerle savaş sonrası yaklaşık iki milyar dolarlık onarım ve ekonomik temelli anlaşmalar imzalaması, Japonya'nın bu ülkelere gelecekteki ihracat ilişkisini güçlendirme amacına dönüşmüştür. İkinci Dünya Savaşı tazminatı kapsamına girmeyen ancak küçük çaplı mali yardımlar altında 1960'lardan sonra başlayan Kamboçya, Laos ve Tayland'a yapılan Japon yardımları, Japonya'nın Güneydoğu Asya'ya nüfuz stratejisinin de başlangıcını teşkil etmektedir. Japonya'nın bu dönemde "Uçan Kazlar Modeli" çerçevesinde sanayileşmenin Güneydoğu Asya ülkelerine yayılması hedefi, Fukuda Doktrini çerçevesinde bölgeye yapmış olduğu RKY ve DDY yardımları ile desteklenmiştir. Hindçini'deki komünist devletlerle ASEAN ülkeleri arasında köprü oluşturma işlevi ve ASEAN ülkelerinin ekonomilerini Japon yardımları ile geliştirme yaklaşımı hem Japonya'nın bölgedeki yumuşak gücünü (prestij gücünü) geliştirme ve bölge devletleri ile kendi ekonomik gücü arasındaki farkı dengeleme, hem de Viyetnam Savaşı sonrası bölgede değişen güç dengesinde ABD müttefikliğini korumak amacı taşımaktadır. Bu yardımlar, Viyetnam'ın Kamboçya'yı işgal ettiği güne kadar devam etmiş; Japonya'nın 1970'lerden itibaren yaşadığı ekonomik kriz, dış yardımları ve dış politikasını da etkileyen bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.³⁹⁸ Tam da bu dönemde 1971 yılında Çin'in Birleşmiş Milletler içerisindeki koltuğunu geri

³⁹⁷ Lai Foon Wong, "China-ASEAN and Japan-ASEAN Relations during the Post-Cold War Era", *The Chinese Journal of International Politics*, Cilt 1, Sayı 3, Yaz 2007, s. 374-375.

³⁹⁸ Miguel, Emilio, "Japan and South East Asia: From the Fukuda Doctrine to Abe's Five Principles", *UNISCI Discussion Papers*, Cilt 1, Sayı 32, Mayıs 2013, s. 100-103.

alması, hem uluslararası alandaki hem de bölgedeki prestij gücünün göreceli olarak yükselmesinin de nedenidir.³⁹⁹ Ancak 1983 ve 1984 yıllarında Japon Hükümeti'nin geliştirdiği üç ilke çerçevesinde Güneydoğu Asya'ya yönelik olarak barış ve istikrarın bölgede yeniden yapılanması isteğine dayalı dış politika, bugüne kadar Japonya'nın ASEAN politikasında temel oluşturmuştur. Çin, Kamboçya sorunu ile ilgili bir plan ortaya atmaz iken, bu tarihlerde Japonya'nın Kamboçya'dan tüm askeri güçlerin çekilmesini savunmuştur. Kamboçyalıların self-determinasyon hakkına saygı duyulması gerekliliğini savunan Japonya, Viyetnam ile iletişim kanallarını açık tutarak bölgedeki imajını yeniden yapılandırma yoluna gitmiştir.⁴⁰⁰ Buna rağmen, Japonya'nın ASEAN ile ilişkilerinde Çin'e göre geç kalışında diğer bir sebep olarak, 1989 yılında Tiananmen olayı ile yaşanan gelişmeler gösterilebilir. Bu durum Japonya'nın bölgede imaj oluşturma çabalarına ket vurmuş; bu olay karşısında ASEAN üye ülkeleri Çin'e daha da yaklaşmıştır. Ancak Japonya-ASEAN ilişkilerinde genellikle ikinci dönem olarak adlandırılan 1989 yılı sonrası dönemden 2000'li yıllara kadar olan süreç, Japonya ile ASEAN üye ülkelerin nispeten daha iyi olduğu bir dönemdir. Bu durum ise, yükselen Çin'in ASEAN üye ülkeleri üzerinde yarattığı şüphe ve Güneydoğu Asya adalarında Çin'in iddialarının ASEAN ülkeleri üzerindeki tehdit algısı; Japonya'nın her platformda Çin'in oluşturduğu tehdit algısının önüne geçme çabalarına dair söylemleri ile üye ülkelere yönelik mali yardımlar ile açıklanabilir.⁴⁰¹

Japonya, Çin'e göre ASEAN ile olan ilişkilerinde geriden gelmesine rağmen bu açığı kapatmak için ASEAN için dış politikasında hem güvenlik hem de ekonomi alanında önemli değişiklik ve düzenlemeler yapmıştır. Güvenlik anlamında ASEAN ülkeleri ile kendisi ve diğer ABD müttefikleri arasında bir savunma ağı kurmayı hedefleyen Japonya, kendini silah ve savunma ekipmanları ihracatı konusunda sınırlandırılan* ihracat politikasında da düzenlemeye giderek Savunma Bakanlığı

³⁹⁹ Lu, Jianren, Lee Lai To, Truong Giang Bui ve Yunling Zhang. *China-ASEAN: Making New Partnership*. Beijing: Social Sciences Academic Press, 2011, s. 120.

⁴⁰⁰ K.V. Kesavan, "Japan, Viyetnam and ASEAN", *Southeast Asian Affairs*, Yosuf Ishak Institute, 1985, s. 86-96.

⁴⁰¹ Claudia Astarita, "China's Role in the Evolution of Southeast Asian Regional Organization", *China Perspectives*, Cilt 3 Sayı 75, 2008, s. 80-84.

* Japonya, mevcut kurallar ve düzenlemeler gereği yalnızca ABD'ye silah teknolojisi ve savunma ekipmanı ihraç etmektedir.

içerisinde kalkınma, savunma ekipmanı satın alma ve tedariki ile ilgili bir organ kurarak ASEAN için bir savunma tedarikçisi olmayı planlamıştır.⁴⁰²

Japonya, gerek bölgede ASEAN'ın sanayileşmesine ve ticaretine verdiği destek, gerekse kurumun sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimi açısından ASEAN ülkeleri için önemli bir paydaştır. Japonya olmadığı durumda ASEAN'ın toplam ticaret dengesi negatif yönde iken; Japonya'nın bölge ticareti içerisinde yer alışı, ticari dengelerde artı değer katmaktadır. Buna ilaveten Japonya'nın ASEAN ülkelerinden ithal ettiği ham malzemeleri yeniden ASEAN ülkelerine endüstri malları şekline sokarak sanayileşme altyapısına verdiği destek, ASEAN ile Japonya arasında bir ticaret ağı örmüştür. ASEAN'ın toplam ihracatının %60'ını Japonya'dan gelen endüstriyel malzeme ve ekipman oluştururken; Japonya için hem ithalat hem de ihracatta ABD birinci sıradadır.⁴⁰³

ASEAN üye ülkelerini kendine çekme (ittifak ortağı kazanma) amacı ve Çin ile güç rekabeti çerçevesinde Japonya'nın Güneydoğu Asya politikası üç dinamik altında incelenebilir. Bu dinamiklerden ilki, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında askeri güç boşluğunu ekonomik güç ve prestij gücü ile doldurmaya çalıştığı ve Batı tarafından Japonya'nın Marshall Planı olarak adlandırılan "Yoshida Doktrini" (1952-1964) temelinde yer bulmuştur. İkinci dinamik, Akamatsu'nun Uçan Kazlar Modeli altında belirttiğimiz gibi, Japonya'nın bölgedeki kalkınma rolünü gelişmemiş ülkelere aktarmayı amaçlayan Kishi'nin Güneydoğu Asya'ya yönelik kalkınma planı ve Sato'nun bölgesel kalkınma desteğini içerisine alan bölgesel kalkınma paketidir. Bu bağlamda, Japonya'nın aktif katılımı ile Asya Kalkınma Bankası açılmış ve Güneydoğu Asya'nın Ekonomik Kalkınması Planı (ASPAC) oluşturulmuştur. İlk iki gelişme, hem Amerika'nın bölgede oluşu, hem de Japon dış politikasına yön veren gelişmeler olması açısından önemlidir. Üçüncü dinamik ise, 1975'te Viyetnam Savaşının bitmesi ile Japonya'nın dış politikada değişim gösterdiği Fukuda Doktrini'dir. Öncesinde ekonomik lider olma rolü üstlenen Japonya'nın, 1977 yılının ortalarından itibaren Güneydoğu Asya'da ekopolitik rolünü ortaya koymaya başladığı ve bu tarihten sonra artık bir güvenlik ve istikrar sağlayıcı rol üstlenmeye başladığı süreçtir. Fukuda Doktrini, gerek Japonya'nın kendi girişimi olarak nitelendirilmesi, gerekse ASEAN ülkeleri tarafından kabul görmesi açısından da önemli bir gelişmedir.

⁴⁰²Tsutomu Kikuchi, "Japan's Re-balancing to Southeast Asia In Search of ASEAN-Japan Cooperation on Maritime Security", *Center for Strategic and International Studies*, 2015.

⁴⁰³ Takeshi, Imawaga, "ASEAN-Japan Relations", Cilt 39, Sayı 1,2, *Civilizations*, 1989, s. 325-326.

Çünkü bu gelişme ile ASEAN, Japon dış politikasının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Fukuda Doktrini sonrası, Viyetnam'ın Kamboçya'yı işgali sonrasında Japonya'nın dış yardımlarını kestiği dönem (1977-1980) ve Viyetnam'ın Kamboçya'yı işgaline karşı AB ile müttefikliğini ilerlettiği dönem (1981'den bugüne) olarak da ayırmak mümkündür. İlkinde Japonya'nın bölgede siyasi liderlik rolünü arttırarak, dış yardımları siyasi çıktılar elde etmek amacıyla kestiği görülmektedir. Buna ilaveten Viyetnam'a yapılacak mali yardımların, ASEAN ülkelerinden mal alımı şartıyla verilmesi düşünülmüş; konu üzerine gelişen ve Dışişleri Bakanlığı nezdindeki Japonya-ASEAN Ekonomik Forumu, hem ASEAN'ın talep ve çıkarlarını ABD'ye taşımak, hem de bölgedeki çatışma unsuruna çözüm aramak amacıyla düzenlenmiştir. 1979'da ikincisi düzenlenen forumda Japon Dışişleri Bakanı Sonoda, ASEAN'ın Viyetnam'a yapılacak yardımların kesilmesi talebine rağmen Viyetnam ile uluslararası diyalogun açık kalması gerektiğini savunmuştur. Ancak ASEAN düşüncesinin ağır bastığı üçüncü forumda, Viyetnam'ın Thai sınırını işgalini kınamış ve sonrasında ASEAN ülkelerine ekonomik yardımlarını arttıracığını açıklamıştır. Viyetnam'ın Kamboçya'yı işgaline karşı ABD ile müttefikliğini ilerlettiği ikinci dönemde (1981'den bugüne) ise Japonya, ABD ile Kamboçya'daki çatışmaların çözümüne dair yollar aramış ve bu çarelere ASEAN'ı da katmıştır. Bu tarihten itibaren Japonya'nın girişimleri ve çözüme yönelik teklifleri ile ASEAN gerek ekogüvenlik alanında, gerekse bölgenin istikrarı açısından uluslararası alanda önem kazanmıştır.⁴⁰⁴ Takeo Fukuda, hem 1977'de ASEAN Bölgesi'ni ziyareti esnasında bu ülkelere yönelik Japonya politikalarını açıklayarak ASEAN'ın kalkınmasına dayalı projelerde fon sağlayıcı olduğunu duyurmuş; hem de 1985 yılında pazar erişimine yönelik Eylem Planı'nda bir ticaret ortağı olarak ASEAN'ı dikkate almıştır.⁴⁰⁵ Japon Başbakanı Fukuda'nın ASEAN ülkelere yönelik üç ilkesinde yer alan 1) Japonya'nın tekrar bölgede bir askeri güç olmayacağı, 2) ASEAN üyesi ülkelerle kalpten kalbe ilişkinin devam edeceği 3) Japonya'nın ASEAN için eşit bir ortak olacağı teminatları, Japon dış politikasında bugüne kadar yer almıştır. Buna ilaveten Japonya'nın Çin ile Doğu Asya'da yaşadığı Senkaku/Diaoyu Adalarındaki gerilimin uzun vadede çözülemeyeceği sinyalleri, 2013 yılında Kuzey Kore'nin üçüncü nükleer denemelerinden bir hafta sonra Abe'nin ASEAN ziyareti dikkat çekicidir. Bir taraftan

⁴⁰⁴ Suedo, Sudo, "New Dimensions in Japanese Foreign Policy", *Asian Survey*, Cilt 28, Sayı 5, 1988, s. 509-519.

⁴⁰⁵ Takeshi, Imawaga, "ASEAN-Japan Relations", Cilt 39, Sayı 1, 2, *Civilizations*, 1989, s. 326-333.

ASEAN ülkeleri ile iyi ilişkiler kurabilmek için tarihin izlerini silmeye çabalayan Japonya, diğer yanda Çin'in yükselişinin oluşturduğu tehdit algısı ile Abe döneminde savunma bütçesini arttırdığını açıklayarak ABD ile müttefiklik ilişkilerinde revizyona gitme gerekliliği üzerinde durmuştur.⁴⁰⁶ 2011 yılındaki 14. ASEAN-Japonya Zirvesinde Japon Hükümeti, kara ve deniz koridorları ve ASEAN'ın soft altyapısının gelişimi için 2 trilyon Yen (25 milyar dolar) taahhüt etmiştir. Deniz koridorunun gelişimi, ASEAN tarafından teşvik edilen kıta ekonomik koridorunun girişimi ile bağlantılı adaların gelişimi için de ASEAN Ekonomik Deniz Koridoru'na entegre edilmiştir. Bunun yanı sıra Japon Hükümeti'nin Viyetnam, Filipinler ve Endonezya'daki limanların kalkınması için verdiği Yen kredisi ve ASEAN Ro-ro ağının geliştirilmesi ile ASEAN 15 Yıllık Master Planına verdiği destek, Çin ile rekabet çerçevesindeki diğer projelerdir. Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) tarafından Filipinler ve Malezya'da kapasite geliştirme çerçevesinde verilen teknik yardımlar ve proje hibe desteği, faydalanıcı ülkelerin deniz güvenliğine de katkı sağlayan unsurlar olmuştur. Bu destekler aynı zamanda ASEAN'ın lojistik ağını güçlendirmiş; Japonya'nın alınan teknoloji transferi ve know-how bölgeye büyük katkı sağlamıştır.⁴⁰⁷ Ancak Güneydoğu Asya'da Çin ile Japonya çatışması arttıkça, her iki devletin bu bölgedeki projeleri de artış göstererek, kurum içerisindeki liderlik rolü vurgusu da artmıştır. 2013 yılında Güneydoğu Asya ziyareti esnasında Japonya, Çin'in yükselişi üzerine duyduğu tedirginliği açıkça belirtmiş ve Çin'in bölgedeki askeri gücüne ve denizdeki iddialarına karşı bölgesel bir mekanizma geliştirme niyetini vurgulamıştır. Bu mekanizmada ise ABD'nin San Francisco Sistemi'ndeki ittifak ağı modelinin merkezinde yer alacağını söyleyen Japonya, aslında ASEAN için eşit bir ortak olmaktan öte, bu ağın lideri olma niyetini de açıklamıştır.⁴⁰⁸ 2015 yılındaki Kamboçya Zirvesinde Abe'nin açıkça Güney Çin Denizi'ndeki statükonun Çin lehine değişmesi endişesine yaptığı vurgu neticesinde taahhüt etmiş olduğu Kamboçya'daki yol yapımının geliştirilmesi için 17 milyar Yen'lik hibe kararı dikkat çekicidir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Rajaram, Panda, "Emerging Security Architecture in Southeast and East Asia", *Peace and Conflict Studies*, Sayı 212, Mayıs 2013, s. 2-3.

⁴⁰⁷ Hidetaka, Yoshimatsu, "China, Japan and The South China Sea Dispute", *Journal of Asian Security and International Affairs*, Cilt 4, Sayı 3, Aralık 2017, s. 305.

⁴⁰⁸ Rajaram, Panda, "Emerging Security Architecture in Southeast and East Asia", Institute of Peace and Conflict Studies, Sayı 212, Mayıs 2013, s. 4.

⁴⁰⁹ Hidetaka, Yoshimatsu, "China, Japan and The South China Sea Dispute", *Journal of Asian Security and International Affairs*, Cilt 4, Sayı 3, Aralık 2017, s. 306.

Japonya'nın prestij gücü oluşturma ve kendine ittifak ortağı katma rekabetinde ASEAN'a yapmış ve halen de yapmakta olduğu mali yardımlar, “bağlantısallık” (*connectivity*) ve “kalkınma boşluklarının giderilmesi” ilkeleri üzerine kuruludur. Bu ilkeler, altyapı kalkınması, kanunların güçlendirilmesi, deniz güvenliği, afet risk azaltma, sağlık ve tıbbi yardım, barış yapma gibi alanlarda RKY desteği verilerek icra edilmektedir. Bağlantısallığın geliştirilmesi bağlamında bölgede fiziksel, kurumsal ve sosyal bağlantısallığı sağlamayı hedefleyen ASEAN ile 2016 yılında gerçekleştirilen Zirvede “2025 ASEAN Mastır Planı”nı açıklanmıştır. ASEAN-Japonya ilişkilerinin 40. yılı olan 2013 yılında Tokyo’da gerçekleştirilen zirvede Japonya’nın “ortak vizyon ve birlikte ortak bir gelecek oluşturma” üzerine yaptığı vurgunun Çin Devlet Başkanı’nın aynı yıl gerçekleştirdiği ülke ziyaretlerinden (Malezya ve Endonezya gibi) hemen sonra oluşu dikkat çekicidir.

Japonya, başlarda ASEAN +3’e girmekten olası bir ABD tepkisini düşünerek imtina göstermiş olsa da Çin’in rakipsiz liderlik konumuna erişmesini istemeyerek bu sürece dâhil olmuştur. Bu platform, Japonya’ya Çin’i ASEAN Bölgesel Forumu dışında başka bir platformda izleyebilme imkânı sağlarken;⁴¹⁰ Japonya’nın ASEAN üye ülkeleri ile kurduğu ikili stratejik ortaklıklar ve mali yardımlara dayalı yumuşak güç stratejisi, bölgeye nüfuzunu artırma hedefi taşımaktadır.

Japonya’nın ASEAN üye ülkeleri üzerinde etkisini arttırarak Çin’in Güney Çin Denizindeki iddialarını engelleme çabalarının olumlu sonuç verdiğini söyleyebilmek güç olsa da yine de Japonya’nın bölgede nüfuz etkisini arttırma stratejisinin pozitif göstergeler izlediğini söylemek mümkündür. Şöyle ki; Abe öncesinde yalnızca üç ASEAN ülkesi ile stratejik ortaklık içerisinde olan Japonya, 2013 yılından bu yana Endonezya, Filipinler, Viyetnam ve Tayland’ın, 2013’te Kamboçya ve 2015 yılında Malezya’nın katılımı ile (“genişletilmiş stratejik ortaklık”), 2015 yılında Laos ile (“kapsamlı ortaklık”) yeni stratejik ortaklıklar edinmiştir. Aslında bu stratejik ortaklıklar, herhangi bir askeri saldırı anında oluşturabilecek bir kolektif savunma mekanizmasına dayanmamaktadır. Ancak yine de stratejik ortaklık içerisinde savunmaya dair iş birliği (denizlerde kapasite geliştirme, savunma ekipmanları tedariki konuları, üst düzey savunma toplantılarının düzenlenmesi vb.) yer aldığından, güvenlik boyutu olan ortaklıklardır.* Bu çeşit bir Japonya-ASEAN ikili ilişkisinin,

⁴¹⁰ White Paper on Economic Cooperation 2017, s. 99.

* Japonya, Filipinler’e on adet askeri devriye aracı ile Viyetnam’a altı adet askeri devriye aracı tedarik etmiştir.

Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki iddialarında ASEAN'a istikrar sağlamak için "caydırılık" etkisi kattığı söylenebilir.⁴¹¹

5.2. Hint Pasifik İttifakı*: "İnci"ye Karşı "Elmas" Stratejisi

İlk Bölüm'de "Asya Pasifik" kavramının kullanımına yönelik açıklama yapılmıştır. Aslında "Asya Pasifik", "Pasifik", "Doğu-Asya" gibi coğrafi tanımlamalar, devletlerin kendi amaçlarına uygun olarak yapılmaktadır. 21. yüzyılda ve özellikle son yıllarda "Asya Pasifik" kavramı yerine "Hint Pasifik" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. "Hint Pasifik" özel kullanımı, ABD'nin Asya Pasifik'e odaklanan ve Çin'i dengeleme stratejisinde Hindistan'a verdiği özel önem şeklinde analiz edilebilir. Bu önem, Japonya tarafından da kabul görmüştür. Bir diğer ifade ile "Hint Pasifik" kavramı, Batı ittifakının atfettiği bir kavram olarak nitelendirilebilir.⁴¹² Özellikle 2010 yılı itibariyle "Hint-Pasifik" terimi Japonya'nın güvenlik çevrelerince sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Bu terimin kullanılmasının altında birçok neden varken, Çin'in yükselen gücü ve etkisi, özellikle de deniz hâkimiyetinde giderek artan gücü, önemli ve temel faktör olarak yer almaktadır. 2008 yılı küresel ekonomik krizinde bile ekonomik büyümesi devam eden Çin, hem Doğu ve Güney Çin Denizleri hem de Hint Okyanusundaki etki ve gücünü arttırmaktadır. Hint Pasifik'teki askeri ve ticari faaliyetlerini artıran Çin, Japon güvenlik uzmanları üzerinde endişe yaratmıştır. Sonuç olarak Çin'in "İnci Dizisi" ("*String of Pearls*") stratejisine karşı Japonya'nın Hint-Pasifik Okyanusu boyunca Deniz Yolu İletişimi (*Sea Lanes of Communication-SLOCs*) oluşturması, Çin'in bu bölgedeki askeri ve ticari ağının çevrenmesi anlamı taşımaktadır. Aralık 2012 yılında Başbakan Abe'nin makalesinde yayınlanan "Asya'nın Demokratik Güvenlik Elması" olarak niteledirdiği strateji kapsamında iki denizin kesişme noktası olan Hint Pasifik'te barış, istikrar ve dolaşım serbestliği gibi ilkelere vurgu yapılmıştır. Aynı makalede, Güney Çin Denizi'ni bir Beijing nehri yapmaktan kurtarabilmek için Çin'in denizlerde büyüyen hâkimiyetinin engellenmesi amacına değinilmiştir. Makalede ayrıca "*Çin'i dengeleyebilmek için Japonya'nın Amerika, Avustralya ve Hindistan ile birlikte Batı Pasifiğinden Hint Okyanusu'na uzanan deniz alanlarının korunmasına yönelik bir elmas oluşturması gerektiği*" ifade

⁴¹¹ Kei, Koga, "Japan's Strategic Coordination in 2015 ASEAN, Southeast Asia and Abe's Diplomatic Agenda", *Southeast Asian Affairs*, Yusof Ishak Institute, 2016, s. 69-70.

⁴¹² Derek McDougall, *Dünya Siyasetinde Asya Pasifik*, Çev. M. Savaş Bayındır, Astana Yayınları, Ankara, 2021, s. 21.

edilmiştir. Bu çerçevede, Hint Pasifik ülkeleri ile ortaklığını genişleten Japonya, gerek bölgedeki stratejik mevcudiyetini koruyarak ve ABD ile müttefikliğini güçlendirerek, gerekse özel ve stratejik ittifak ortağı olarak Avustralya ile Hindistan ile ilişkilerini güçlendirmiştir.* Bu şekilde ABD, Avustralya ve Hindistan ile üçlü güvenlik diyalogunu başlatan Japonya, 2008 yılından itibaren bu ittifak içerisindeki liderlik rolünü güçlendirmiştir.⁴¹³

Hint Pasifik’i küresel nüfusun yarısından fazlasına ev sahipliği yapan Dünyanın önemli merkezi olarak gören Japonya, bölgenin istikrarının korunmasını amaçlamaktadır. Askeri güçlerin hızlı modernizasyonu ve bölgedeki yoğun askeri tatbikatlar, ülkelerin bu hızlı değişime ayak uydurabilmeleri için kendi güvenlik stratejilerinde de ihtiyatlı davrandığını göstermektedir. Bu bağlamda Japonya’nın Hint Pasifik Bölgesi’ndeki rolü, savunma işbirliği ve devletler arasında savunmaya dayalı alışverişi (Savunma Bakanları nezdinde fikir alışverişi, ikili veya çoklu tatbikatlar, deniz veya hava gemilerinin karşılıklı geçişi, kapasite oluşturma programları, savunma ekipmanları ve teknolojileri konusunda iş birliği gibi) kilit deniz yollarının güvenliğinin istikrarının sağlanmasıdır. Bölgede angajman stratejisi ile barış ve istikrara katkı yapılması, aynı vizyona sahip ülkelerle işbirliği içerisine girilmesi ve kolektif savunma anlayışının gösterilmesi Japonya’nın son yıllarda Hint Pasifik Bölgesine yönelik hedefleri arasındadır.⁴¹⁴ Bu hedefler doğrultusunda Bölge’deki aktif rolünü ortaya koyan Japonya, yeniden yükselen Çin’in bölgesel ve küresel iddialarına karşı giderek daha fazla dengeleme davranışı ile yanıt vermektedir.

Japonya’nın son yıllarda bölgede güvenlik anlamında Çin’e karşı güvenlik oluşumlarının ve modellemelerinin arttığı görülmektedir. Bunun sebebi, göreceli güç ve güç dengesindeki değişim ile ekonomik yönlü durumlar şeklinde iki dinamikte incelenebilir. Ekonomik dinamiklere bakıldığında Çin’e komşu ülkelerin ekonomik açıdan Çin’e fazlasıyla bağımlı oluşu ve Çin’in de ekonomik gücünü bir politik araç olarak kullanması, Çin’in ekonomik gücünün daha da artması durumunda ne olacağı şeklindeki endişeleri de arttırmıştır. Bu sebeple, baştaki bölümlerde ifade edildiği gibi, Asya Pasifik’teki ittifakların yapısı ekonomik, siyasi ve güvenlik boyutu ile iç içe

* Hindistan ile özel stratejik ve küresel ortaklık (“*special strategic and global partnership*”) kuran Japonya, Avustralya ile özel stratejik ortaklık kurmuştur.

⁴¹³Tomohiko Satake, “Japan’s Free and Open Indo-Pacific Strategy and It’s Implications for ASEAN”, *Southeast Asian Affairs*, s. 70-71.

⁴¹⁴ “Free and Open Indo Pacific”, Japan Ministry of Defence, 21.07.2022, (Erişim) https://www.mod.go.jp/en/d_act/exc/india_pacific/india_pacific-en.html.

geçmiş bir nitelik kazanmış olduğundan, Hint Pasifik İttifakı da diğer ittifaklarda olduğu gibi, yalnızca güvenlik ittifakı olarak değil, çok boyutlu incelenmelidir. İkinci dinamik olan “güç dinamikleri” açısından ele aldığımızda ise, ABD’nin son yıllarda göreceli olarak gücünün azalması ve bölgedeki etkisinin azaldığı yönündeki varsayımlar artmaktadır. Bölgede ABD etkisinin azaldığı yönündeki iddiaların dayanağı ise Trump döneminden itibaren süper gücün bölgesel konulara daha az angaje oluşu, kilit bölgesel zirvelere daha düşük rütbeli kişileri göndermeye başlaması, Güney Kore ile müşterek tatbikatları erteleme, Transpasifik Ortaklığı Ticari Anlaşması’ndan çekilmesi, özellikle Japonya ve Güney Kore ile olan ittifak ilişkilerini sorgulamasıdır. Diğer yandan uzun tarihsel kırılmalıklar yaşayan Japonya- Çin ilişkilerinde 2018-2019 yıllarından sonra ilişkiler sabitlenmesine rağmen; Japonya’nın Çin politikası, Çin ile yaşadığı Doğu Çin Denizi gerilimi ile yeniden karmaşıklaşmıştır. Bu sebeple bölgedeki diğer ABD müttefikleri* gibi, Japonya da kendisini Çin’in etkisinden kurtarabilecek ve kolektif kapasitelerini güçlendirecek bir güvenlik ve savunma ağı artırma çabası içerisine girmiştir. Diğer bir ifade ile Amerika’nın göreceli gücündeki azalma ile⁴¹⁵ Hint Pasifik Bölgesi’nde egemen güç hedefleri ile kendini gösteren Çin, Japonya ve diğer ABD müttefiklerinin (Avustralya ve Hindistan) bölgede kendisine karşı duyulan tehdit algısını artırmıştır. Bu durum, Çin’e karşı dengeleme stratejilerinde de ivme yaratmıştır.⁴¹⁶ Çin’in bölgede kendini göstermesi demek, saldırgan iddialarının artışı, askeri harcamaya Hint Pasifik komşularının hemen hepsinden daha çok yatırım yapması göstergeleri ile desteklenmektedir. Dörtlü Güvenlik İşbirliği’nin neredeyse tüm üyeleri, önemli ticaret yollarında asker bulundurulması ve küçük ülkelere müdahalede bulunması gibi Çin’in uyguladığı zorlayıcı fiillere karşı dolaşım serbestliği, demokratik müşterek ilkelerin korunması, bölgede istikrarın ve devletlerin açıklık (serbestlik) ilkesinin korunması gibi prensipleri kabul etmişlerdir.⁴¹⁷ Bu ilkeler, aynı zamanda ittifak bağlamında Japonya’yı ABD ve ABD’nin diğer müttefiklerine bağlayan şeydir.

* Asya’da devletlerarası güvenlik ağını artırma anlamında Japonya, Hindistan ve Avustralya’nın en aktif devletler olduğu söylenebilir.

⁴¹⁵ Ben Dolven ve Bruce Vaughn, “Indo-Pacific Strategies of US Allies and Partners: Issues for Congress”, *Congressional Research Service (CRS) Report*, 30 Haziran 2020.

⁴¹⁶ Adam Turan, “As China Shapes Power and Discourse in The Indo-Pacific, How can Australia Reinforce A Regional Rules-Based Order?”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, Güz 2021, s. 88.

⁴¹⁷ Enrico D’Ambrogio, “The Quad: An Emerging Multilateral Security Framework of Democracies in The Indo-Pacific Region”, *European Parliamentary Research Service (EPRS)*, 22.05.2021 (Erişim), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI\(2021\)690513_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI(2021)690513_EN.pdf).

Elbette Japonya'nın Hint Pasifik ittifak ağı içerisinde ABD dış politikası ile birebir örtüşen bir strateji izlediğini söylemek doğru olmayabilir. Az da olsa, Çin'i dengeleme konusunda farklı bakış açılarına sahip Japonya ve ABD ittifakı içerisinde, Japonya algısı, daha çok Çin'in yer aldığı ittifak oluşumlarında yer alarak onu bulunduğu noktada kontrol edebilme çabasıdır. Bu sebeple, son yıllarda Çin'in önem verdiği "Afrika bölgesi", spesifik olarak Japonya'nın Hint Pasifik kavramsallaştırılması içerisinde yer alırken; ABD'nin Hint Pasifik'e bakış açısının daha genel olduğu görülmektedir. Gerek Hint Pasifik İttifakına bakış açısında farklılıklar taşıyan, gerekse ABD'nin bölgede olmaması olasılığında Japonya'nın Avustralya ve Hindistan ile birlikte Çin'i dengeleme* özel stratejisine dayalı Hint Pasifik İttifakı, Japonya'ya özel bir dış dengeleme stratejisi olarak ele alınabilir. Çünkü Japonya, ABD'nin bölgede olmaması olasılıklarını değerlendirerek, son zamanlarda yumuşak gücünü kullanarak Hint Pasifik İttifakı'na Avrupa Birliği üye ülkelerinin desteğini de almaya çalışmaktadır.*

Japonya'nın ittifak ortaklarından Avustralya, öncesinde bir Birleşik Krallık ittifakı ortağı olup; Birleşik Krallığın bölgedeki göreceli gücü düştükçe Avustralyanın da ABD ile müttefiklik ilişkileri gelişmiştir. Buna ilaveten Japonya'nın en büyük enerji tedarikçisi ve en büyük dış yatırımcısı olarak, 40 milyar dolarlık gaz projesi de dâhil olmak üzere, bir dizi ekonomik ve güvenlik paktı imzalamışlardır. 2007'de iki devlet Güvenlik İşbirliği'ne dayalı Müşterek Deklarasyon üzerinde anlaşmaya varırken 2017'de Satın Alma ve Çapraz Hizmet Anlaşması (*Acquisition and Cross-Servicing Agreement-ACSA*) yapmışlardır.

Diğer ittifak ortağı olan Hindistan ise, Çin ile uzun yıllardır sınır sorunları yaşaması sebebi ile Japonya ile müşterek ulusal çıkarlar etrafında birleşmektedir. Çin'in Hint Pasifik'teki agresif tutumları arttıkça Japonya-Hindistan ilişkileri daha da gelişmiştir. Japonya, fabrikalar açarak son yıllarda Hindistan'a yüksek yatırımlar yapmış; 100 milyar dolarlık Delhi-Mumbai Endüstri Koridoru Projesi ile Çin'in İpek Yolu Projesi'ne alternatif proje sunmuştur. 2018'de 13. Hindistan-Japonya Zirvesi'nde müşterek ekonomik, savunma ve iş birliğine dayalı taahhütlerini yenileyen

* "DÖRTLÜ", belgelerinde ve söylemlerinde Çin'e doğrudan atıfta bulunmasa da, grubun amacı Çin'i çevrelemektir.

* Bu cümle, gelişen AB-Japonya ilişkileri çerçevesinde ve son zamanlardaki günlük haberler takip edilerek analiz edilmiştir.

ittifak tarafları, yıllık Malabar Deniz Tatbikatı'na ilaveten askeri ve hava gücüne yönelik bir askeri tatbikat düzenlemişlerdir.⁴¹⁸

ABD'yi Hint Pasifik İttifakı'nın önemli bir parçası olarak gören Japonya için Çin'e karşı en önemli gelişme, G-7 ülkelerinin de bu ittifaka son yıllarda verdiği destektir. Nisan 2021'de Dışişleri ve Kalkınma Bakanları tarafından yapılan G7 Zirvesi'ne Hindistan, Avustralya, Güney Kore ve ASEAN'ın mevcut başkanı Brunei Darussalam'ın da davet edilmesi dikkat çekicidir. Zirvenin G-7 için geliştirilmiş Afrika ortaklığı ve Hint Pasifik'e daha fazla angajman ile Çin'i konu alması⁴¹⁹, Hint Pasifik Ortaklığı'nın Batı desteği alan bir ittifak olduğunun da göstergesidir. Bu yönüyle Batı'nın Hint Pasifik İttifakına katkı sunması yoluyla Çin'in yükselen gücünü dengelemesi, geleceğe yönelik beklenen bir olasılıktır. Diğer yanda Hindistan'ın Batı ittifak ağı içerisinde daha çok yer buluşu ve Japonya ile ilişkilerinin gelişmesi, Şanghay İşbirliği içerisinde kırılmalar yaşanabileceğın de bir göstergesidir. Bu durumda da Çin'in Hindistan ile olan ilişkilerinde farklılık yaratabilecek yeni stratejiler devreye sokması gelecek için beklenen bir olasılıktır.

5.2.1. Dörtlü Güvenlik İşbirliği (“DÖRTLÜ”*)

Dörtlü Güvenlik İşbirliği (“DÖRTLÜ”), tarihsel anlamda ilk defa 2004 yılında meydana gelen olağanüstü felaketlere karşı oluşturulan bir insani kurtarma aracı olarak başlatılmış; sonrasında geliştirilerek bir güvenlik mekanizması halini almıştır. Resmi olarak ise Abe'nin 1992 yılından beri Malabar'da düzenli olarak yürüttüğü deniz tatbikatlarına paralel olarak geliştirilmiştir. 2008 yılında ise Avustralya'nın Çin ile ekonomik bağları gerekçesi ile Dörtlü Güvenlik İşbirliği'nden çekilmesi, bu oluşumu bir müddet çıkmaza soksa da sonrasında Avustralya'nın bölgede askeri, ekonomik ve strateji iş birliğini kolaylaştıracak yeni vizyonu ile oluşuma geri katılımı, bu oluşumu yeniden uzun soluklu hale getirmiştir.⁴²⁰ Başlarda Çin ile ekonomik ilişkileri nedeni ile Çin'e meydan okumak istemeyen Avustralya'nın ittifaka geri dönüşünün nedeni, Hindistan ve Çin arasındaki sınır sorunları nedeni ile Çin ile 2020 yılında tekrar karşı

⁴¹⁸ Ben Dolven ve Bruce Vaughn, “Indo-Pacific Strategies of US Allies and Partners: Issues for Congress”, *Congressional Research Service (CRS) Report*, 30 Haziran 2020, s. 8-9.

⁴¹⁹ Jagannath Panda, “What India brings G7 to The Minister's Meeting”, 20 Mayıs 2021 (Erişim), <https://www.geostrategy.org.uk/britains-world/what-india-brings-to-the-g7-foreign-ministers-meeting/>.

⁴²⁰ See Sang Tan, “Consigned to Hedge: Southeast Asia and America's Free and Open Indo-Pacific strategy”, *International Affairs*, Cilt 96, Sayı 1, 2020, s. 131-132.

karşıya kalması olarak gösterilmektedir. Dörtlü Güvenlik İşbirliği üyeleri, bu ittifakın Çin'in iddia etmiş olduğu gibi *Asya tipi NATO* olmadığını ve Covid-19, siber güvenlik gibi konularda bölgede Çin'e alternatif oluşturan bir ittifak olduğunu iddia etse de, ittifakın deniz askeri tatbikatları, Çin tarafında şüphe uyandırmıştır.⁴²¹

Çin tarafından, Çin karşıtı bir ittifak (koalisyon) şeklinde nitelendirilen Dörtlü Güvenlik İşbirliği ile ilgili Wang Yi'nin “denizköpüğü” benzetmesi, Çin'in hem Batı gücünü küçümsemeye çalıştığına ama aynı zamanda Çin tarafında Batı merkezci ittifakları bölgede istemediğine dair bir düşüncenin var olduğunu göstermektedir. Diğer yanda Japonya hem Serbest ve Açık Hint Pasifik'i (SAHPİ) hem de Dörtlü Güvenlik İşbirliği'ni birbiri ile eşleştirme konusunda ısrarcı olmuş ve SAHPİ'nin daha çok ekonomik boyutu üzerine vurgu yapmıştır.⁴²²

Japon bakış açısından “Dörtlü Güvenlik İşbirliği”, Çin ile rekabet edebilmek ve bölgede merkeziyetçi rolü korumak amacıyla aynı ilkeleri paylaşan; (demokratiklik ve hukukun üstünlüğü gibi) ABD, Japonya, Avustralya ve Hindistan arasındaki güvenlik girişimidir. Japonya için Çin'in söylediği gibi yapısal anlamda bir NATO işlevine sahip olmayan Dörtlü Güvenlik İşbirliği, 2006 yılında Abe'nin stratejik diyalog çağrısıyla başlayıp 2017 ve 2019 yıllarındaki toplantılarda ve son olarak Biden'in söylemlerinde yer bulmuştur.⁴²³ Japonya'nın “DÖRTLÜ” (“QUAD”) kavramını Çin'i çevrelemek amacıyla değil de “güç rekabeti” anlamında kullanması en dikkat çekici noktadır. Çünkü buradaki ince ayırım, yalnızca Çin'in gücünü engellemekten öte, kendi gücünü de yükselterek rakebette öne geçebilmek anlamını barındırmaktadır.

24 Eylül 2021 tarihinde gerçekleştirilen Dörtlü Güvenlik Zirvesi'nde, Serbest ve Açık Hint Pasifik İşbirliği'ne devam etmeye, geleneksel olmayan tehditlere (koronavirüs, doğal afetler, iklim değişikliği ve temiz enerji gibi) karşı birlikte mücadele edilmesine karar verilmiştir. Bunun yanı sıra, Çin ile ilgili olarak Suga, Xinjiang Uygurları ve Tayvan'ın bağımsızlığı konusundaki görüşlerinin arkasında

⁴²¹<https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/checking-china-what-is-the-quad-alliance/articleshow/91757226.cms>.

⁴²² See Sang Tan, “Consigned to Hedge: Southeast Asia and America's Free and Open Indo-Pacific strategy, *International Affairs*, Cilt 96, Sayı 1, 2020, s. 132-134.

⁴²³ “QUADとは 日米豪印の4カ国で中国対抗” (DÖRTLÜ, Çin ile rekabet etmek için Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Hindistan'dan oluşan dörtlü ülke diyalogudur.), 19.09.2021, (Erişim) <https://www.nikkei.com/article/DGXZQOUA182U50Y1A910C2000000/>.

durduğu açıklamıştır.⁴²⁴ Bu duruşu ile Japonya, geleneksel olmayan tehditlere karşı Çin ile işbirliği içerisinde olabileceğini ancak geleneksel tehditler sayılabilecek örneklerde ve özellikle Çin'in kırmızı çizgisi olarak nitelendirdiği hususlarda (Tayvan gibi) geri adım atmadıklarını da açıkça göstermiştir.

24 Mayıs 2022 tarihinde Hindistan, Japonya ve Amerikan liderlerinin bir araya geldiği Zirve'de ise Hint Pasifik'te gerilimi artıran ve bölgede statükoyu kendi lehine değiştirebilecek her türlü tek taraflı provakatif eylemlerin karşısında olunması hususunda mutabık kalınmıştır. Liderler Zirve'de verdikleri müşterek bildiriye, 21. yüzyılda bölgeyi daha dayanıklı hale getirmek ve uluslararası hukukun üstünlüğüne dayalı barış ortamının muhafaza edilmesine dair taahhütlerini yenilemiştir. İkinci Dörtlü Güvenlik İşbirliği Zirvesi'nde ise Serbest ve Açık Hint Pasifik vizyonuna sahip tüm ülkeler ile iş birliği içerisine girebilecekleri açıklanmıştır. Bunun yanı sıra ASEAN'ın tek ve merkezîyetçi rolünün korunması amacı da vurgulanmıştır. Geleceğe yönelik olarak DÖRTLÜ'nün DÖRTLÜ+'ya dönüşmesi olasılığı yüksektir. Bakanlıklar nezdinde yapılan toplantılara sıklıkla diyalog ortağı olarak davet edilen Yeni Zelanda, Güney Kore, Viyetnam, İsrail ve Brezilya gibi ülkelerin bu anlamda üye olması tartışılmaktadır.⁴²⁵ Bu durumda, Dörtlü Güvenlik İşbirliği'nin genişlemeye açık ve Çin'in daha çok yükselen gücü karşısında daha fazla ittifak ortağı bulunmasına ilişkin yol haritasının belirlenmiş olduğu açıktır. Genişlemeyi ve gücünü artırmayı hedef alan ittifakın bu stratejisine bakılarak sürdürülebilirliğinin de olabileceği ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Dörtlü Güvenlik İşbirliği'nin oluşumu, Çin'in tek taraflı eylemlerine karşı bölgesel dengelemeyi sağlayabilmek için önemli bir potansiyel olarak değerlendirilmektedir. Asya demokrasilerinin birleştirilmesi fikri aslında yeni bir fikir olmayıp; Çin'in giderek güçlenen iddiaları, onu dengelemeye çalışan ittifak grubunda bu fikrin canlanması ile beraber savunma işbirliği, deniz güvenliği ve altyapısal kalkınma sağlanmasına yönelik girişimlere ivme kazandırmıştır. Bunun yanı sıra Dörtlü Güvenlik İşbirliği, Asya Pasifik ülkelerinin kendi ulusal çıkarlarını korumak adına bölgede daha fazla rol üsteleneceğinin de işareti olmuştur. Bu bağlamda Abe dönemi sonrasında Çin'e karşı nispeten daha belirsiz görünen dış politika bu işbirliği

⁴²⁴ 第 2 回 日 米 豪 印 首 脳 会 合 , 03.09.2021, 02.12.2021 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/mofaj/fp/nsp/page4_005424.html.

⁴²⁵ Japonya Dışişleri, 22 Temmuz 2022 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1e_000401.html.

ile sert dengeleme şeklinde kendini göstermiştir. Diğer taraftan bağımsız dış politika izlemeye çalışan Hindistan gibi ülkelerin de gelecekte daha çok ABD ittifak sisteminde kilit rol oynaması beklenmektedir. Dörtlü Güvenlik İşbirliği anlayışının bu bağlamda ortaya çıkardığı sonuç, 21. yüzyılda Asya Pasifik’te savunma işbirliğine dayalı müşterek bir fikrin canlanışa geçtiği ve Çin gücünü sınırlandırma yaklaşımının uluslararası ilişkilerde önemli bir Asya Pasifik tarzı dengeleme mantığı olarak ortaya çıkmış oluşudur.⁴²⁶

5.2.2. Serbest ve Açık Hint Pasifik (“SAHPİ”)

Japonya’nın Hint Pasifik’teki stratejik yaklaşımı, çoğu araştırmada net olarak ortaya konmamış ve akademik olarak gelişmemiştir. Hint Pasifik Stratejinin bir parçası olan Serbest ve Açık Hint Pasifik (“SAHPİ”) kavramı ise, henüz biçimlendirilmemiş ve net olarak ortaya konmamış bir politika olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise, Japonya’nın SAHPİ’yi bir ulusal güvenlik planı olarak görmesi ve ulusal güvenlik planlarının gizliliğini ifşa etmeme amacından, aslında Japonların da bu kavramı henüz netleştirmemesine kadar farklı sebeplerle açıklanmaktadır. 2016 yılında yapılan açıklamaya göre SAHPİ Stratejisi, tam olarak bu stratejinin ulusal güvenlik açısından ne anlama geldiği ve üzerinde uzlaşma olmamasına rağmen, Japonya’nın modern dış politikasındaki en önemli fikir olarak görülmektedir.⁴²⁷ 2016 yılında Başbakan Abe’nin Tokyo Uluslararası Konferansı’nda yaptığı konuşmada ilk olarak “SAHPİ” kavramını ortaya attığı günden bu yana birçok araştırma bu kavramın ne olduğu konusunda varsayımlar ortaya atmıştır. Bazı araştırmalara göre Çin’in gücünü çevrelemeye ve bölgedeki demokratik yönetimlerle iş birliği içerisinde yine Çin’in gücünü azaltmaya dayalı bir kavram şeklinde nitelendirilirken; sıklıkla Çin’in Kuşak-Yol Girişimi’ne alternatif bir jeostratejik rekabet aracı olarak görülmüştür. Japon politika yapıcılar tarafından ise istikrarlı ve çok yönlü bir güç dengesi oluşturmak, bölgesel dayanıklılığı teşvik etmek ve norm oluşturma hedefleri için bölgesel düzen sağlayıcı bir strateji olarak atfedilmiştir. Bazı araştırmalarda ise SAHPİ’nin Çin’le iş birliği yaparak Hint-Pasifik’te bir ekopolitik sistem kurma amacına dayalı olduğu iddia edilmektedir. Ancak bu tanımlama, Japon Hükümeti tarafından SAHPİ’nin

⁴²⁶ Jeff M. Smith (Ed.), *Asia’s Quest for Balance: China’s Rise and Balancing in the Indo-Pacific*, Rowman & Littlefield: New York, s.170-171.

⁴²⁷ Ash, Rossiter, “The Free and Open Indo-Pacific, Strategy and Japan’s Emerging Security Posture”, *Khalifa University of Science & Technology, Institute of International & Civil Security* Cilt 3, Sayı 2, Ağustos 2018, s. 113-117.

jeopolitik yönünün görmezden gelindiği ve daha çok kapsamlı bir çerçeve olduğu gerekçesi ile eleştirilmiştir.⁴²⁸ Bazı Çin’li uzmanlara göre Çin’in mevcut düzene karşı oluşturduğu yükselişe karşı bir savunma yolu yarattığı inanılan SAHPİ, gerçekte tam tersine, Çin üzerinde tehdit oluşturarak, diğer Asyalı devletleri provake ederek bölgeyi sıfır toplamı bir oyuna sürüklemektedir.⁴²⁹

Kısacası, SAHPİ’nin amacı, kapsamı ve beklenen çıktılarına dair net bir ifade henüz belgelerde şekillendirilmemiş olmakla beraber, tanımlamalardaki farklılıklar bu stratejinin, Çin’in yükselen gücünü temel alan çok yönlü bir strateji olabileceğini işaret etmektedir. 22 Haziran 2018 tarihinde Abe’nin Meclis’te yaptığı konuşmadan anlaşıldığı kadarı ile SAHPİ, Çin’in Kuşak-Yol Girişimi’nin tamamlayıcısı şeklinde tanımlanmıştır. Ancak girişimin gizli tutulmasının arka planında, Çin’in giderek artan iddialarına karşı geliştirilen bir güvenlik stratejisi olduğu iddiaları yer almaktadır. Çin’i dengelemek amacıyla oluşturulan girişimin Japonya’nın ulusal güvenlik politikasının bir parçası olarak görüldüğü de düşünülmektedir. Bu durumda, Çin’e karşı çevreleme stratejisi güden ABD’nin Hint Pasifik politikası içerisinde SAHPİ’nin hangi bağlamında yer aldığı veya yer alıp almadığı belirsizdir.⁴³⁰ Ancak Amerika’nın son zamanlarda Çin’e karşı duruşundaki sertlik, SAHPİ Stratejisinin de Çin’e karşı özel ve karşı-dengeleyici bir strateji olacağının da göstergesidir. Amerika; kendinden kopyaladığı teknoloji ile uzay, yapay zekâ, biyoteknoloji ve robotik alanında küresel ticaret hacmini büyüten ve Kuşak-Yol Girişimi ile tehdit algıladığı Çin’e karşı, kendi ticaret açığını azaltma aracı olarak gördüğü SAHPİ’yi zaman zaman DÖRTLÜ ile dönüşümlü kullanmakta; Güney Çin Denizi’nde Çin’in yapmış olduğu arazi ıslahı, askeri konuşlandırma gibi uygulamalarına karşı çıkmakta ve bu durumun denizlerde SAHPİ’ye bir güvenlik dengeleme aracı misyonu katacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra Transpasifik Ortaklığı’ndan çekilen Amerikan Obama Dönemine ait Asya stratejisinin bittiğini ve genel uluslararası liderlikten vazgeçtiği yönündeki söylemlere rağmen, hâlihazırdaki SAHPİ Stratejisi’nin Obama döneminden itibaren kullanılmakta

⁴²⁸ Tomohiko, Satake, “Japan’s Free and Open Indo-Pacific Strategy and It’s Implications for ASEAN”, *Southeast Asian Affairs*, s. 69-70.

⁴²⁹ Yuichi, Hosoya, “FOIP 2.0: The Evaluation of Japan’s Free and Indo-Pacific Strategy”, *Asia-Pacific Review*, Cilt 26, Sayı 1, 2019, s. 19.

⁴³⁰ Ash, Rossiter, “The Free and Open Indo-Pacific, Strategy and Japan’s Emerging Security Posture”, *Khalifa University of Science & Technology, Institute of International & Civil Security* Cilt 3, Sayı 2, Ağustos 2018, s. 113-117.

olan bir strateji olması dikkat çekicidir.⁴³¹ Bu durum ise, Amerika'nın Çin karşısında netleştiremediği bir stratejiye rağmen, SAHPİ içerisinde Japonya'nın liderliğinin öne çıkmasının, bu dengeleme aracına süreklilik kazandırdığı şeklinde analiz edilebilir. Elbette Abe Yönetimi, bu dengeleme aracınının oluşumunda ve sürekliliğinde aktif rol oynamıştır. Shinzo Abe'nin Aralık 2012'de *Project Syndicate*'e yazmış olduğu “*Asya'nın Demokratik Güvenliği Elması*” adlı makalesinde: “*Çin Hükümeti'nin, Doğu Çin Denizindeki Senkaku Adaları dolaylarındaki gündelik tatbikatlarına Japonya'nın imkân tanımaması; Çin'in denizlerdeki olası hâkimiyetini bir oldubittiye getirmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Aynı makalede İki Çin Denizinin çoğunluğunun, uluslararası deniz olduğu ve Abe'nin 2007 yılından bu yana Çin'in deniz ve topraklarda artan genişlemesini öngöremediğini; ancak bu gelişmeler karşısında, Hindistan ve Japon Hükümetlerinin Pasifik ve Hint Okyanusları'nda dolaşım serbestliğinin koruyucusu olarak, daha fazla sorumluluk taşınması için iş birliği yapma gereksiniminin doğduğunu*” açıklamıştır.⁴³² Abe Yönetimi sonrasında da SAHPİ için atfedilen önemde bir değişiklik olduğu söylenemez. Aksine, yeni Başbakan Yoshihide Suga'nın “iyi işletilen bir Japonya-ABD ittifakının temel kilit noktası olduğuna inancı ile SAHPİ vizyonunu koruyarak stratejinin sürdürüleceğini belirten ifadeleri, “güvenli ve refah Hint Pasifik” beraberinde, Çin ile Rusya'nın da dâhil olduğu komşularla istikrarlı politika izlenmesi amaçlarıyla güçlendirilmiştir. Bu noktada ise, bölgenin istikrarı açısından önemli bir stratejiyi formülize eden Japonya'nın yavaş yavaş ve sessizce yol alarak, vardığı noktada Amerika'nın Asya stratejisinin sürekliliğini sağlayan, bir diğer ifade ile Amerika'nın Hint Pasifik'ten kopma amacı gösterdiği noktada bile onun adına onun prestijini koruyan bir liderlik vasfına yol aldığı gözlemlenmektedir.⁴³³ Birçok yazanın aksine, SAHPİ Amerika tarafından değil; Japonya tarafından formülize edilmiştir ve Japonya'nın Abe dönemi dış politikasındaki en önemli girişimlerindedir. Bu durum da, mevcut Japonya-ABD ittifakı içerisinde yalnızca Amerika'nın küresel gücünün düşüşü ile ilgili varsayımları hızlandırmakla kalmayıp; Amerika'nın Asya Pasifik'te tarihten bugüne ince ince ördüğü ittifaklar içerisindeki merkezi rolünü de gelecekte tartışmaya açabilecek bir

⁴³¹ See Sang Tan, “Consigned to Hedge: Southeast Asia and America's Free and Open Indo-Pacific strategy, *International Affairs*, Cilt 96, Sayı 1, 2020, s. 134.

⁴³² Shinzo, Abe, “Asian Democratic Security Dimond”, 27 Dec 2012, 25 Kasım 2021 (Erişim) <https://www.project-syndicate.org/onpoint/a-strategic-alliance-for-japan-and-india-by-shinzo-abe>.

⁴³³ Yuichi, Hosoya, “Helping the US Lead Again: Japan's Vision for a Free and Open Indo-Pacific, *Global Asia*, Cilt 16, Sayı 1, Mart 2021, s. 53-56.

gelişmedir. Gücün düşüş yaşandığı konumlarda devletlerin güç dengesindeki rolünün de buna paralel değişim göstermesi, bu çalışmada incelenen varsayımlardan biridir. Ancak çalışmanın başından beri belirttiğimiz gibi, sistemsel analizlerde bir kutupta yaşanan gücün düşüşünün diğer kutupta gücün yükselişine neden olabileceğini de ifade etmiştik. Oysa buradaki tablo daha çok, bir ittifak grubunda (ABD liderliğindeki) karşı ittifak grubuna göre (Çin liderliğindeki) göreceli güçteki düşüş ile ilgili bir durumdur. Bu durumda ilk grubun ittifak ortakları tarafından (Japonya gibi) “*güç aktarımı*” yolu ile düşen ittifak ortağının gücü kompanse edilerek aynı ittifak içerisinde güç dengesinin devamlılığının sağlandığı ve liderlik rollerinde kaymalar yaşandığı bir durumdur.

5.3. Transpasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı İşbirliği (環太平洋パートナーシップ)

2005 yılında Brunei, Şili, Yeni Zelanda’dan oluşan küçük Pasifik grubu ülkeleri ile bir ticaret iş birliği olarak başlayan Trans-Pasifik Ortaklığı, 2008 yılında ABD’nin politik stratejisi çerçevesinde bu ortaklığa Avustralya, Viyetnam ve Peru’yu da katmak istemesinin bir sonucu olarak genişleme göstermiştir. Görüşmeler ilerledikçe Japonya, Malezya ve Meksika ile üye sayısı 12’ye çıkan iş birliği, 2011 yılında ABD tarafından Asya’nın en önemli noktası olarak değerlendirilmiştir. Müteakibinde, birçok toplantı sonrasında bu oluşum, katılımcı ülkelerin 2015 yılında imzaladığı anlaşma ile 2016 yılının başında pakt halini almıştır.⁴³⁴ Önceki adıyla “*Transpasifik Ticaret Paketi*” (“*TTP*”), ABD’nin 2017 yılında ortaklıktan çıkması sonrasında Japonya’nın girişimleri ile “*Transpasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma*” şeklinde on bir ülke* tarafından 2018 yılında Avustralya’da imzalanmıştır.⁴³⁵ ABD’nin Transpasifik Ortaklığı’ndan çıkması*, Japonya’ya bu oluşum içerisinde liderlik

⁴³⁴ Council on Foreign Relations, “*What’s Next for The Trans-Pacific Partnership (TPP)?*” (Erişim), 24.07.2022, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-trans-pacific-partnership-tpp>.

* On bir ülke: Avustralya Brunei, Kanada, Şili, Japonya, Malezya, Meksiko, Peru, Yeni Zelanda, Singapur ve Viyetnam’dan oluşmaktadır. Son zamanda ABD yerine Birleşik Krallıkların katılımı ile üye sayısı on iki olmuştur.

⁴³⁵ Vuslat Nur Şahin, “Amerikasız Transpasifik Ticaret Anlaşması: Doğu Asya’da Hareket Alanı Artan Japonya”, Avrasya İncelemeleri Merkezi, 18.06.2021, (Erişim), <https://avim.org.tr/tr/Yorum/AMERIKASIZ-TRANS-PASIFIK-TICARET-ANLASMASI-DOGU-ASYA-DA-HAREKET-ALANI-ARTAN-JAPONYA>.

* ABD’nin geri katılımına açık kapı bırakılmıştır.

misyonu yüklemiş; anlaşmanın tüm bölümleri Japonya Hükümeti tarafından hazırlanmıştır.*

Japonya, Transpasifik Ortaklığı içerisinde Meksika'dan sonra anlaşmaya ikinci olarak imza atan ülke iken, 6 Temmuz 2018'de Japonya'nın “*Transpasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma*”ya dair prosedürleri tamamlaması ile bu anlaşmayı Japonya'nın “Büyüme Stratejisi” olarak tanımlaması, bölgeye nüfuz etme ve angajman stratejisi ile desteklenmektedir.⁴³⁶ Transpasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma'nın hazırlayıcısı Japonya, Hindistan ile birlikte ortaya koyduğu Asya-Afrika Büyüme Koridoru (*Asia-Africa Growth Corridor*) yoluyla bölgedeki ekonomik bağlantısallığın liderliğini üstlendiğinden, ona göre Avustralya da Çin'in Kuşak-Yol Girişimi'ne karşı oluşturduğu dengeleme hareketinde kendisi ile beraber dengeleyici aktör olarak yer almalıdır.⁴³⁷ Japonya'nın bu büyüme stratejisi, son yıllarda İngiltere'nin de ittifak ortağı olarak katılımını öngören gelişme olmuştur.

ABD'nin her iki yakın müttefikinin (Japonya ve İngiltere) Kasım 2020'de imzalamış olduğu Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması hem tarihsel ve ekonomik hem de küresel güç dengesindeki değişim açısından büyük öneme sahiptir. Birincisi, bu anlaşma İngiltere'nin Avrupa Birliği* üyeliğinden çıkması sonrasında imzalamış olduğu ilk ticari anlaşmadır.⁴³⁸ Tarihsel olarak, 18. ve 19. yüzyıldaki büyük güç mücadelesinde incelemiş olduğumuz gibi, İngiltere'nin yeniden Asya'da küresel bir aktör olarak ortaya çıkışının küresel güç dengelerini ne yönde değiştireceği merak konusudur. Ayrıca Anglo-Japon ittifakında gördüğümüz tarihsel altyapı Japonya'nın da Çin gibi, ittifak ortaklarını seçerken daha önce bildiği, tarihsel ittifaklık ilişkisi yaşadığı devletlerle daha kolay ittifaklık ilişkisi kurabildiği varsayımını doğrulamaktadır. Ekonomik olarak ise, bu iki devlet küresel serbest ticaret ilkelerine uygun şekilde hareket etme faydasında birleşmektedir. Dünya Ticaret Örgütü'nün en iddialı savunucularından olan Japonya, Asya Pasifik Bölgesel Ekonomik İşbirliği gibi

* Trans Pasifik Ortaklığına dair anlaşma metni, imza edilen belgeler, raporlar vb. tüm dokümanlar için bk. ayrıca Japonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, 20.06.2021 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/mofaj/ecm/ep/page23_002177.html.

⁴³⁶ Japonya Dışişleri Bakanlığı, “Free and Open Indo-Pacific”, 22 Temmuz 2022 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_002101.html.

⁴³⁷ See Sang Tan, “Consigned to Hedge: Southeast Asia and America's Free and Open Indo-Pacific strategy, *International Affairs*, Cilt 96, Sayı 1, 2020, s. 132-134.

* Avrupa Birliği Hint Pasifik'te geleneksel bir güvenlik aktörü değildir. Ancak bölge AB ticareti için daha çok cazip edici olmaya başladıkça bölgeye olan ilgisi de artmıştır.

⁴³⁸ Jagannath Panda, “Japan-UK: Progressive Ties and A Case For Britain in The CPTPP”, *Institute for Security and Development Policy Issue Brief*, 13 Nisan 2021, s. 1.

ekonomik oluşumlar içerisinde de lider rol üstlenmektedir. Avustralya-Japonya-Hindistan-ABD ittifakı içerisinde ikili, üçlü ve dörtlü ilişkilerde angajman stratejisini kullanan Japonya'nın, bir NATO ortağı olarak yine bir NATO Üyesi olan İngiltere ile müşterek küresel yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. İngiltere'den ayrıca Hint Pasifik askeri tatbikatı için uçak taşıyıcı Elizabeth'i satın alan Japonya, yine İngiltere ile "Jaguar" adında müşterek ileri radar teknolojisi geliştirmiş, havadan havaya füze savunma sistemi (JNAAM) ve savunma ekipman ve teknolojisinin karşılıklı kullanımının geliştirilmesi gibi konularda iş birliği yapmıştır. Buna ilaveten 3 Şubat 2021 tarihinde her iki devletin Dışişleri ve Savunma Bakanları nezdinde yapılan ekonomiden güvenliğe ve küresel kalkınmaya birçok konu ele alınmıştır. Nihayetinde ekonomik alanda artan Japonya-İngiltere sinerjisinin, Japonya'nın küresel hedeflerine erişiminde ve Beş Göz* ("Five Eyes") Zekâ Paylaşım Ağı'na dâhil olma amacına erişimde avantaj sağlayacağı düşünülmektedir. Yeni filizlenen Japonya-İngiltere iş birliğinde durumu karmaşıklaştıran nokta ise İngiltere'nin Çin'e olan ekonomik bağımlılığıdır ki, Çin İngiltere'yi kendinden vazgeçmemesi için sert bir şekilde uyarmıştır. Çin'e ve Avrupa Birliğine karşı ekonomik bağımlılığını azaltarak Japonya ile sıkı ilişkiler hedefleyen İngiltere'nin dış politikasının Asya'ya kayması, Pasifik İttifakının sürdürülebilirliği açısından önemli görülmektedir. Japonya açısından baktığımızda ise Japonya'nın yalnızca ABD tarafından değil, İngiltere tarafından da "kilit bölgesel aktör" olarak tanımlanması önemlidir.⁴³⁹Bunun yanı sıra bu durum, küresel hedeflerini gerçekleştirebilmesi açısından Japonya'nın İngiltere üzerinde ikna gücünü (yumuşak gücünü) kullanabildiğinin de bir göstergesi olarak kabul edilebilir. İleride, İngiltere'nin Asya'da ABD'nin yerini tutup tutabileceği tartışma konusudur. Elbette İngiltere'nin Hint Pasifik ittifakı içerisinde yer alışı, ABD'nin bölgedeki önemini ortadan kaldıramaz ancak gücün Avrupa Birliği'nden Asya'ya kayması ve Japonya ile Çin arasında gelişen güç mücadelesinde belirleyici rolü olması açısından önemlidir. Japonya'nın ise ABD yerine İngiltere ile modellediği ittifak, asimetrik ittifak niteliğinden çok; iki deniz gücü ittifakı şeklinde nitelendirilebilir. Bu iki büyük gücün, ayrıca deniz gücü olarak Çin'i çevreleme amacıyla ulusal faydada birleşmesi,

*Beş Göz ("Five Eyes"), 1946'da Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, İngiltere ve ABD arasında imzalanmıştır. Japonya'nın da gelecekte bu anlaşmaya dahil olacağı yönünde iddialar bulunmaktadır. Beş Güç Savunma Düzenlemeleri (*Five Powers Defence Arrangements*) ise 1971 yılında Avustralya, Malezya, Yeni Zelanda, Singapur ve İngiltere arasında silahlı saldırı veya tehdide karşı anında istişare yetisi sağlayan çoklu bir anlaşmadır.

⁴³⁹ Jagannath Panda, "Japan-UK: Progressive Ties and A Case For Britain in The CPTPP", *Institute for Security and Development Policy Issue Brief*, 13 Nisan 2021, s. 2-4.

diğer Avrupa devletlerinin de gelecek stratejisinin Asya'ya kayması olasılığı ile birleştiğinde, yükselen Çin'in Batı tarafından çoklu aktörler tarafından dengelenmesi beklentisi yüksektir. Yayılarak küresel genişleme gösteren Çin'i dengeleme çabaları, birden çok kıtadan devletin aynı devleti dengeleme hareketine katılacak olması sebebiyle de önemli bir tarihsel gelişme olarak da kabul edilebilir.⁴⁴⁰

ABD'nin ortaklıktan çıkması öncesi, küresel ekonominin %40'ına tekabül eden ve dünyanın en büyük serbest ticaret anlaşması olan⁴⁴¹ Transpasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı İşbirliği için en ilginç gelişme, 2021 yılında Çin'in katılım ortaklığı için başvuru yapmış oluşudur. Çin'in bu amacı, küresel ticarete kendi liderlik rolünü pekiştirme hedefi şeklinde yorumlanmıştır. Çin'in geleceğe yönelik uluslararası ticaret ve ekonomide kendi yerini sağlamlaştıracağına inandığı bu başvuru değerlendirme aşamasındadır.⁴⁴² Kurum içerisinde ABD'den kalan liderlik boşluğunu dolduran Japonya'nın ileriki dönemlerde liderlik rolünü Çin'e bırakıp bırakmayacağı mevcut şartlarda belirsizliğini korumaktadır. Diğer taraftan, 1 Ocak 2022 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren RCEP'in (*Regional Comprehensive Economic Partnership**) de üyesi olan Çin'in hem RCEP hem de Transpasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşması'na katılması halinde, bu anlaşmanın Dünyanın en büyük Serbest Ticaret Anlaşması olması sebebi ile RCEP'i geçmesi beklenen şeydir. Çin'in hem RCEP, hem de Transpasifik Anlaşması için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma'ya üye olması, aslında onun bölgedeki gücünün dengelenmesinden öte, gücünü daha da yukarı çıkaracaktır. Bu sebeple, üye olarak kabul edilip edilmeyeceği durumu, Çin'in bölgedeki etkisini kısıtlamak isteyen Transpasifik üye ülkeleri açısından henüz kesinlik kazanmamıştır. Ancak Çin'in kendisine karşı kurulan bu oluşuma üye olmak istemesi,⁴⁴³ ABD'nin olmadığı durumlarda Japonya ile ekonomi gibi konularda iş birliğine açık olduğunun da göstergesidir.

⁴⁴⁰Avustralya Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı, "*Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership*", 15 Ocak 2021 (Erişim) <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/cptpp/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnership>.

⁴⁴¹ Council on Foreign Relations, "*What's Next for Trans-Pacific Partnership (TPP)?*" 10.01.2021 (Erişim) <https://www.cfr.org/backgrounder/what-trans-pacific-partnership-tp>.

⁴⁴² Global Times, "China officially applies to join CPTPP, as the US increasingly isolated in trade", 17 Eylül 2021 (Erişim) <https://www.globaltimes.cn/page/202109/1234550.shtml>.

*RCEP, Asya Pasifik Bölgesi'nde on ASEAN ülkesi (Brunei, Viyetnam, Tayland, Singapur, Filipinler, Myanmar, Laos, Myanmar, Endonezya, Kamboçya) tarafından imzalanan; Çin, Japonya, Avustralya, Güney Kore ve Yeni Zelanda'nın diyalog ortağı olduğu, dünyanın en büyük serbest ticaret anlaşmasıdır.

⁴⁴³ "Çin, Asya-Pasifik'te kendisine karşı oluşturulan ticaret anlaşmasına katılmak için başvuru yaptı." (Erişim), 17 Eylül 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58594904>.



SONUÇ

Asya Pasifik Bölgesinin iki kilit aktörü Çin ve Japonya'nın ilişkilerinin, güç dengesi ve tehdit kuramı çerçevesinde incelenmeye çalışıldığı bu çalışmada, Doğu-

Batı karşılaştırmalı güç analizi ile kavramsal bir çerçeve çizilmiştir. Çalışmada iktisat, felsefe ve fizik alanlarından uluslararası ilişkilere kuram uygulama yapılmış, tehdidin işlevleri ortaya konarak ve ittifakları şekillendiren unsurlar incelenerek literatürdeki kuramsal boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır.

Soyut bir kavram olan gücün kavramsal açıklamalarında görülen çeşitlilik, gücün hesaplanması çalışmalarında da kendini göstermiştir. Çinli akademisyenlerin Kapsamlı Ulusal Güç unsurları üzerine çalışmalarındaki farklılığın Doğu’da da Batı’dakine benzer şekilde üzerine uzlaşma sağlanamayan bir konu olduğu görülmektedir. Ancak hemen her hesaplamada askeri güç, ekonomik güç ve politik gücün ilk sıralarda yer alışı bu güç birimlerinin Doğu da da önemli yer bulduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Gücün soyut bir kavram oluşu, gücün hesaplanması çalışmalarına da yansımış; ancak sosyal bilimlerde bazı çıktılarının ölçülmesindeki zorluklar ve bağlamdan ayrı olarak farklı unsurları içerisine alan hesaplamalar, bu yöndeki çalışmaları da sınırlandırmıştır. Çin’in güç üzerine yapmış olduğu çalışmalarda bir diğer önemli nokta, güç hesaplamalarında Japonya’nın mutlaka ele alınışdır ki; bu da Çin’in stratejilerini belirlemede Japon dış politikasının önemini göstermektedir.

“Güç”, devletlere istedik çıktılar verdirebilme kabiliyetinden mütevellit ise, bu çıktılar için yalnızca devletlerin kaynakları değil, bu kaynakları stratejiye çevirebilme yetisi, içerisinde buldukları alan ve etkileşim içerisinde oldukları diğer devletlerin dış politikaları da iyi analiz edilmelidir. Bu sebeple bugün Çin ve Japonya’nın göreceli güç analizlerinde ve yükselen güç çalışmalarında, gerek Japonya’nın ABD’den bağımsız, gerekse Çin’in Rusya’nınkine aykırı bir politika izlemedikleri düşünüldüğünde, ABD ve Rusya’nın da birer değişken olarak çalışmada ele alınmıştır.

Gücün üç temel işlevi ve devletler üzerinde iki tür etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi, gücün çalışma içerisinde ifade edildiği gibi bir amaç olarak kullanılması; (bu durumda devletler diğer devletler üstünlük sağlamak adına hep daha fazla güç peşindedir.) ikincisi, gücün bir araç olarak kullanılması ve sahip olunan gücün gösterilmesidir. Diğer ifade ile, güç ya muhafaza edilir ya yayılır ya da gösterilir ki gücün korunması statükocu güç olarak tabir edilirken yayılması revizyonist güç ve gösterilmesi ise prestij gücüne tekabül etmektedir. Gücün devletler üzerindeki etkileri ise 1) caydırma; 2) tehdit oluşturma olarak özetlenebilir. Caydırma

etkisi devletlerde peşine takılma (*bandwagoning*) stratejisi gütmelerine neden iken; devletlerin güç kullanması dengeleme (*balancing*) stratejisinin kullanımına neden olmaktadır. Dengeleme, tehdit uyandıran devlete karşı ittifak kurma çıktısı veren bir devlet davranışı olarak tanımlanmıştır.

Her zaman savaş ihtimalini barındırması sebebi ile realist kuramın merkezine oturan “askeri güç” birincil öncelikte gibi görünse de gücün birimleri (askeri güç, ekonomik güç, prestij gücü) arasında bir hiyerarşinin olmayışı ve Asya Pasifik’te askeri gücün ekonomik güç ile birbirinin içerisine geçmiş (grift) bir yapı sergilemesi, ekonomik gücün analizini de gerekli kılmıştır. Diğer yanda ekonomik güç, hem askeri güce dönüşümün bir ön şartı olması sebebi ile hem de prestij gücünün etkilerini artması sebebi ile önemlidir. Bu doğrultuda Asya Pasifik çalışmaları arttıkça, realist paradigmanın askeri güç ile beraber ekonomik güce de aynı oranda yer vereceği düşünülmektedir.

Batı literatüründe daha çok “sebeplere” odaklı (Devletler neden güç ister? Savaşın nedenleri nedir? vb.) ve kuram çerçevesinde incelenen “güç” kavramının, Doğu literatüründe daha çok “ulusal güç” etrafında ve daha çok “değişim, dönüşüm, hareket ve karşıtlık” üzerine; Sun Tzu’dan gelen strateji odaklı bir anlayış ile bağlama dayalı olarak analiz edildiği görülmektedir. Stratejiye odaklı bu anlayış gerek Japonya, gerekse Çin’de hem tehdide karşı bir iç dengeleme ve propaganda aracı olarak hem de gücün bir unsuru olarak uluslararası güce katkıları bakımından “kalkınmacı devlet anlayışında” (*kalkınma stratejisi*) yer bulmuştur. Bu bağlamda, Akamatsu Kaname tarafından geliştirilen, basit hiyerarşik düzende endüstriyel kalkınmayı hedef alan ve 1896-1974 yılları arasında kullanılan Uçan Kazlar Modeli, lider (sanayileşmesini tamamlayan) devleti takip eden diğer devletlerin (sanayileşmekte olan) dalga dalga ekonomik gelişimini tamamlamasına yönelik bir modeldir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Japonya’nın bir iç dengeleme hareketi olarak hayatta kalışını temin etmek için tasarladığı Model, bugün bölgenin ekonomik gelişiminde ve Çin’in yükselen güç konumuna erişmesinde önemli yer teşkil etmektedir. Diğer taraftan “kalkınma” kavramı, güce hizmet eden ancak doğrudan tehdit oluşturmayan bir strateji olduğundan, özellikle 1996’da Çin tarafından “barışçıl kalkınma” şeklinde, “barışçıl yükseliş” ifadesinin kullanımı terk edilerek bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Çünkü yükselişe geçen gücün tehdit uyandırması beklendiği bir durumdur.

Tehditlere karşı devletlerin geliştirdiği güvenlik stratejileri: Dengeleme, peşine takılma, korunma, sorumluluk yükleme, yüklenen sorumluluğu yerine getirme, nüfuz etme, kalkınma ve angajman stratejileridir. Bu tez çalışmasının İkinci Bölümü'nde Çin ve Japonya'nın birbirlerini tehdit olarak algılamasından kaynaklı olarak tehdide verdikleri davranışlar incelenmiştir. Bu bağlamda, her iki devletin tehdide karşı dış dengeleme stratejisi, nüfuz ve angajman stratejileri, kalkınma ve prestij oluşturma stratejileri görülmektedir. Özellikle büyük güç ve liderlik rekabetinden doğan kendi tarafına ittifak ortağı katma çabaları benzer stratejiler olarak analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra, Doğu perspektifinden de analiz yapıldığında aslında bölgede yalnızca Çin'in oluşturduğu bir tehdit algısının değil, giderek ofansif nitelik kazanan bir Japonya-ABD müttefikliğinin de Çin için tehdit yarattığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu da tehdidin Bölge'de çift yönlü etkileşime tabi bir süreç olarak gelişmekte olduğunu göstermektedir. Bir ittifak grubundaki ofansif nitelik değişiminin diğer ittifak grubunda aynı türde hareket ile yanıt oluşturmasının Asya Pasifik güvenliği ve tehdit kuramı için önemli bir sonuç olduğu düşünülmektedir.

“Güç” kavramında olduğu gibi, “güç dengesi” ve “ittifak” kavramlarında da uluslararası ilişkiler alanında üzerinde mutabakata varılamadığı görülmektedir. Batı için güç dengesi kavramının onlarca anlamı varken; Çin için güç dengesi ve ittifaklık kavramları daha çok ABD'ye yönelik bir strateji olarak görülmektedir. Japonya için ise bu kavram uluslararası politikayı ortaya koyan, istikrara katkı sağlayan ve baskın hegemon gücün tehdit oluşturmasını engelleyici bir ulusal çıkar aracıdır. Bu noktada bu çalışmada objektif bakış açısıyla yapılan analizde, yalnızca Çin'in tehdit aktörü olmadığı, aynı zamanda Japonya'nın da ABD müttefikleri olarak bir tehdit unsuru olabildiği ortaya çıkmaktadır. Bu da bize tehdidin Asya Pasifik'te çift yönlü etkileşime haiz bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu çift yönlü tehdit algısı, Waltçu yaklaşım çerçevesinde birbirlerine coğrafi açıdan yakın, ofansif niyet ve kapasiteye haiz bu iki devletin birbirlerini tehdit olarak algılamasına ve tehdide ilişkin birtakım dengeleme stratejileri geliştirmesine sebep olmuştur.

Asya Pasifik Bölgesi, bugün ittifak ağları ile dolu (tehdit yoğunluğu yüksek) ve iki kutuplu ittifak yapısına (Japonya-ABD ittifakının oluşturduğu Pasifik İttifakı ile Çin-Rusya yakınlaşması) sahiptir. Bu ittifak yapılanmasının altyapısını, 19. ve 20. yüzyıllardaki gelişmelerin hazırladığı söylenebilir. Bu tarihsel altyapı ise göreceli güç

değişimlerinin ve her iki devletin tehdiye yönelik verdikleri dengeleme davranışlarının daha net incelenebilmesi amacıyla üç tarihsel evreye bölünerek incelenmiştir:

Çin ve Japonya'nın İmparatorluk dönemine denk gelen ve bir dış tehdiye karşı dengeleme davranışının görüldüğü tarihsel evrede Batı'ya karşı mukavemet "güç" anlamına gelmektedir. Gücün kullanımı ise Çin ve Japonya için farklı şekilde uygulanmış; Japonya'nın Çin'den farklı olarak Batı'nın gücünü kendine adapte ettiği stratejisi ile hem iç dengeleme (topyekün modernizasyon, kalkınma vb.) hem de dış dengeleme (Anglo-Japon ittifakı) yapması göreceli güç dengesindeki değişimin en önemli nedeni olmuştur. Bu dönemde Japonya'nın yoğun şekilde kullandığı kalkınma stratejisi, bugüne kadar bu devletin ulusal gücünü artırmaya yönelik en önemli stratejilerinden biri haline gelmiş; Çin tarafından da sonraki tarihsel süreçlerde örnek alınarak Çin'in yükselen bir güç halini almasındaki hayati stratejilerden biri olmuştur.

1894-1895 Çin-Japon Savaşı sonrasında şekillenen Anglo-Japon ittifakına karşı gerek coğrafi, gerekse tarihsel sebeplerle birbirine yaklaşan Çin-Rusya ikilisi, Asya Pasifik'te ittifakların şekillenmesinde önemli tarihsel dönüm noktası olmuştur. Japonya'nın Çin karşısındaki bu göreceli yükselişinin getirdiği güç, ayakta kalmak için her daim kıtlıkla baş etmek durumunda kalan bu devlet için revizyonist gücünün de nedeni olmuştur. Birinci tehdit sürecinde Batı ittifakının düşüşü, yani Anglo-Amerikan ittifakında yaşanan hassasiyet ile birlikte 1894-1895 Çin-Japonya Savaşı, Japonya'nın bölgesel bir askeri ve revizyonist bir güç olarak ortaya çıkmasına neden olurken; iki devlet arasında bugün dahi üzerinde uzlaşma sağlanamayan konuların da (Tayvan ve Kore sorunları gibi) altyapısını oluşturmuştur.

Her iki devletin bir süpergüç ile asimetrik ittifak içerisine girdiği ikinci tehdit sürecinde (1945-1990) Japonya, 1951 yılında San Francisco Sistemi içerisinde ABD ile ikili, üçlü ittifaklar sistemi içerisinde yer almaya başlarken; Çin 1950 yılındaki Sino-Sovyet ittifakı ile bir tarafa yaslanma stratejisi (*yibiandao*) takip etmiştir. Gücün eşitlik üzerinde yarattığı etki ve dış politikalarda farklılaşmanın getirdiği Sino-Sovyet ittifakında yaşanan ayrılık, Çin'i önce kısa vadeli ABD-Çin ittifak ilişkisine yaklaştıracak; sonrasında da ittifaklık ilişkilerine temkinli yaklaştığı iki tarafla da savaşma stratejisi kullanmasının nedeni olacaktır. Çin'in hem Sovyetler, hem de ABD ile müttefik olmadığı ve bir süpergücü diğeri ile dengelemediği dönemde görülen "ittifak dışı" stratejisi, Japonya ile kısa vadeli yumuşama sürecinin de başlangıcı kabul edilebilir. Özellikle Çin'in ittifak dışı politika izlediği dönemde Japonya ile ilişkilerde

görülen yumuşama, iki devlet arasındaki çatışmanın sistem temelli olduğunu ve bağlama dayalı bir analizi (ABD ve Rusya'nın ittifak politikasını dışarıda tutan bir analizin yapılmaması gerektiğini) doğrular niteliktedir. Diğer yanda her iki devletin de bir süper güç ile ittifak ilişkisi içerisine girmesini benzer strateji olarak görebilsek de Çin-Sovyet ittifakının Pasifik İttifakına göre kısa ömürlü oluşu, Pasifik ittifakının göreceli sürdürülebilir olduğunun da göstergesidir.

Güvenlik kavramında yumuşak dengelemeden 2000'li yıllara sert dengelemeye geçiş gösteren süreçte, Pasifik ittifakında görülen niteliksel değişim (sert dengeleme beraberinde ittifakın defansif yapıdan ofansif yapıya dönüşümü), Çin tarafından da tehdit olarak algılanmaya başlanmış, bu noktada yalnızca yükselen gücün tehdit algısı oluşturduğu varsayımı değil; defansif yapıdan ofansif yapıya evrilen ittifakların da tehdit oluşturabileceği varsayımı görülmüştür. Bu varsayımlar ışığında ve Çin'in değişim, hareket ve bağlama dayalı analiz yöntemi çerçevesinde, Newton'un güç dengesi ve Hareket Yasası'ndan hareketle devletlerin gücünde meydana getirdikleri "değişimin" tehdit oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Burada kilit kelime "değişim" olgusudur. Devletlerin yükselen gücünde meydana gelen değişim, kapasitesini artırmaya dayalı politika değişimi, mevcut düzeni değiştirmeye dayalı değişim gibi durumlar tehdidin nedeni şeklinde bu çalışmada incelenmiştir. Ayrıca göreceli güçte yaşanan değişimler ile güvenlik dinamiklerinde ve güç dengesindeki değişimler de Çin-Japonya ilişkilerindeki hassasiyetin nedeni olarak analiz edilmiştir.

2000'li yıllardan itibaren Güneydoğu Asya'da artan liderlik rekabeti ve Güney Çin Denizindeki iddialar, Çin ve Japonya'nın 1970'lerden sonra ASEAN'a verdiği önemi giderek artırmıştır. ASEAN bu iki devlet için hem kendi spesifik stratejilerini uygulayabileceği hem de bölgenin güç dengesinde ibreyi kendi yönüne çevirebilmeleri için bir fırsat alanı olarak görülmüştür. Bu bağlamda bölgenin üç dinamiği: 1) Kalkınma seviyesindeki farklılıklar 2) Güney Çin Denizi'nde yaşanan güvenlik hassasiyeti 3) 2000'li yıllardan sonra giderek artan geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine cevap verme ihtiyacı hâkim olmuştur. Güvenlik dinamiğindeki bu kayma, Çin ve Japonya'nın dış politikalarında değişiklik yaratmıştır. Bu çerçevede ve birbirleri olan liderlik yarışında her iki devlet, kendi tarafına ittifak ortağı katabilmek adına iki araç kullanmışlardır. Bunlardan ilki kalkınmaya destek veren mali yardımlar ve ticari ağı güçlendirilmesine dayalı ekonomik araçlar; diğeri ise bölgede kurum oluşturma veya kurum içerisinde girişimler geliştirerek liderlik rolünü üstlenmeye

dayalı, daha çok prestij gücüne dayalı araçlardır. Üçüncü dinamikte ise Çin ve Japonya geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine karşı sınırlı da olsa iş birliği geliştirebilmiştir. Ancak geleneksel olmayan tehditlerin, geleneksel tehditlerden farklı olarak daha fazla iş birliğine zemin ortamı hazırlayabilmiş olmasına rağmen bu iş birliğinin geleneksel tehditlerin gölgesinde kaldığı görülmektedir. Bir diğer ifade ile, uluslararası ilişkilerde düşük politika (*low policy*) olarak adlandırılan alanlardaki geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinin Çin ile Japonya ilişkilerinde daha fazla iş birliği zemini hazırlayabildiği; ancak sert tehdit olarak nitelendirebileceğimiz askeri tehditler yüzeye çıktığında bu iş birliğinin diğer ilişkileri kolaylaştırmadığı da gözlenmektedir.

Tarihsel açıdan pek az ittifak ilişkisi deneyimine sahip Çin ve Japonya için, bu dengeleme çıktısının aslında Batı'nın tehdit oluşturduğu süreçte Batı'dan ithal edildiği söylenebilir. Ancak tarihsel gelişim içerisinde gerek Japonya ABD'den gerekse Çin Rusya'dan güç devşirerek ittifak deneyimini artırmış; 21. yüzyılda her biri kendi liderliğindeki ittifak yapılarını modeller hale gelmişlerdir. Çin liderliğinde oluşan ittifak gruplarına ve Çin'in bölgedeki iddialarına karşı Japonya liderliğinde oluşan ittifak grubunun giderek bölgede ivme kazanmakta olduğu varsayımı, "momentum toplama" benzer şekilde karşı taraftan gelen sert etkinin bir sert tepki ile karşılık bulması olasılığını kuvvetlendirmektedir.

İttifakların sürdürülebilirliği açısından bakıldığında, bazı araştırmacılar için ideal ittifak partnerinin seçimi ittifak ömrünü artıran unsur iken; Çin-Sovyetler örneğinde analiz edileceği gibi, göreceli güçteki değişimin eşitlik üzerinde yarattığı etki de ittifakların sürdürülebilirliğini etkileyen unsurlardan olmuştur. Diğer yanda ideoloji unsuru hem bu ittifakın şekillenmesinde hem de ayrışmasındaki müşterek unsur olduğundan ideolojik benzerliklerin ittifakı şekillendiren unsurlardan olduğu varsayımı doğrulanamaz. Diğer yanda Japonya-ABD İttifakının Çin-Sovyetler ittifakına göre daha sürdürülebilir olmasının temel nedeni, hem Japonya ve ABD'nin birbirlerinin hayatta kalışlarına gösterdikleri adanmışlık, hem de Japonya'nın geleceğe yönelik bir Çin tehdidine karşı ABD'yi bölgede tutmaya çalışması çabaları ile açıklanmıştır. Son yıllarda Asya Pasifik'te ABD'nin olası bölgeden ayrılma riskini ise Japonya eski Anglo-Japon ittifakından kalan tarihsel ittifak ortağı olan Britanya'yı bölgeye çekerek dengelemeye çalışmaktadır. Pasifik ittifakı içerisinde ABD'nin liderlik gücünün düştüğü durumlarda Japonya'nın liderlik rolünü ortaya koymuş

olması ise ittifak içerisinde süper güçten büyük güce giden güç transferinin de bir örneği olarak analiz edilmiştir.

Özetle ifade etmek gerekirse, Asya Pasifik Bölgesi'nde Çin ve Japonya'nın içerisinde bulunduğu ittifakları şekillendiren unsurlar: dengeleme stratejileri (yoğunlukta) nüfuz ve angajman stratejileri, büyük güç olmanın getirdiği liderlik rolü (prestij oluşturma stratejisi), dış yardımlar ve kalkınmaya dayalı stratejiler olarak ifade edilebilir. Bu unsurlar, ayrıca Çin ile Japonya'nın tarihsel süreçten bugüne ittifak oluşumunda götüğü benzer stratejiler olup; Çin'in 1980'lerden itibaren devreye aldığı "ittifak dışı politikası" ise Japonya'nın tehdiye karşı izlediği stratejiden farklıdır. Ancak ittifak dışı stratejisini beyan etmiş olmasına rağmen Çin'in artan Japonya-ABD müttefikliğine karşı Rusya ile oluşturduğu iş birliği, yarı ittifaklık/ittifak oluşumları veya stratejik ortaklık adı altında ifade edilen ve ABD'nin bölgedeki ittifak ağına benzer bir yapıda ittifak ortağı kazanma çabaları, Çin'in dengeleme stratejisindeki paradoks olarak ifade edilebilir.

Çalışmada ortaya çıkarılan bir diğer paradoks, Japonya'nın Çin'in yükselişini sınırlandırmaya çalışırken aslında karşı kutupta ittifak içerisindeki etkisini artırarak (etki-tepki ilişkisi içerisinde) Çin'in askeri gücünü artırmaya itmesi ve dolaylı olarak istemeden de olsa yine Çin'in yükselişine verdiği katkıdır. Aslında her iki devletin tarihsel rekabeti, liderlik yarışında kendi taraflarına ittifak ortağı çekme çabalarının oluşturduğu nüfuz ve prestij oluşturma gücü endirekt olarak yine birbirinin gücünün artmasına yansımıştır. Bu şekilde içerisinde buldukları ittifaklar ile bölgede yarattıkları ittifak çeşitliliği, süregelen tehdit algısının ittifakların ömrüne yansımaları, bu oluşumlar içerisinde verdikleri nitelik artırmaya yönelik çabalar ve aldıkları küresel sorumluluklar ise aslında birbirini beslemiştir. Diğer bir ifade ile yükselen gücün dengelenmesine yönelik verilen davranışsal yanıt, karşı ittifak grubunda yine gücün yükselmesi çıktısı ile sonuç veren bir strateji paradoksu oluşturmuştur. Bu noktada, Asya Pasifik'te yalnızca güce veya tehdiye karşı bir dengeleme davranışı ifadesi yerine "gücün maksimize edilmesine dayalı değişim olgusunun" dengeleme davranışının nedeni olduğunu ifade etmek yerinde olabilir. Bu varsayımın, uluslararası ilişkiler alanında henüz fazlaca geliştirilmemiş olan tehdit kuramına katkı sağlaması bakımından önemli olacağı düşünülmektedir. Bir diğer sonuç, realist paradigmadaki genel anlamda istikrarlı olduğu düşünülen ittifak kavramının, bu çalışmada karşı kutuplarda etki-tepki hareketine dayalı kurulan ittifakların yalnızca istikrara değil,

istemeden de olsa birbirlerinin gücüne katkıdır. Bu bağlamda, Japonya'nın Çin'in gücünün yükselmesine verdiği katkı, geleceğe yönelik çalışmalarda neden-sonuç analizlerinde de göz ardı edilmemesi gereken bir değişken olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde gücün kavramsal analizi ile beraber Doğu-Batı karşılaştırmalı bir güç analizi yapılmıştır. Bu bağlamda realist kuramın bel kemiği “güç” kavramının, soyut olması sebebi ile Batı literatüründe birçok farklı kavramsal açıklama ile ifade edildiği görülmektedir. Sözlük anlamı ile “kontrol sağlama, hâkimiyet kurma ve etki oluşturma gibi sözlük anlamlarına sahip güç kavramı, çok çeşitli anlamlarda yer bulduğundan bu çalışmada analizi kolaylaştırmak amacıyla niteliksel anlamlar atfedilen şekilleri ile tasnif edilmiştir.

İttifakların da devletler gibi gücünün düşüp yükselebileceği ve hayatta kalma amaçları bu çalışmada analiz edilmiştir. Ayrıca ittifak kavramı için özgün bir tanımlama yapılarak; “devletlerin birbirleri ile ekonomik veya askeri hayatta kalma amaçlarına dayalı güç oluşumları” şeklinde tanımlanmıştır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Acharya, Amitav ve Buzan, Barry, *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and Beyond Asia*, Routledge, New York, 2010.

Armaoğlu, Fahir, ed. Zeynep Berktaş, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1789-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul, 13.bs., 2013.

Balaam, N. David ve Dillman, Bradford, *Uluslararası Ekonomi Politığe Giriş*, çev. Nasuh Uslu, Adres Yayınları, bs.2, Ankara, Ocak 2018.

Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post Cold-War Era*, 3. Baskı, ecpr, İngiltere, 2016.

Buzan Barry, Weaver Ole ve de Wilde, Jaap, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner, 1998.

Carr, H. Edward, *The Twenty Years Crises: 1919-1939*, Harper Torch Books, New York, 1939.

Carr, H. Edward, *Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, çev. Can Cemgil, İstanbul, 1981.

Claude Jr. R. Inis, *Power and International Relations*, Random House, New York, 1965.

Donnelly, Jack, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Güney Afrika, 2004.

Dowding, Keith vd, *Encyclopedia of Power*, Australian National University, SAGE, Singapur, 2011.

Fukuyama, Francis, *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, bs.3, 2005.

Fukuyama, Francis, *The End of History and The Last Man*, Free Press, New York, 2006.

Gilpin, Robert, *Global Political Economy: Understanding The International Economic Order*, Princeton University, Amerika, 2001.

Hagström, Linus, *Japan's China Policy*, The European Institute of Japanese Studies in Stockholm, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2005.

Herrin, Judith, *Personification in the Greek World*, From Antiquity to Bizantium, London Routledge, Londra, 2017.

Hobbes, Thomas *Leviathan*, ed. Edwin Curley, Hacket Publishing Co., Canada, 1994.

Huntington, Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster paperbracks, New York, 2011.

Jacques, Martin, *When China Rules the World: The End of The Western World and The Birth of A New Global Order*, Penguin Press, New York, 2009.

JeeLoo-Liu, *An Introduction to Chinese Philosophy: From Ancient Philosophy to Chinese Buddhism*, Blackwell, Avustralya, 2006.

Johnson, Chalmers *MITI and The Japanese Miracle, The Growth of Industrial Policy: 1925-1975*. Stanford University, Amerika, 1982.

Jowett, Philip *China's Wars: Rousing The Dragon 1894-1949*, Osprey Publishing, Oxford, 2013.

Kant, Immanuel, *Perpetual Peace*, çev. M. Campbell Smith, Delphi Classics, İngiltere, 2017.

Keliher, Macabe, *The Board of Rites and the Making of Qing China*, Oakland, California: University of California Press, 2019.

Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Vintage Books: A Division of Random House, New York, 1987.

Kent, E. Calder, *Pacific Alliance: Reviving US-Japan Relations*, New Haven: Yale University Press, 2009.

Keohane, Robert O. ve Nye, Joseph S., *Power and Interdependence*, Glenville, Scott Foresman, 1989.

Keohane, Robert O. ve Nye Joseph S., *Transnational Relations and World Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1972.

Lanteigne, Marc, *Chinese Foreign Policy: An Introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2009.

Liska, George, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, John Hopkins University Press, Robert Rothstein, "Alliances and Small Powers", Institute of War and Peace Studies of the School of International Affairs of Columbia University, New York: Columbia University Press, 1968.

McDougall, Derek, *Dünya Siyasetinde Asya Pasifik*, Çev. M. Savaş Bayındır, Astana Yayınları, Ankara, 2021, s. 21.

Mearsheimer, J. John *The Tragedy of Great Power Politics*, Chicago Üniversitesi, W. W. Norton & Company, New York, 2001.

Miller, Alice Lyman ve Wich Richard, *Becoming Asia: Change and Continuity in Asian International Relations Since World War II*, Stanford University Press, Stanford, California, 2011.

Milner, V. Helen ed. Moravsik, Andrew, *Power, Interdependence and Non-State Actors in World Politics*, Princeton University Press, Amerika, 2009.

Mingjiang, Li ve Kalyan, M. Kemburi, *China's Power and Asian Security*, Routledge, New York, 2015.

Morgenthau, J. Hans, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf Inc., New York, 1948.

Nagano, Takeshi, “*国力とは何か—経済ナショナリズムの理論と政策 (講談社現代新書)*”, (Ulusal Güç Nedir? Ekonomik Milliyetçilik Kuramı ve Politikası), Kodnasha Co Ltd., Japonya, 2011.

Niebuhr, Reinhold *Moral Man and Immoral Society*, Charles Scribner's Sons, New York, 1931.

Nye, S. Joseph, *The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011.

Nye, S. Joseph, *What is Power in Global Affairs: The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011.

Nye, S. Jr. ve Welch, A. David, *Understanding Conflict and Cooperation: An Introduction to Theory and History*, bs.10, Pearson, Tokyo, 2017.

Paine, S.C.M, *The Sino-Japanese War of 1984-1985: Perceptions, Power and Primacy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

Palmer, R. R ve John Colton, *A History of the Modern World*, McGraw Hill Inc., Amerika, 7.bs, 1992.

Paul, T.V Wirtz James J. ve Fortmann, Michel, *Balance of Power, Theory and Practise in the 21st Century*, Stanford Üniversitesi Yayınları, Amerika, 2004.

Pletcher, Kenneth ed. Michael I. Levy, *The History of China: Understanding China*, Britannica Education Publications in Association with Rosen Educational Services, 2011.

Schroder, Paul W *Alliances, 1815–1945: Weapons of Power and Tools of Management*, (Ed.) Wetzel, D., Jervis, R., Levy, J.S., Systems, Stability, and Statecraft: Essays on the International History of Modern Europe, Palgrave Macmillan, New York, 2004.

Smith M. Jeff (Ed.), *Asia's Quest for Balance: China's Rise and Balancing in the Indo-Pacific*, Rowman & Littlefield: New York.

Sun Tzu, *The Art of War*, ed./çev. Lionel Giles, Sublime Books, Amerika, 2017.

Sutter, G. Robert, *China's Rise in Asia*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., İngiltere, 2005.

Treat, Payson J., *Diplomatic Relations Between the United States and Japan*, Stanford University Press, 1938.

Tunçoku, A. Mete, *Japonya-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, bs.2 Ankara, 2002, s. XXI.

Walt, Stephan M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, İthaca and London, New York, 1987.

Waltz, N. Kenneth, *Men, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 2001.

Waltz, N. Kenneth, *The Theory of International Politics*, Adison Wesley Publishing Company Inc., Filipinler, 1979.

Wang, Hun Jeng, *The Rise of China and Chinese International Relations Scholarship*, Lexington, İngiltere, 2013.

Wang Q. Edward ve Iggers, G. George, *Turning Points in Historiography: A Cross Cultural Perspective*, The University of Rochester Press, New York, 2002.

Wight, Martin, Hedley Bull ve Carsten Holbraad, *Power Politics*, Royal Institute of International Affairs, New York, 2004.

Wing-Tsit-Chan, *A Source Book in Chinese Philosophy*, Princeton, New York, 1963.

Zhang Weiwei, *The China Wave: Rise of A Civilizational State*, Fudan University & Chinqui Institute, World Central Publishing Corporation, NJ ve Shanghai Central Publishing Co. Ltd, 2012.

Kitap Bölümleri

Arase, David “Soft Power, hard power, Japan and the US-Japan Alliance, ed. David Arase ve Tsuneo Akaha, *The US-Japan Alliance: Balancing soft and hard power in East Asia*, Nissan Institute, Routledge Japanese Studies Series, New York, 2010.

Baba, Gürol, “Asya Pasifik Bölgesi Güvenliği”, ed. Prof. Dr. Hasret Çomak, Doç.Dr. Caner Sancaktar, Doç. Dr. Sertif Demir, *Uluslararası Güvenlik, Yeni Politikalar, Stratejiler, Yaklaşımlar*, bs.1, Beta Basım A.Ş, İstanbul, 2016.

Jianren, Lu; Lai To, Lee; Giang Bù, Trùng ve Zhang, Yunling, *China-ASEAN: Making New Partnership*, Beijing: Social Sciences Academic Press, 2011.

Kibaroglu, Mustafa, “Japon Dış Politikasında Güvenlik Boyutu”, ed. Prof. Dr. Mete Tunçoku, *Japon Dış Politikası: Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013.

Li, Mingjiang, Kemburi M. Kalyan ve Hongzhou, Zang, “Growth of China’s Power: capabilities, perceptions and practice”, ed. Mingjiang Li ve Kalyan M. Kemburi *China’s Power and Asian Security*, Routledge, New York, 2015.

Malik, Mohan, “The Shanghai Cooperation Organization”, ed. Sumit Ganguly, Andrew Scobell ve Joseph Chinyong Liow, *The Routledge Handbook of Asian Security Studies*, Routledge Taylor & Francis Group, 2010.

Namsaraeva, Sayama, “Deja vu of Distrust in The Sino-Russian Borderland”, ed. Caroline Humphrey, *Trust and Mistrust in the Economies of the China-Russia Borderlands*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018.

Scobell, Andrew, “China’s Rise: How Peaceful”, ed. Sumit Ganguly, Andrew Scobell ve Joseph Chinyong Liow, *The Routledge Handbook of Asian Security Studies*, The Routledge Taylor&Francis Group, New York, 2010.

Skocpol, Theda “Bringing The State Back in: Strategies of Analysis in Current Research”, ed. P. Evans, D. Rueschemeyer ve T. Skocpol, *Bringing The State Back In*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.

Tanaka, Akhihiko, *Japan’s Security Policy in the 1990’s*, Ed. Youchi Funabashi, Japan’s International Agenda, New York University Press, New York, 1994.

Yurdusev, A. Nuri, “Japonya’nın Avrupa Toplumuna Entegrasyonu”, ed. Prof. Dr. Mete Tunçoku, *Japon Dış Politikası: Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013.

Makaleler

Adam P. Liff, “China and the US Alliance System”, *The China Quarterly*, SOAS Üniversitesi, Londra, Sayı 233, Mart 2018.

Arase, David, “Non-Traditional Security in China-ASEAN Cooperation: The Institutionalization of Regional Security Cooperation and the Evolution of East Asian Regionalism.” *Asian Survey*, Cilt 50, Sayı 4, University of California Press, 2010.

Astarita, Claudia, “China’s Role in the Evolution of Southeast Asian Regional Organization”, *China Perspectives*, Cilt 3 Sayı 75, 2008.

Athwal, Amardeep, “The United States and The Sino-Soviet Split: The Key Role of Nuclear Superiority”, *Journal of Slavic Military Studies*, Sayı 17, 2004.

Atkinson, W. George “The Sino-Soviet Treaty of Friendship and Alliance”, *International Affairs*, Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, Cilt 23, Sayı 3, 1944.

Bailes, Alyson J. K., Thayer A. Bradley ve Thorhallsson, Baldur, “Alliance theory and alliance ‘Shelter’: the complexities of small state alliance behaviour”, *Third World Thematics: A Two Journal*, Routledge Taylor & Francis Group, Cilt 1, Sayı 1, 2016.

Bayram, Mürsel ve Emiroğlu, Hüseyin “Çin Tarzı Uluslararası İlişkilerin Analitik Çerçevesi: Yeni Haraççılık”, *Asya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2020.

Caldentey, Esteban Perez, “The Concept and Evolution of the Developmental State”, *International Journal of Political Economy*, Cilt 37, No 3, Sonbahar, 2008.

Cheng, Jen-Chih, 「權力平衡理論」析論美「中」南海戰略思維學術論著從「權力平衡理論」析論美「中」南海戰略思維 (Güç Dengesi Kuramı Perspektifinden Güney Çin Denizinde Amerikan ve Çin Stratejilerinin Bir Analizi), *Prospect & Exploration* Cilt 16, Sayı 3, Aralık 2018.

Chung, Chien-peng, “China and Japan in ASEAN Plus Multilateral Arrangements: Raining on the Other Guy’s Parade”, *ASEAN Survey*, Cilt 53, Sayı 5, Eylül-Ekim 2013, University of California Press, s. 803-804.

Cornelis Elena- Atanassova ve Sato Yoichiro, “The US-Japan Alliance Dilemma in the Asia Pacific: Changing Rationales and Scope”, *The International Spectator*, Cilt 54, Sayı 1, 2020.

Çolakoğlu, Selçuk, “Şanghay İşbirliği Örgütü’nün Geleceği ve Çin”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004.

Debin, L., Naseer, R., ve Âmin, M., “Balance of Power and Order in International Relations”, *Berkeley Journal of Social Sciences*, Cilt 2, Sayı 4, 2012.

Demirbaş, Çağrı Emin ve Aydın, Gülşen “Bir Örgütlenme Çerçevesi Olarak ASEAN Yolu’nun Başarısı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 10, Sayı 37, 2014.

Dittmer, Lowell, “Asian Alliances: Chinese and Japanese Experiences Compared”, *Asian Perspective*, Cilt. 38, Sayı.2, Johns Hopkins University Press, Ocak-Mart 2004.

Efremenko, Dimitry V., “Transformation of The Role of Shanghai Cooperation Organization in Central Eurasia and East Asia, Russian Academy of Sciences, *Pakistan Horizon*, Cilt 72, Sayı 3, Temmuz 2019, 1-12.

Eick, V. ve South, Nigel, “Privatizing Policing in the European Market: Some Issues for Theory, Policy, and Research”, *European Sociological Review*, Cilt 10, Sayı 3, Aralık 1994.

Colin, F. Gauld, “Newton’s Cradle in Physics Education”, *Science & Education*, Cilt 1, Sayı 15, 2006.

Glosny, A. Michael, “China and the BRICS: A Real (but Limited) Partnership in a Unipolar World”, *The University of Chicago Press Journals*, Cilt 42, Sayı 1, Ocak 2010.

Kikuchi, Tsutomu “Japan’s Re-balancing to Southeast Asia In Search of ASEAN-Japan Cooperation on Maritime Security”, *Center for Strategic and International Studies*, 2015.

Nam Foo, Hooi Hoi Lean ve Ruhul Salim, “The impact of China’s belt and road initiative on international trade in the ASEAN Region”, *North American Journal of Economics and Finance*, Sayı 54, 2020.

Nazirul Islam Sarker, Md altab Hossin, Xiaohua Yin ve Md Kamruzzaman Sarker, *Modern Economy*, Cilt 9, Sayı 4, Nisan 2018.

Goh, Evelyn “Contesting Hegemonic Order: China in East Asia”, *Security Studies*, Taylor and Francis Group, Cilt 28, Sayı 3, 3 Haziran 2019.

Grissler Jacop Ranglin ve Vargö, Lars “The BRI vs. FOIP: Japan’s Countering of Japan’s Global Ambitions”, *Issue Brief*, 8 Şubat 2021.

Gül, Murat, “Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye’nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, Yaz 2016.

Herz, John, “Realism and The Fragility of The International Order”, Peter Stirk, *Review of The International Studies*, Cilt 31, Sayı 2, Nisan 2005.

Hidetaka, Yoshimatsu “Political Leadership, Informality and Regional Integration in East Asia: The ASEAN Plus Three”, *European Journal of East Asian Studies*, Cilt 4, Sayı 2, 2005.

Hiro, Katsumata, “Reconstruction of Diplomatic Norms in Southeast Asia: The Case for Strict Adherence to the ASEAN Way”, *Contemporary Southeast Asia*, Cilt 25, Sayı 1, Nisan 2003.

Hosoya, Yuichi, “FOIP 2.0: The Evaluation of Japan’s Free and Indo-Pacific Strategy”, *Asia-Pacific Review*, Cilt 26, Sayı 1, 2019.

Hosoya, Yuichi, “Helping the US Lead Again: Japan’s Vision for a Free and Open Indo-Pacific”, *Global Asia*, Cilt 16, Sayı 1, Mart 2021.

Ikenberry, G. John “The Rise of China and The Future of The West; Can The Liberal System Survive?” *Foreign Affairs*, New York, Cilt 87, Sayı 1, Ocak Şubat 2008.

Imawaga, Takeshi, “ASEAN-Japan Relations”, Cilt 39, Sayı 1,2, *Civilizations*, 1989.

Jaguaribe, Helio, “Economic and Political Development, A Theoretical Approach and a Brazilian Case Study”, Baer Werner, *Economic Development and Cultural Change*, Chigaco, Cilt 18, Sayı 3, 1 Nisan 1970.

Jian, He ve Lu, Wang “Maritime Security: A New Field of Cooperation for the Shanghai Cooperation Organization”, *China International Studies*, Temmuz Ağustos 2018.

Katsumata, Hiro, “What explains ASEAN’s leadership in East Asian Community building?”, *Pacific Affairs*, University of British Columbia, Cilt 87, Sayı 2, Haziran 2014, s. 249.

Kelly, Andrew “The Sino-Japanese War and The Anglo-American Response”, *Australian Journal of American Studies*, Cilt. 32, Sayı.2, Aralık 2013.

Keohane O. Robert ve Nye S. Joseph, “Power and Interdependence in the Information Age”, *Foreign Affairs*, Cilt 77, Sayı 5, Eylül Ekim 1998.

Kesavan, K.V., “Japan, Vietnam and ASEAN”, *Southeast Asian Affairs*, Yusuf Ishak Institute, 1985.

Keukeleire, Stephan ve Hooijmaaijers, Bas, “The BRICS and Other Emerging Power Alliances and Multilateral Organizations in the Asia-Pacific and the Global South: Challenges for the European Union and Its’ View on Multilateralism”, *Journal of Common Market Studies*, 2013.

Kim, Min-hyung, “Theorizing Asean Integration”, *ASEAN Perspective*, Cilt 35, Sayı 3, Temmuz-Eylül 2013.

Kocamaz, Ü. Sinem, “The Rise of New Powers in World Politics: Russia, China and the Shanghai Cooperation Organization”, *Uluslararası ilişkiler*, Cilt 16, Sayı 61, 2019.

Koga, Kei, “The Concept of Hedging Revisited: The Case of Japan’s Foreign Policy Strategy in East Asia’s Power Shift”, *International Studies Review*, Sayı 20, s.633-634.

Korhonen, Pekka, “The Theory of Flying Geese Pattern of Development and Interpretations”, *Journal of Peace Research*, Cilt 31, Sayı 1, Şubat 1994.

Koyama Mark, Moriguchi Chiaki, Sng Tuan-Hwee “Geopolitics and Asia’s little divergence: State-building in China and Japan after 1850”, *Journal of Economic Behavior and Organization*, Elsevier, Cilt 155, Kasım 2018.

Landes H. Burrell “Seso-Soviet Relations Since The Death of Mao Zedong”, *Naval War College Review*, Cilt 32, Sayı 5, Eylül-Ekim 1979.

Laurence, Henry, “Japan’s Proactive Foreign Policy and The Rise of The BRICS”, *Asian Perspective*, Cilt 31, Sayı 4, 2007.

Li Danhui ve Xia Yafeng, “Competing for Leadership: Split or Detente in the Sino-Soviet Bloc, 1959-1961”, *The International History Review*, Cilt 30, Sayı 3, Eylül 2018.

Lu, Han, “Deepening Economic Cooperation in The Shanghai Cooperation Organization: Opportunities, Barriers and Approaches”, *China Institute of International Studies (CIIS) Journal*, Temmuz-Ağustos 2018.

Lukin Alexander ve Xuesong, Fan, “What’s BRICS for China?”, *Strategic Analysis*, Cilt 43, Sayı 6, 2019.

Lumumba-Kasongo, Tukumbi, “Brazil, Russia, India, China and South Africa (BRICS) and Africa: New Projected Developmental Paradigms”, *Africa Development*, Cilt 40, Sayı 3, 2015.

Mansfield, D. Edward vd., “Rising Power in the Global Economy: Issues and Questions”, *International Studies Review*, Cilt 16, Sayı 3, Eylül 2014.

Mello, A. Patrick, “Democratic Peace Theory”, *The SAGE Encyclopedia of War: Social Science Perspectives*, Haziran 2016.

Michael, James R. “The Sino-Soviet Military Alliance”, *Naval War College Review*, Cilt 17, Sayı 2, Ekim 1964.

Miyashita, Akitoshi, “Gaiatsu and Japan’s Foreign Aid: Rethinking the Reactive-Proactive Debate”, *International Studies Quarterly*, 1999, Cilt 43, Sayı 4.

Moorhead, Wright, “The Balance of Power: Controversial but Indispensable?” *Review of International Studies*, Cilt 15, Sayı 2, 1989.

Moore, J. Gregory, “History, Nationalism and Face in Sino-Japanese Relations”, *Journal of Chinese Political Science*, Association of Chinese Political Studies, 2010.

Morgenthau, J. Hans, “The Yardsick of National Interest”, *Sage Journals*, Cilt 296, Sayı 1, 1 Ocak 1954.

Oehler-Sincai, Iuhlia Monica “*The Actual Balance of Power in Asia Pacific: Determinants, Characteristics and New Trends*”, *Academic Journal of Economic Studies*, Cilt 3, Sayı 3, Eylül 2017.

Öniş, Ziya “The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order”, *The International Spectator*, *Italian Journal of International Affairs*, Cilt 52, Sayı 3, Routledge Taylor & Francis Group, 2017.

Panda, Rajaram, “Emerging Security Architecture in Southeast and East Asia”, *Peace and Conflict Studies*, Sayı 212, Mayıs 2013.

Park, Seo-Hyun “Changing Definitions of Sovereignty in Nineteenth Century East Asia: Japan and Korea Between China and the West”, *Journal of East Asian Studies*, Cilt 1, Sayı 13, 2013.

Pereira, Luiz Carlos Bresser, “Models of developmental state”, *Working Paper*, Cilt 426, Sayı Sao Paulo Economy University, 1 Eylül 2016.

Perskaya, V. Victoria, Khairov, G. Bari, Revenko Nikolay ve Kairova, M. Saida, “Role of The Peoples Republic of China in The Activities of The Shanghai Cooperation Organization”, *East Asia*, 3 Eylül 2021.

Peter C. Perdue, “Boundaries and Trade in the Early Modern World: Negotiations at Nerchinsk and Beijing”, *Eighteenth-Century Studies* Cilt 43, Sayı 3, Bahar 2010.

Pradhan, Ramakrushna ve Mohanty, Siba Sankar, “Chinese Grand Strategies in Central Asia: The Role of Shanghai Cooperation Organization and Belt and Road Initiative”, *Fudan Journal of Humanities and Social Sciences*, Cilt 14, 15 Mart 2021.

Rose Caroline ve Sýkora, Jan, “The Trust Deficit in Sino-Japanese Relations”, *Japan Forum*, White Rose University Consortium, University of Leeds, Sheffield & York, Cilt 29, Sayı 1, 4 Kasım 2016.

Rossiter, Ash, “The Free and Open Indo-Pacific, Strategy and Japan’s Emerging Security Posture”, *Khalifa University of Science & Technology, Institute of International & Civil Security* Cilt 3, Sayı 2, Ağustos 2018.

Satake, Tomohiko, “Japan’s Free and Open Indo-Pacific Strategy and It’s Implications for ASEAN”, *Southeast Asian Affairs*, Cilt 1, Sayı 1, 2019.

Simon, W. Sheldon, “The Japan-China-USSR Triangle”, *Pacific Affairs*, Cilt 47, Sayı 2,

Singh, Daljit “The Politics of Peace: Preventive Diplomacy in ASEAN”, *Harward International Review*, Cilt 16, Sayı 2, Bahar 1994.

Sudo, Suedo, “New Dimensions in Japanese Foreign Policy”, *Asian Survey*, Cilt 28, Sayı 5, 1988.

Şahin, Mehmet, “Uluslararası Politik Ekonomide Bir Dengeleme Aracı Olarak Asya Altyapı ve Yatırım Bankası”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, Mayıs 2020.

Şakı, Çağlar, “Japonya-Çin İlişkileri (Soğuk Savaş Sonrası Dönem)”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2013.

Tan, See Sang, “Consigned to Hedge: Southeast Asia and America’s Free and Open Indo-Pacific strategy”, *International Affairs*, Cilt 96, Sayı 1, 2020.

Tang, Loon Ching ve Low, M. W. Joyce, “Strategic intend of OBOR: Enhancing energy supply resilience”, *Journal of Shipping and Trade*, Cilt 5, Sayı 3, 2020.

Thompson, R. Mark, “Asia After Asian Values: Authoritarianism, Democracy and Good-governance”, Taylor & Francis Group, *Third World Quarterly*, Cilt 25, Sayı 6, 2004.

吉崎 知典, (Tomonoro Yoshizaki), 「同盟の終焉」論をめぐって — NATO の事例を中心に (İttfakın sonu kuramı üzerine NATO üzerine odaklanmak) — 防衛研究所紀要 (*Ulusal Savunma Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*) 1 Cilt 10, Sayı 3, Mart 2008.

Tsuruta, Hiromi, “The Bubble Economy and Financial Crises in Japan”, *International Journal of Political Economy*, Cilt 29, Sayı 1, Bahar 1999.

Tsutomu, Kikuchi, “Japan’s Re-balancing to Southeast Asia In Search of ASEAN-Japan Cooperation on Maritime Security”, *Center for Strategic and International Studies*, 2015.

Turan, Adam, “As China Shapes Power and Discourse in The Indo-Pacific, How can Australia Reinforce A Regional Rules-Based Order?”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, Güz 2021.

Valerino, Brandon, “The Tragedy of Offensive Realism: Testing Aggressive Power Politics Models, International Interactions, Empirical and Theoretical Research in International Relations”, *Routledge, Taylor & Francis Group*, Cilt 35, Sayı 2, 13 Mayıs 2009.

Vallace V., William “Sino-Soviet Relations: An Interpretation”, *Soviet Studies*, Cilt 35, Sayı 4, Ekim 1983.

Walt, Stephan M. “Alliance Formation and The Balance of World Order”, *International Security*, Cilt 9, Sayı 4, Bahar 1985.

Wendt, Alexander, “Anarchy is what states make of it: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, Cilt 46, Sayı 2, Bahar 1992.

Wong, Lai Foon, “China–ASEAN and Japan–ASEAN Relations during the Post-Cold War Era”, *The Chinese Journal of International Politics*, Cilt 1, Sayı 3, Yaz 2007.

Yang, Shih-Yueng, “Power Transition, Balance of Power and The Rise of China: A Theoretical Reflection About Rising Great Powers”, *China Review*, Cilt 13, Sayı 2, Sonbahar 2013.

Yasuaki, Chijiwa, “Tracing Criticisms of the “Basic Defense Force Concept” During the Second Cold War—Controversies over Japan’s Defense Policy in the 1980s—”, Boei Kenkyusho Kiyo, *NIDS Security Studies*, Cilt 21, Sayı 2, Mart 2019.

Yoshimatsu, Hidetaka, “China, Japan and The South China Sea Dispute”, *Journal of Asian Security and International Affairs*, Cilt 4, Sayı 3, Aralık 2017.

Kurumsal Yayınlar/Raporlar

Akamatsu, Kaname, “A Theory of Unbalanced Growth in the World Economy”, *Weltwirtschaftliches Archiv*, Sayı 86, 1961.

Asia Europe People’s Forum (AEPF), “The Belt and Road Initiative (BRI)”, *An AERF Framing Paper*, Kasım 2019.

Cordesman, H. Anthony, “China’s New 2019 Defense White Paper: An Open Strategic Challenge to the United States, But One Which Does Not Have to Lead to Conflict”, *China 2019 Defense White Paper*, Center for Strategic Studies, Temmuz 2019.

Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, “Chinese National Defence in The New Era”, *2019 Defence White Paper*, Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, bs.1, Beijing, Temmuz 2019.

Dolven, Ben ve Vaughn, Bruce, “Indo-Pacific Strategies of US Allies and Partners: Issues for Congress”, Congressional Research Service, *CRS Report*, 30 Haziran 2020.

Emilio, Miguel “Japan and South East Asia: From the Fukuda Doctrine to Abe’s Five Principles”, *UNISCI Discussion Papers*, Cilt 1, Sayı 32, Mayıs 2013.

Grissler, Ranglin Jacop ve Vargö, Lars “The BRI vs. FOIP: Japan’s Countering of Japan’s Global Ambitions”, *Institute for Security and Development Policy Issue Brief*, 8 Şubat 2021.

Japonya Uluslararası Bilim Kurumu Sistem Geliştirme ve Kontrol Misyon Raporu, Sayı 5, *Waseda Üniversitesi*, 4 Nisan 2019.

Marrison, M. Wayne “China’s Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for The United States”, Congressional Research Service, *CRS Report*, 25 Haziran 2019.

Panda, Jagannath, “Japan-UK: Progressive Ties and A Case For Britain in The CPTPP”, *Institute for Security and Development Policy Issue Brief*, 13 Nisan 2021.

Rumi, Aoyama, 中国とアジア. 研究の特徴——『国際政治』誌の視点から (“*Uluslararası Siyaset Perspektifinden Çin ve Asya Çalışmalarının Özelliği*”) Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı, *The Asian Developmental State and the Flying Geese Paradigm*, Sayı 213, Kasım 2013.

Wickett, Xenia, Wright, John ve Summers, Tim, “The Asia Pacific Power Balance Beyond the US Narrative”, Research Paper, *Chattam House, The Royal Institute of International Affairs*, Eylül 2015.

E-Kaynaklar

“ABD’nin borçlanma payındaki ülkeler”, 2 Mayıs 2021 (Erişim) <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfh.txt>.

Akamatsu Modeline ait çizimin orijinali için “*Çin’in Afrika’da yatırımı*”, (Erişim) <https://econfix.wordpress.com/2017/07/28/chinas-investment-in-africa-and-the-flying-geese-paradigm/>), 10 Eylül 2019.

Akimoto, “*Daisuke Japan’s Changing ODA Diplomacy*”, (Erişim) <https://thediplomat.com/2022/02/japans-changing-oda-diplomacy/#:~:text=In%20March%202022%2C%20Japan's%20Official,Minister%20OHIRA%20Masayoshi%20visited%20Beijing>, 10 Şubat 2022.

Amerikan İstihbarat Servisi, “*Annual Threat Assessment of The US Intelligence*”, (Erişim), <https://docs.house.gov/meetings/IG/IG00/20220308/114469/HHRG-117-IG00-Wstate-HainesA-20220308.pdf>, 7 Şubat 2022.

Amerikan İstihbarat Servisi, “*The USSR and China*”, US IntelzNIE/11-1369, Sayı 457, 12 Ağustos 1969, 29 Ağustos 2020 (Erişim) https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001095916.pdf.

“*At BRICS Summit, India Accuses Pakistan of being mother-ship of terrorism*”, 30 Ekim 2021 (Erişim) <https://www.japantimes.co.jp/tag/brics/>.

Avustralya Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı, “*Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership*”, 15 Ocak 2021 (Erişim) <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/cptpp/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnership>.

BBC News, “*US approves \$1.8bn weapons sale to Taiwan*”, 22 Ekim 2020 (Erişim), <https://www.bbc.com/news/world-asia-54641076>.

“*BRICS Economies*”, 23 Kasım 2021 (Erişim) “<https://www.chathamhouse.org/topics/brics-economies>”.

Cambridge History Online, “*The Inseparable Trinity: Japan’s Relations with China and Korea*”, Cambridge University Press, 2008, 4 Nisan 2020, (Erişim) <https://www.cambridge.org/core>.

Chalk, Peter, “China and ASEAN”, *Australian Strategic Policy Institute (ASPI)*, Mart 2015, 23 Aralık 2021, (Erişim) https://www.files.ethz.ch/isn/189515/ASEAN%20ascending_%20achieving%20%27centrality%27%20in%20the%20emerging%20Asian%20order.pdf.jp/9jyou/image/pdf/kennpou.pdf.

“*China heralds boost for emerging nations BRICS Bank Opening*”, 20.11.2021 (Erişim) <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/07/21/business/china-heralds-boost-emerging-nations-brics-bank-opening/>.

Cordsman, H., Anthony “China’s New 2019 Defence White Paper: An Open Strategic Challenge to the United States, But One Which Does Not Have to Lead to Conflict”, *Center for Strategic & International Studies*, Working Draft, 24 Haziran 2019.

Council on Foreign Relations, “*What’s Next for Trans-Pacific Partnership (TPP)?*” 10 Ocak 2021 (Erişim) <https://www.cfr.org/backgrounder/what-trans-pacific-partnership-tpp>.

Çin Danıştay Bilgi Ofisi, “*东盟秘书长：“构建更加紧密的东盟—中国关系*” (“ASEAN Genel Sekreteri: "Daha Yakın Bir ASEAN-Çin İlişkisi Kurmak") 24 Ekim 2021 (Erişim) www.socio.gov.cn.

“Çin, Asya-Pasifik’te kendisine karşı oluşturulan ticaret anlaşmasına katılmak için başvuru yaptı.” (Erişim), 17 Eylül 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58594904>.

D’Ambrogio, Enrico, “The Quad: An Emerging Multilateral Security Framework of Democracies in The Indo-Pacific Region”, *European Parliamentary Research Service (EPRS)*, 22 Mayıs 2021 (Erişim) [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI\(2021\)_690513_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI(2021)_690513_EN.pdf).

Department of the Treasury/Federal Reserve Board, 2 Aralık 2020 (Erişim), <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfh.txt>.

Do, Hojung, “*Varieties of Patron-Client State Relationship: The US and The Southeast Asia*”, 18 Kasım 2020, (Erişim) <http://web.isanet.org/Web/Conferences/AP%20Hong%20Kong%202016/Archive/d1e66ca2-b3a1-4437-bc79-d6912a7feff6.pdf>;

Dünya Bankası, “Military Expenditure for China”, 6 Mart 2022 (Erişim) <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=CN>.

Edward Wong Julian E. Barnes, “*Russia Asked China for Military and Economic Aid for Ukraine War, US Officials Say*”, 13 Mart 2022 (Erişim) <https://www.nytimes.com/2022/03/13/us/politics/russia-china-ukraine.html>.

Geoff Wade, “*One Belt One Road Initiative*”, 01.12.2021 (Erişim) https://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/briefingbook45p/chinasroad.

Global Times, “*China officially applies to join CPTPP, as the US increasingly isolated in trade*”, 17 Eylül 2021 (Erişim) <https://www.globaltimes.cn/page/202109/1234550.shtml>.

GSMH ve Nüfus verileri, “*Dünya Bankası Veri Bankası*”, (Erişim) <https://data.worldbank.org/country/>, 12 Kasım 2019; “ordu ve nükleer başlık sayıları” 11 Ekim 2019, (Erişim) <https://www.janes.com/defence/weapons>.

Japon literatüründe güç ve güç dengesi kavramları için: 09.12.2021 (Erişim), <https://kotobank.jp/word/%E5%8B%A2%E5%8A%9B%E5%9D%87%E8%A1%A1-546684>.

“*Japan’s ODA For The World*”, Ministry of Foreign Affairs International Cooperation Bureau, Ekim 2018, 18 Mayıs 2020, (Erişim) <https://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/oda/files/000458789.pdf>.

Japonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, “*White paper*”, 20 Haziran 2021 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page22e_000860.html.

Japonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, 20 Haziran 2021 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/mofaj/ecm/ep/page23_002177.html.

Japonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, 22 Temmuz 2022 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1e_000401.html.

Japonya Savunma Bakanlığı, “*Free and Open Indo Pacific*”, 21 Temmuz 2022 (Erişim) https://www.mod.go.jp/en/d_act/exc/india_pacific/india_pacific-en.html.

Japonya Savunma Bakanlığı, “*Defence of Japan, 2021*”, 15 Mart 2022 (Erişim) https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/wp2021/DOJ2021_EN_Full.pdf

Khan, Fhaizan “*Japan and SCO*”, 5 Nisan 2017, *Business Recorder*, 09.02.2022 (Erişim) pulibrary.edu.pk.

Kevin Liptak, Natasha Bertrand, Katie Bo Lillis, Kylie Atwood ve Jennifer Hansler, “*China has expressed some openness to providing military and financial aid to Russia, US cable suggests*”, 15 Mart 2022 (Erişim) <https://edition.cnn.com/2022/03/14/politics/us-china-russia-ukraine/index.html>.

Masuda, Masayuki, “*冷戦後の日米安全保障体制と中国—日米安保体制強化をめぐる中国の対日認識と対米認識—/Reisengo no Nichibei Anzen hosho taisei to Chougoku* (Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Japonya-ABD İttifak Sistemi ve Çin) Keio Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1999, 6 Eylül 2020 (Erişim) <https://asia.sfc.keio.ac.jp/JP/thesis/Masayuki/ChinaUSJPNSecurity.pdf>.

Mathur, Akshay, “*BRICS: From an Economic to a Strategic Plurilateral Forum*”, 28 Eylül 2021, 28 Kasım 2021 (Erişim) <https://infobrics.org/post/34226>.

Mazira Motamedi, “*What Iran’s membership of Shanghai Cooperation Organization*”, 25.11.2021 (Erişim) <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/19/iran-shanghai-cooperation-organisation>.

Miller, L. Alice ve Wich, Richard *Becoming Asia: Change and Continuity in Asian International Relations Since World War II*, Stanford University Press, California, 2011. (Erişim) <https://www.scribd.com/book/348515141/Becoming-Asia-Change-and-Continuity-in-Asian-International-Relations-Since-World-War-II#>, 5 Ocak 2020.

Miller, Manjari Chatterjee, “*Why BRICS Still Matters*”, 20.11.2021 (Erişim) <https://foreignpolicy.com/2021/09/27/brics-members-summit-brazil-russia-india-china-south-africa/>.

“*日本经济新闻社版权所有, “新时代的综合国力”* (NihonKeizaiShinbun, “Yeni Yüzyılda Kapsamlı Ulusal Güç”) 15 Eylül 2019 (Erişim) <https://cn.nikkei.com/columnviewpoint/kelongcolumn/28890-2018-01-24-05-00-00.html>.

Nur Şahin, Vuslat, “*Amerikasız Transpasifik Ticaret Anlaşması: Doğu Asya’da Hareket Alanı Artan Japonya*”, Avrasya İncelemeleri Merkezi, 18.06.2021, (Erişim), <https://avim.org.tr/tr/Yorum/AMERIKASIZ-TRANS-PASIFIK-TICARET-ANLASMASI-DOGU-ASYA-DA-HAREKET-ALANI-ARTAN-JAPONYA>.

Overseas Intelligence Agency, *对中国重新崛起的信心从哪里来? _财经头条* (“Çin’in yeniden ortaya çıkışına olan güveni nereden kaynaklanıyor?”) Erişim: 19 Haziran 2017, <https://cj.sina.com.cn/article/detail/5904298558/289358>.

Panda, Jagannath, “*What India brings G7 to The Minister’s Meeting*”, 20 Mayıs 2021 (Erişim), <https://www.geostrategy.org.uk/britains-world/what-india-brings-to-the-g7-foreign-ministers-meeting/>.

Philip Jowett, “*China’s Wars: Rousing The Dragon 1894-1949*”, Osprey Publishing, 11 Ocak 2020. (Erişim) <https://www.scribd.com/read/298036098/China-s-Wars-Rousing-the-Dragon-1894-1949#>.

“Power”, *English to Turkish Cambridge Dictionary*, 14 Eylül 2019, (Erişim) https://www.dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/power_1.

Prof. Dr. İlyas Kemaloğlu, “*Rusya-Çin ilişkileri: İttifakı mı Rekabet mi?*”, Anadolu Ajansı, 14 Eylül, 2020, (Erişim) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-cin-iliskileri-ittifak-mi-rekabet-mi/1972667>.

“*Quad とは日米豪印の 4 カ国で中国対抗*” (Quad, Çin ile rekabet etmek için Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Hindistan’dan oluşan dördümlü ülke diyalogudur.), 19 Eylül 2021, (Erişim) <https://www.nikkei.com/article/DGXZQOUA182U50Y1A910C2000000>.

Rajagopalan, Rajeswari Pillai, “*The China-Pakistan Partnership Continued to Deepen*”, 30 Kasım 2021 (Erişim) <https://thediplomat.com/2021/07/the-china-pakistan-partnership-continues-to-deepen/>.

Rajeswari Pillai Rajagopalan, “*The China-Pakistan Partnership Continued to Deepen*”, 30 Kasım 2021 (Erişim) <https://thediplomat.com/2021/07/the-china-pakistan-partnership-continues-to-deepen/>.

Robin Brant, *Ukraine Crises: US Warns China Against Helping Russia*, 15 Mart 2022 (Erişim) <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-60732486>.

Scott, James J., “*Patron-Client Politics and Political Change in Southeast Asia*”, Wisconsin Üniversitesi, Madison, 10 Kasım 2020 (Erişim) <http://www.la.utexas.edu/users/chenry/pmena/coursemats/2009/Scott-1972-clientelism.pdf>.

Shinzo, Abe, *Asian Democratic Security Dimond*, 27 Dec, 2012, 25 Kasım 2021, (Erişim) <https://www.project-syndicate.org/onpoint/a-strategic-alliance-for-japan-and-india-by-shinzo-abe>.

“US approves \$1.8 bn weapons sale to Taiwan”, 22 Ekim 2020 (Erişim), <https://www.bbc.com/news/world-asia-54641076>

Yang Kuisong, “*20 世纪三个中苏条约形成经过之回顾与比较 - 扫花网*” (20. Yüzyılda Üç Çin- Sovyet Antlaşmasının Oluşumunun İncelenmesi ve Karşılaştırılması), 11 Kasım 2020, (Erişim) <http://www.saohua.com/shuku/lishi/074.htm>.

Wang Pao, *大国崛起 中日国力何时出现逆转?*, (Büyük güçlerin yükselişi, Çin ve Japonya’nın ulusal gücünü ne zaman tersine döndürdü?) (Erişim) <https://www.chinatimes.com/cn/realtimenews/20151115002305-260408?chdtv>.

“Weber, Max ve Hintze Otto yayınları” 3 Aralık 2019 (Erişim)
<https://econpapers.repec.org/article/zbwespost/>.

WTO, **“WTO Public Forum 2012, Pluralism against Multilateralism? A Multi-stakeholder perspective”** 19.10.2021, (Erişim)
https://www.wto.org/english/forums_e/public_forum12_e/session29agah_e.pdf.

“1946 ve 1947 Tarihli Japon Anayasası”, 21 Aralık 2019 (Erişim) <http://www.peaceto-yama>.

“第2回日米豪印首脳会合” (2. Japonya-Avustralya-Hindistan Zirvesi), 03.09.2021, 02.12.2021 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/mofaj/fp/nsp/page4_005424.html.



ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ayşen Aysun KIZIL

Doğum Tarihi : *

Yabancı Dil : İngilizce-Japonca

Eğitim Durumu:

Lisans : Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Japonca Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği Yan Alanı

Yüksek Lisans : Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl/Yıllar :

2021-... : Kamu Kurumu, Sözleşmeli Yerel Takım Lideri

2020- 2021 : Kamu Kurumu, AB Uzmanı

2018- 2020 : Kamu Kurumu, Sözleşmeli AB Proje Uzmanı

2014- 2016 : Kamu Kurumu, Sözleşmeli AB Proje ve Dil Asistanı

2010- 2012 : Kamu Kurumu, Sözleşmeli Dış İlişkiler Koordinatörü

2008- 2010 : Özel Sektör, Dış Ticaret Müdürü

2006-2007 : Uluslararası Kurum, Yerel Personel

2003-2021 : İngilizce Yeminli Tercüman

Yayınları (SCI) : *

Yayınları (Diğer) : Kızıl, A.A., Emiroğlu, H. (2021). Doğu Asya'da İttifakların Mantığı: Bir Strateji Paradoksu, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 112-131.

Araştırma Alanları : Asya Pasifik Çalışmaları, Doğu Asya Güvenliği, Karşılıklı Strateji Çalışmaları, Kalkınma Çalışmaları, Çin-Japonya İlişkileri, Yükselen Çin Çalışmaları, Güç Kuramları Çalışmaları.

